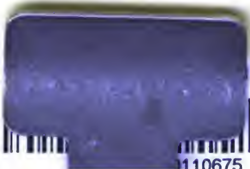

Kurp 399 - 459 515

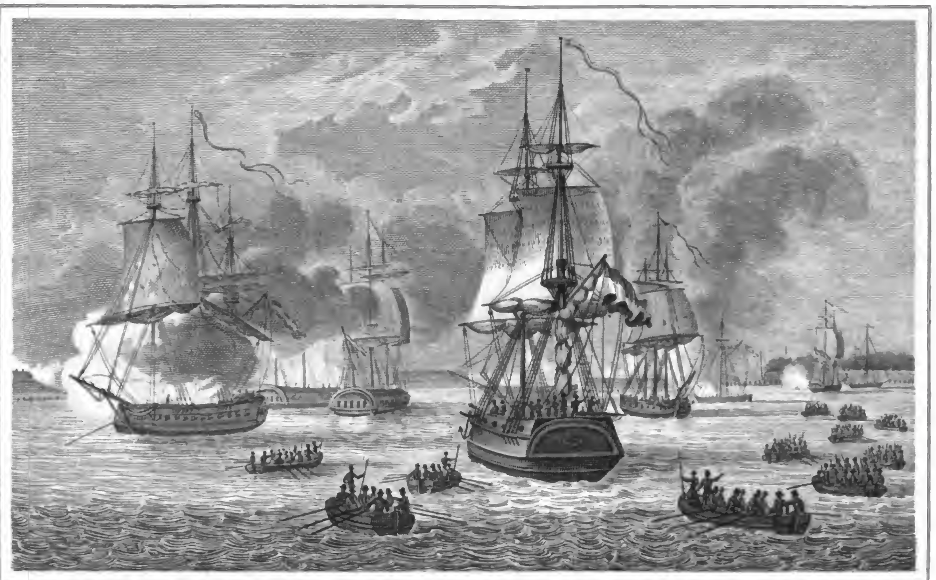

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN

EUROPA.

De Verovering van Palembang.

III. D. bl. 553.

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN EUROPA,

OF VERHAAL

VAN DE TOGTEN, ONTDEKKINGEN, OORLOGEN, VEROVERINGEN EN INRIGTINGEN DER NEDERLANDERS,

IN

AZIËN, AFRIKA, AMERIKA
en AUSTRALIË.

VAN HET LAATST DER ZESTIENDE EEUW TOT OP DEZEN TIJD.

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

DERDE DEEL,

TWEEDE EN LAATSTE STUK.

VAN 1800 TOT 1830.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN FRANÇOIS BOHN,
MDCCCXXXIII.

INHOUD

VAN HET

DERDEN DEELS

EERSTE STUK.

DERDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Tot op den moord der Chineezen te Batavia.
(1723 tot 1740).

*

HOOFDSTUK II.

Van den moord der Chineezen tot op het einde des oorlogs in 1755.

HOOFDSTUK. III.

Van den vrede op Java *in* 1755 *en in* Suriname *in* 1762 *tot op den Engelschen oorlog van* 1780.

HOOFDSTUK IV.

Van den Engelschen oorlog van 1780 *tot op de vernietiging der Oostindische Maatschappij in* 1800.

INHOUD

VAN HET

DERDEN DEELS

TWEEDE STUK.

VERVOLG VAN HET DERDE BOEK.

HOOFDSTUK V.

Tot op het Bewind van den Gouverneur-Generaal DAENDELS.

HOOFDSTUK VI.

Van het begin des Bestuurs van den Gouverneur-Generaal DAENDELS *tot op de teruggave van* Java *door de Engelschen aan de Nederlandsche Regéring* (1808–1816).

HOOFDSTUK VII.

Van de teruggave der Koloniën aan de Nederlanders tot op het einde der Regéring van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN.

* *

HOOFDSTUK VIII.

Oorlog op Java. *Bestuur van den Commissaris-Generaal* DUBUS DE GHISIGNIES. *Bevrediging des eilands door den Luitenant-Gouverneur-Generaal* DE KOCK.

BIJVOEGSELEN.

VERBETERING.

Op Blz. 171. van het III. D. I. St. staat *Colombo* lees *Candi.*

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

VERVOLG VAN HET
DERDE BOEK.

HOOFDSTUK V.

Tot op het Bewind van den Gouverneur-Generaal DAENDELS.

De Kaap Kolonie. Belang derzelve voor Engeland. Voordeelen.

De *Kaap-Kolonie* had intusschen in eene hooge mate de belangstelling van het *Engelsche* Bewind tot zich getrokken. De vermaarde reiziger BARROW*, die te voren met Lord MACARTNEY als Gezantschaps-Secretaris *China* bezocht had, was in 1797, als Auditeur-Generaal van de Rekenkamer, naar de *Kaap* vertrokken, en had zich, in zijne naderhand uitgegevene *Reizen*, bijzonder toegelegd om het uitstekende gewigt dezer volkplanting aan te toonen. Dezelve was in *Engeland* zeer verschillend beoordeeld. Dit bleek vooral tijdens de onderhandelingen over den vrede in 1802 te *Amiëns*, voorafgegaan door die te *Londen* in 1801. Een van beiden, de *Kaap* of *Ceylon*, moest door *Engeland* worden terug gegeven. Nu beschouwde de een de *Kaap* als een land van een jaarlijksch inkomen van eene Millioen en als eene haven,

zoo goed, als de wereld er eene opleverde. Voor eene Mogendheid als *Engeland*, die een Rijk van 50 Millioenen menſchen in *Indië* had, was de *Kaap* als aanleg-, ververſching- en herſtellingsplaats voor de *Indische* ſchepen, als waarnemings- en ligplaats voor *Engelands* oorlogsvloten in de Zuidelijke Zeeën, vooral tegen het *Fransche* eiland *Mauritius*, van de hoogſte waarde, inzonderheid ook om de bij uitſtek gezonde ligging. Immers voor de *Engelsche* troepen, die uit het heete klimaat van *Indië* naar *Europa* terugkeerden, was de *Kaap* eene wezenlijke plaats van genezing, waar de zieken ſpoedig herſtellen, terwijl de uit *Europa* komende manſchappen zich beter, na eenig verblijf aldaar, aan de warme luchtſtreek gewennen. De gemeenſchap naar alle werelddeelen is van hier gemakkelijk. Op 50 dagen berekende men de reis naar *Engeland*, op 18 die naar *Brazilië* (*Rio de Janeiro*), op 54 of 64 die naar *van Diemens*-eiland, op 10 of 12 die naar *Madagaskar*, op 30 die naar *Ile de France*, op 40 naar de *Roode Zee*, op 50 of 60 die naar de *Indische* havens. Sommige *Engelschen*, die deze voordeelen roemden, dachten er dus aan, om de *Kaap* tot een groot middelpunt van den handel voor de geheele wereld te maken; overſpannen verwachtingen (gelijk zoo vele in onze Eeuw van herſenſchimmen), die niet verwezenlijkt zijn, en zulks niet *konden* worden! Het was nogtans, volgens BARROW, bewezen, dat de eigendommen in de *Kaapstad* bijna tot het dubbeld der waarde rezen, en dat, na de afſchaffing der *monopoliën*, de openbare inkomſten aldaar meer dan verdubbelden, zonder dat de belastingen wierden verhoogd.

Doch tegen dit lagchende tafereel ſtelden anderen

gewigtige bedenkingen over. Het land werd zoo dikwijls met droogten bezocht, dat Lord MACARTNEY niet aarzelde, de *Kaap* een bar voorgebergte te noemen, gelegen op een' grooten afſtand van de *Indische* bezittingen. Kostbare *tropische* voortbrengſelen groeiden er niet; het land gaf dus weinig inkomſten, en kostte nogtans veel van onderhoud, gelijk men in den laatſten tijd der *Nederlandsche* Regéring wel had ondervonden. De zoo geroemde haven of baai lag voor de Noordwesterſtormen bloot, en was dus zeer onveilig. In 1799 was het aantal van ſlagtoffers van ſtorm in de *Tafelbaai* weder met de manſchap van het ſchip de *Sceptre* vermeerderd. Des middags van den 5den November had men nog aan boord een vreugdevuur ontſtoken, ter viering van den jaardag der ontdekking des bekenden buskruidverraads, en des avonds was het ſchip reeds een wrak, waarin de Kapitein EDWARDS, zijn zoon, de andere Officieren, en 300 man het leven lieten. Nog zeven andere vaartuigen, waaronder een *Deensch* oorlogsſchip van 64 ſtukken, waren bij dezen ſtorm geſtrand, doch de manſchap behouden. De *Simons-* en *Saldanha*-baaijen waren beide veiliger, doch ook beide te ver van de *Kaapstad* afgelegen. Daarentegen verhief Lord MACARTNEY de hooge waarde van *Ceylon*. Hij deed het bezit van dat eiland door eene vreemde en aan *Frankrijk* ondergeſchikte Mogendheid (gelijk destijds *Nederland* was) voorkomen als hoogstverderfelijk voor *Groot-Brittannië*, welks bezittingen in geheel *Indië* eene prooi zouden worden van hem, die meester was van de baai van *Trinconomale*, welke de baai van *Bengale* zoowel als de ſtraten van *Sunda* en *Malacca* beheerschte.

Nadeelen. Afſtand van Ceylon bij den vrede te Amiëns.

26 *

Van zijne zijde beweerde BARROW, dat *Ceylon* te weinig hulpmiddelen voor eene vloot of voor een leger opleverde, en altijd afhing van die Mogendheid, welke eene aanzienlijke vloot naar de *Indische* Zeeën kon zenden. Doch de vergelijking der hoogst onveilige *Tafel-* en der onwaardeerbare baai van *Trinconomale* deed de ſchaal ten voordeele der laatſte overſlaan. *Nederland* bekwam de *Kaap de Goede Hoop* terug, maar moest *Ceylon*, met den alléénhandel in kaneel, de parelvisſcherij van *Manaar*, en de ſchoonſte olifanten der wereld aan zijne mededingſter afſtaan (*). *Frankrijk* had in dit kostbare eiland weinig waarde geſteld; het was te ver van zijne bezittingen, en dus onderſteunde het *Nederlands* verlangen tot teruggave van hetzelve in geenen deele. Men verheugde zich intusſchen in den *Hage*, dat men alle de andere volkplantingen terug bekwam, zoo wel in *Oost-* als in *Westindië*. In het laatſte werden *Berbice*, *Essequebo* en *Demerary* terug gegeven, aanmerkelijk verbeterd en in veel gunſtiger ſtaat dan te voren. Zeer vele *Engelschen* hadden zich aldaar gevestigd en er hunne kapitalen in den landbouw geſtoken. Het verouderde *Suriname* werd overſchaduwd door het jeugdige *Demerary*. Aan de *Kaap* maakte men het ontwerp eener *Walvischvangst*, waartoe de omſpoelende zeeën zeer geſchikt zijn; een plan, reeds opgekomen bij de Commisſarisſen Generaal in 1792 (†).

Na den vrede van 1802 trachtte het Staatsbewind ook den handel en het beſtuur onzer *Oostindische* bezittingen te verbeteren. De Heer NEDERBURGH

(*) BARROW's *Reizen*, (N. V.) IV. D. bl. 19-30. 36-40.
(†) Zie III. D. 1. St. bl. 353.

werd dus door den *Aziatischen Raad*, die het *O. I. Comité* vervangen had, verzocht, zijne gedachten mede te deelen over de twee belangrijke punten: 1) Of en in hoe verre het nuttig en noodzakelijk zijn zou, de O. I. bezittingen van dezen Staat, of sommigen derzelve, te brengen op den voet der *Westindische* bezittingen, dus met onbeperkt landbezit. 2) Of, en in hoe verre, het voordeeliger voor dit Gemeenebest en deszelfs ingezetenen zou wezen, om den handel op die bezittingen bij aanhoudendheid door eene uitsluitende Maatschappij te drijven, dan wel die voor alle ingezetenen open te stellen, en, zoo ja, op welke voorwaarden en bepalingen? De Commissaris-Generaal merkte breedvoerig aan, dat de *Engelsche* huishouding in *Bengale* hier niet tot voorbeeld moest worden genomen, daar haar stelsel niet tot heil harer onderdanen gestrekt had (*)! *Java*, zeide hij, was veel gelukkiger, en de ingezetenen, vrije lieden, waren aldaar met het *Nederlandsche* Bestuur volkomen te vrede, omdat dit hunne oude vormen, en de regten hunner inlandsche Regenten ontzag. Het stelsel toch, volgens 't welk het grondbezit aan den Vorst of de hooge Overheid des lands toebehoorde, was niet strijdig met de algemeene welvaart, blijkens den hoogen bloei van *Indiën* onder de *Mogols*, en men moest dit ontwerp niet enkel naar eenen *Europischen* maatstaf afmeten. De *Bataviasche Ommelanden* althans, alwaar het land bij perceelen aan vrije koopers

Raadpleging over het beheer der O. I. bezittingen. Nederburghs gevoelen.

(*) Het is het stelsel der *Zemindârs* of van het landbezit door de gewezene pachters. Naderhand zijn daarin belangrijke wijzigingen gekomen, en de *Indische* onderdaan der *Britsche* Kroon is tegenwoordig veel gelukkiger, dan vroeger onder zijne inlandsche Vorsten.

verkocht was, waren het ongelukkigste gedeelte des eilands, waar de landerijen, door hunne nieuwe, grootendeels *Europische* Heeren op allerlei wijze gekweld, in eene wildernis waren ontaard, en in 25 jaren zoo veel niet hadden opgeleverd, als één der daaraan grenzende *Preanger Regentschappen* jaarlijks opleverde (*). Doch ondersteld, dat de *Javanen* met het *territoriale* stelsel te vreden waren; dat de Regenten, die men daardoor van hunne regten en bezittingen verstak, zulks goedwillig opnamen; dat het geheele eiland door hen niet tot een' algemeenen opstand kwam; dan zou de traagheid des inlanders hem nog wars maken van allen arbeid, die alsdan niet langer plaats behoefde te hebben; ledigloopen, spelen, en ten slotte diefstal en moord, na alles verloren te hebben, zouden de gevolgen van dit onverstandig en voorbarig overgedragen regt van eigendom zijn. En ondertusschen *moest* de *Javaan* werken om de talloze ambtenaren, die het nieuwe stelsel vereischte, den mond te vullen. Men zou de gedwongene *contingenten* of opbrengsten van die kostbare goederen, kof-

(*) Dit is door HOGENDORP gedeeltelijk beantwoord met te beweren, dat het land zoo slecht niet was, maar duur verkocht werd, en wel de perceelen met *de inwoners daarop*, zoodat het stelsel van gedwongene opbrengsten, van deze *Javanen* zoowel als van de anderen gevergd, nu slechts te drukkender in werking gebragt werd, daar deze landeigenaars, even als alle kleine Despoten, meer knevelden dan de Maatschappij zelve (bl. 139. 140.). Dit belangrijk geschil wegens het al of niet aanmoedigen of zelfs beletten van de verkooping van gronden aan *Europische* volkplanters heeft nog tot op den jongsten tijd voortgeduurd, en in het vaderland zelf tot een' hevigen pennestrijd aanleiding gegeven.

fij, fuiker en peper misfen, die gedurende den oorlog van 1795—1802 het Beftuur in ftaat gefteld hadden, alle de gewone uitgaven zoowel als de buitengewone oorlogskosten (verfcheidene Millioenen) zonder hulp uit het vaderland goed te maken, de nog overgeblevene bezittingen (zekerlijk niet veel!) van geld te voorzien, alle de ambtenaren te betalen, aan den toenmaligen *Franschen* Bondgenoot in geld en goederen bijftand te verleenen, vele voortbrengfelen naar *Nederland* ter verkooping over te maken, en dit alles zonder eenigen onderftand uit *Europa*, en *zonder de minste schuld te maken*, terwijl nogtans de voorraad in de pakhuizen der Maatfchappij in October 1799 grooter was dan in den beginne des oorlogs (*). Wilde men deze gedwongene leveringen nu affchaffen, het land onder de *Javanen* verdeelen tegen eene landtax, en tevens den handel volkomen vrij laten, met vrijftelling om al of niet te werken, zoo zouden de voortbrengfelen, aan de eene zijde door de traagheid des inboorlings minder aangekweekt, aan de andere zijde door de mededinging der koopers meer gezocht, tot buitenfporige prijzen opklimmen, en dus het geval van 1602 vernieuwen, dat men, zonder eene bevoorregte Maatfchappij, den handel naar *Indiën*, die geen voordeel meer gaf, zou moeten ftaken (†). Zelfs de fchitterende uitzigten van onberekenbare vermenigvuldiging der koffij, fuiker en peperteelt, en de voordeelen daarop te behalen, zouden vooreerst misfchien de markt overvoeren, en ten anderen meer tot algemeen nut ftrekken, indien dezelve door de Natie zelve (die toch in de

(*) NEDERBURGH, bl. 3-73. (†) bl. 99.

plaats der afgeſchafte Maatſchappij kwam) dan door eenige bijzondere kooplieden genoten werd (*).

Van Hogendorp's gevoelen.

Geheel verſchillend was VAN HOGENDORP's gevoelen over deze belangrijke zaak. Hetgeen de Commisſarissen-Generaal, vooral NEDERBURGH, niet ontkenden, maar aan toevallige misbruiken toeſchreven, was, volgens den gewezen' Gouverneur van *Java's Oostkust*, in den aard zelv' van het Regéringsſtelſel gegrond, en onherſtelbaar zonder eene *geheele* verandering van hetzelve. Doch terwijl hij, in den ijver van zijn vertoog tegen de *willekeurige dwingelandij*, die hij zeide dat op *Java* regeerde, dezelve niet alleen met het leenſtelſel, 't welk toch zoo beſtaanbaar was met zekere mate van *vrijheid*, vergeleek, maar zelfs beweerde, dat de *Koning van Engeland* naar regten *eigenaar van het geheele land is* (†), gaf hij onbedachtelijk aan NEDERBURGH wapenen tegen zich in de hand, wanneer deze vastſtelde, dat het *landbezit door den Vorst niet onbestaanbaar met algemeene volkswelvaart en nijverheid is;* immers deze zal men aan *Engeland* (althans vóór de algemeenwording der *Machinerie* en der *Jacobijnsche* beginſelen) niet ontzeggen. VAN HOGENDORP meende, *dat eigendom van land, vrijheid van personen en handel, afschaffing van alle heerendiensten en personéle verpligtingen, uitoefening van goed, onzijdig, en, zoo veel mogelijk, kosteloos regt*, de hoofdbeginſelen waren, wier invoering nogtans niet aan het toenmalig *Indisch* beſtuur of de Commisſarisſen-Generaal, als daartegen ingenomen, moest worden overgelaten. Hij beweerde, dat de *Javaan* meer uit onkunde, dan uit

(*) bl. 123. (†) HOGENDORP, bl. 10-12.

halſtarrigheid aan het oude ſtelſel gehecht was; dat hij niet genoeg tegen zich zelv' kon wezen, om wegens het bekomen zijner vrijheid de wapenen tegen zijne bevrijders op te vatten, terwijl integendeel de trapsgewijze verlichting, die men hem moest bijbrengen, hem juist de weldadige ſtrekking der *Nederlandsche* Regéring ten zijnen behoeve zou doen kennen en beminnen (*).

Over deze tegenſtrijdige beginſelen zullen wij naderhand meer moeten zeggen, en merken thans ſlechts aan, dat zoo laatstgemelde ſchrijver ook de Commisſarisſen-Generaal in hunne handelingen aantastte, deze beſchuldigingen in geene aanmerking kwamen bij den Raad der *Aziatische* bezittingen, die, na een naauwkeurig en gezet onderzoek, en nadat drie bedenkingen wegens het gedrag der Commisſarisſen-Generaal in 1795 (†), door den Fiscaal MUNTINGHE en het Raadslid WISELIUS gemaakt, door NEDERBURGH volkomen opgelost waren, laatstgemelden een eervol ontſlag gaf uit zijne dienst, en hem zijn genoegen deswege betoonde, iets, hetwelk later ook door het toenmalige Staatsbewind werd bevestigd (§). Reeds

Beſlisſing van het Staatsbewind.

15 Novemb. 1802.

17 Novemb. 1802.

(*) HOGENDORP, bl. 9-15.

(†) NEDERBURGH, *Echte Stukken*, bl. 114-116. 129. 130.

(§) Een ander getuigenis heeft de Heer NEDERBURGH bekomen van eenen man, die zijn vaderland in vier werelddeelen gediend heeft, te *Vlissingen*, als Justitieraad te *Batavia* en aan de *Kaap*, en als Gezant in *Amerika*, de Heer POLANEN. Hij zegt: „dat het aan de vastheid des Heeren NEDERBURGH alléén „is dank te weten, dat *Java* niet aan regéringloosheid en „*Jacobinismus* is overgegeven geworden. Hij bepaalde zich „tot ware verbeteringen, en zijne bedachtzaamheid weer„hield hem van af te breken, waar hij de zekerheid niet „bezat, een' beteren bloei in de plaats te kunnen ſtellen."

vroeger had de *Aziatische* Raad door de voorgeſtelde vragen, bepaaldelijk aan den Commisſaris-Generaal NEDERBURGH, getoond, vertrouwen in denzelven te ſtellen. Doch de beſluiten of werkzaamheden ten aanzien van het belangrijke verschil over den vrijen handel vervielen door den vernieuwden oorlog, die, na eene wapenrust van ſlechts één jaar, weder het ongelukkige vaderland ſchokte, en ook op de *Indiën* gewigtigen invloed had.

Vernieuwing des oorlogs met Engeland.

Te vergeefs ontwikkelde de zoo lang verdrukte *Nederlandsche* koophandel in 1802 eene onbegrijpelijke veërkracht; juist deze kracht wekte den nijd des *Engelschmans* op, en toen hij in 1803, één jaar na het ſluiten des vredes, denzelven verbrak, trachtte *Nederland* vruchteloos zijne onzijdigheid te bewaren. Het werd in de worſteling der beide reuzenmagten, tusſchen welke het ingeklemd lag, medegeſleept, en de geheele reeks van onheilen, die in 1781 en 1795 de Natie geſchokt hadden, herhaalde zich voor de derdemaal. Bij het opbrengen der tallooze, vreedzame koopvaardijſchepen, zonder oorlogsverklaring, voegde zich nu ook het verlies der Koloniën.

Teruggave der Kaap aan de Nederlanders. Burgertwisten aldaar.

De *Kaap de Goede Hoop* bleef echter nog een' tijd lang in handen der *Nederlanders*. Reeds in December 1801 riep het Staatsbewind der *Bataafsche* Republiek het gevoelen in van den Raad der *Aziatische* bezittingen over de inrigting van het beſtuur aan de *Kaap*, in het geval der teruggave. Den 1ſten April 1802 bekwam de Heer DE MIST, lid der tot dat

---

Minder gunſtig denkt hij over den Heer FRYKENIUS, die bij den besten wil juist niet de genoegzame kracht tot Commisſaris-Generaal had. Zie *Brieven over het Bestuur der Koloniën*, Amſt. 1816, bl. 16. 17.

einde aangeſtelde commisſie, in last, om zich als Commisſaris-Generaal van het Staatsbewind naar de *Kaap* te begeven, en in de volkplanting den nieuw benoemden Gouverneur JANSSENS aan te ſtellen. Eerst in Augustus 1802 gingen echter die beide verdienſtelijke mannen ſcheep. Zij kwamen op een door burgerlijke onlusten verscheurd grondgebied. De *Fransche* omwentelingsgeest was er doorgedrongen, en had, reeds vóór de *Engelsche* verovering in 1795, veld gewonnen. De bewoners van *Graaf Reinet*, het afgelegenſte en minst beſchaafde gedeelte der Kolonie, hadden de *Fransche* beginſelen van *vrijheid*, *gelijkheid* en *broederschap* ingezogen; bij deze ruwe menſchen handelden ſprekers *over de regten van den mensch en burger*. Reeds in 1794, vóór de *Engelsche* bezetting, waren zij (misſchien door *revolutionnaire Kapenaars* opgezet) openlijk tegen de Regéring opgeſtaan, hadden hunnen (zekerlijk harden) Landdrost MEINIER en den Predikant verdreven, hielden eene grondvergadering, zetteden de *Fransche* cocarde op, kozen Preſidenten en Secretarisſen, en vermaakten zich (echter zonder *Franschen* bloeddorst) met al den onzin der Revolutie. Deze duizeling der hoofden greep welhaast ook de omliggende ſtreken aan; er werden hier en daar zelfs Regéringsleden beleedigd, maar het bleef, gelijk in 't vaderland zelf, een ſtroovuur, dat geene menſchenlevens verſlond. De zwakke Regéring kon dien brand echter niet dempen. Hoogstwaarſchijnlijk had de vrees voor deze *Revolutionnairen*, die zich in de achterlanden der Kolonie ophielden, de overgave beſpoedigd, doch toen de *Hollandsche* Overſte GORDON, die tot deze overgave geraden en ze zelfs geſloten had, kort daarna be-

ſpeurde, dat bij de *Engelschen* geenszins de bedoeling beſtond, de Kolonie voor den *Prins van Oranje*, maar wel, om die *voor zich zelve* te houden, toen beroofde hij zich van het leven. Met de bezitneming door de *Engelschen* veranderden deze onlusten eenigzins van bedoeling. Thans was het niet tegen den *Prins van Oranje*, maar tegen de *vreemde Regéring* en *voor het Moederland*, dat de opgeſtane boeren zich verklaarden. De *Engelsche* Stedehouder, Lord MACARTNEY, had daarbij de dubbelde onvoorzigtigheid, van in eene nog niet door het Moederland afgeſtane Kolonie den eed van gehoorzaamheid aan *Groot-Brittannie's* Koning te eiſchen, zelfs van particulieren, en den verdreven Landdrost door zijnen Geheimſchrijver BARROW, ten ſpijt der inwoners, in zijne waardigheid te herſtellen, in wiens handen zij dien gehaten eed moesten afleggen. Men bediende zich voorts van *gewapende Hottentotten*, om de oproerige boeren tot onderwerping te brengen. Wie nu weet, met welk eene verachting die volkſtam door de Kolonisten beſchouwd wordt, die kan zich de verbittering voorſtellen, waarmede zulk een bondgenootſchap der reeds genoeg gehate *Engelschen* met den zwarten volkſtam de *Kaapsche* boeren vervulde.

Deze menſchen, wier dienſten de Kolonisten vroeger genoten hadden, moesten hen nu beheerſchen! Terwijl men hen rijkelijk van alles, zelfs van brandewijn voorzag, leed de Kolonist gebrek. De hieruit geborene wrevel barstte in 1798, bij gelegenheid eener daad van regtvaardigheid van het Beſtuur, uit. Zekere JAARSVELD had als voogd gelden zijner pupillen verdonkerd, was deswege gevat, en zou naar de *Kaapstad* gevoerd worden. Hij telde als *Demagoog*

vele der woeligſten uit de Kolonie onder zijne vrienden, die het den *Engelschen* niet vergeven konden, dat zij vroeger reeds zekere PISANI en DELPORT uit de Kolonie hadden verbannen. Hij werd met geweld teruggehaald; men eischte driftig van den Landdrost *herstelling van grieven;* de Landdrost trok met zijne *Hottentotten*, in de voor hen nieuw gebouwde kaſerne, en deed van daar op de in een huis bij dezelve vergaderde landlieden vuur geven. Na eene kleine ſchermutſeling geraakte het huis in brand, en verwijderden zich de opſtandelingen; eene *Engelsche* krijgsbende, kort daarop aankomende, herſtelde de rust, en bragt negen der hoofden des opſtands gevankelijk naar de *Algoa-baai* in het nieuw gebouwde fort *Frederik*, van waar zij naar de *Kaapstad* verzonden werden. Zij werden ter dood veroordeeld, maar dit vonnis bleef, door den kort daarop herſtelden vrede in *Europa*, onuitgevoerd. De gevangenen werden aan de herſtelde *Hollandsche* Regéring overgeleverd, die de gevangenis, welke zij nu vier jaren hadden doorgeſtaan, hun als genoegzame ſtraf toerekende, en hen ontſloeg, doch niet zonder ernſtige en krachtige vermaning tot een meer geregeld gedrag.

Intusſchen was de Landdrost MEINIER door een' ander' vervangen, maar daarmede was het vertrouwen tusſchen de *Engelsche* Regéring en de Kolonisten van *Graaf Reinet* niet weder herſteld (*). Dezen,

(*) LICHTENSTEIN's *Reizen door Afrika*, II. D. bl. 270–286. (Vertaald door GOEDE). BARROW's *Reizen*, uit het *Engelsch*, I. D. bl. 69. 70. Deze Secretaris van Lord MACARTNEY roemt zeer de voordeelen, die de *Kapenaars* onder de *Britsche* Regering genoten, als het kwijtſchelden van 200,000

liever dan zich op eene vernederende wijze te onderwerpen, weken — 60 huisgezinnen met vrouwen en kinderen – naar een afgelegen gedeelte der volkplanting, waarop de *Kaffers*, bewoners van het land ten oosten der Kolonie, een herdersvolk, dat de goede weilanden der *Sneeuwbergen* zocht te bezetten, langs de zeekust in de volkplanting doordrongen, daartoe, zoo zij voorgaven, regt bekomende, doordien de Kolonisten de sedert 1793 bepaalde grensscheiding, de *groote Vischrivier*, telkens te buiten gingen, om op den grond der *Kaffers* te jagen (*). De *Kaffers* voegen, bij vele goede eigenschappen, nogtans ook roofzucht en een' geweldigen haat tegen de *Hottentotten*, althans tegen de *Boschjesmannen*, Wilden van deze Natie, die zich in het noorden der volkplanting ophouden. Een burgerlijke oorlog was bij de *Kaffers* uitgebroken. SAMBEH, neef van den Koning GEIKA, vlood over de *Vischrivier*, de grensscheiding der Kolonie, en verwoestte alles tusschen de *Visch-* en *Boschjesmans*-rivieren te vuur en te zwaard. Jammerlijk was dus de gesteldheid van het Oosten der *Kaap-Kolonie* in het laatst der vorige Eeuw en het begin der tegenwoordige. Tweemaal was wel de rust, eerst door den Generaal *Sir* JAMES GRACY, en daarna door den

---

Rijksdaalders achterstallige rente, het beter vertier van *Kaapsche* voortbrengselen en de daling der ingevoerde goederen, de rijzing van het papieren geld, dat vroeger 40 pCt. verloor, tot *pari*, de hoogere prijzen van huizen en landgoederen, enz. bl. 68. 69.

(*) BARROW's *Reize*, N. V. II. D. bl. 228. Doch zie ook LICHTENSTEIN, I. D. bl. 399. die bewijst, dat de *Kaffers* in November 1799 de vijandelijkheden door moord begonnen.

Brigadier-Generaal VAN DE LEUR herſteld, maar toen werd het land, door de verhuizing van een gedeelte der tusſchen twee vijanden gedrongen Kolonisten, ontledigd, en vervolgens door de *Kaffers* bezet en verwoest. De laatſten ontvingen onverwachte hulp en geleide van verſcheidene *Hottentotten*, die hunne al te wreede Heeren ontliepen, en den vijand door hunne kunde des lands van zeer veel dienst waren. Het vee, de woningen der boeren, alles werd de buit van het veroverende herdersvolk. In dezen nood verzamelde de brave bevelhebber TJAARD VAN DER WALT eenige manſchap, om het land zoo veel mogelijk nog te verdedigen, doch ſneuvelde door het verraderlijke lood van eenen *Hottentot*. Deze man was algemeen geacht geweest, zelfs bij de *Hottentotten*, *Kaffers* en *Engelschen;* de Generaal DUNDAS eerde zijne nagedachtenis. Thans werd de ſchrik en de vlugt algemeen. De opvolger van VAN DER WALT, HENDRIK JANSSEN VAN RENSBURG, werd in zijne verrigtingen tegen de *Kaffers* belet door eenen nieuwen opſtand der boeren tegen de *Engelschen*, die den aanval van VAN DE LEUR (Maart 1799) ten gevolge had. RENSBURG vlood met 60 huisgezinnen noordwestwaarts op, en de overigen onderwierpen zich aan de *Engelsche* Regéring.

Daarop beſloot VAN DE LEUR, ook de *Kaffers* tot onderwerping te dwingen. Hij dreef hen wezenlijk naar de *Boschjesmans-rivier*, doch werd daar door hen overvallen en van rondom ingeſloten. Aldus van toevoer verſtoken waren de *Engelschen* verloren geweest, zonder de brave *Kaapsche* volkplanters, die zij verdreven hadden. RENSBURG kon VAN DE LEUR aan zijn lot hebben overgelaten, want deze was, even zoo Kafferſche oorlog.

zeer als de *Kaffers*, zijn vijand; maar de *Hollander* begreep, dat *beschaafde* troepen den lande minder gevaarlijk waren, dan alles verwoestende Wilden; hij ſchoot dus toe, en ontzette VAN DE LEUR. Vereenigde deze zich nu met hem, om den vijand te verdrijven, en dus de Kolonie te redden? Verre van daar, hij ſpoedde zich veel meer naar de *Algoa*-baai, ſcheepte zich daar in, en liet het Oosten der Kolonie aan deszelfs lot over. Dit was de dank, dien RENSBURG inoogstte! Deze, nu niet alleen tegen zulk eenen geheelen volkſtam beſtand, deinsde weder achteruit; de *Kaffers* verwoestten wijd en zijd het land en drongen tot halverwege de *Kaapstad* door. Doch de *Engelschen*, ditmaal in het algemeene gevaar met de *Nederlandsche* bewoners vereenigd, dreven hen in het begin van 1800 over de *Zwartkopsrivier* terug (van den 40. tot den 41. Gr. O. lengte van *Greenwich*), en de Generaal DUNDAS, die het fort *Frederik* aan de *Algoa-rivier* had laten bouwen, ſtuitte hunne verdere voortgangen. Maar het geheele land tusſchen de *Zwartkops-* (op de lengte van *Graaf Reinet*) en de groote *Vischrivier* bleef nog in bezit der *Kafferſche* uitgewekenen.

Koenraad Buys.

Intusſchen bevond zich bij den wettigen Koning van dat volk, GEIKA, die nog geene vijandelijkheden tegen de Kolonie gepleegd had, een *Hollander*, met name KOENRAAD BUYS, een der hoofden van de *revolutionnaire*, of, gelijk zij zich ook noemde, *patriotsche* partij, welke thans dien naam in zoo verre voeren mogt, als zij zich verzette tegen de *Britsche* veroveraars. Volgens BARROW zou BUYS de bewerker geweest zijn van den geheelen rampzaligen *Kafferschen* oorlog; doch LICHTENSTEIN beweert inte-

gendeel, dat hij juist bijgedragen heeft, om het kwaad, door den oorlog verwekt, te verzachten; want toen de oorlog door kleine ftrooptogten der boeren van *Graaf Reinet*, welke ook de vreedzame *Kaffers* geenszins ontzagen, naar het land van deze laatften was overgebragt, en dus de volkplanters ook aan dien kant te vreezen hadden, verhinderde BUYS door zijnen invloed, dat GEIKA de volkplanters veel benadeelde; maar hij koesterde eenen onverzoenlijken haat tegen de *Engelschen*. Dezen nadeel te doen, was een der grootfte doeleinden van zijn leven.

Groot was de invloed van BUYS bij Koning GEIKA, met wiens moeder hij zelfs in huwelijksgemeenfchap leefde, en daar GEIKA nimmer iets ondernam, zonder zijne moeder te raadplegen, mag men zeggen, dat BUYS het land regeerde. Er bevond zich ten Hove van GEIKA destijds nog een ander *Hollander*, over wiens karakter en daden zeer onderfcheiden geoordeeld is. Het was de Zendeling VAN DER KEMP, een zonderling, maar krachtig mensch, die in het vaderland de Geneeskunde beoefende, daarop in krijgsdienst ging, wegens een ongelijk huwelijk dezelve verliet, de Geneeskunde weder opvatte, te *Edinburg* in 1781 den *Parmenides*, een diep wijsgeerig werk, uitgaf, na 1782 te *Leijden*, *Middelburg* en *Dordrecht* het beroep van Geneesheer uitoefende, en de Godsdienst fcheen te verachten, van welke denkwijze hij echter terugkwam door een fchrikkelijk voorval op de *Maas*, hetwelk hem van vrouw en dochter beroofde, en op het punt was ook hem in de vloeden te fmoren. Van nu af befteedde hij al den brandenden ijver en al de kracht van zijne ziel aan de verdediging en uitbreiding des Christendoms naar *zijne*

Van der Kemp.

begrippen. Hij was een der voornaamſte oprigters van het Zendelinggenootſchap te *Rotterdam* (1795), en ſtelde zich zelfs in betrekking tot het *Engelsche*, reeds beſtaande, genootſchap van gelijken aard. Voor rekening van het laatstgemelde begaf hij zich naar de *Kaap de Goede Hoop*, en rigtte daar een *Zuid-Afrikaansch* Zendelinggenootschap op, met oogmerk om onder de *Hottentotten* en *Kaffers* te werken. Reeds zestig jaren oud, was hij te *Oxford* voor dat werk bevestigd, en offerde nu met vreugd alle gemakken en genoegens des gezelligen levens op, om zielen voor CHRISTUS te winnen. Onze Eeuw heeft dit buitenſporig gevonden; zij, die natuurlijk de zelfverloochening van eenen *Zendeling* voor het Christendom ſchaars meer begrijpt! Bij de *Kaffers* gekomen, genoot hij meer de gunst des Konings, dan veel geluk op zijn werk. Ook ſtond hij ten doel aan den nijd der hovelingen, die zelfs bij deze halve Barbaren elkander de gunst des Konings betwistten. Men beſchuldigde hem, GEIKA door wijn te hebben willen vergiftigen, doch daar de Koning, bij een onverwacht bezoek, overtuigd werd, dat hij geen droppel wijn bezat, rees daardoor het aanzien des Zendelings. Toen de oorlog met de volkplanters en de *Engelschen* uitbrak, begaf VAN DER KEMP zich weder naar de *Kaapstad*. Zijne terugkeering naar de *Kaffers* werd door geen' gunstigen uitſlag bekroond (*). Hij vertrok dus weder naar de Kolonie, en verzamelde een aantal zwervende *Hottentotten*, die gedurende

(*) Zie LICHTENSTEIN's *Reizen naar de Binnenlanden van Afrika*, vertaald door GOEDE, I. D. bl. 6-9. 469. 470. II. D. bl. 120-129. III. D. *Voorrede*, vooral bl. XIX. XX. BARROW's *Reize*, N. V. III. D. bl. 64.

den oorlog gewoon waren, beurtelings de Kolonisten en de *Kaffers* te plunderen. Met hulp van eenen *Engelschman*, READ, ſlaagde hij in de oprigting van eene Zendelingsplaats, die hij *Bethels-dorp* (dorp van het *huis des Heeren*) noemde. De ſchrandere en doorkundige reiziger LICHTENSTEIN beſchuldigt VAN DER KEMP, dat hij al te weinig voor de *tijdelijke*, en te zeer uitſluitend voor de *geestelijke* behoeften zijner nieuwe leerlingen zorgde, die zich niet, gelijk de kweekelingen der *Moravische*-broedergemeente aan de *Bayiaans-kloof*, aan nuttige werkzaamheid, maar ſlechts aan godgeleerde beſpiegelingen zouden hebben overgegeven. VAN DER KEMP wordt wel door eenen ijverigen voorſtander van het Zendeling-genootſchap, den Predikant GOEDKOOP (*), verde-

(*) Zie de *Voorrede* van Ds GOEDE, vertaler van LICHTENSTEIN's *Reize*, voor het Tweede Deel van dat werk, waarin men de verdediging van GOEDKOOP met aanmerkingen van GOEDE vindt. Ik zie mij verpligt, den lezer hier eene (hoewel aan mijn onderwerp vreemde) hoogst zeldzame daad van Christelijke zelfopoffering, die meer algemeen verdiende bekend te zijn, te vermelden. De brave Predikant GOEDKOOP, in latere dagen als Leeraar bij de kleine Hervormde Gemeente te *Gent* aangeſteld, heeft deze bij den *Belgischen* opſtand *niet* verlaten, maar plundering, gevangenneming, verbanning en armoede getrotſeerd, opdat die weinigen, aan zijne zorg toevertrouwd, en alle andere Hervormden in *Vlaanderen*, niet van herder ontbloot zouden zijn. Men kan nagaan, waaraan ſedert, en vooral in 1830, een Protestantsch leeraar in *Vlaanderen* moest blootgesteld zijn! Doch GOEDKOOP begreep, dat het *pligt* was; hij verzaakte alle uitzigten van rust, gemak en genoegen in 't vaderland, en bleef zijne kleine kudde, als een getrouw herder, tegen de van alle zijden aangrimmende wolven, zoo veel hij kon, behoeden en verſterken. Een zoo edel gedrag is te verdien-

digd; doch de Heer DE MIST verhaalt bijzonderheden, die zekerlijk doen onderſtellen, dat hij in vele opzigten zijne nog zoo onbeſchaafde leerlingen meer met duistere gevoelens en hoog beſpiegelende begrippen, dan met den eenvoudigen en weldadigen geest des Christendoms bekend maakte. De *Engelsche* Regéring vergunde hem voor zijne kleine volkplanting niet alleen eene bepaalde hoeveelheid levensmiddelen, maar ook kruid en lood om te jagen, waarvan echter wel eens misbruik gemaakt werd, daar vele dienstbare *Hottentotten* hunne zucht tot traagheid bij VAN DER KEMP, die hen onderhield, bot vierden. Zijn werkkring bepaalde zich echter niet tot *Bethels-dorp*. Daar de *Kapenaars* in leerſtellige begrippen van het Christendom veelal tot de geſtrenge zijde overhellen, waaromtrent VAN DER KEMP zelfs verder ging dan de oude Hervormde leerſtellingen, zoo werd er in de *Kaapstad* uit rijke bijdragen een prachtig oefeninghuis, naar eene kerk gelijkende, opgerigt, waarin men meer dan eenmaal ter week *oefening* hield, die veel talrijker dan de gewone Zondags-Godsdienst bezocht werd. De Heer DE MIST achtte zich, op de klagten der Predikanten daarover, gehouden, deze eeredienst te *verbieden*. Over het regt of onregt zijner beſlisſing oordeelen wij liefst niet.

De aankomst van den Commisſaris-Generaal en den Gouverneur aan de *Kaap*, welke dezelve in 1803 van de *Engelschen* overnamen, zou voor deze volk-

---

ſtelijker, daar de man alle uitzigt op *tijdelijke* belooning mist, en op den duur onder vijanden van zijn vaderland en zijne Godsdienst verkeert.

planting een nieuw tijdvak van bloei hebben geopend, wanneer het *Nederlandsche* bezit niet met *drie* jaren reeds was geëindigd. De Heer DE MIST hield zich ijverig met de regeling der Kolonie op eenen beteren voet bezig, terwijl de Gouverneur JANSSENS dezelve doorreisde, maar bij zijne terugkomst in Julij de tijding van den vernieuwden oorlog ontving. Deze kon echter den Commisfaris-Generaal DE MIST niet weêrhouden van eenen togt door de Kolonie, ten einde zich in perfoon van hare behoeften en belangen te overtuigen, en die aan de Regéring mede te deelen. Er werd dus eene foort van karavaan, een reisgezelfchap van niet minder dan veertig menfchen (de krijgslieden, *Hottentotten* en flaven medegerekend) gereed gemaakt, bij hetwelk zich ook twee vrouwen bevonden. AUGUSTA DE MIST, dochter van den Commisfaris-Generaal, had haren reeds bejaarden vader (die zijne echtgenoote verloren had) niet alléén naar het tegenoverliggende Halfrond willen laten vertrekken. Zij had alle de genoegens in de hofftad, de vriendinnen harer jeugd, en vele gemakken des levens vaarwel gezegd, om haren vader op eene lange zeereis naar de *Kaap-Kolonie* te volgen. Doch dit was het niet alleen. De *Kaap-Kolonie* bood toen reeds, vooral federt de bezetting der *Engelschen*, vele te voren onbekende genoegens en uitfpanningen, die aan een negentienjarig meisje toch niet geheel onverfchillig zijn. Doch deze alle zeide zij thans voor eenen geruimen tijd vaarwel, om met haren vader de dorre, waterlooze woestijnen van *Afrika's* uithoek te paard te doorkruifen. Slechts ééne vrouwelijke gezellin ftrekte haar tot geleide, eene vriendin uit de *Kaapstad:* Juffrouw VERSVELD. Doch

Komst van den Commisfaris-Generaal de Mist en den Gouverneur Janssens aan de Kaap. Reis van den eerften naar de binnenlanden. Zijne dochter Augusta.

hetgeen nog meer bewondering verdient, is, dat gedurende den geheelen togt, die bijna *zes maanden* duurde, hij niet een' enkelden dag door deze meisjes vertraagd is geworden, hoezeer deszelfs moeijelijkheden en ontberingen, het beklimmen van hooge rotsen, eene zeer afmattende reis door woestijnen en het gebrek aan vele dier kleine, doch voor beschaafde en welopgevoede vrouwen vooral onmisbare gemakken des beschaafden levens, veelvuldige verpoozingen bij de weinige meer begunstigde punten voor haar wenschelijk schenen te maken. Maar behalve de ouderliefde dienden ook de talrijke voorwerpen eener vreemde grootsche natuur, die zij hier ontmoetten, en de vreemde zeden der inboorlingen, om haar vergoeding voor alle vermoeijenissen te schenken, en streelden haren rijkbegaafden geest. Gedurig te paard gezeten volgden de meisjes den trein, en wij vermelden, met wezenlijke zelfverheffing op ons volkskarakter, dezen lof, door een' vreemdeling aan een *Nederlandsch* meisje uit de hoogere standen geschonken (*).

Bijzonderheden dezer reis volgens Lichtenstein. Karakter der Kolonisten.

De Heer DE MIST leide dus te paard, aan het hoofd van dit reisgezelschap, eenen togt van bijna *negenhonderd* uren af. De bijzonderheden daarvan zijn ons vermeld door den *Berlijnschen* Natuurkenner LICHTENSTEIN, die, als huisonderwijzer bij den Gouverneur, deszelfs zoon als opvoeder, en tevens den Commissaris-Generaal als Geneesheer verzelde. Wij verwijzen den lezer tot 's mans belangrijke reisbeschrijving, ook daarom, dewijl hij, hoezeer een *Duitscher*, en deze zijne reis buiten allen *Hollandschen*

(*) LICHTENSTEIN's *Reizen*, I. D. bl. 9-21.

invloed geschreven hebbende, nogtans overal regt doet aan de *Kaapsche* boeren, die door BARROW zoo onwaardig ten toon gesteld — en ik mag zeggen *gelasterd* — zijn. Zoo stelt hij onder anderen eene der grootste beschuldigingen van den partijdigen en tegen *Nederland* zoo vooringenomenen *Brit* in het ware daglicht. De laatste had verhaald, dat deze landbewoners er *vermaak in schepten*, om het horenvee, de trekössen, die hunne goederen naar of van de *Kaapstad* vervoeren, niet alleen met zweepslagen onmenschelijk te teisteren, maar zelfs, wanneer zij niet meer voort konden, met messen te grieven, en hun dus wonden van *zeven duim lang* en *twee duim diep* toebragten, die nogtans in *drie dagen* weder zouden genezen zijn. LICHTENSTEIN verklaart zulks ronduit voor onwaar, en zegt, dat misschien een enkeld, algemeen afgekeurd geval hier als regel wordt opgegeven. Op die zelfde wijze verdedigt LICHTENSTEIN den togt van den Commissaris-Generaal, even als den vroegeren des Gouverneurs naar de binnenlanden, met veel noodzakelijken omslag ondernomen, maar alle welke reizen door BARROW als weidsche praaltogten worden berispt. De *Duitsche* reiziger erkent, dat de *Hollanders* daarbij voor de aardrijkskunde nimmer groote veroveringen hebben gemaakt, maar bewijst tevens, dat het doel dier togten niet zijn kon, aan andere meer magtige volken het *belangrijke* der Kolonie te leeren kennen, en dus hunne buitendien reeds groote hebzucht nog meer op te wekken. Het kleine, en, wat het aantal van bewoners aangaat, zwakke *Nederland* moest hier eene andere staatkunde volgen dan groote Rijken, zoo als *Frankrijk* en *Engeland*, die hunne ontdekkingen zonder gevaar aan

het algemeen konden mededeelen, daar vooral de reuzenmagt van het laatste in de Koloniën geene mededingers te vreezen had (*). Nog maakt LICHTENSTEIN de zeer belangrijke opmerking, dat men uit den mond van eenen Kolonist aldaar *nooit* een wanvoegelijk woord, *nooit* eenen vloek hoort, en dat het uiten daarvan, door de *Hollandsche* krijgslieden, hen zeer hinderde (†). Hoezeer hunne Godsdienstigheid soms in dweeperij mag ontaarden, zoo bestaat zij nogtans, en de reiziger beschouwt haar als de moeder der genoemde eigenschap, waardoor de volkplanters zich van de lagere klasfen in 't Moederland zeer gunstig onderscheiden. Ook vechtpartijen hebben hier nooit plaats. Zij begrijpen, dat slagen eenen vrijman en Christen onteeren. Daarentegen heerschen er maar al te veel twisten, vooral over grenspalen der uitgestrekte jagten en weilanden, en van de tien naaste buren zijn, volgens LICHTENSTEIN, zeker negen doodvijanden (§). Hunne afgelegenheid maakt hen ook doorgaans diep onkundig in alles, wat buiten het gebied des dagelijkschen levens of der Godgeleerdheid ligt, en hunne overhelling tot het ruwe jagersleven wordt bij de veräfwonende volkplanters door hunne groote jagtpartijen buiten de grenzen der Kolonie, waar het wild door de traagheid of onhandig-

(*) LICHTENSTEIN (I. D. bl. 14. 128-130.) zegt te regt, dat de wreedheid van den *Kaapschen* boer (zelf al was zij gestaafd), in een enkeld geval van hooge noodzakelijkheid, wanneer *stilstaan* de beesten allen kon in den afgrond storten, nog minder onmenschelijk is, dan het *anglíseren* (staartafsnijden) der paarden, of doodjagen tot enkel vermaak.

(†) LICHTENSTEIN, I. D. bl. 182-211.

(§) *Ald.* bl. 209-211.

heid der *Boschjesmannen* zeer overvloedig is, ongemeen bevorderd. Hun haat tegen de *Boschjesmannen*, die deze mededinging dikwerf door verraderlijken moord des indringers wreken, wordt daardoor mede gescherpt, en van daar hunne wreedheid tegen dit ongelukkige menschenras, hetwelk, zelfs schijnbaar getemd, soms de slaven en *Hottentotten* tot moord der huislieden aanzet, iets, waarvan LICHTENSTEIN een vreesselijk voorbeeld verhaalt (*). Door deze zwervende levenswijs en de eenzaamheid, waarin hij zich bevindt, zijn alle gemakken des levens, van goede woningen, huisraad en eenigszins uitgezochte spijzen, den volkplanter vreemd; de huizen zijn veelal ellendige hutten van een of twee slechte vertrekken, de stoelen zonder leuningen; alle drank, behalve slecht water en slappe thee, alle voedsel, behalve schapenvleesch, zijn er zeldzaamheden (†). Dit alles geldt nogtans alleen van de bewoners der verste streken, zoo als de *Rogge-* en *Bokkevelden*; hoe meer men het binnenste der volkplanting en vooral de *Kaapstad* nadert, des te meer vindt men de aangenaamheden des levens, en eindelijk zelfs zekere weelde. De *Hollandsche* zindelijkheid verloochent zich echter ook niet in de verst afgelegene streken. De vruchtbaarheid

(*) Het huisgezin van COETZÉ, aan de *Korenlandskloof*, uit vader, moeder, zoon en dochter bestaande, werd zoo eens op het wreedaardigst vermoord; slechts de schoondochter, die hoog zwanger was, werd — zoo 't scheen uit eenig medelijden — voor eene poos gespaard, doch zou ook nog vermoord zijn, ware zij niet door de Kolonisten ontzet en de moorders gegrepen. Eene ongehuwde zuster ontsnapte. LICHTENSTEIN, I. D. bl. 196-200.

(†) *Ald.* bl. 205-207.

der vrouwen is er verbazend; onze reiziger telde eens uit vijf huwelijken eenenvijftig kinderen bijeen; er waren buitendien nog elf overleden, en men kan door elkander gerust ieder huisgezin op tien kinderen rekenen (*).

Koloniën der Moravische broederen en van van der Kemp.

Het reisgezelschap kwam ook aan de *Hernhutsche* of *Moravische* broeder-kolonie aan de *Bayiaanskloof*, naderhand *Gnadenthal* genoemd, en was verrukt over derzelver geregelde inrigting, daar de inboorlingen niet alleen tot de troostrijke waarheden des Christendoms, maar ook tot burgerlijke beschaving en nuttige werkzaamheid werden aangespoord. Anders was het te *Bethels-dorp*. De Gouverneur JANSSENS had op zijne vroegere reis reeds den Zendeling in de gunstbewijzen, hem door de *Engelsche* Regéring geschonken, bevestigd, doch hem tevens aangespoord, zijne leerlingen wat meer aan arbeid te gewennen, en dus de vruchten der beschaving, die altijd het Christendom volgt, te doen smaken. Op zijnen togt door de Kolonie kwam ook de Heer DE MIST in deze vestiging, en werd door den Heer VAN DER KEMP bezocht. De bijeenkomst was vriendschappelijk, en ging gepaard met herinneringen aan het gelijktijdig verblijf der thans in loopbaan zoo verschillende mannen, te *Leijden*, van den Commissaris-Generaal als student en van den Zendeling als krijgsman, die elkander thans na 36 jaren in dezen uithoek der Aarde ontmoetten. DE MIST vond den toestand der Zendelingen, even gelijk dien der *Hottentotten* onder hun opzigt, van alle uiterlijke welvaart ontbloot; en de eersten weinig bekommerd, zoowel om de werk-

(*) LICHTENSTEIN, I. D. bl. 220.

zaamheid en den vooruitgang in beſchaving, als om de zindelijkheid der laatstgenoemden. Het ſchijnt uit onderſcheidene van verſchillende kanten ingekomene berigten niet te loochenen, dat er tusſchen VAN DER KEMP en de Kolonisten, vooral de zoogenoemde *patriotten* onder dezelve, eene verwijdering beſtond, die grootendeels moet worden toegeſchreven aan de zucht van den Zendeling voor de *onafhankelijkheid* der *Hottentotten*, welke met het verlangen der *Kapenaars*, om hen tot hunne dienst te gebruiken, in tweeſtrijd was. Van daar dan ook, naar het ſchijnt, de meerdere overhelling van VAN DER KEMP tot de *Engelsche* Regéring, die, om eigenbelangs wille, de *Hottentotten* begunſtigde. Het was daarom, dat hij in 1805 deel had, of althans beſchuldigd werd van deelneming, aan eenige onlusten, waarſchijnlijk der *Hottentotten* tegen de Kolonisten, die, naar zijn zeggen, hem den *oven der beproeving zevenmaal heeter stookten dan naar gewoonte*, een lijden, 't welk vooral daaruit ontſtond, dat de *Hottentotten door monsters, die zich Christenen noemden*, mishandeld werden. Dit ſtond denkelijk ook in verband met de onwilligheid der *Hottentotten* van VAN DER KEMP, om zich tot de krijgsdienst tegen de *Engelschen* te laten gebruiken; een aantal verliep met geweer en wapenen, en zeide, toen men hen met goede woorden terug zocht te brengen, met de zonderlingſte verwarring van denkbeelden: „Wij behooren tot het *Bataillon* van JEZUS, en de Heer VAN DER KEMP is onze Generaal. Wij hebben met den Generaal JANSSENS niets te doen." Zij vuurden zelfs op de afgezondene manſchappen, die hun vreedzaam toeſpraken, en kwetſten eenen derzelven gevaarlijk. Waar-

ſchijnlijk zou de zaak (denkt LICHTENSTEIN) voor VAN DER KEMP niet gunſtig zijn afgeloopen, wanneer de tweede komst der *Engelschen* aan het regtsgeding geen einde gemaakt had, zonder 't welk denkelijk zijne kleine volkplanting meer naar het midden der *Kaap-Kolonie* zou verlegd zijn geworden (*).

De Gouverneur-Generaal Janſſens bij de Kaffers.

De Commisſaris-Generaal naderde thans het *Kafferland*, alwaar reeds vroeger door den Gouverneur JANSSENS pogingen tot bevrediging waren aangewend. Treurig was de toeſtand des lands, waar de *Kaffers* het rooven en plunderen wel hadden nagelaten, maar alleen uit vrees voor de nieuwe vesting (*Fort Frederik* aan de *Algoa-baai*), en omdat er ook over 't geheel niet meer te plunderen was. Doch ook de ontmoedigde Kolonisten durfden daarom hunne verwoeste woningen niet weder opbouwen, maar zwierven bij honderde huisgezinnen rond als *Nomaden*, of zochten het genadebrood bij hunne vrienden. Echter deed het ophouden van dadelijkheden allengs de verbittering bekoelen, en de harten meer neigen tot woorden des vredes. Eene bezending der Kolonisten had den Gouverneur JANSSENS om zijne perſoonlijke tegenwoordigheid, als het beste middel tot dien vrede, verzocht. Indedaad was hij reeds den 8ſten Mei 1803 aan de *Algoa-baai* verſchenen, had zekeren FERREIRA, die door zijne ſnoodheid veel had bijgedragen tot den oorlog met de *Kaffers*, in hech-

---

(*) LICHTENSTEIN's *Reizen*, I. D. bl. 474–480. *Voorrede* III. D. bl. XIV. Zie ook de zonderlinge, en bijna godslasterlijke taal der *Hottentotten*, uit eenen brief van den Commisſaris-Generaal DE MIST aan den Heer GOEDE, vertaler van LICHTENSTEIN, in genoemde *Voorrede*, bl. XLIII. maar ook de verdediging van GOEDKOOP, VI–XXVI.

tenis genomen, en zoowel de Opperhoofden der ſtroopende *Kaffers* (vijanden van hunnen Koning GEIKA) als die van twee rondzwervende ſtammen der *Hottentotten*, die zich met dezelve tot kwaaddoen vereenigd hadden, tot eene vredelievende bijeenkomst uitgenoodigd. In deze bijeenkomst verſcheen vooral zekere KLAAS STUURMAN, een belhamel der opſtandelingen, wien de Gouverneur tot onderwerping zocht te nopen met de verzekering, dat er reeds nieuwe wetten voor de *Hottentotten* waren ontworpen, die hen van eene goede behandeling in de dienst der Christenen verzekerden. De meesten onderwierpen zich werkelijk, en gingen als landbouwers in dienst der kolonisten, of als krijgslieden in dien des lands over. STUURMAN bleef zijn zwervend, onafhankelijk leven voortzetten, en kwam nog in dit zelfde jaar op de jagt om het leven.

Minder gemakkelijk werd de vrede met de *Kaffers* geſloten. Na eenige onderhandelingen werd er een mondgeſprek van den Gouverneur met de Opperhoofden aan de *Zondagsrivier* vastgeſteld. Vooraf werd de Gouverneur, op zijnen togt derwaarts, door eenen troep kolonisten onder den braven RENSBURG verwelkomd; zij betuigden hunne hartelijkſte vreugde over de herſtelling der *Nederlandsche* Regéring, doch werden door den Gouverneur tevens oplettend gemaakt op de deerlijke gevolgen hunner woelzieke geaardheid, oneenigheid en gebrek aan toegevendheid. Wantrouwen, niet zoo zeer op de *Hollanders*, als op hunnen eigen' Koning GEIKA, aan wien zij vreesden overgeleverd te zullen worden, deed de oproerige Opperhoofden der *Kaffers* zeer aarzelen, om tot het voorgeſtelde vredesverdrag toe te treden. Zij wilden daarom ook

niet het grondgebied der Kolonie verlaten en over de groote *Vischrivier* huiswaarts keeren, vóór dat zij in ſtaat waren den Koning gewapend te ontmoeten. Vooral waren zij vertoornd op en beſchroomd voor den *Hollander* BUYS, die naar GEIKA gevlugt was. Deze, deszelfs vertrouweling, werd geacht de grootſte vijand der gevlugte Opperhoofden te zijn. De Gouverneur eischte nu van die Opperhoofden teruggave aller *Hottentotten*, ſlaven of *Nederlanders*, die zich bij hen bevonden, en uitwisſeling tegen de genomene kinderen der *Kaffers;* zoo lang zij nog op het grondgebied der Kolonie mogten blijven, of ook na hunne verwijdering (waarop men zeer aandrong), zouden zij geene eigen wraak mogen plegen, maar de beleedigingen bij de koloniale Opperhoofden inbrengen, gelijk de Kolonisten zich wederkeerig, in zulk een geval, aan de hoofden der *Kaffers* zouden wenden. Het kwam op die voorwaarden tot vrede, maar niet tot ontruiming der Kolonie. Wel liet de Gouverneur zijne bemiddeling bij GEIKA aanbieden, en ging zelf naar het *Kafferland*, waar hij de belangrijke zamenkomst met dezen voor *Europische* beſchaving niet ongevoeligen Vorst hield, die LICHTENSTEIN uitvoerig verhaalt (*). Het oogmerk werd bereikt, en BUYS, die aan de afgevallen *Kaffers* een doren in 't oog was, werd mede naar de Kolonie genomen. Hij had de *Engelschen* aan GEIKA voorgeſteld als *Boschjesmannen ter zee*, die den *ouden Heer Compagnie* zijne *veeplaats* (de Kolonie) ontweldigd hadden. De Kafferkoning beſchouwde de *Engelschen* dus als zeeroovers, en kon niet begrijpen, hoe men *door*

(*) LICHTENSTEIN, II. D. bl. 176-194.

eene vreedzame overeenkomst met zulk een volk de volkplanting terug had bekomen (*).

Na de bevrediging bleven nogtans de misnoegde Opperhoofden in 't land, en zeer ten laste der Kolonisten, die zij nu onder schijn van vriendschappelijke bezoeken uitmergelden, of zelfs in 't geheim van hun vee beroofden. De vertoogen van den Kapitein ALBERTI, eenen *Duitscher*, die ons een zeer goed verslag van de *Kaffers* gegeven heeft, baatten niet. De Heer DE MIST kwam nu zelf als Commissaris-Generaal, in deze landstreek, en vond aan de groote *Zwartkoprivier*, die vlak op den 34. Gr. Z. B. en op 43. O. L. in zee valt, zulk eenen overvloed van levensmiddelen, die bij gebrek aan uitvoer voor de inwoneren nutteloos waren (een vette os kostte zes of acht rijksdaalders, en een schaap een halve), dat hij alhier een nieuw *Drostambt*, onder zijnen familienaam *Uitenhage*, aanleidde, 't welk het middelpunt omvatte van een nieuw District, dat den zuidoosthoek der Kolonie van de *Winterhoeksbergen* tot de groote *Vischrivier* zou beslaan. In plaats der al te uitgestrekte pachthoeven besloot men nu, het nog onbebouwde of onbewoonde in kleinere stukken land of zoogenaamde *erven* uit te geven; een maatregel, die in alle opzigten aan de verwachting voldeed, daar de al te groote uitgestrektheid der bezittingen aan de Kolonie veel bijdroeg, om haren bloei te verhinderen (†).

De Commissaris-Generaal de Mist bij de Kaffers. Nieuw drostambt Uitenhage.

Het was aan de groote *Vischrivier*, dat de bijeenkomst met den *Kafferkoning*, en, zoo mogelijk,

(*) *Jan Compagnie* is een naam, die dikwerf door afgelegene *Indische* en *Afrikaansche* volken aan de Maatschappij, als staande onder een' onbepaalden Regent, werd gegeven.

(†) LICHTENSTEIN, II. D. bl. 204.

ook met zijne afgevallene onderdanen zou plaats hebben, welke de Commisſaris-generaal met hem hoopte te verzoenen. Doch GEIKA deed hem eerst verzoeken, de rivier iets verder af te trekken, omdat hij zich niet van zijn volk verwijderen kon, en toen dit nu geſchied, en men den ſtroom dertig uren verre zuidwaarts langs was getrokken, deed GEIKA zich weder verontſchuldigen, omdat hij hoop had, de afgevallene Hoofden, behalve den onverzoenlijken SAMBEH, voor zich te winnen. Deze herhaalde teleurſtelling deed den Commisſaris-Generaal echter beſluiten, de waardigheid der *Hollandsche* Regéring aan geene nieuwe te wagen; hij liet dus den Koning der *Kaffers* zijn misnoegen te kennen geven, en hem weten, dat hij nu de voor hem beſtemde geſchenken verbeurd had; nogtans vermaande hij hem tot menſchelijkheid en zachtheid omtrent zijne onderdanen, die zich nu weder aan hem wilden overgeven. Indedaad werd kort daarna de vrede tusſchen GEIKA en twee zijner afvallige onderdanen geſloten; alleen SAMBEH bleef binnen de grenzen van de volkplanting, en was noch door beloften, noch door bedreigingen van daar te verwijderen. Met geweld zulks te beproeven, daartoe was men te zwak, en moest dus deze ongebedene en zeer onwelkome gasten in de Kolonie dulden, tot dat de tweede komst der *Engelschen* hen daaruit eindelijk verdreef (*).

De Mist te Achterbruintjes-hoogte.

De Heer DE MIST begaf zich dus naar het noordoostelijke District der Kolonie, *Graaf Reinet*, vroeger het brandpunt des opſtands. Op den togt derwaarts kwam men aan *Achterbruintjes-hoogte*, wel-

(*) LICHTENSTEIN, II. D. bl. 229–252.

eer bij uitſtek bloeijende door de veeteelt, en ongeloofelijk rijk aan rundvee, paarden en ſchapen, doch door den oorlog thans grootendeels woest liggende. De inwoners, zeer afkeerig van de *Engelschen*, en de nieuwe denkbeelden nopens vrijheid, maar tevens het oude vaderland hartelijk toegedaan, hebben de beſchuldiging des reizigers BARROW niet kunnen ontgaan, dat zij eene bende landloopers en gelukzoekers waren. Maar van dezen blaam heeft de meer onzijdige *Duitscher* LICHTENSTEIN hen gezuiverd, en aangetoond, dat zij, even zoo goed als andere *Kaapsche* boeren, meestal afſtammen van *Kaapsche* familiën. Zij waren echter natuurlijk, door hunne afgelegenheid van de hoofdſtad, 't geen hen van alle middelen tot beſchaving verwijderde, alsmede door de plaatſing op eenen moeijelijken voorpost, tegen de *Kaffers* ten oosten en de *Boschjesmannen* ten noorden, welligt eenigermate verwilderd; althans hun wrevel tegen de laatſten kende geene palen, daar deze, niet te vreden met diefſtal van vee en moord der herders, meermalen groote kudden, zonder eenig nut voor zich zelve, vernielden. LICHTENSTEIN ſtond verbaasd over de dorheid dezer ſtreken (die nogtans zoo rijk zijn aan vee), alwaar het ſomtijds in geene drie maanden regende, en waar men noch lommer noch drinken vond; en hij verwonderde zich, hoe men hier, in dorgeſchroeide velden, door roofzieke wilde menſchen en dieren omringd, kon verkiezen zijn leven te ſlijten!

Te Graaf Reinet. Toeſtand van dat gewest.

Graaf Reinet, waar het reisgezelſchap thans aankwam, was eerst in 1786 aangelegd door den Gouverneur VAN DE GRAAFF, die het naar zich en zijne echtgenoote, geborene REINET, den dubbelden

naam gaf (*). Het dorp beſtond uit niet meer dan twintig woningen en eene kerk, en toch is het de hoofdplaats van een Landdrostambt. De Commisſaris-Generaal vond er maar al te vele ſporen van het deerlijkſte verval, puinhoopen van huizen, door de *Hot-*

(*) De Gouverneur VAN DE GRAAFF was, volgens den *Franschen* Zeeofficier en reiziger DE GRANDPRÉ, Kolonel van de Genie in *Nederlandsche* dienst, en werd daarop tot Gouverneur van de *Kaap* aangeſteld. Hij regeerde de Kolonie met zachtheid en billijkheid, ontving alle vreemdelingen met welwillendheid, deed hen den *Hollandschen* naam eerbiedigen, en beſchermde hen, wanneer zij in de Kolonie waren. Onder hem waren de ingezetenen minder aan kleine tirannen en aan de *bureaucratie* overgeleverd; de handel nam toe, de burgerij won in aanzien, er werden goede middelen tot verdediging beraamd, en de ſtad eenigermate bevestigd. Als krijgsbouwkundige had VAN DE GRAAFF daartoe de noodige bekwaamheid. Doch dit werd door de vijanden des Gouverneurs bij de Bewindhebberen der Maatſchappij als geldverſpilling aangebragt, en hij bekwam bevel, de begonnen werken te ſtaken. De Stadhouder (WILLEM V.) hield hem echter de hand boven 't hoofd; hij voltooide de batterij *Amſterdam*, leide die van *Chavonne* aan (beide tot beheerſching der reede), en deed het fort *Coehoorn* voortzetten. Daar juist destijds de twisten tusſchen de Stadhouderlijke en Staatspartij op het heetst waren, zal het deze laatſte niet moeijelijk gevallen zijn, den Gouverneur, in ſpijt des Stadhouders, terug te roepen. Hij kwam terug, en wist door zijne verdediging zijne vijanden te doen verſtommen. Men liet hem den titel en zelfs de bezoldiging van Gouverneur der *Kaap de Goede Hoop*, maar hij leide alles neder, en werd weder Overſte der Genie in 's lands dienst. Van dien tijd af begon de *Kaap* zigtbaar te vervallen. Dus ten minſte ſpreekt DE GRANDPRÉ (*Voyage à la Côte occidentale d'Afrique*, T. II. p. 159-162.), en zijn verhaal heeft, naar den toenmaligen ſtaat van het Moederland en den lateren der Kolonie te oordeelen, vele waarſchijnlijkheid vóór zich.

tentotten in *Engelsche* dienst, die tot zelfverdediging uit hunne caserne op de opstandelingen vuurden, vernield, terwijl echter ook die caserne platgeschoten werd. Hier had grootendeels plaats, hetgeen BARROW van de bewoners van *Achterbruintjeshoogte* gezegd had; de bevolking bestond er uit een zamenraapsel van gelukzoekers, te slecht voor de *Kaap*, twistziek en onbeschaafd. Vroeger hebben wij reeds den opstand dezer lieden tegen de *Nederlandsche* en *Engelsche* Regéringen beschouwd. De Gouverneur JANSSENS kwam na zijnen togt door het *Kafferland* ook in dit distrikt, doch vond er den toestand zoo jammerlijk verward, de ligchamelijke, verstandelijke en zedelijke welvaart der ingezetenen zoo deerlijk verachterd, de vijandelijkheden van burger tegen burger zoo ingeworteld (daar iedere Kolonist elk, zelfs onbedacht, beleedigend woord zich door schriftelijke getuigenissen liet bevestigen, om soms na vele jaren nog den beleediger een regtsgeding aan te doen), en de stapels klagten daardoor zoo onoverzienbaar, dat hij geene kans zag, die te vereffenen, slechts voorloopig eenige orde op den loop der dingen stelde, en de geheele beslechting der zaak aan den Commissaris-Generaal overliet. Deze stelde vooreerst eenen bekwamen en standvastigen Landdrost, STOCKESTRÖM, over *Graaf Reinet* aan; gaf hem kundige medehelpers; deed de vervallen gebouwen en ook de kerk, die beurtelings tot vesting, caserne en slot gediend had, herstellen; zorgde voor het beroep van eenen predikant (jaren lang was die post onvervuld geweest), en voor goede schoolmeesters; ruimde de zigtbare sporen der onlusten uit den weg; haalde de inwoners door alle mogelijke middelen tot onderlinge verzoe-

ning over; en dus gelukte het hem, zoo al niet de geaardheid der menfchen te veranderen, ten minfte de uitbarfting hunner vijandfchap voor te komen (*).

Toeftand der Bosch-jesmannen.

Wij zullen omtrent den verderen togt van den Commisfaris-Generaal korter zijn, daar dezelve minder betrekking had tot de algemeene belangen der volkplanting. Alleen kwam men daarop nog bij de diep gezonkene natie der *Boschjesmannen*, die JANSSENS ook reeds vroeger, even als BARROW, bezocht had, maar nog meer dan DE MIST in hun eigenlijk vaderland aan de *Zeekoe-rivier*, waar zich eerst federt 1790 eenige volkplanters ophielden. Hier heerscht de oorlog van allen tegen allen; de *Boschjesman*, oorfpronkelijk geen bewoner van de ftreken, thans door de Kolonisten bezet, komt door den honger gelokt in dezelve, en, niet te vreden met te rooven of voor zijne behoefte te dooden, vernielt hij ook alles, wat hem in handen valt. Dit wekt natuurlijk bij den *Kaapschen* veehoeder de hoogfte verbittering, en van daar, dat een *Boschjesman* bij hem, even als bij de *Kaffers*, flechts een wild dier is, hetwelk hij met niet meer wroeging doodt, dan een' panther of leeuw (†). Het was den Generaal JANSSENS gelukt,

(*) LICHTENSTEIN, t. a. pl., bl. 252–256. 269. 270. 287–294.

(†) LICHTENSTEIN, III. D. bl. 100–106. Uit de naauwkeurige en onzijdige opgaven des *Duitschen* reizigers beoordeele de lezer de volgende taal van den *Franschman* DE GRANDPRÉ (*Voyage etc.* T. II. p. 181. *etc.*). *Lorsque la race anéantie (!!) des Hottentots n'offrait plus qu'un trop petit nombre de victimes à la fureur des Hollandais, ces derniers se trouvèrent voisins d'un peuple, nommé Boschis ou Boschisman, à peu près semblables pour les traits, les mœurs, les usages, à celui qu'ils venaient de détruire. Ils ne balancèrent pas à l'attaquer. Celui-ci, plus brave, plus énergique, se défendit et*

door vredelievende toefpraken en bemoeijingen de genegenheid van dit volk te winnen, hen tot eene menfchelijke levenswijs over te halen, en ook de Kolonisten eenigzins met hen te verzoenen. In het volgende jaar (1804) was de verftandhouding der beide volken nog volkomen. Eere zij der *Nederlandsche Kaapsche* Regéring, die, met veel menfchelijker en ruimer gevoelens dan het vroegere Beftuur der O. I. Maatfchappij bezield, zulk eene verandering, al was zij dan ook maar gedeeltelijk, had tot ftand gebragt (*). De Commisfaris-Generaal keerde nu weder over het *Sneeuwgebergte* door de woestijn *Karroe*, de distrikten *Zwellendam* en *Stellenbosch* naar de *Kaapstad* terug, alwaar hij, na eene afwezigheid van 167 dagen, en na

---

quelquefois se vengea cruellement. Delà cette haine implacable avec laquelle on le poursuivit. Ce fut alors qu'on vit se réproduire cet instinct de cruauté, qui anima les compagnons des Cortés, des Pizarre. Boschjesmannen of *Belgen*, alles is goed genoeg, om de *Hollanders* te doen lasteren!

(*) De eigenlijke befchaving of liever *temming* der *Boschjesmannen*, is men echter aan de onvermoeide pogingen der Zendelingen verfchuldigd. Onder den Landdrost van het nieuwe distrikt *Tulbagh*, VAN DE GRAAFF, werd een togt ondernomen tot volkomene bevrediging der *Boschjesmannen* met de Kolonisten; een allezins menschlievend doel, waarin men echter, helaas! niet geflaagd is; alsmede tot ontdekking van meer afgelegene Natiën, de *Betchuana's*, hetwelk beter gelukte. LICHTENSTEIN, die door den Gouverneur JANSSENS mede bij dezen togt werd aangefteld, heeft daarvan in het vierde Deel zijner *Reize* een voortreffelijk berigt gegeven, waarvan ons beftek ons verbiedt, hier meer te zeggen. Lezers, welke die reis niet bezitten, kunnen, omtrent de hier bedoelde landen en volken, nadere berigten vinden in mijn *Afrika, ten vervolge op* ZIMMERMAN, I. D. bl. 122–158. alwaar het een en ander is medegedeeld nopens de weldadige verrigtingen der *Nederlandsche* en *Engelsche* Zendelingen.

400 *Duitsche* mijlen te hebben afgelegd, den 23sten Maart 1804 aankwam.

De Kaap door de Engelschen weder bemagtigd.

Ondertusschen had de hervatting van den oorlog in *Europa* den Gouverneur JANSSENS met den meesten ijver maatregelen doen bij de hand nemen, om de volkplanting tegen eenen verwachten aanval der *Engelschen* te verdedigen. Een gedeelte der bezetting moest wel tot versterking naar *Batavia* worden gezonden, en daardoor was dezelve tot 2000 man verminderd, maar men volgde daarom het voorbeeld der *Engelschen*, door *Hottentotten* in de krijgsdienst te oefenen, en daaruit eenen troep te vormen, die, op den *Europischen* voet ingerigt, des noods met de gewapende Kolonisten en burgers kon mede strijden. Na den regentijd van 1805 (onze zomermaanden) stelde de Generaal het plan in het werk, om, tegen den gevreesden aanval en de inneming der onhoudbare *Kaapstad*, eene stelling te versterken, die de gemeenschap des vijands met de vruchtbare Oosterstreek der Kolonie onmogelijk maakte. DE GRANDPRÉ had reeds voorgeslagen, alles wat voor handel en zeewezen diende, aan de *Kaapstad* te laten, maar het noodige voor de landmagt, zoo als magazijnen, tuig- en werkhuizen, benevens de Hooge Regéring, in eene binnenlandsche *Hoofdplaats*, buiten het bereik eener vloot, hetzij in *Stellenbosch* of *Zwellendam*, te vestigen (*). Althans de Generaal JANSSENS begreep een' post in de binnenlanden te moeten aanleggen. Niets werd daartoe zoo geschikt geoordeeld, als het gebergte ten Oosten van het *Kaapsche* Schiëreiland, bekend onder den naam van *Hottentotsch-Holland*. Een

(*) *Voyage* DE GRANDPRÉ, T. II. p. 236. 237.

pas of kloof door hetzelve werd dus versterkt, onder het opzigt van den Kapitein der Artillerie, PARAVICINI DI CAPELLI en achter denzelven, in de *Zoetemelks-vallei*, leide men magazijnen van krijgsvoorraad en levensmiddelen aan; iets, hetwelk door den ongemeen slechten oogst des jaars 1804 uitermate moeijelijk viel. Te *Zwellendam* werd een kruidmagazijn en een *Laboratorium* aangelegd (*). Deze voorzorg was niet overtollig. Terwijl de *Nederlanders* ijverig bezig waren met het maken van schikkingen tot verbetering van den toestand en het beheer der Kolonie, en tot dat einde, gelijk het oostelijke distrikt *Graaf Reinet* door het distrikt *Uitenhage*, dus ook het al te uitgebreide westelijke distrikt *Stellenbosch* in tweeën splitsten, waarvan het noordelijke gedeelte den naam van den verdienstelijken Gouverneur-Generaal TULBAGH ontving (†), maakten de *Engelschen* eene vloot tot onderwerping der Kolonie, waarvan zij bij ondervinding de waarde hadden leeren kennen, gereed. Eindelijk verscheen, nadat de Kolonie naauwelijks drie jaren weder in handen der *Nederlanders* geweest was, den 4den Januarij 1806 deze vloot, drieënzestig zeilen, onder *Sir* DAVID BAIRD en den Admiraal POPHAM, sterk, tusschen het *Robben*-eiland (hetwelk vlak voor de *Tafelbaai* ligt) en de kust. Vergeefs trachtten de zwakke *Hollandsche* troepen aldaar de landing te beletten; zij weken terug naar het hoofdleger, hetwelk op den 8sten Januarij aan de gelande *Engelschen* een slag leverde, die verloren werd, en op den volgenden dag de overgave der *Kaapstad* ten gevolge

(*) LICHTENSTEIN, III. D. bl. 212–216. 221. 248. 249. 256.
(†) Zie III. D. 1. St. bl. 264. 265.

had; een bataillon *Waldecksche* troepen viel daarbij in handen des vijands. De Gouverneur JANSSENS trok daarop met zijne kleine magt van 1500 man naar het gebergte van *Hottentotsch-Holland* terug, achter 't welk de vroeger vermelde schikkingen waren getroffen. Hier was hij ook van voren (uit het westen) volkomen veilig, doch stond bloot om uit het noorden, van den kant van *Tulbagh*, te worden omgetrokken. Het is waar, dat de zoogenaamde *Houhock* ten oosten nog een punt van vereeniging bood, doch de kleine vlakte tusschen dezen hoek en de kloof van *Hottentotsch-Holland* kon op den duur geene levensmiddelen verschaffen, zelfs aan den kleinen troep van JANSSENS. De *Engelschen* stelden ook een eervol verdrag voor, en boden de overvoering naar *Holland* aan, zonder van krijgsgevangenschap te reppen. Daar men nu toch de hoofdstad verloren had, van de achterlanden door het omgetrokkene veel talrijker leger was afgesneden, en dus niets meer tot welzijn der Kolonie kon doen, was het besluit des Generaals, om de overgave der Kolonie te kiezen boven den nutteloozen hongerdood (want ook de zee was gesloten door de *Engelsche* vloot), geenszins te laken. Den 5den Maart 1806 verliet de Generaal JANSSENS de volkplanting, en later werden de troepen op zeven kartelvaartuigen ingescheept (*). De tijding van het verlies der Kolonie kwam in *Nederland* aan omtrent eene maand, vóór dat de Republiek zelve te gronde ging, en vervangen werd door het *Fransche* Koningrijk *Holland* van LODEWIJK NAPOLEON. Sedert is de *Kaap* steeds in handen der *Britten* ge-

(*) LICHTENSTEIN, IV. D. bl. 408-412.

bleven, wat hunne magt over de ligchamen der bewoners betreft, niet wat aangaat hun gezag over de gemoederen; neen, de *Kapenaar* is nog *Hollander* in zijn hart, en neemt in alle de blijde zoowel als treurige gebeurtenisſen, die het oude vaderland treffen, hartelijk deel.

Snoode berooving der Afrikaanſche Visſcherij Societeit.

Te midden der drift voor nieuwe ondernemingen en der vrolijke hoop op een langdurigen vrede, die het kortſtondige verdrag van *Amiëns* den *Nederlanders* had ingeboezemd, was ook eene *Afrikaansche Visscherij-Societeit* aan de *Kaap de Goede Hoop* opgerigt; waaraan de Regéring echter bedongen had, dat de *Kaapsche* ingezetenen zouden deel mogen nemen, terwijl de Maatſchappij wederkeerig de *Groenlandsche* visſcherij zou onderſteunen. Inderdaad kwam deze Maatſchappij reeds in 1802 tot ſtand, om in het volgende jaar hare ondernemingen te beginnen. De Commisſaris-Generaal DE MIST toonde zijne groote inſchikkelijkheid, door het verzoek aan de Maatſchappij, om eene *Engelsche* gelijkſoortige inrigting, die gedurende het bewind dier Natie beſtaan had, ten duurſte over te nemen. Toen echter de *Britsche* Regéring aan de *Kaap* herſteld was, begingen de *Engelschen* een' roof, nog ſnooder dan dien, welken zij in 1781 op *St. Eustathius* hadden gepleegd. Bij de *Capitulatie* der *Kaap* was de onſchendbaarheid van alle bijzonder eigendom volkomen gewaarborgd. Doch naauwelijks waren de *Nederlandsche* troepen vertrokken, of de *Engelschen* verklaarden alle de eigendommen der *Afrikaansche Visscherij-Societeit* verbeurd, als ſtaande door het verleende oktrooi in betrekking tot de Regéring! Dus hernamen zij ook het hun zoo duur afgekochte eigendom der *Engel-*

sche Maatſchappij nu met geweld, en beroofden tevens hunne eigene onderdanen, de *Kapenaars*, die deel daarin hadden genomen! Het eene zoowel als het andere werd verbeurd verklaard, en ook later, ſchoon JANSSENS op zijn woord van eer verklaarde, dat hij het eigendom dier Maatſchappij in het verdrag mede bedoeld had, deze roof noch teruggegeven, noch zelfs tegen *Engelsche* eiſchen op *Java* verrekend (*).

Weinige bekendheid der gebeurtenisſen in Indië van 1802 tot 1808.

De gebeurtenisſen, ſedert 1802 tot 1808 in *Indië* voorgevallen, zijn weinig bekend. Met reden beklaagt zich daarover een verdienstelijk jeugdig ſchrijver uit *Batavia* over dit onderwerp (†). „Het is te bejammeren," zegt hij, „dat het tijdvak van 1795 tot „1808, zoowel wat den toeſtand van het eiland *Java*, als dien der overige O. I. bezittingen der *Nederlanders*, betreft, in vele opzigten nog onbekend, ten minſte zoo weinig opgehelderd en uiteengezet is, dat men niet dan met moeite over den „waren toeſtand dier landen in dien tijd kan oordeelen. Men weet ſlechts het algemeene." Het heeft ons niet mogen gebeuren, dien ſluijer op te ligten. Wij zullen dus ſlechts die weinige bijzonderheden, welke wij hier en daar hebben kunnen opzamelen, den lezer mededeelen.

De Gouverneurs-Generaal Overſtraaten, Sieberg en Wieſe.

Wanneer wij eenen Schrijver mogen gelooven, die zelf op *Batavia* zoowel als aan de *Kaap* Regeringsposten bekleed heeft, doch daarbij van *Engelschge-*

(*) OUWERKERK DE VRIES, *Verhand. over den Nederl. Koophandel, uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem*, bl. 46. 59. 70.

(†) P. MIJER, *Dissertatio Hist. Politica de Commercio et internæ Administrationis forma Possessionum Batavorum in India Orientali*, Amſt. 1832, p. 120. *Not.*

zindheid niet is vrij te pleiten (*), zoo waren zoowel de Heer OVERSTRAATEN, als zijn opvolger ſedert 1801, de Heer SIEBERG (welke laatſte reeds onder ALTING de landvoogdij van *Java's* Noordoosthoek, en naderhand den post van Directeur-Generaal bekleed had), bij hunne aanſtelling tot Gouverneurs-Generaal reeds tot de tweede kindschheid vervallen (†); daar zij, volgens de beſtendige gewoonte der bevordering van de *oudste* leden, hunne aanſtelling alléén aan dien rang, door den tijd verkregen, te danken hadden. Van OVERSTRAATEN is ons vroeger een gunſtiger getuigenis voorgekomen, doch POLANEN beweert, dat men de bekwaamheden van eenen Gouverneur-Generaal, aan, veeltijds niet dan ſchijnbare, bezuinigingen toetſte. Zeker is het althans, dat beide Gouverneurs-Generaal weinig of niets verrigt hebben. Na het vertrek van SIEBERG werd in 1805 de Heer WIESE tot Gouverneur-Generaal aangeſteld. Men verzekert, dat hij last ontving, om in het algemeene beſtuur van zaken niets te veranderen, maar alles op den ouden voet te behandelen, tot dat in het vaderland dien aangaande nader zou zijn beſloten. (Zou dit bevel, indien het ontwijfelbaar echt was, niet de beste verdediging van WIESE's twee voorgangers zijn, die zekerlijk denzelfden last hadden ontvangen?) Trouwens wij zagen het reeds: de omwentelingskoorts was in *Nederland* ſedert 1800 tot bedaren gekomen; het *Staatsbewind* van twaalf leden zocht zoo veel mogelijk van het oude te bewaren,

(*) POLANEN, *Brieven over het bestuur der Koloniën*, bl. 15. 16.

(†) De namen ſtaan niet in den tekst uitgedrukt, maar zijn in mijn exemplaar, waarſchijnlijk door den Auteur zelven, met potlood op den kant geplaatst.

en dit zelfde lag, na de treurige hervatting der vijandelijkheden, in de bedoelingen van den Raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK. Er was, in navolging van *Frankrijk*, reeds maar al te veel afgebroken; men wilde nu liever, 't geen nog ſtond, overeind houden. Daarenboven was het tijdſtip zelfs voor goede en nuttige veranderingen ongunſtig. Nog altijd woedde de oorlog met *Engeland*, en tot grondige herſtelling van het *Indische* ſtelſel ſcheen de vrede, die de onbelemmerde gemeenſchap tusſchen het Moederland en de Koloniën alléén kon herſtellen, noodzakelijk. WIESE werd ook ſlechts bij voorraad tot Gouverneur-Generaal aangeſteld, tot dat de kuiperijen in het vaderland om dat ambt, den een' of ander' bepaaldelijk zouden hebben doen zegevieren, en dus ſchenen van dezen perſoon, die buitendien weinig hoop van zijn beſtuur gaf, geene verbeteringen althans te verwachten. Ook liet hij genoegzaam alles aan den Directeur-Generaal over (*). En nogtans werd er onder dit beſtuur één maatregel genomen, die de koffijteelt op *Java* ongemeen heeft bevorderd. De Commisſaris over de bovenlanden, tegen wiens beſtuur men bedenkingen had, werd in zijne bediening geſchorst, de Heer LAUWIK VAN PABST bij voorraad daartoe aangeſteld, en eene Commisſie benoemd, om den toeſtand dier landen te onderzoeken. De zeer beſchroomde Gouverneur WIESE ging echter tot dezen ſtap, dien hij zekerlijk voor ſtout hield, niet dan met de grootſte moeite, ja, bijkans gedwongen over. Het gevolg nogtans overtrof de verwachting.

(*) ENGELHARDT, *Overzigt der Nederl. O. I. Bezittingen onder het Bestuur van* DAENDELS, bl. 31.

Hoezeer het bestuur en het stelsel der *gedwongene cultuur*, die sedert Eeuwen op *Java* bestaan had, geene verandering hoegenaamd onderging, zoo werd nogtans de koffijteelt zoodanig aangemoedigd, dat dezelve gedurende WIESE's en DAENDELS bestuur tot 120,000 *pikols*, elk van 125 pond, opklom. Dat deze rijke oogst het werk van het oude Bestuur, en niet van DAENDELS was, bewijst de Heer POLANEN daaruit, dat de koffijboom vier jaren noodig heeft, eer hij vrucht geeft, en DAENDELS slechts vierdehalf jaar op *Java* heeft doorgebragt (*).

Voordeelige toestand van Java, ook buiten gemeenschap met het Moederland.

Niettegenstaande den weinigen roem, door de drie Gouverneurs-Generaal van 1796 tot 1808 behaald, aarzelt echter een grondig kenner der *Indische* zaken geenszins, dat tijdvak *luisterrijk* te noemen. De uitvoer moet aldaar zijn toegenomen, ten minste in geldswaarde, want de prijs van 's lands voortbrengselen rees (de koffij van het *maximum* van 20 tot 24 rijksdaalders). De opbrengst der Oostkust, die van 1790 tot op 1800 altijd *beneden* de Millioen guldens was gebleven, rees daarop altijd boven dezelve; ja in 1804, 1805 en 1806 zelfs tot bij of over de 1,600,000 guldens (†). *Java* hield zich, hoewel geheel van het Moederland afgescheiden, volkomen staande, zonder schulden te maken, ja ondersteunde zelfs het Moederland, betaalde eene zeemagt en schiep een leger, hetwelk grootendeels met inlandsche stoffen gekleed en van de voortbrengselen der nijverheid van de *Javanen* onderhouden werd; *het ging steeds in wel-*

(*) POLANEN, bl. 80-82.

(†) ENGELHARDT, *Overzigt van den Staat der Nederl. O. I. Bezittingen onder* DAENDELS, bl. 138.

vaart en rijkdom vooruit (*). Is het te verwonderen, dat door dit alles, *vooral door de ondersteuning aan het Moederland verleend*, de som voor de in 1795 voorhandene producten, gelijk zeker ongenoemd schrijver meldt, uit den omloop verdwenen is? Het is ten minste zeer voorbarig, daarop, gelijk die schrijver doet, de stelling te bouwen, „dat het eiland *Java* meer behoeften zou hebben, dan het, met de voortbrengselen van zijnen grond, kan betalen." De ongemeene vruchtbaarheid en rijkdom van dit eiland, die algemeen erkend wordt, wederlegt deze stelling volkomen, en het zou wel ongelukkig zijn, indien een van de Voorzienigheid zoo mild bedeeld land niet in staat ware, boven eene doorgaans dun gezaaide bevolking, 200,000 personen (*Chineezen*, *Nederlanders* en andere vreemdelingen), die geenen landbouw drijven, te voeden (†).

Verzuimde gelegenheid om eene groote Engelsche retourvloot te nemen.

De kosten alléén van het onderhoud der vloot bedroegen, naar men te *Batavia* zeide, nagenoeg vijf Millioenen guldens. Deze magt stond onder den Admiraal HARTSINCK. Misschien had een schitterend wapenfeit deze vloot kunnen onderscheiden, en aan de magt der *Engelschen* in *Indiën* een' geduchten slag toebrengen, wanneer niet overdrevene gezetheid op bevelen van zijne Regéring HARTSINCK daarvan had terug gehouden. Eene zeer aanzienlijke *Engelsche* retourvloot uit *China* en *Indië*, wel op veertig groote schepen begroot, werd door den ondernemenden

(*) VAN ALPHEN, *Redevoering over het ontwerp van wet der geldleening ten behoeve der Overzeesche Bezittingen*, Leijden 1826, bl. 95.

(†) Zie *Brief of onpartijdige aanmerkingen op den staat der Nederl. O. I. Bezittingen onder* DAENDELS, bl. 27-30.

Franschen Schout bij Nacht LINOIS opgewacht. Hij vroeg de medehulp van HARTSINCK, om dezen aanzienlijken buit te bemagtigen. Zij werd hem geweigerd. Thans beproefde LINOIS alleen, de gewapende koopvaarders met zijn ſmaldeel te nemen, doch hij werd dapperlijk afgewezen, en de *Britten* liepen, onder het gejuich des volks over hunnen moed, de *Britsche* havens binnen. Het ſchijnt, dat de Heer HARTSINCK nimmer de geſchiedenis van RIJKLOF VAN GOENS had gelezen, die, zonder op bevelen te wachten, de *Franschen*, die hem op *Ceylon* ſchenen te bedreigen, op eigen verantwoordelijkheid den oorlog aandoet, en de zege behaalt (*). NAPOLEON nam deze weigering van medewerking ten uiterſte kwalijk; zij was eene van de klagten, die hij tegen ons aanvoerde, om, in weêrwil van de aanſtelling zijns broeders tot Koning, ons volksbeſtaan te vernietigen, en ons bij zijn rijk in te lijven. Ja, hij moet gezegd hebben, dat destijds, door de zamenwerking der beide vloten, het lot van *Europa* in *Indië* had kunnen beſlist worden (†).

In weêrwil van den voorſpoedigen ſtaat der nog overgeblevene Koloniën in het Oosten werd *Jàva* echter, op het einde van dit tijdvak, door twee rampen bezocht, den oorlog op *Cheribon* en den aanval des *Engelschen* Admiraals PELLEW.

Opſtand in Cheribon.

De algemeene afkeuring van alle bedrijven zijner voorgangers, en het jammerlijke tafereel, 't welk DAENDELS van den ſtaat van *Neêrlands Indië*, tijdens zijne komst aldaar, ſchilderde en ſchilderen *moest*,

(*) Zie II. D. bl. 202.
(†) VAN ALPHEN, t. a. pl., bl. 202.

om zijne maatregelen te kunnen goed maken, vereischten waarschijnlijk de donkere kleuren, waarmede hij den opstand van *Cheribon*, twee jaren vóór zijne komst (1806), voorstelt. Hij meldt, dat duizend inwoners van dat Rijk, mannen, vrouwen en kinderen, om eene geringe schuld verpand waren, en tot op de afdoening daarvan in de huizen hunner schuldeischers werden vastgehouden, dat is, daar de schuld niet te voldoen was, tot slavernij voor hun leven. Onder deze schuldeischers behoorden ook *Chineezen*, een doorgaans hardvochtig volk. Dit had alstoen eenen opstand verwekt, die wel 50,000 menschen had doen omkomen of hunne woningen verlaten (*). Doch de Heer ENGELHARDT, gewezen Gouverneur van *Java's* Oostkust, die in zijn *Overzigt* dier zelfde bezittingen DAENDELS op den voet volgt en wederlegt, beweert ook hier, dat deze sterfte en verhuizing niet zoo zeer het gevolg van dien oorlog als wel van eene besmettelijke ziekte was, die dat vruchtbare en welbevolkte Koningrijk trof, en waarbij verscheidene *Mohammedaansche* priesters het volk diets maakten, dat deze pest veroorzaakt was door den vloek, dien een der drie Vorsten (*Raja* CANNOMAN), welke *Cheribon* regeren, en die naar *Amboina* gebannen was, over het land had uitgesproken (†). De invloed toch der priesters is op de diep onkundige en bijgeloovige bevolking van *Java* ongemeen groot. Men

(*) *Staat der Nederl. O. I. Bezittingen onder het Bestuur van* H. W. DAENDELS, 1824 *fol.* I. D. bl. 10.

(†) Zonderling, dat in de negentiende Eeuw op een *Mohammedaansch* eiland in *Indië* nog het bijgeloof van de *Ilias* heerscht! Men kent de pest, door de versmading en wegzending van CHRYSES aan het *Grieksche* leger overgekomen.

begreep dus te *Batavia*, dat men, om de gisting en het misnoegen te ſtuiten, niet beter kon doen, dan op den genomen maatregel terug te komen, en den gebannen *Raja* uit *Amboina* terug te ontbieden. Dit geſchiedde ook vóór de komst van DAENDELS, hoezeer die Gouverneur-Generaal er zich de eer van heeft willen aanmatigen. Ook werden daardoor de onlusten wezenlijk gedempt (*).

De Admiraal Pellew te Sourabaya volgens Daendels en Engelhardt.

Een ander onaangenaam geval was de komst van den Admiraal PELLEW (†), aan de kust bij *Sourabaya*, en den aanval op die kust in 1807. Hierom-

(*) Volgens ENGELHARDT, bl. 98. Het is onmogelijk, dat de *stellige* verzekering van laatstgemelden, eene daadzaak, die door zoo vele getuigen bewaarheid kan worden, een verdichtſel zou wezen. DAENDELS (*Staat der O. I. Bezittingen*, I. D. bl. 24.) daarentegen ſpreekt van deze genomene middelen tot herſtel zoo, dat de onergdenkende lezer *hem* daarvan de eere moet geven, terwijl nogtans, bij zeer opmerkzame lezers, de zaak ook anders zou *kunnen* opgevat worden. Dit is echter waar, dat de plannen, niet alleen van de verheffing van CANNOMAN, maar ook van verbeteringen door middel van veranderingen in het Beſtuur, verwijderingen van gehate perſonen, verbod aan *Chineezen* om landen te huren enz., reeds gemaakt en gedeeltelijk bewerkſtelligd waren, en door DAENDELS ſlechts goedgekeurd en verder ten uitvoer gebragt zijn. Doch wat nu de misbruiken zelve, en de ſchandelijke verpanding der inlanders als ſlaven om ſchuld betreft: ENGELHARDT ſpreekt dit niet of ſlechts ſlaauwelijk tegen, en dus mag men, helaas! wel gelooven, dat de waarlijk geduldige en lijdzame *Javaan*, door verdrukkingen van de *Nederlanders* en woeker der *Chineezen*, zoo al geene hoofdzakelijke, dan toch eene bijkomende reden tot den opſtand gevonden heeft, even als in den meer ernſtigen oorlog van 1825.

(†) Naderhand Lord EXMOUTH, met de *Nederlanders* bedwinger van *Algiers*.

trent loopen de berigten van de partij des ouden Beſtuurs en dat van DAENDELS regtſtreeks uiteen. De laatſte verzekert, dat PELLEW aldaar eene magt aantrof, die de zijne in manſchappen verre te boven ging, en dat dezelve nogtans niet de minſte verdediging had beproefd, maar veeleer een ſchandelijk verdrag geſloten, waarbij men onder anderen het verbranden der affuiten en het vernielen van het geſchut der kustbatterijen toeſtond; ja zelfs het ſlechten eener batterij op het tegenoverliggende eiland *Madura*, de eenige, waarop men zich bij de komst des vijands moedig gedragen had. Voorts beloofde men de vloot des vijands van levensmiddelen te zullen voorzien, hetwelk dan ook geſchiedde, en waarvoor men haren aftogt bedong. De Luitenant Kolonel FRANQUEMONT, Commandant van het krijgsvolk te *Sourabaya*, had dit verdrag met den vijand geſloten, en de Zeekapitein (met Kolonelsrang) COWELL, had zich willen verdedigen, maar was daarom in hechtenis genomen (*).

Volgens ENGELHARDT ſtonden de zaken gansch anders. PELLEW had twee zware linieſchepen, twee fregatten, twee korvetten en twee brikken onder zich; hij was reeds op de reede van *Batavia* verſchenen, en had aldaar met het verbranden van alle ſchepen en kleine vaartuigen eene deerlijke verwoesting aangerigt. Schoon echter *Batavia* voor zijnen aanval te ſterk was, zou hij te *Sourabaya* op verre na zoo veel tegenſtand niet hebben gevonden. De krijgsmagt beſtond aldaar uit een niet noemenswaardig aantal *Eu-*

(*) DAENDELS, bl. 22. 23. *Bijlagen*, 1. St. *Origin. Stukken*, No. 5.

ropeanen, en voorts uit gewapende manſchappen van het eiland *Madura* en andere inlanders, waarop men zich weinig verlaten kon. *Sourabaya* werd ernſtig bedreigd. De kustbatterijen waren van geen nut, daar die op het vaste land, willekeurig door den Kolonel COWELL aangelegd, reeds zonder een ſchot te doen verlaten was, en die op *Madura* in 1804 door den *Franschen* Admiraal DE SERCY was afgekeurd, zoo dat men daarvoor eene drijvende batterij had verkozen, die mede, na korte tegenweer, in handen des vijands gevallen was. Na een even geringen tegenſtand had zich COWELL ook van *Grissée* verwijderd. Wanneer de *Engelschen* eene landing beproefd hadden, waren hun waarſchijnlijk niet enkel de ſtad, maar ook vele rijkgeladene ſchepen, naar de *Molukken* beſtemd, in handen gevallen. Men koos dus de veiligſte, en in de gegevene omſtandigheden, gewis de beste partij; men offerde eene ijdele eer, die uit nutteloozen tegenſtand had kunnen geboren worden, aan de wezenlijke belangen des lands op, liet de batterijen (die toch in handen des vijands waren) vernielen en het geſchut onbruikbaar maken, en redde daarmede de koopvaardijſchepen, de ſtad *Sourabaya*, en misſchien den geheelen Oosthoek, alwaar de kwaadwilligen zeer gereedelijk eenen opſtand tegen de *Nederlandsche* Regéring hadden kunnen beginnen, die zich misſchien tot de Hoven der Vorsten zou hebben uitgeſtrekt. Het is waar, dat DAENDELS, die ſlechts *revolutionnaire* beginſelen kende, en zoogenoemde *stoffelijke welvaart* beneden zich keurde, bij zijne komst den Reſident te *Grissée*, VAN NAARSSEN, die geduld had, dat men, tot beveiliging der eigendommen, eenige dagen te *Grissée* de *Engelsche*

vlag liet waaijen, afzette, alsmede dat hij den Kolonel FRANQUEMONT naar *Batavia* ter verantwoording riep (hoewel die zaak vóór zijne komst was afgedaan), en, hoewel hij in die verantwoording moest berusten, naderhand dezen Overſte zoodanig vervolgd heeft, dat hij zich in wanhoop door een piſtoolſchot het leven benam (*).

Het is dan deze komst van DAENDELS, tot welke wij thans genaderd zijn; die in de Geſchiedenis onzer Oosterſche bezittingen een nieuw tijdvak opent.

HOOFDSTUK VI.

Van het begin des Bestuurs van den Gouverneur-Generaal DAENDELS *tot op de teruggave van* Java *door de Engelschen aan de Nederlandsche Regéring* (1808—1816).

Einde van de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Lodewijk Napoleon Koning van Holland. De Generaal Daendels.

De *Republiek der Vereenigde Nederlanden* was eindelijk, na eene elfjarige kwijning en worſteling met den dood, bezweken voor denzelfden tiran, die reeds hare moeder, de *Fransche Republiek*, vermoord had, en thans over half *Europa* beſchikte. In plaats eener nuttelooze en vertwijfelde tegenweer had het *Groot Besogne* der voornaamſte *Nederlandsche* Staatslieden beſloten, op NAPOLEONS eisch, door TALLEYRAND gedaan, zijnen broeder LODEWIJK als Koning uit te roepen. Deze welmeenende, maar zwakke Vorst kwam dan in *'s Hage* als opvolger der *Nassausche* helden, der OLDENBARNEVELDS, DE WITTEN en SLIN-

(*) ENGELHARDT, bl. 93-98.

GELANDT'S. Gaarne deed hij het goede, had hij het maar altijd gekend! Hij moest naar zijnen *Fransch-Italiaanschen* aard, meer het schitterende, het in 't oog vallende, het geruchtmakende, dan ware, maar stille verdiensten huldigen; hoewel, door de achtingswaardige mannen, die hem omringden, ook vele der laatsten door hem opgemerkt en onderscheiden werden, zoo moest hij echter eene bijzondere vooringenomenheid koesteren voor eenen man, die, der *Fransche* zaak altijd van ganscher harte toegedaan, de *Franschen*, om zoo te spreken, door overreding en kracht in *Nederland* had ingevoerd, en een der voornaamste bewerkers was der omwenteling van 1795; terwijl zijn moedige tegenstand aan de *Engelschen*, met de *Franschen* vereenigd, in 1799, hem bij een' *Franschen* Prins tot nog meerdere aanbeveling moest strekken. HENDRIK WILLEM DAENDELS, van *Hattem* in *Gelderland* geboortig, was in 1787, als ijverig tegenstander der Stadhouderlijke Regéring, het vaderland ontweken, en had zich in *Fransche* dienst tot de waardigheid van Generaal verheven. Als zoodanig had hij in den harden winter van 1795 den *Bommelerwaard* ingenomen, en was het eerst over de bevrozen rivieren de Republiek ingetrokken. Hij ging alstoen in dienst der naar *Fransche* vormen versnedene, zoogenoemde *Bataafsche Republiek* over, en bewerkte in 1798 de tegenomwenteling in den zin der gematigden, niet wegens bijzondere gematigdheid van karakter, maar omdat alle omwentelaars (met wier beginselen hij anders instemde) *hem* niet genoeg ontzien en gevreesd hadden. Zijn roem, door den *Noord-Hollandschen* veldtogt van 1799 verhoogd, klom nog door dien van 1800 in *Duitschland*. LO-

DEWIJK onderſcheidde hem dus bijzonder wegens zijn vastberaden karakter (juist het tegenovergeſtelde van het zijne, maar dit zonderling verſchijnſel ontmoet men meermalen) en den ijzeren wil, waarvan hij vele blijken had afgelegd, en die voor geene hinderpalen terugdeinsde. De partij in den Staat, die in *Indië* gaarne alles vernieuwd zag, tot nu toe door de bezadigdheid der meeste Regenten teruggehouden, wist zich thans bij den vreemden troon te doen gelden, en het kostte maar weinig moeite, den Koning van de noodzakelijkheid eener volkomene hervorming in *Indië*, en van de geſchiktheid van DAENDELS tot dat einde, te overtuigen. Den 28ſten Januarij 1807, zeven maanden na 's Konings troonsbeklimming, werd de Generaal DAENDELS (hij had reeds den Maarſchalksſtaf) tot Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië* benoemd, op eene jaarwedde van *f* 130,000 (met die, welke hij reeds bezat) en *f* 80,000 voor reisgeld; hij mogt twee geſchikte perſonen als leden der Hooge *Indische* Regéring, twee of drie Adjudanten met Kolonelsrang en twintig of dertig Officieren voor de *koloniale* dienst medenemen. Bij een daarop volgend *Fransch* beſluit van den 9den Februarij, werd DAENDELS gemagtigd, de Hooge Regéring te ontbinden, of vooreerst aan te houden, *naar zijn goedvinden.* Hij mogt ook den *Directeur-Generaal der geldmiddelen en domeinen* (die den Directeur-Generaal *des koophandels* was opgevolgd), vier gewone en vier buitengewone Raden van *Indiën* en hunne Geheimſchrijvers *aanstellen* (*).

Zoo was dan de *Aristokratie* in de koloniën, gelijk in het vaderland, door eene *onbepaalde Monar-*

(*) *Staat enz.*, *Bijlage* N° 3. 4.

chie, of, zoo als de *Ouden* gezegd zouden hebben, door eene *tirannie* vervangen. In het vaderland gelijk in *Frankrijk* had dit plaats gehad langs den gewonen weg, reeds door PLATO (*) geschilderd, door de onbeteugelde Volksregéring heen; in de *Indiën* had de bezadigdheid der Commisſarisſen-Generaal en de afkeer van nieuwigheden der Regenten dit tot nog toe verhinderd; men werd er eensklaps van eene gemakkelijke *Aristokratie*, of, zoo men wil, *Oligarchie*, in eene willekeurige alleenheerſching verplaatst. Dat deze Alleenheerſcher de gebreken zijner voorgangers ten hoogſte zou opvijzelen en misſchien aanmerkelijk vergrooten; dat dezen, door hem achtergezet, zijne daden van den zwartſten kant zouden beſchouwen, en zelfs zwarter maken, dan zij waren — dit lag in den aard der zaken, en het is ook geſchied. Wij hebben een breedvoerig verſlag voor ons, waarin DAENDELS het oude Beſtuur op het allerhevigst berispt, en een aantal geſchriften, waarin zijne verrigtingen als zoo vele geweldenarijen en hij zelf als een man des bloeds wordt geſchilderd. Moeijelijk is het voor den Geſchiedſchrijver, tusſchen deze twee uiterſten door te gaan. Wij zullen trachten — daar het geſchil *ons* natuurlijk perſoonlijk geheel vreemd is — ons zoo veel mogelijk voor beiden te hoeden; doch ſteeds naar de *stem der menschelijkheid* hoorende, en die beginſelen van algemeene verpligtingen jegens onzen evenmensch, die God ons allen in 't hart heeft geſchreven, en waartegen geene Staatkunde hare eiſchen kan inbrengen, als Noordſtar voor onze beoordeeling nemende.

De Aristokratie in Indië door tirannie vervangen.

(*) In het 8. en 9. Boek zijner *Republiek*.

Bezittingen der Nederlanders in Indië in 1808.
1. Op Java.

De nog overige *Nederlandsche* bezittingen in *Indië*, tijdens het vertrek van DAENDELS, om bezit van zijne Landvoogdij te nemen, waren: *Java*, niet alleen de onmiddellijke bezittingen der O. I. Maatschappij, *Batavia* met de ommelanden, de *Preanger Regentschappen* en de Noordoostkust, die op 1,800,000 zielen werden berekend, maar ook de middellijke of de bezittingen der inlandsche Vorsten, zijnde: 1) *Bantam*, nog in naam een Koningrijk, maar hetwelk eigenlijk afhankelijk was van de Maatschappij, die echter weinig invloed meer had, door het zeer geringe belang van dat Rijk, waar de koophandel geheel vervallen, en het land zoo ongezond was, dat geen *Europeër* zich buiten bevel meer daarin vertoonde, zoo dat de geestelijken er eigenlijk regeerden. Het Rijk was over 't geheel sedert den *Engelschen* oorlog van 1780, de aanlegging van vestingwerken, het onderhouden eener aanzienlijke krijgsmagt, en het verlies der zoogenaamde *Lampongs* in *Sumatra*, in een' ellendigen staat; de peperteelt was er geheel vervallen, de bevolking tot 80,000 zielen verminderd, en dus was het ontvolkte land ten prooi aan rooverbenden te land en ter zee. 2) *Cheribon*. Hiervan is boven reeds gesproken. Dit land was door den oorlog zeer uitgeput, en vooral de rijstteelt daarin geweldig vervallen. Men rekende de bevolking op 350,000 zielen. De Sultan regeerde slechts in naam; het geheele gezag was in handen van een' *Resident*. De ongezondheid was echter te *Cheribon* zoo groot, dat in twee jaren vier *Scriba's*-Boekhouders overleden of teruggeroepen moesten worden (*). 3) De

(*) DAENDELS, bl. 2. 3. 11. ENGELHARDT, bl. 33.

Keizers- en *Sultanslanden.* Wij hebben in het vorige Stuk (*) over de geſchillen tusſchen deze twee Vorsten gehandeld. Onze Regéring was toen genoodzaakt tusſchen beide te komen; zij had (1792) de partij van den Sultan, die zij voor de regtvaardigſte hield, gekozen, den Keizer in zijn paleis (*Kraton*) belegerd en hem gedwongen, die priesters en Prinſen over te leveren, die zij verdacht hield, hem heerschzuchtige bedoelingen te hebben ingeboezemd (†). Het gevolg hiervan was, dat de Keizer zich van toen af met de meeste nederigheid omtrent de *Nederlanders* gedroeg, terwijl de *Sultan* en de Koning van *Bantam* zich niet ontzagen, de Reſidenten aan hunne hoven met minachting te behandelen. De bevolking der Vorſtenlanden werd op anderhalve Millioen zielen berekend; elk onderhield ſlechts eene krijgsmagt van 7000 man. Het ſlechte beſtuur der inkomſten van den *Sousouhounang* gaf hem niet meer dan ruim 150,000 *Spaansche* matten; die des Sultans, die onder een beter beheer ſtonden, leverden 200,000 piasters op, en hij had er 900,000 in zijne ſchatkist (§). Men had niet alleen in deze landen, maar zelfs in de aan *Nederland* toebehoorende gewesten, de Regéring geheel aan de inlanders overgelaten, en meende, dat dit het beste middel was om de inlanders, zeer aan hunne oude zeden gehecht, aan het *Nederlandsche* Beſtuur te verbinden (**). Er waren echter, behalve de meergemelde Collegiën te *Batavia*, bij den Gouverneur van *Ja-*

(*) Zie III. D. 1. St. bl. 345-347.
(†) DAENDELS, bl. 12. 13. ENGELHARDT, bl. 16.
(§) DAENDELS, t. a. pl.
(**) ENGELHARDT, bl. 22. 23. 35. 36.

va zoogenaamde Politieraden, en eene Regtbank of Raad van Justitie te *Samarang*.

2. De buitenkantoren.

Van de zoogenoemde buitenkantoren waren *Macassar* benevens *Amboina* onder Gouverneurs, waarvan de eerſte den Reſident van *Banjermassing*, en de tweede de bevelhebbers van *Banda* en *Ternate* onder zich had. Deze bezittingen, in 1802 door de *Engelschen* teruggegeven, maakten benevens *Palembang* (onder eenen *Sultan* ſtaande, doch onder het toezigt der *Nederlandsche* Regéring, die er een' Reſident had) het overſchot van ons Rijk in de *Indiën* uit.

Plan van geheele herſchepping door Daendels beraamd.

Het algemeen Beſtuur was, volgens DAENDELS, zoodanig, dat er zonder *eene volkomene herschepping aan geen herstel te denken was.* Uit hetgeen wij boven nopens den ſtaat van *Java* gezegd hebben, hetwelk zich zelve geheel onderhield, is dit geſtelde reeds niet zeer waarſchijnlijk, en de Heer ENGELHARDT heeft doen zien, dat zich bij de komst van DAENDELS aan de Regéring bijna eene Millioen rijksdaalders zilvergeld en over de 100,000 rijksdaalders in kopergeld in kas bevonden, behalve het zilvergeld van de buitenkantoren (ten bedrage van 72,528 rijksdaalders), al het papieren geld, en den voorraad van *produkten*, 1,900,000 rijksdaalders waardig: en zulks niettegenſtaande alle de ſpecerijen van den oogst der jaren 1805 en 1806 door de *Engelschen* waren genomen, en die van 1807 nog meest in de *Molukken* lagen, en dus in deze ſchatting niet waren begrepen (*). Het Beſtuur had volgens DAENDELS alle de nadeelen eener *Oligarchie*, namelijk onderlinge inſchikkelijkheid der Regéringsleden, en daardoor vereeuwiging der misbruiken, over-

(*) ENGELHARDT, bl. 12.

lading van bezigheden door opeenſtapeling (om zware winst) van een aantal bedieningen op éénen perſoon, gebrek aan behoorlijke bezoldiging, en daardoor in zekeren zin *dwang* tot oneerlijkheid, en eindelijk verdrukkingen der inlanders, ten wier koste men zich verrijkte (*).

Wat de krijgsmagt aangaat, zoo ſchat DAENDELS die op *Java* op het papier 7000, doch indedaad ſlechts 3600 man ſterk, waarvan er 2000 te *Batavia* in vrij goeden ſtaat waren. In de *Molukken* bevonden zich 2000, en op de verdere kantoren 500, dus in 't geheel 6000 man. De krijgsſtand was, volgens hem, niet geacht en ſlecht betaald; al het noodige ontbrak hem. Er was geene zeemagt; het overſchot der vloot van HARTSINCK was door PELLEW verbrand (†). Omtrent de Politie en het regtswezen was veel gebrekkigs; en de onveiligheid op *Java* was groot, zoodat vele *Europiſche* ambtenaren zich niet zonder angst uit *Batavia* naar hunne landgoederen in de ommelanden begaven. Ook werd er voor de gezondheid der ingezetenen, door middel van zindelijkheid der hoofdſtad, geene zorg gedragen, waardoor *Batavia* hoe langs zoo meer een groot ziekenhuis werd (§).

DAENDELS, met het beginſel der omwenteling doordrongen, beſloot *alles* geheel te vernieuwen. „Hij „vond," zegt ENGELHARDT, „goed, om zonder „vooraf onderzocht te hebben, wat van het voorgaan„de Beſtuur goed, en wat voor verbetering vatbaar „was, zonder te letten op de gevolgen, alles in eens

(*) DAENDELS, bl. 5–7.

(†) DAENDELS, bl. 13. 14. Daar ENGELHARDT hierop geene aanmerking gemaakt heeft, mag men het bovenſtaande wel als echt aanmerken.

(§) DAENDELS, bl. 15–17.

„aan te tasten en om te keeren, om daarna tot eene „geheel nieuwe *heerschappij* over te gaan. Het gan- „sche bestuur van DAENDELS was zonder *systema*, „en kenmerkte zich, in 's mans handelwijs en verrig- „tingen, als gegrond op willekeur en *revolutionnai-* „*re* begrippen. Regtvaardigheid en billijkheid waren „hem slechts bij name bekend. In 't kort, zijne „Regéring was in allen deele tegenovergesteld aan „het beginsel van het voorgaande Gouvernement." Zoo spraken zijne tegenstanders. Hij zelf zal gezegd en misschien gedacht hebben, „dat zachte heelmeesters in verouderde kwalen noodlottig zijn," dat men de schadelijke takken van den boom moest knotten, ten einde de vruchten te erlangen, die nu zoo vele jaren waren achter gebleven. De Commissie van NEDERBURGH en FRYKENIUS had, door het stelsel van toegevendheid en schikken te volgen, bijna geen nut gedaan, en met weinig verandering alles in den ouden sleur gelaten, die de Maatschappij te gronde geholpen had. Maar de willekeur, de wreedheid, de ongevoelige minachting van het leven der inlanders, die hij toch voorgaf tegen onderdrukking te willen beschermen, deze kunnen niet worden toegeschreven aan zucht tot verbetering. Doch DAENDELS wilde NAPOLEON, zijnen Heer en Meester in *Europa*, navolgen.

Verandering der Residenten.

Eene der eerste verrigtingen van den Gouverneur-Generaal was de verandering der eerste Residenten aan de Hoven der Vorsten, die te voren alleen briefwisseling hielden met den Gouverneur van *Java's* Noordoostkust. Vooreerst verving hij de bestaande Residenten met twee andere, VAN BRAAM en ENGELHARDT; dezen moesten onmiddellijk met den Gouverneur-Generaal briefwisseling houden, hem berigt ge-

ven van alles wat aan de Hoven der Vorsten gebeurde, en de goede verſtandhouding met dezelve onderhouden door een billijk en beſcheiden gedrag, doch tevens eene houding aannemen, der hoogheid van onze Regéring waardig. Zij moesten den Vorst indrukken geven van de *magt* (!) der tegenwoordige Koninklijke Regéring in *Holland*, *en van de bescherming des grooten* NAPOLEONS. Omtrent *dit* punt mogten zij aan niemand eenige opening geven, maar omtrent huishoudelijke zaken de noodige aanwijzingen bij den Gouverneur van *Java's* Noordoostkust doen, en ook aan denzelven in het punt van verdediging ondergeſchikt blijven. Het was blijkbaar, dat men de Vorsten meer onder het toezigt der Regéring wenschte te plaatſen, ten einde hen bij gelegenheid meer onder bedwang te brengen (*).

De Hooge Regéring. De Landmagt.

Voorts hield DAENDELS de Hooge Regéring voorloopig in ſtand, volgens de hem daartoe door den Koning verleende vrijheid van ontbinding of uitſtel derzelve. Zijne grondſtellingen waren: juiste bepaling van het gezag der hoogere en lagere ambtenaren, volgens een duidelijk berigtſchrift aan elk te verleenen, eene zamenwerking derzelven tot één doel, gepaard met eenvoudigheid en gemakkelijkheid, en eindelijk vaste en genoegzame jaarwedden voor elken ambtenaar, ten einde onwettig voordeel en knevelarij te voorkomen. De landmagt boeide vervolgens de aandacht van DAENDELS. Hij bragt dezelve, om tegen elke onderneming der *Engelschen* beſtand te zijn, op 19,316 man. Tot dat einde

(*) DAENDELS *Bijlagen*, I. D. *Preparatoire Mesures*, N° 5.

ligtte hij *Madureezen* en *Javanen*, kocht *Baliërs*, *Boegineezen* en *Dajakkers* uit *Borneo* op, die hij dan (als ſlaven) tot krijgslieden drilde, en wierf Christenen uit *Amboina* en anderen uit *Celebes*. Er werd eene *Militaire Vierschaar* opgerigt en de krijgstucht zoo veel mogelijk verbeterd. Ook bouwde men een vlootje van 45 praauwen. Om eenigzins de kosten hiertoe te vinden, deed hij de kustbatterijen in den omtrek van *Batavia* ſlechten.

Doch het ſchijnt, dat met alle dwangmiddelen, door DAENDELS gebruikt, de landmagt toch nimmer de bepaalde hoogte bereikt heeft; immers ENGELHARDT zegt, dat die tot twintigduizend man *zou zijn* vermeerderd geworden, indien DAENDELS in zijn opzet had kunnen ſlagen. Het ontbrak nogtans niet aan geweld, om het leger zoo veel doenlijk voltallig te maken. De Gouverneur-Generaal eischte van den Reſident op *Banjermassing* de toezending van duizend *Dajakkers* (heidenſche inboorlingen van *Borneo*). Lang verontſchuldigde deze zich met de onmogelijkheid, maar eindelijk *moest* hij gehoorzamen. Om de geëischte manſchap te vinden (vrijwillig kwam niemand), deed hij eene oproeping van 400 *Dajakkers*, ter verrigting van eenige werkzaamheden aan de *Nederlandsche* vesting te *Banjermassing*. Zij verſchenen ter goeder trouw, en werden toen door ons krijgsvolk, met hulp van omgekochte *Boegineezen*, hunne grootſte vijanden, omſingeld, gekneveld, naar de vaartuigen geſleept, en zoo naar *Java* vervoerd. Wat kan men van zulke ſoldaten verwachten? Is het wonder, dat zij, dat andere gedwongene krijgslieden wegliepen, en als roovers het land onveilig maakten; dat

ſommigen de gelegenheid, dat zij ter zee naar den Oosthoek werden overgevoerd, te baat namen, om de vaartuigen af te loopen (*)?

De bezoldigingen der Hooge Staatsambtenaren kwamen vervolgens in aanmerking. De Directeur-Generaal had 13,000 rijksdaalders en nog eenige andere inkomſten van de *opium;* DAENDELS bepaalde het op 15,000, en het meerendeel van eene kleine belasting op de verkoopen uit 's lands magazijnen. De gewone Raden van *Indië* bekwamen nu 15,000, de buitengewone 12,000 rijksdaalders; daarentegen werd het aannemen van giften, geſchenken en andere zoogenaamde *emolumenten*, zelfs van eetbare waren, ten ſtrengſte verboden, op eene boete van duizend rijksdaalders, en, bij herhaling, op ſtraffe van afzetting. Dit gold echter niet van inlandſche Regenten of Hoofden, als welke zulks gewoon waren, en zich, naar *Oostersche* wijze, geen verzoek zonder een bijgevoegd geſchenk konden voorſtellen. Wat den Gouverneur-Generaal betreft, deze genoot boven zijne vaste bezoldiging een gedeelte der inkomſten van het *opium*-beheer, en nog 14,000 rijksdaalders, waarvan hij eenige weduwen te *Batavia* jaargelden moest uitkeeren. DAENDELS wist, door het ſchijnbaar verſmaden dezer kleine inkomſten, en het betalen der weduwgelden uit zijne beurs (zoo als hij *beweerde*, doch waaraan hij niet getrouw bleef), zich een heerlijk *domein* toe te eigenen, 't welk hem en zijn geſlacht tot een' vorstelijken rang zou hebben opgevoerd. Het was de Provincie van *Buitenzorg*.

Bezoldigingen der Hooge Regéring.

(*) DAENDELS, bl. 19-22. 25. 26. ENGELHARDT, bl. 102-105.

Ligging en belangrijkheid van het distrikt Buitenzorg.

In alouden tijd beſtond op *Java* het Rijk van *Padjadjsaran*, alwaar de heidenſche Vorsten, na de invoering der *Mohammedaansche* Godsdienst, in het gebergte langen tijd eene ſchuilplaats vonden, tot dat de onverdraagzame en heerschzuchtige *Muzelmannen* dat Rijk veroverden, en tot eene wildernis maakten. Het land werd toen zoo woest, dat men, ten tijde van den Gouverneur-Generaal IMHOFF, de reis van *Batavia* naar *Buitenzorg*, wegens de vele tijgers, allergevaarlijkst vond, zoodat men telkens in de kerken voor de gelukkige overkomst van dien hoogen perſoon bad, wanneer hij die reis deed. Deze bekwame en ſchrandere Staatsman had namelijk de ongemeene vruchtbaarheid en gezondheid, zoowel als de gematigde lucht dezer landſtreek opgemerkt, en den 10den Augustus 1745 werd dezelve door de *Indische* Regéring aan den Gouverneur-Generaal *en zijne opvolgers* afgeſtaan. Hij leide aldaar een landhuis aan, hetwelk, als eene plaats, waar hij zich in de ſchoone natuur van de ſtaatszorg verpoosde, den naam van *Buitenzorg* bekwam. De vruchtbaarheid was indedaad verbazend. „Wie zich," zegt een hedendaagsch reiziger, „overtuigen wil, dat *Java* een paradijs is, moet ſlechts eenigen tijd in de ommeſtreken van *Buitenzorg* vertoeven. Heuvelen, bergen en valeijen vertoonen alle een even bekoorlijk ſchouwſpel. De rijkſte, onuitputtelijke vruchtbaarheid geeft door de hooge ligging aan dat geheele land het malſche groen van onze verrukkelijkſte vaderlandſche dreven in den lentetijd, terwijl de afwisſeling der tooneelen op *Java* alles overtreft, wat de meest geroemde landſtreken van *Europa* in dit opzigt kunnen aanwijzen." Maar om dit heerlijke gewest te doen bloeijen was *Nederlandsche* vlijt

en volharding noodzakelijk. Het flecht befproeide land werd reeds door de zorg van IMHOFF aanvankelijk met een kanaal voorzien, hetwelk, in 1749 begonnen, aan de geheele landftreek eene andere gedaante gegeven heeft. Niet alleen werd de rijstteelt, het hoofdbeftaan van *Java*, thans aldaar begonnen en gelukkig voortgezet, maar men kweekte er, ten gevolge der hooge ligging, ook aardappelen voor de behoefte van geheel *Batavia*, allerlei *Europische* groenten, aard- en tuinvruchten, benevens gember, kardamom, koffij, fuiker en tabak in overvloed. Geen plekje was onvruchtbaar. De bosfchen, waarmede het land te voren bedekt was, werden gerooid; het landhuis van den Gouverneur-Generaal werd allengs een paleis, de vele daartoe gebezigde werklieden en de navolging van dit voorbeeld door andere ambtenaren, aan welke uitgebreide ftukken gronds werden afgeftaan, deden allengs de omftreek bebouwen, en met fraaije, fterk bevolkte dorpen, door landhuizen afgewisfeld, bezetten. *Buitenzorg* was in den regentijd, wanneer er niets uit Oost-*Java* kwam, de broodfchuur voor de hoofdftad (*).

Dit juweel van *Java* nu wenschte DAENDELS zich toe te eigenen. Hij deed het dus voorkomen, als of de inkomften dier landen verre bleven beneden de raming, waarop zij gefchat waren bij de regeling zijner jaarwedde, die *f* 130,000 bedroeg, en dat zij niet meer zuiver opleverden, dan *f* 5000 (die hij, in allen gevalle, nog *boven* zijne *f* 130,000 genoot). *Buiten-*

Daendels eigent zich dit distrikt toe.

(*) OLIVIER, *Land- en Zeetogten in Nederlandsch Indië*, I. D. bl. 168–173. 188–190. 231–240. ENGELHARDT, bl. 110-114.

zorg ging telkens voor eene bepaalde fom over aan den Gouverneur-Generaal. DAENDELS had daarvoor *f* 40,000 betaald, doch wilde het nu *voor zich* behouden, omdat hij begreep, dat de gedurige overgang de belangftelling en dus de ijverige bebouwing verminderde. Behalve *Buitenzorg* was ook het landgoed *Weltevreden* bij *Batavia* een domein der *Indische* Regéring, en DAENDELS rekent het zich als verdienfte toe, dat hij ook *dit* niet heeft begeerd. Met het eerfte gelukte het hem volkomen. Niet alleen de *Indische* Regéring (trouwens deze vloog van zijne wenken en beftond flechts voor den vorm), maar ook Koning LODEWIJK NAPOLEON keurde deze fchikkingen goed, en *Buitenzorg*, een gewezen *Javaansch* Koningrijk, een belangrijker gebied dan menig *Duitsch* Vorstendom, werd het eigendom van een' gewezenen *Hattemschen* burgerszoon, en deze maakte daarvan gebruik, om van de *Javanen* niet een *tiende*, gelijk door de wet bepaald was, maar *een vijfde* der voortbrengfelen als pacht te eifchen, *om de aangeborene traagheid en ijverloosheid der Javanen te overwinnen* (*)! Een klein gedeelte, *Pondok Gedie*, werd kort daarna voor 70,000 rijksdaalders zilvergeld verkocht (†).

Hij verkrijgt ook de voordeelen der vogelnestjes.

Behalve het verbazende inkomen, zoo even gemeld, en het bezit van het heerlijke *Buitenzorg*, wist DAENDELS zich nog eene andere rijkelijk vloeijende bron van winften te openen. De vogelnestjes zijn op *Java* en andere Oosterfche eilanden eene zeer gezochte lekkernij. Men vindt die op eerstgemelde ei-

(*) POLANEN, bl. 178.
(†) *Ald.* bl. 192. Zie ook *Bijlage*, bl. 229-248.

land grootendeels op de klippen der Zuidkust, doch ook gedeeltelijk binnenslands aan den berg *Karang;* de ſtof, waaruit die nestjes beſtaan, is nog onbekend, doch lilächtig; de *Chineezen* koopen die op, om ze naar hun vaderland te zenden, en de prijs is verbazend hoog. Volgens DAENDELS zelv' deed de *pikol* (of 125 pond) van de *beste* ſoort 16,500, van de tweede 10,500, en van de derde 4,500 rijksdaalders. Driemaal 's jaars worden zij ingezameld. Deze nestjes nu, in zoo verre zij in de Vorſtenlanden gevonden werden, eigende DAENDELS zich toe, hoewel dit voordeel vroeger door den Gouverneur van *Jaya's* Oostkust en de *Javaansche* Opperhoofden was genoten. De *Hooge Regéring*, die DAENDELS ſlechts tot zijn werktuig gebruikte, keurde dit mede goed. De voordeelen bedroegen in 1808 meer dan 118,000, in 1809 en 1810 over de 234,000 rijksdaalders. Hiertegen bevrijdde de Gouverneur-Generaal 's lands kas van de onkosten zijner reizen en de daarbij noodzakelijke feesten, alsmede van de tegengeſchenken voor die der inlandſche Vorsten en Opperhoofden (*).

Vervolgens trachtte DAENDELS den koers van het papieren geld te verbeteren, 't welk door het ter ſluik uitvoeren van zilver diep gedaald was. Vooreerst zonderde hij eene halve Millioen aan produkten af, om in *papieren geld* door de koopers te worden betaald, en ten anderen wilde hij landerijen verkoopen, om den prijs van het papier te verbeteren. Doch aan de andere zijde ſchiep hij een ander papier, onder den naam van *weesmeesters-kennissen*, waardoor het papier met vier Millioenen rijks-

Zijne andere inrigtingen en bezuinigingen.

(*) DAENDELS, bl. 29-32. OLIVIER, bl. 193-196.

daalders vermeerderd werd; welk papier, 't welk bij de *komst* des Gouverneurs tot flechts 80 of 90 pCt. *agio* of opgeld gerezen was, bij zijn vertrek niet minder dan 160 of 170 ten honderd opgeld deed te *Batavia*, en 230 of 240 te *Samarang* (*). DAENDELS vereenvoudigde vervolgens de politie der Ommelanden van *Batavia*; doch ENGELHARDT beweert, dat dit geenszins den moord van eenige Heeren op hunne landgoederen, ja zelfs van ingezetenen in hunne huizen belette. Ook voerde hij verfcheidene bezuinigingen in.

Nieuwe verdeeling en wijze van beftuur van Java's Noordoostkust. Aanplanting van koffijboomen.

Thans ging hij tot een beflisfenden ftap over, de geheele vernietiging van het Gouvernement van *Java's* Noordoostkust, in plaats waarvan hij afzonderlijke befturen inftelde, onder den naam van *prefectures*, daarna onder dien van *landdrostambten*, namelijk *Samarang*, *Tagal*, *Paccalingang*, *Japara*, *Joana*, *Rembang*, *Grissée* en *Sourabaya*. Daarna werd *Grissée* bij *Sourabaya*, en *Joana* bij *Japara* gevoegd, terwijl *Rembang* onder een nieuw opgerigt Beftuur, dat der *houtbosschen*, werd gefteld. De *Prefecten* of Landdrosten behielden het burgerlijke beftuur en de Politie; de Regenten der *Javanen* werden nu tot *Hollandsche* ambtenaars aangefteld, om hen voor de vernederende mishandelingen, waarvoor de inlander foms van de *Europeanen* bloot ftond, te vrijwaren. Zij bleven, onder de Landdrosten, aan het hoofd des beftuurs, bekwamen *Europische* krijgsrangen, en de luister, waarmede zij zich omgaven, werd verminderd. De hoogere ambtenaren in de *Javaansche Hiërarchie*, te voren tegen zware ambtgelden door den Gouverneur der Noordoostkust benoemd, werden voortaan

(*) DAENDELS, bl. 32. 33. ENGELHARDT, bl. 127–130.

door den Gouverneur-Generaal zelv' aangefteld. Men rigtte twee groote *Landraden* op, te *Samarang* en *Sourabaya*, in elk Landdrostambt een *land-* en in elk Regentfchap een *vredegerigt*. Verfcheidene misbruiken en knevelarijen, ter afperfing van den eigen' rijstvoorraad der *Javanen*, werden afgefchaft, en zij van vernederende heerendienften, gelijk de Regenten van drukkende bezwaren vrijgefteld (*). De koffijteelt werd zeer aangemoedigd. De Gouverneur beroemt zich, dat in de drie jaren van zijn Beftuur ruim 45 Millioenen 700,000 koffijboomen geplant zijn, zoodat het geheele bedrag op 72 Millioenen 669,860 gebragt is. De nieuwe aanplantingen konden 180,000 *pikols* koffij, elk van 125 pond, opleveren.

Men ziet hieruit, dat DAENDELS het *nieuwe* ftelfel, niet alleen in volkomene hervorming in het Beftuur, maar ook ten aanzien van onbepaalde vermenigvuldiging der voortbrengfelen, toegedaan was.

Groote landweg in Java. Voor- en nadeelen van denzelven.

Er werd voorts een groote *landweg* langs de Noordkust van *Java* aangelegd, van *Anjer* in *Straat Sunda* tot *Panaroeka*, dus langs de geheele lengte des eilands, rakende op verfcheidene punten, zoo als te *Batavia*, *Cheribon* en *Sourabaya*, de kust. Deze weg is zekerlijk thans nog van een onberekenbaar nut; hij heeft de gemeenfchap door het geheele eiland, en dus het Beftuur over hetzelve en het binnenlandfche vertier ongemeen verligt, doch door den zwaren arbeid aan duizende *Javanen* het

(*) ENGELHARDT merkt hierop (misfchien wel niet zonder partijdige vooringenomenheid) aan, dat alle deze veranderingen *klanken zonder zin* waren, terwijl het lot van den gemeenen man ellendig bleef en de Regenten tot de diepfte armoede vervielen, zoodat zij hunner vrouwen en kinderen kostbaarheden en fieraden moesten aanfpreken. ENGELHARDT, bl. 144.

leven gekost; duizende anderen hebben de vlugt genomen, om zich daaraan te onttrekken; vele Regenten, die denzelven moesten helpen bekostigen (de Heerendienſten werden dus onder een' anderen naam weder herſteld), zijn er door verarmd. Het is echter waar, dat het voltooijen van dezen weg van een' ijzeren wil getuigde. Hij werd dwars over hooge bergen gelegd, en naderhand bleek dit niet noodig geweest te zijn, gelijk DAENDELS zelf erkent, terwijl hij zich beklaagt, dat men hem een zoo moeijelijk plan had opgegeven, om hem het geheele werk te doen ſtaken. Maar het nut bleek reeds dadelijk. Bij geſtremde gemeenſchap ter zee door de *Engelschen* kon die in korten tijd te land door geheel *Java* plaats hebben. Brieven, die anders drie weken of zelfs veertig dagen onder weg waren, kwamen nu in éêne week aan; een postwagen van *Batavia* naar *Sourabaya* (tweemaal 's weeks afrijdende) in negen of tien dagen, welke weg anders eene geheele maand vereischte. Daarenboven werden bij deze gelegenheid verſcheidene moerasſen opgedroogd, en wel 30,000 morgen lands, die blank ſtonden, onder den naam van *Binnenzee*, in vruchtbare velden herſchapen (*). Dus is het *Despotismus* kort van ſtof. Zonder zich om de middelen te bekommeren, zonder geld of menſchen te ſparen, gaat het, gelijk de kanonskogel, regt op zijn doel af, doch bereikt daarmede ook dikwerf groote en in de gevolgen weldadige einden. Zoo handelde NAPOLEON. Zoo deed zijn navolger DAENDELS! Het was

(*) DAENDELS, bl. 37–52. ENGELHARDT, bl. 147. Deze ſchrijver toont door de weinige aanmerkingen, die hij op dit gedeelte van DAENDELS verſlag maakt, dat het tot de minst berispelijke, ja tot de loffelijkſte gedeelten van zijn Beſtuur behoorde.

het volmaakte tegenbeeld onzer oude Republiek, die op dit punt misschien al te naauwgezet was, en den eerbied voor bijzondere eigendommen zoo ver dreef, van *geene* algemeen nuttige werken aan te leggen.

Oorlog met Bantam. Inlijving van dat Rijk.

Doch DAENDELS kon zich niet geheel tot binnenlandsche verbeteringen of veranderingen bepalen; de krijgsmansgeest, die nog in hem woelde, gedoogde zulks niet. Hij moest veroveraar zijn, gelijk zijn modél NAPOLEON, natuurlijk op een' kleineren maatstaf. *Bantam*, het aloude Rijk, hetwelk van alle *Indische* Staten het eerst de *Nederlanders* gastvrij ontvangen had: *Bantam* werd ten verderve gedoemd.

Aan den mond der *Straat Sunda* ligt de *Meeuwenbaai* in eene zeer ongezonde, maar anders voor de scheepvaart zeer gelegene streek, binnen de grenzen van het Koningrijk *Bantam*. Deze nu wilde DAENDELS in staat van verdediging stellen en tot eene ligplaats maken voor onze vloot, waar zij veiliger zou zijn dan op *Batavia's* reede. Dit werk had onnoemelijk vele zwarigheden; men moest daartoe bosschen vellen, en moerassen uitdroogen; beide werkzaamheden ontwikkelden eene geweldige hoeveelheid bedorvene lucht, die duizenden, met deze onderneming belast, in het graf sleepte. Vijftienhonderd *Bantammers* waren dagelijks aan het werk; naar mate zij wegstierven, verving de onverbiddelijke COWELL, die het werk bestuurde, hunne plaats door andere slagtoffers; en ook vele *Europeërs*, ja COWELL zelf, verloren er gezondheid of leven. Weder een staal van het *Despotismus!* De schrik sloeg onder de *Bantammers;* niemand wilde meer naar dit verpeste oord heen trekken, en de ontvlugting werd algemeen. Twee Zendelingen des Konings kwamen te *Batavia*, om de opschorting van dat moorddadige werk te verzoeken. Zij

werden ongetroost heen gezonden. DAENDELS deed eifchen, ondragelijk voor iederen, zelfs afhankelijken Vorst, en der ftaatkunde van NAPOLEON tegen *Holland* waardig. De Koning van *Bantam* werd opgeeischt, zijnen ouden Rijksbeftuurder of Grootvizier, die zich met mannenmoed tegen de onregtvaardige eischen van DAENDELS verzette, naar *Batavia* op te zenden, *dadelijk duizend man* naar de *Meeuwenbaai* tot den arbeid te zenden, en eindelijk, zijn verblijf uit de ftad *Bantam* meer zuidwestwaarts naar *Anjer* te verleggen. Men wil, dat zekere MORREES, Secretaris der Hooge Regéring, DAENDELS had aangeraden, het Rijk van *Bantam* bij *Batavia* in te lijven, om zich van deszelfs inkomften meester te maken. De Commandeur DU PUY, bevelhebber der *Nederlanders* op *Bantam*, bekwam den last, dezen eisch te doen; hij begaf zich naar *Batavia* om het belagchelijke daarvan aan te toonen; doch DAENDELS overlaadde hem met fcheldwoorden, waarop hij met de *Bantamsche* Gezanten, die mede zoo flecht ontvangen waren, terug keerde, om, al mogt hem zulks dan ook het leven kosten, de bevelen van den Gouverneur ten uitvoer te brengen. Openlijk begaf hij zich naar het paleis (de *Kraton*), om den eisch van DAENDELS te doen. De woede der Rijksgrooten over zulk eene eerlooze regtsvertrapping was grenzenloos; en is het van deze, met het volkenregt, weinig bekende, lieden te verwonderen, dat zij, in een oogenblik van gramfchap, niet flechts den Commandeur, maar ook den Luitenant ROHL, éénen *Europischen* en drie inlandfche foldaten van kant maakten? DU PUY was blijkbaar opgeofferd; men had hem te *Batavia* aan de tafel van DAENDELS en in tegenwoordigheid der Gezanten befpot. Hij dacht te edel, om door heimelijke listen

den Rijksbeſtuurder tot zich te lokken, die misſchien ook reeds door de Gezanten gewaarſchuwd was, en ſchijnt zijn lot voorzien te hebben, toen hij naar het paleis ging. Nu was er een voorwendſel tot den oorlog gevonden. Duizend man voetvolk met geſchut kwamen voor de vesting, waarin de Sultan was met 3000 man en veel geſchut. Deze weigerde de voorſtellen van DAENDELS aan te hooren, en in perſoonlijke onderhandeling te treden met den Directeur-Generaal VAN IJSSELDIJK en den gewonen Raad van *Indië*, CHASSÉ. *Bantam* werd ingenomen, met verlies ook der levens van vele brave *Nederlanders*; en de *revolutionnaire*, hebzuchtige wreedaard kroonde zijn werk door den braven, vaderlandlievenden Rijksbeſtuurder te laten doodſchieten, en *zich* voor *zijnen* perſoon, het landgoed *Jesinga* toe te eigenen, 't welk hem door de Hooge *Indische* Regéring (die men met het *Engelsche* Parlement onder HENDRIK VIII. kan vergelijken) werd *aangeboden*. Zijn vrij kort verſlag van dezen oorlog, waarover hij blijkbaar heenloopt, vergeleken met het uitvoerig verhaal van ENGELHARDT, die den ongelukkigen DU PUY nog kort vóór zijn' dood geſproken heeft, en van POLANEN, bevestigt maar al te zeer de verachtelijke rol, daarin door dezen verfranschten *Nederlander* geſpeeld, en doet den ongelukkigen Koning van *Bantam* beklagen, die naar *Amboina* werd verbannen, gelijk zijn Rijk bij *Neêrlands Java* gevoegd. De oorlog duurde in 't gebergte nog een' geruimen tijd voort (*).

(*) DAENDELS, bl. 54. 55. ENGELHARDT, bl. 148-157. Het afſchuwelijk gedrag van DAENDELS omtrent het gezin des Sultans wil ik liefst niet gelooven, althans niet vermelden. POLANEN, bl. 195-200.

Inrigtingen ten aanzien van Cheribon.

Ook omtrent *Cheribon* nam DAENDELS zeer afdoende maatregelen. Hij beweerde, dat hetzelve der Regéring altijd tot last gestrekt had, hetwelk ENGELHARDT vierkant tegenspreekt, die bewijst, dat *Cheribon*, reeds in 1803, 16,200 *pikols* koffijboonen, 2500 *pikols* suiker, 682 lasten rijst, en, behalve andere goederen, nog eene groote menigte houtwaren geleverd had, zijnde later de koffij nog tot 18,000 *pikols* geklommen. DAENDELS nu verdeelde het land in twee zoogenaamde *prefectures*. De eene, ten Noorden, bevatte de *Sultanslanden*, de tweede, ten Zuiden, de *Preanger-Regentschappen*. Aan de drie reeds boven genoemde Sultans van dit land werden hunne titels gelaten, en zij werden beschouwd als inlandsche *Regenten*, die hunne onderhoorigen tot gedwongene leveringen moesten aanzetten. Zij moesten jaarlijks 2000 *koyangs* rijst opbrengen, en 30,000 rijksdaalders aan geld. Doch ENGELHARDT beweert, dat noch deze penningen, noch die rijst immer geleverd zijn, uit vrees, van het volk op nieuw in opstand te brengen, terwijl de Vorsten, die toch hunne titels behielden, als gemeene *Javanen* aan de wegen moesten arbeiden. In de *Preanger-Regentschappen* van *Cheribon*, welke met die van *Jacatra* of *Batavia* vereenigd werden, en dus een aanzienlijk grondgebied uitmaakten, werd zeer veel koffij en rijst gekweekt, en ook van die landen, welke daarvoor minder geschikt waren, zocht DAENDELS partij te trekken, en plaatste daartoe *Chineezen* aldaar (vermits de *Javaan* te weinig nijverheid en werkzaamheid bezit) om eene nieuwe soort van cultuur te ontginnen (*), door tabak en *pi-*

(*) Ook in den nieuwsten tijd heeft de Gouverneur-Ge.

staches (*) voor olie te planten. Daar echter weinigen zich vrijwillig daartoe aanmeldden, en de Hoofden van dit volk flechts behoeftigen van hetzelve uit *Batavia* naar de binnenlanden zonden, moet, volgens ENGELHARDT, dit werk fpoedig in verval geraakt zijn, hoezeer DAENDELS beweert, *dat de maatregel met het beste gevolg werd bekroond* (†).

Batavia om de ongezondheid gedeeltelijk afgebroken.

Nog veel belangrijker waren de veranderingen ten aanzien der ftad *Batavia*, welke eigenlijk, als *hoofdstad* van *Neêrlands Indië*, onder DAENDELS heeft opgehouden te beftaan. Doch men zou zich vergisfen met te denken, dat deze veranderingen alléén aan DAENDELS moeten worden toegefchreven. Reeds onder den Gouverneur-Generaal OVERSTRATEN had de vreesfelijke, telkens toenemende ongezondheid van *Batavia* vele *Europeanen* hun gewone verblijf buiten de ftad in de meer luchtige ommeftreken, te *Rijswijk*, *Weltevreden*, *Noordwijk*, het *Molenvliet* enz. doen verkiezen. Voor de uit *Europa* komende krijgslieden, die anders fpoedig van de fchepen naar het hospitaal overgingen, werd eene legerplaats op *Weltevreden* afgeftoken. Vele huizen ftonden dus op *Batavia* ledig, doch ook die leden der Hooge Regéring, welke zich uit hetzelve verwijderden, kwamen altijd ter vergadering naar het kasteel, gelijk de kooplieden

---

neraal VAN DEN BOSCH den landbouw door *Chineezen* willen om hoog helpen; doch hun opftand, voortgefproten hetzij uit de flugheid en woeligheid van den landaard, hetzij (volgens anderen) uit wanbetaling en fchending van gedane beloften aan onze zijde, heeft het plan verijdeld.

(*) *Cadjang*. De kokosolie is beter, doch die boom kan op de hooge landen niet tieren, zoo min als de gewone rijst.

(†) DAENDELS, bl. 57-61. ENGELHARDT, bl. 161-164.

naar hunne kantoren (*), want de verlegging van *Batavia* naar eene andere plaats zou, uit hoofde van het gemis der belangrijke reede, hoogst verderfelijk voor den handel geweest zijn. Nogtans wilde DAENDELS daarmede voortgaan, hoewel niet eensklaps. Hij nam vooreerst niet meer dan zeer wijze maatregelen tot wering der ongezondheid, zoo als de verwijdering der begraafplaatfen, verbetering der hospitalen (†), demping van ftilftaande wateren, uitmoddering der grachten en reiniging van ftraten, rivieren en waterleidingen. Daarna werden alle de batterijen en forten, die de ftad en de kusten verdedigden, op last van den Maarfchalk Gouverneur-Generaal ge-

(*) Uit mondelinge mededeelingen van den Heere DOEFF, Oud-Opperhoofd op *Japan*, die in 1799 op *Batavia* was, en dus als ooggetuige kan fpreken.

(†) De beste verdediging van fommige dier maatregelen van DAENDELS is deze, dat ENGELHARDT, die hem anders op den voet volgt, zegt, „hem hier niet te zullen tegenfpreken," hoewel hij nog op fommige bijzonderheden aanmerking maakt. Althans hij zegt, dat „aan den voet, waarop de Godshuizen ingerigt waren, niets te verbeteren viel." Doch dit is blijkbaar zeer overdreven, wanneer ten minfte de reisberigten van den bekenden HAAFNER eenig geloof verdienen. Deze reiziger toch zegt (*Lotgevallen en vroegere Zeereizen*, Amfterdam 1820, bl. 161). „Van twintig, „die er inkomen, gaan er geen drie levend weder uit; het is „een ware moordkuil; ook vergaat er geen dag, dat men „er niet een twaalftal of meer dooden begraaft, en de ongelukkige kranke, die des nachts eene gevaarlijke *crisis* „heeft, of van wien de Doctor zich des avonds bij de vifitatie heeft laten verluiden, dat hij mogelijk den anderen „dag niet beleven zal, diens vonnis is geftreken." Hoezeer ook de overdrijving van HAAFNER bekend is, zoo moet hier toch zekerlijk waarheid ten grondflag liggen; en welk eene waarheid!

flecht. Hierop verlegde hij zijn verblijf naar het zoogenoemde *Molenvliet*, waar voor 30,000 rijksdaalders een huis gekocht en voor alle kantoren ingerigt werd. Eene aanzienlijke wijk der ftad, de muren en poorten, het geheele uitgebreide kasteel, met alle de Regérings-lokalen en magazijnen (*), en eindelijk de Hervormde kerk, werden afgebroken, en aan ieder de vrijheid daartoe voor *zijn* huis gelaten. Ook werden veertig visfcherswoningen, die zeer ongezond lagen, aan de haven afgebroken. Alle de befturen en kantoren, behalve de twee regterlijke Collegiën, werden uit het kasteel (een der ongezondfte deelen der ftad) naar de reeds genoemde fraaije voorfteden overgebragt. De thans meer talrijke krijgslieden werden mede in die voorfteden en in de fterk verfchanste legerplaats van *Meester Cornelis* gelegd. Om de verplaatfing der *Europeërs* uit *Batavia* nog meer aan te moedigen, werd het gebouw der *groote Sociëteit* naar *Rijswijk* verplaatst. Geene aankomelingen uit *Europa* of *Ile de France* mogten bij hunne aankomst in de ftad vernachten, maar men wees hun op *Weltevreden* een nachtverblijf aan. Dus doende werd zekerlijk wel eene der fraaifte fteden zoodanig gefloopt, dat eenige jaren later een *Europeër* niet eens merkte, dat hij er door kwam, en aan de andere zijde vroeg, *of hij haast te Batavia was?* maar het is wel onbetwistbaar, dat de gezondheid der bewoners daarbij gewonnen heeft. Nogtans beweert ENGELHARDT, dat men geene haast maakte met het opruimen der puinen, waardoor de maatregel flechts gedeeltelijk deze

(*) Dus zegt ENGELHARDT, bl. 179. maar DAENDELS beweert, dat de gebouwen in het kasteel, *behalve de Magazijnen*, gefloopt werden (bl. 62.).

werking kon doen, en hij zegt, dat er op *Buitenzorg* in de Archieven nog een plan van zekeren Directeur der vestingwerken, REYMER, beſtond, om aan de ſtad, zonder dit uiterſte van verwoesting te ondergaan, de gezondheid weder te geven. De afbraak der Hervormde kerk was te berispelijker, daar de kerkmeesters en anderen geld aanboden tot herſtelling van dit ſchoone gebouw, en de groote meerderheid der *Europische* inwoners deze gezindte beleed; terwijl voor de weinige Roomschgezinden (vermits de *Koning van Holland* die Godsdienst beleed) bij inteekening, doch onder de bijzondere onderſteuning van DAENDELS en van de kas van 't Beſtuur, eene kerk gebouwd werd. De Hervormde liet men in puin liggen, ſchoon de Gouverneur-Generaal in naam zelf die leer beleed. Doch hij was een man der *revolutie;* het was dus zijne zaak, niet veel Godsdienst te toonen (*).

Veranderingen in het regterlijke Beſtuur. Afzetting der leden van den Hoogen Raad.

De veranderingen in het regterlijke vak maken het donkerſte gedeelte des Beſtuurs van DAENDELS uit. Hier is hij volſtrekt niet te verontſchuldigen, dan door het *Jezuïtische* beginſel (hetwelk immers in den jongſten tijd zich zoo innig met de Omwenteling heeft verbroederd), „dat het doel de middelen heiligt."

Volgens DAENDELS was reeds onder het laatſte Beſtuur der Republiek, dat van den Raadpenſionaris SCHIMMELPENNINCK, eene verandering van *alle* de

(*) DAENDELS, bl. 61–63. ENGELHARDT, bl. 178–182. 188. 189. Rapport van den Raadsheer PREDIGER in de Brieven van POLANEN over het Beſtuur der Koloniën, bl. 189–191. Ook een geſticht voor kantoorbedienden (aldaar *pennisten* genoemd), een der fraaiſte gebouwen van *Batavia*, werd meerendeels afgebroken, en voor de bezetting in de ſtad tot kazernen (die er reeds waren) ingerigt.

toenmalige Leden van het Hooge Geregtshof of den Hoogen Raad van *Batavia* besloten, en had hij dit besluit slechts in werking gebragt. Doch twee berigten, van ENGELHARDT en POLANEN, verzekeren, dat de afzetting van den Hoogen Raad te wijten is aan deszelfs *ongehoorzaamheid* bij eene daad, die DAENDELS kenschetst als den waardigen leerling der mannen van de *revolutionnaire* regtbank. In Februarij 1809 waren er eenige zakken kopergeld uit een landsvaartuig gestolen, waarvan men vier bedienden van den *Waterfiscaal* en eenen inlandschen ambtenaar verdacht hield. Eerst wendde zich de Fiscaal aan de Regtbank, doch ondertusschen bekwam DAENDELS kennis van de zaak, en eischte berigt van den Fiscaal. Dit ontvangen hebbende, gelastte hij, deze vijf personen, *zonder onderzoek*, binnen drie etmalen te doen ophangen. De Hooge Raad van Justitie verzette zich daartegen, doch vruchteloos: de *moord* (want, al waren die personen schuldig geweest, hetwelk ENGELHARDT ten minste van den inlander stellig ontkent, de wijze van teregtstelling was een moord) werd volbragt. Maar dit was het niet alleen. De menschen, die het regt tegen den tiran hadden durven voorstaan (de Voorzitter was de Heer MAURISSE, leden de Heeren PREDIGER en DE HAART), werden *afgezet*, en een nieuwe hooge Raad, met meer dan verdubbelde jaarwedden, ingesteld, onder voorzitting van den Heer MUNTINGHE. Het voorwendsel was: „dat „in bezittingen, op den afstand van meer dan 4000 „mijlen van het Moederland, de vertegenwoordiging „van de Souvereiniteit geenszins bij twee van elkan- „der onafhankelijke magten kan bestaan, maar dat

„de eene aan de andere moet gehoorzamen (*).”

Wreedheid van Daendels.

Doch wanneer DAENDELS gehoopt had, in den nieuwen Raad blinde werktuigen zijner dwingelandij te vinden, zoo had hij zich vergist. Een nieuw geval bewees zulks. Negen geregtsdienaars, waaronder zeven *Maleyers*, hadden zich mede verdacht gemaakt van plundering van een hun aanvertrouwd vaartuig; hiervan overtuigd zijnde waren zij, naar evenredigheid van den graad hunner fchuld, tot de ketting en dwangarbeid, of tot geefeling veroordeeld. Dit vonnis werd den Gouverneur-Generaal, die zich op eene reis door het eiland bevond, toegezonden. Met de willekeur van een Oostersch *Despoot* veranderde hij het vonnis, en veroordeelde alle de gevangenen tot den ftrop! — Onderfcheiding van den trap der misdaad kwam bij hem niet in aanmerking (†). — Drie inlandfche foldaten, die zich aan diefftal hadden fchuldig gemaakt, werden eerst met fpitsroeden geftraft, doch daarna, op uitdrukkelijken last van DAENDELS, doodgefchoten. Twaalf of dertien perfonen te *Samarang*, van zeeroof befchuldigd, zouden op last van DAENDELS ter dood zijn gebragt, zonder de tusfchenkomst van den Fiscaal VERSTER, die het vonnis opfchortte, en naderhand hunne onfchuld ontdekte. Willekeurige ftrafoefeningen waren aan de orde van den dag, en voor fchuldigen werden de oude, wreede doodftraffen weder ingevoerd. Brandftichters en moordenaars werden volgens ENGELHARDT geblakerd, dat is: bij klein vuur gebra-

(*) DAENDELS, bl. 66. 67. ENGELHARDT, bl. 191–193. POLANEN, bl. 168. 169.

(†) POLANEN, bl. 172–175. ENGELHARDT, bl. 194. 195.

den. Vaak gaf DAENDELS over tafel bevel om neus en ooren af te ſnijden (*). Zie daar de *vrijheidsvriend*, die het beſtuur van WILLEM V. en van VAN DE SPIEGEL ondragelijk vond!

Ook in Regéringszaken wilde DAENDELS volſtrekt en onbepaald meester zijn. Van *Buitenzorg*, achttien uren van de Hoofdſtad, of ook van die plaatſen, waar hij zich op zijne reizen naar den Oosthoek onthield, zond hij zijne bevelen naar *Batavia*. Den Raad van *Indië* RIEMSDIJK ſtelde hij, op het voorbeeld van VALKENIER jegens IMHOFF, in hechtenis aan huis, met militaire bewaking, onder een beuzelachtig voorwendſel, doch, zoo als de vijanden van DAENDELS beweren, omdat door RIEMSDIJKS toedoen belet was geworden, dat hij, in plaats van een ſlecht bevolkt gedeelte van het veroverde *Bantam* (*Tjassingie*), een Regentſchap in het beste des eilands, het ſchoone *Banding*, in ruiling had bekomen. De tegenſtand van den braven Raad van *Indië* ergerde den willekeurigen Heerſcher, en hij liet het niet ongewroken. De Directeur-Generaal was verpligt, dagelijks een getrouw berigt van het voorgevallene naar *Buitenzorg* te zenden, en wanneer hierin iets vergeten werd, volgden de hevigſte verwijtingen. Niemand der Raden van *Indië* durfde zijne toeſtemming weigeren aan de voorſchriften des Gouverneur-Generaals, als waarvan *of* hechtenis *of* afzetting terſtond het gevolg zou geweest zijn (†). De *Indische* Vorſten en Regenten beefden voor hem als voor een' halven God, of liever magtigen boozen Geest, en

Zijne dwingelandij.

(*) ENGELHARDT, bl. 196. PREDIGER bij POLANEN, bl. 214.
(†) PREDIGER bij POLANEN, bl. 204-206.

„Hij heeft het gezegd!" was hun genoeg om terſtond te gehoorzamen.

Zijne geſtrenge wet tegen landsdieverij.

Het is waar, dat DAENDELS misſchien begreep, tot verouderde kwalen ook buitengewone en geſtrenge geneesmiddelen te moeten bezigen. Doch wat konden wreede ſtrafoefeningen, wat konden geregtelijke moorden of ſchending van gewijsden der regterlijke magt uitwerken? Meer had misſchien de geſtrenge wet van den 14den Februarij 1810 kunnen afdoen, waarbij bepaald werd, dat opzettelijke ontrouw bij vervreemding van 's lands goederen, ter waarde van 30,000 rijksdaalders of daarboven *met den dood*, daar beneden met eene naast daarbij komende ſtraf; verregaande onachtzaamheid met afzetting en verklaring van den Lande niet meer te kunnen dienen; en mindere verzuimen met ſchorſingen voor een of twee jaren of eene evenredige geldboete, zouden moeten geſtraft worden; terwijl daarenboven de ſchade, aan het Beſtuur toegebragt, zou moeten worden vergoed, gerekend niet naar den inkoop-, maar naar den verkoopprijs (*).

Bepalingen omtrent de Molukken.

Omtrent de zoogenoemde *buitenkantoren* werden er minder veranderingen gemaakt. Voorheen werd het *monopolie* aldaar zoo ſtreng gehandhaafd, dat alle vreemde ſchepen, welke vlag zij ook voerden, die de wateren der *Molukſche* eilanden bevoeren, door de *Nederlandſche* kruisſers opgebragt en prijsverklaard werden; zelfs was aan de *Spaanſche* ſchepen, die van *Manilla* op *Batavia* voeren, het vaarwater (ten noorden van *Celebes* of door de *Straat Sunda*) voorgeſchreven. Dit was zelfs door verdragen met *Enge-*

(*) DAENDELS, bl. 79.

land, *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal* vastgesteld (*). De vrede van 1784, die aan *Engelsche* schepen het bevaren der *Moluksche* wateren toestond, maakte hierop de eerste uitzondering. De latere rampspoedige gebeurtenissen hadden in 1806 de vergunning voor *Amerikanen* en *Deenen* bewerkt, om zelve de specerijen op de *Moluksche* eilanden te komen halen, ten einde het gevaar van overzending van baar geld naar die eilanden, en het verzenden der specerijen van daar naar *Batavia*, onder *Hollandsche* vlag, te vermijden. Dit gaf natuurlijk aanleiding tot smokkelhandel, die sedert niet meer te weren was, en ook zorgden de *Engelschen*, gedurende hun bezit der *Molukken* vóór 1802, wel zoo veel mogelijk van de kostbare voortbrengselen dier eilanden naar hunne bezittingen over te planten. De Heer ENGELHARDT beweert, dat de Gouverneur van *Amboina*, T. VAN BOECKHOLTZ, aldaar de beste inrigtingen, zoo ten aanzien van het Bestuur, het regterlijke vak, het geldelijke beheer en de aankweeking van nagelen en noten gemaakt had, zoodat zij, naar zijn zeggen, *voor geene wezenlijke verbetering meer vatbaar waren* (†). (Dit laatste zal echter wel niet letterlijk te verstaan zijn.) DAENDELS veranderde vooreerst, volgens zijn stelsel, den titel van *Gouverneur* over *Amboina* in dien van *Prefect*, en bevestigde hem vervolgens in het oppertoezigt over alle de zuidelijke *Molukken*, hoewel ook *Banda* tot een *Prefectschap* verheven werd. Doch het Gouvernement van *Ternate* werd ingetrokken, en de bezittingen van *Menado* en *Gorontalo* op *Celebes* onder *Amboina* geplaatst (§). Nogtans werd *Ternate*, voor

(*) ENGELHARDT, bl. 199. (†) ENGELHARDT, bl. 200.
(§) DAENDELS, bl. 69. 70.

welks bezit zoo vele oorlogen in vroegere tijden waren gevoerd, niet geheel (zoo als DAENDELS eerst voornemens was) verlaten, ten einde geene andere Natiën zich aldaar zouden vestigen en den specerijhandel volkomen aan zich trekken. DAENDELS berekende, door vereenvoudiging van het Bestuur en bezuiniging, de overwinst der *Molukken* op ruim *een Millioen* rijksdaalders te kunnen brengen, waarbij zekerlijk de inkoopprijs der nagelen op 3 en de verkoopprijs op 50 stuivers, der foelie op $10\frac{1}{2}$ stuivers, tegen 5 rijksdaalders 16 stuivers uitslag, der noten op $4\frac{1}{2}$ stuivers tegen $2\frac{1}{2}$ rijksdaalders verkoopprijs (*) gerekend werden. Doch die inkoopprijzen waren ook zoo buitensporig laag, dat de aankweekers of zoogenaamde perkeniers op *Banda*, die nimmer opslag bekwamen, terwijl intusschen de levensbehoeften, uit *Java* aangevoerd, merkelijk hooger in prijs waren, niet meer bestaan konden, te minder, daar de goederen der naburige eilanden door derzelver Gouverneurs aanmerkelijk waren belast. DAENDELS aarzelt dus niet, den toestand dier perkeniers voor erger dan dien der slaven te verklaren.

De Molukken door de Engelschen weder ingenomen.

Deze verbetering van inkomsten uit de *Molukken* bleef echter slechts een ontwerp, daar zij thans ten tweedemale aan de *Engelschen* overgingen. Den 17den Februarij 1810 gaf zich *Amboina zonder eenige tegenweer* over. Zekere FILZ, een *Franschman*, die aldaar bevel voerde, werd den 7den Junij daaraan volgenden door de Hooge Militaire Vierschaar ter dood veroor-

(*) De *magere* noten kostten zelfs niet meer dan $1\frac{1}{2}$ stuivers, en werden voor twee rijksdaalders verkocht. Zie DAENDELS, bl. 72.

deeld. Op de tijding dezer noodlottige gebeurtenis zond de Landdrost van *Banda*, COOP À GROEN, dadelijk al de voorhandene foelie, noten en nagelen niet alleen, maar ook de reeds geoogfte muskaatnoten en foelie (die nog in den buitenbast zaten, en eerst in het volgende jaar volgens gewoonte zouden verzonden zijn) naar *Batavia*. Dit ftelde de *Javaansche* Regéring in ftaat, om de fcheepjes uit *Amerika*, die alleen fpecerijen kwamen halen, vracht te bezorgen, en tevens verzendingen naar *Holland* en *Frankrijk* te doen; terwijl nog eene groote hoeveelheid in de pakhuizen overig bleef. De brave COOP À GROEN bekwam 10,000 rijksdaalders fchavergoeding (daar zijne goederen op de overfcheping van *Banda* verloren waren) en een' Ontvangerspost te *Batavia*. *Banda* ging daarop ook verloren. Den 17den Augustus 1810 werd het door de *Engelschen* aangetast; de Gouverneur bood tegenftand; nadat hij gefneuveld was, werd het verdrag van overgave geteekend (*).

Macasfer behouden. Banjermasfing verlaten. Bezuinigingen te Palembang.

Macassar, op *Celebes*, hetwelk wij meermalen als den fleutel tot de *Molukken* of de zoogenaamde *Groote Oost* hebben befchouwd, kwam aan DAENDELS zoodanig niet voor; nogtans meende hij de bezetting niet te mogen opbreken, daar het eenmaal meer voordeel zou kunnen geven, en ook nu reeds, met bezuinigingen, de kosten zou kunnen dekken. Dus werd in Mei 1809 het beftuur aan een' burgerlijken- en krijgsbevelhebber opgedragen; het getal der ambtenaren verminderd, en al wat tot het zeewezen in betrekking ftond naar *Sourabaya* op *Java* overgebragt. Maar *Banjermassing* op *Borneo* werd, als een last-

(*) DAENDELS, bl. 70–73.

post, welke door zijne opbrengst van peper de kosten niet dekken kon, den 29 Mei 1809 verlaten.

Daar *Palembang* op *Sumatra's* Zuidoostkust, wegens de jaarlijksche gedwongen levering van tin uit de mijnen van *Banca*, door den Sultan, wien dat eiland behoorde, van groot belang was, werd hetzelve als een bijpost behouden, alwaar echter geen Resident meer zou zijn, en over 't geheel de lasten door de nieuwe inrigting, even als op *Ternate*, zeer onbeduidend waren (*).

Veranderingen op Java. De Prefecten en Hoofd-Administrateuren.

Nadat DAENDELS 22 maanden op *Java* geweest was, en het eiland tot den Oosthoek toe bezocht had, besloot hij tot eene geheele verandering van het Bestuur. Reeds waren er, in plaats van den algemeenen Gouverneur van *Java's* Noordoostkust en de overige ambtenaren, over de bijzondere gedeelten des eilands, *negen* Prefecten aangesteld, over den *Oosthoek*, *Samarang*, *Tagal*, *Paccalongang*, *Japara*, *Cheribon*, *Crawang*, de *Preanger* Regentschappen, de ommelanden van *Batavia* en *Bantam*. Deze waren *burgerlijke* bestuurders, en stonden als zoodanig onder den Gouverneur-Generaal, doch, wat de geldelijke belangen betreft, onder de *Hoofd-Administrateuren*. Deze waren ten getale van vier, over het Departement van *Batavia* (bevattende *Java's* Westergedeelte tot en met *Cheribon*), van *Samarang* (het midden tot *Japara* ingesloten), van *Sourabaya* (den *Oosthoek*) en de *Groote Oost* of de buitenkantoren. Boven

(*) DAENDELS, bl. 69-73. Daar ENGELHARDT op dit Artikel zeer weinig zegt, zoo mag men het daarvoor houden, dat DAENDELS hier volkomen de waarheid spreekt, en dat zijn stelsel van bezuiniging *hier* eene waarheid was, en goede vruchten droeg.

dezen was nog over de geldmiddelen een Adminiſtrateur-Generaal, zoo veel als *Minister van Finantien*, en een Directeur-Generaal, welk laatſte ambt DAENDELS zelf als eigenlijk overtollig verklaarde (*). De titel van *Resident* aan de Hoven der Vorsten werd in dien van *Minister* veranderd. — De betrekkingen met die Vorsten, althans met den Sultan, ondergingen gedurende de Regéring van DAENDELS mede eene groote verandering.

Reeds vroeger hebben wij doen zien, dat terwijl de Keizer van *Java* zoowel door ſpilzucht als een ſlecht beheer van geldmiddelen en vijandelijkheden met de *Nederlanders* ten achteren geraakte, de Sultan van *Djocjokarta* daarentegen, door een beter beſtuur zijner geldmiddelen en door vriendſchap met de *Nederlanders* te onderhouden, in voordeeliger omſtandigheden was. Dit wekte, zegt men, de begeerlijkheid van den Maarſchalk, die zich waarſchijnlijk zijne Meesters, de *Fransche* Revolutionnairen, herinnerde, welke ook om geene andere reden, dan omdat *Bern* een' grooten ſchat had, die hunnen togt naar *Egypte* kon bekostigen, *Zwitserland* omwentelden en den ſchat roofden. Aan den anderen kant nogtans deed de rijkdom van den Sultan dezen eenen hoogeren toon tegen de *Hollandsche* Regéring aannemen, dan zij gewoon en gezind was te dulden (†). DAENDELS had, reeds dadelijk bij zijne komst in 1808, verklaard, dat hij de *inlandsche Vorsten niet meer als leenmannen van het*

De Sultan van Djocjokarta afgezet en tot afſtand van land genoodzaakt.

(*) DAENDELS, bl. 76. 108.

(†) Dit erkent zelfs RAFFLES (*History of Java, Sec. Edition, V. II. p. 253.*) *The court of Tugya Kerta evinced a desire of independence and an appearance of internal strength, which called for the immediate interference of the European authority.*

Europische gezag beschouwde, maar *dat voortaan hunne betrekkingen zoodanig moesten zijn*, *als noodzakelijk het geval was*, *tusschen een' zwakken en een' sterkeren Staat in elkanders nabijheid* (*). (De ware leer der omwenteling!) Maar daarvoor had hij ook (met regt) de vernederende plegtigheden afgeschaft, waaraan zich de *Nederlandsche* Residenten nog altijd omtrent dien zwakkeren nabuur onderwierpen, zoo als het maken van drie buigingen, blootshoofds en zonder zonnescherm op zekeren afstand; de aanbieding van de beteldoos, den wijn en zelfs het waschwater aan dien Vorst. Een nieuwe burgeroorlog, het gevolg der hoofsche kuiperijen (†) in *Djocjokarta*, spoorde den magtigen Prins RADEEN RONGO aan, om de banier des opstands te verheffen. DAENDELS nu beschuldigde den Sultan, van dien opstand met te veel onverschilligheid te hebben aangezien, en nam eenen inval van RONGO in de landen des Keizers tot voorwendsel, om den Sultan op een' scherpen toon daarover te schrijven, en den President der Hooge Regéring, VAN BRAAM, naar *Djocjokarta* te zenden, ten einde de *afzetting van den Sultan*, en *de benoeming van den Kroonprins in zijne plaats*, de overlevering van RADEEN RONGO, die van den broeder des Sultans, NOTTO KOSOEMO, en van deszelfs zoon, NOTTO DININGRAT, die schoonzoon des Sultans was, te verlangen, alles *geenszins uit vijandelijke oogmerken*, *maar alleen voor de rust van het ei-*

(*) RAFFLES, *l. c.*

(†) Het verhaal dier kuiperijen bij DAENDELS (bl. 95.) is vrij verward, en ook uit ENGELHARDT (bl 258-261.) ontvangt men niet veel meer licht. Ik laat dus deze zaak, waarbij wij toch ook minder belang hadden, hier onvermeld.

land. Doch terwijl hierover beraadſlaagd werd, nam RADEEN RONGO de vlugt, en de Sultan liet hem, op bevel van DAENDELS, vervolgen. De *Hollanders* deden dit ook van hunne zijde, en de ſergeant LUCAS LEBERFELD haalde hem in, en doodde hem. Nu ſcheen de zaak gevonden; doch DAENDELS, daarmede niet te vreden, trok naar *Djocjokarta*, alwaar de Sultan zich onderwierp, en dus den Generaal de gelegenheid ontnam, om zijne ſchatten te plunderen. Hij deed afſtand van den troon ten behoeve zijns zoons. Met beide Hoven, die des Sultans en Keizers, werden overeenkomſten geſloten, en daarbij niet alleen de ſtrandgelden, 20,000 rijksdaalders in 't jaar, welke de *Nederlanders* nog altijd wegens de oude regten dier Vorſten op die ſtranden betaalden, vernietigd, maar ook aan de *Nederlandsche* Regéring een aanzienlijk grondgebied, zeer geſchikt voor de koffijteelt, vol belangrijke bosſchen, en met eene halve Millioen zielen bevolkt, afgeſtaan. De afgezette Sultan moest daarenboven aan de ſoldaten, die hem zijne kroon ontnamen (en aan welke misſchien de plundering van *Djocjokarta* beloofd was (*)) 196,320 *Spaansche* matten doen uitdeelen. Voor dit alles ſtond men hem eenige landen af, die voor de *Nederlandsche* Regéring nutteloos waren, en betaalde zijne ſchulden, ten bedrage van 100,000 Rijksdaalders (†).

Handelsbelemmeringen door het ſtaken van de ſcheepvaart der Amerikanen.

Ondertusſchen werd de geſteldheid van zaken in *Europa*, en dien ten gevolge ook in *Indië*, hoe langs zoo banger. Tot hiertoe had men nog handel gedreven door middel vooral van *Amerikaansche* ſche-

(*) ENGELHARDT, bl. 260.
(†) DAENDELS, bl. 96-98.

pen, die de voortbrengſelen van *Java*, ſomtijds tot zeer goede prijzen, kwamen afhalen en gedeeltelijk naar het Moederland overbragten; op deze wijze was ook de handel met *Japan*, door tot dat einde ingehuurde *Amerikaansche* ſchepen, altijd voortgezet, en het beleid van het *Nederlandsche* Opperhoofd aldaar ſedert 1803, den Heer DOEFF, had de gunst der *Japanneezen* behouden, en de onvermijdelijke moeijelijkheden, door het niet altijd ontvangen van de gewone *Leijdsche* lakens, waarop de *Japanneezen* bijzonder geſteld zijn, overwonnen. DAENDELS had langs dezen weg ook in 1809 eene buitengewone hoeveelheid koper ontvangen, waarvan hij geld liet ſlaan (de duiten, met welke men vele betalingen deed).

Maar thans was, door de maatregelen van NAPOLEONS *vastelandsstelsel* en de weerwraak der *Britten* daartegen, de vaart der *Amerikanen*, die door beide oorlogende Mogendheden opgebragt of gekweld werden, opgehouden; de *Vereenigde Staten* hadden, om die ſchade voor te komen, zelve een *embargo* op hunne ſcheepvaart gelegd. Dit had eene allernoodlottigſte werking op de ſcheepvaart in *Indië*. De *Engelschen* verklaarden *Java*, de *Molukken* en de *Fransche* eilanden in ſtaat van *blokkade*. De gemeenſchap met het Moederland, te voren zoo geregeld onderhouden, was thans te niet, en onder geene vlag konden nu meer onzijdige ſchepen naar *Batavia* komen. Deze hoofdſtad ging dus gebukt onder een' overvloed van produkten en een gebrek aan baar geld, die op alles een' hoogst verderfelijken invloed dreigden te oefenen. Derhalve ſtelde DAENDELS een *kredietpapier* in, hetwelk gevestigd was op de zeer talrijke voortbrengſelen des eilands, in pakhuizen opgeſlagen, die

door de ontvangst van dit papier in betaling, naar mate der daarop aangeteekende ſom, het eigendom werden van de ſchuldeiſchers der Regéring (*). DAENDELS kon dus ook niet anders dan den *verpligten arbeid der Javanen* in ſtand houden; en dit heeft hij gedaan, iets waardoor hij zich wel is waar gevoelig tegen het *liberale* ſtelſel bezondigde, maar toch ook de rust der Kolonie niet in de waagſchaal ſtelde. Dit papier werd, oorſpronkelijk ten bedrage van 600,000 rijksdaalders, die een half jaar daarna verdubbeld, en in Januarij 1810 vervierdubbeld werden, onder toezigt der Weesmeesteren uitgegeven, doch daarentegen de opbrengst der landerijen en Domeinen, welke DAENDELS in 't openbaar had doen verkoopen, en waarvan de betaling in papiergeld geſchiedde, openlijk voor het kasteel verbrand, om daardoor de waarde van dat oude krediet-papier te doen rijzen. Het kopergeld, uit *Japan* ontboden, niet genoegzaam zijnde voor het gebruik, en deze koperen munt (want goud en zilver was er bijna niet meer) dus gedurig in prijs klimmende, nam DAENDELS een' maatregel, niet NAPOLEON, maar ROBESPIERRE waardig. Hij deed namelijk op doodſtraf gelasten, in *Batavia* en de *Ommelanden* het kopergeld voor de bepaalde waarde aan te nemen, zonder opgeld. Al hetgeen de inwoners aan kopergeld boven het benoodigde *voor eene maand* in hunne huishouding bezaten, moest tegen kredietbrieven opgebragt worden, op ſtraffe van *verbeurdverklaring* van het boven de maand benoodigde, en *zes jaren in de boei-*

18 April 1809.

(*) Uit mondelinge berigten van den Heer DE VRIESE alhier. Zie ook DAENDELS *Bijlagen* III. D. *Finantiële zaken, geldheffingen*, No. 30.

jen (dus versta ik de vreemde uitdrukking *kettingslag voor zes jaren* of *naar bevind van zaken* (*)). Die meer opgeld (*agio*) van het *papierengeld* boven klinkende munt (zilvergeld) nam, dan de Regéring verkoos, zou worden *gegeeseld* en *gebrandmerkt*; de *Europeanen* daarenboven voor altijd uit de Kolonie verbannen, de inlanders of *Chinezen* voor tien jaren aan de ketting geklonken en tot dwangarbeid veroordeeld. Ziedaar de Regéring van eenen vrijheidszoon en wreker (in 1795) der *Regten van den mensch!*

Verdediging van Daendels.

Doch wij moeten, om billijk te zijn, ook de regtvaardiging van DAENDELS aanhooren, en voeren wij daartoe 's mans eigene woorden aan (†). „Van meer „dan eenen kant was het behoud onzer bezittingen „op het eiland *Java* in een dringend gevaar. De „vijand bedreigde hetzelve van den zeekant; *Javaan*„*sche* Vorsten, stout geworden door het denkbeeld „onzer onmagt, waanden den tijd geboren, om ons „de wet te kunnen stellen, en de geldmiddelen wa„ren uitgeput, terwijl het stilstaan der zeevaart alle „de hulpmiddelen der laatste jaren afsneed. Behoef „ik dan te zeggen, dat, om te midden van alle deze „noodlottige omstandigheden de waardigheid van het „*Hollandsche* Gouvernement staande te houden, en in „het burgerlijke bestuur alle verouderde gebreken, „waartoe tot dus verre alle vorige pogingen vruch„teloos waren aangewend, dadelijk te verbeteren, *het* „*veelmalen noodzakelijk is geweest, mij boven alle for-*

(*) DAENDELS, *Bijlage* II. St. *Finantiële zaken*, *Credit-papieren*, No. 15. 16. 19. 22.

(†) DAENDELS, *Staat* enz. bl. 206.

„*men te verheffen, en geene andere wet te kennen,*
„*dan het behoud van de mij toevertrouwde bezittin-*
„*gen?* Dit was de mondelinge last, welken ik voor
„mijn vertrek had ontvangen, en ik werd ook, door
„het ontvangen der goedkeuring van het Gouver-
„nement over mijne eerste verrigtingen, aangemoe-
„digd, om dit voetspoor niet te verlaten." En in
eene *Noot* voegt hij er bij: „De Minister VAN DER
„HEIM eindigde zijne Missive van den 13den April
„1809 in deze bewoordingen: En deze denkwijs uit
„ik met te meer vertrouwen, omdat het den Koning
„behaagd heeft, die met Hoogstdeszelfs goedkeuring
„te vereeren, mogende ik u dus, als 't ware, in
„naam en op last van zijne Majesteit te kennen ge-
„ven, dat, gedurende dit tijdperk van voorbeelde-
„loozen druk en bezwaar, de instandhouding en de
„redding onzer belangen in *Oostindië* naauwelijks
„door iets anders wordt gewaarborgd, dan door uw
„beleid, standvastigheid en *devouement* (zelfopoffe-
„ring!!), en ook nimmer eenige *questie* zijn kan, van
„maatregelen en beschikkingen, tot een zoo heilzaam
„en groot doeleinde strekkende, aan oude begrippen
„of aan de handelingen uwer voorgangers te toet-
„sen, en dat hier, zoo immer, *de middelen geoor-*
„*deeld worden geregtvaardigd te zijn door het oog-*
„*merk!*"

Indien deze brief, gelijk wij niet twijfelen, echt is, vermindert dezelve grootendeels de schuld van DAENDELS, doch regtvaardigt tevens ons oordeel over den anders goedhartigen LODEWIJK NAPOLEON, dien wij van tirannij (in den zin der Ouden), dat is: van het bezigen van onwettige middelen en maatregelen van Regéring, beschuldigden. Doch te-

Uitwerking waartoe alle deze maatregelen mogten leiden.

vens mogen wij aan DAENDELS, den ijverigen uitvoerder dezer *Jezuïtische* grondstellingen (*), wel de dichtregelen van VOLTAIRE toevoegen:

Quand un Roi veut le crime (†), *il est trop obéi.*
Verlangt een Koning 't kwaad, men loopt zijn wil vooruit!

Maar zoo vele verdrukkingen en harde maatregelen moesten tot een schitterend doel leiden. DAENDELS mogt zich beroemen op het aanleggen (voor het eerst) van groote wegen op *Java*, waardoor de gemeenschap ongemeen werd bevorderd, op de oprigting van postwagens, en het bouwen van herbergen (§); en de tegenaanmerking van ENGELHARDT, „dat men het „wel tweehonderd jaar zonder zulk eene verbetering „had gedaan, en toch wel kwam waar men wilde (**)," verdient geene wederlegging. In het geldelijke werd, in weêrwil der moeijelijkheid, door de stremming der scheepvaart veroorzaakt, de dienst der jaren 1808, 1809 en 1810 bestreden, en in die van 1811 volkomen voorzien; DAENDELS zegt, dat de inkomsten aanhoudend toenamen en voldoende waren, niet alleen om de opgenomene gelden te voldoen, *maar ook om een overschot van ten minste vijf Millioenen*

(*) Men weet, dat de *Jezuïten* ook stellen, *dat het doel de middelen heiligt.*

(†) *Crime* bedoel ik hier niet eigenlijk in den zin van *misdaad* of *misdrijf*, maar van iedere *onwettige daad*, zoo als dat de Gouverneur Generaal in zijne handelingen geene *precedenten* behoeft te ontzien. Aan geregtelijke moorden, of maatregelen, gelijk wij zoo even vermeldden, zullen de goede LODEWIJK of de Heer VAN DER HEIM wel niet gedacht hebben. Maar zij moesten den man hebben gekend.

(§) DAENDELS, bl. 115. (**) ENGELHARDT, bl. 294.

rijksdaalders aan het Moederland te verzekeren (*).

Op dit laatste zou men kunnen aanmerken, dat wanneer men niets ontziet en geene bijzondere eigendommen eerbiedigt, maar om beuzelingen met den dood dreigt, eene vermeerdering van inkomsten niet tot de wonderen behoort. ROBESPIERRE hield ook wel zonder baar geld, zonder handel, of scheepvaart, en bijna zonder nijverheid den oorlog tegen geheel *Europa* vol; want hij gebood op doodstraf het aannemen van zijn nietswaardig papierengeld, en sloeg met de *Guillotine* geld op het *plein der omwenteling*. Doch deze vergelijking zou hatelijk kunnen schijnen, daar de onregtvaardigheden en onwettige teregtstellingen van DAENDELS een druppel aan den emmer zijn bij die van het Schrikbewind. Maar de belofte zelve van DAENDELS rust op een' zandgrond. Want ENGELHARDT toont aan, dat DAENDELS zich, wegens den handelstilstand, behalve den boven vermelden verkoop der Domeinen (die soms zeer aanzienlijk was, gelijk van het Regentschap *Probolingo* in den Oosthoek aan den *Chinees* HAN TIKKO), nog genoodzaakt zag tot eene gedwongene geldheffing, die in verschillende termijnen bij de vier Millioenen rijksdaalders opbragt. Daarbij kwam, dat alle gelden (zoo baar als papier), aan *Europeanen* buiten *Java* toebehoorende en te *Batavia* door Gemagtigden bestuurd wordende, *in 's lands kas moesten worden overgebragt*, waarvoor men dan produkten in betaling kon bekomen. Het was derhalve niet zoo zeer te verwonderen, dat er op den laatsten December 1810, wanneer men het papier en kopergeld tot zilver bragt, ruim eene Mil-

Daendels moet nog tot gedwongen geldheffingen de toevlugt nemen.

(*) DAENDELS, bl. 107.

lioen rijksdaalders meer in kas was dan op dezelfde dagteekening van 1807, vóór de aankomst van DAENDELS op *Java* (*). Dit voordeel was dus eigenlijk op het *kapitaal* van *Java* afgestoken, en iedere begrooting, die de lasten van den Staat door het kapitaal der ingezetenen dekt, bevordert zonder eenigen twijfel den ondergang van dien Staat.

Inlijving van Holland bij Frankrijk. Terugroeping van Daendels.

Ondertusschen was het Moederland thans de grootste ramp van allen te beurt gevallen. De Regéring van Koning LODEWIJK, hoezeer dan ook eerst door de Natie verwenscht, was door 's mans goedwilligheid, zachtaardigheid en bevordering, zoo veel in hem was, van de ware belangen der Natie, zeevaart en koophandel, aan de *Hollanders* dierbaar geworden. Juist *daarom* moest hij van hier verwijderd worden door den man, die te *Parijs* thans een Rijk over geheel Westelijk *Europa* had opgerigt, en naar welgevallen over landen en kroonen beschikte. LODEWIJK werd getergd en mishandeld, tot hij het land verliet, hetwelk NAPOLEON toen met het *Fransche* Keizerrijk vereenigde, terwijl hij de Staatsschuld voor twee derden vernietigde, de *Fransche* taal hier invoerde, en ons – tot overmaat van ellende — *Belgen* tot Landvoogden zond. Dus vielen nu ook de buitenlandsche bezittingen van *Nederland* in handen van *Frankrijk*. Doch geheel *Westindië* was reeds verloren, het laatst *Suriname*, *St. Eustathius* en *Curaçao*, die zonder tegenstand den *Britten* in handen vielen. *Java* schoot dus nog alleen over. Hoe wreed en willekeurig ook DAENDELS was, aan krijgsmoed en krijgsbeleid ontbrak het hem

(*) ENGELHARDT, bl. 315-317. DAENDELS, bl. 119. en *Bijlagen* III. St. *Finantiële zaken. Geldheffingen*, No. 26-30.

niet, en waarſchijnlijk zou hij het land wel voor zijn' Meester bewaard hebben, indien deze Meester, die noch in *Europa*, noch elders, mededingers kon dulden, en, waarſchijnlijk den doortastenden man wantrouwde, die alles met een' ijzeren wil hervormde, en zich wel eens onafhankelijk kon maken, hem niet had terug geroepen. De Heer JANSSENS, vroeger Gouverneur van de *Kaap de Goede Hoop*, en die deze Kolonie aan de *Engelschen* had moeten overgeven, werd thans naar *Java* gezonden. DAENDELS gaf hem het Beſtuur over, en keerde naar *Europa* terug (*), alwaar hij eerlang NAPOLEON op den *Rus-*

(*) Misſchien zullen ſommigen ons oordeel over DAENDELS en zijn beſtuur wat hard vinden, te meer daar wij achtingswaardige perſonen, die zelve in *Indië* geweest zijn, hebben geſproken, die daarover gunſtiger denken. Doch wij oordeelen ſlechts volgens *Resultaten*, die meestal van beide zijden erkend worden, en halen tot ſtaving van ons oordeel hier de plaats van een' zeer kundig jeugdig Schrijver aan, die wegens zijnen leeftijd onmogelijk in de geſchillen zelve betrokken kon wezen. Het is de Heer P. MIJER J. U. D. in zijne onlangs verdedigde Verhandeling *de Commercio ac internæ administrationis forma Possessionum Batavorum in India Orientali*, een proefſchrift van ongemeene ſcherpzinnigheid en ijzeren vlijt, waarin de ſchrijver zich dus over DAENDELS uitdrukt (gemakshalve voor vele lezers zal ik het *Latijn* hier vertalen): „In 1808 nam de Gouverneur DAENDELS „het hooge bewind op zich. Hij was, zeggen ſommigen, „een uitſtekend Veldheer, en deze krijgsbekwaamheid wilde „hij dan ook op het eiland *Java* ten toon ſpreiden: maar de „wijze, waarop hij dit oogmerk zocht te bereiken, is niet „goed te keuren. Zonder zich te ſtoren of aan de wetten, „of aan de gewoonten, of aan de hoogſte ambtenaars, ſprak „*hij zelf* regt, regelde het beſtuur naar *zijne* willekeur, en „hield de gebreken, die de Maatſchappij eigen waren, niet „ſlechts in ſtand, maar vermeerderde ze nog, en maakte ze

sischen veldtogt vergezelde, in welken God den werelddwinger toonde, dat hij niet onverwinnelijk was.

Kortstondig Bestuur van Janssens. Batavia en Java door Lord Minto ingenomen.

Het Bestuur van JANSSENS was te kort, om over deszelfs strekking of waarschijnlijken uitslag iets in het midden te brengen, want slechts weinige maanden na het vertrek van DAENDELS verscheen Lord MINTO, Gouverneur-Generaal van *Engelsch Indië*, voor *Batavia*, nadat men gehoord had, dat de *Franschen* eenige oorlogschepen hadden uitgezonden om het eiland in bezit te nemen. In een *Engelsch* tijdschrift (*) lezen wij, dat deze van de *Oostindische* Maatschappij den last had ontvangen, te *Batavia* alle de vestingwerken te vernielen en het land aan de inboorlingen over te geven, na de *Europeërs* ontwapend te hebben; doch, hetzij eigenbelang (na het gezigt van het heerlijke, vruchtbare land), hetzij, gelijk het *Engelsche* tijdschrift wil, een overblijfsel van menschelijkheid, belettede den *Britschen* bevelhebber, dezen last in zijne geheele uitgestrektheid te volbren-

„nog harder. De kweeking van voortbrengselen bevorderde „hij, maar in eenen tijd, dat men er hoegenaamd geen nut „van kon trekken. De toestand, waarin *Java* onder zij„ne Regéring verkeerde, was allertreurigst, daar er bij„kans geene schepen van andere Natiën binnen kwamen, en „de verkoop der goederen grootelijks belemmerd werd. Er „was toen groote schaarsheid aan baar geld, hetwelk den Gou„verneur aanzette, om zich op andere wijzen penningen te „verschaffen. Het handelsstelsel bleef over het algemeen het„zelfde." p. 120. 121. Niet gunstiger denkt de Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH over DAENDELS. Zie *Nederl. Bezittingen in Azië* enz., I. D. bl. 268. 269. Beter over hem denkt OLIVIER (*Reizen* I. D. bl. 373.) en roemt zijne werkzaamheid.

(*) *Quarterly Review* 1830 Januarij—Maart.

gen, daar alsdan de ongelukkige *Europeërs* zeer zeker aan het moordmes der *Javanen* zouden ten prooi zijn gelaten (*). Den 4den Augustus 1811 kwamen de *Engelschen*, ten westen der ftad, aan wal, en begonnen den 25ften het beleg. De *Nederlanders* werden uit de verfchanfingen van *Welteyreden* gedreven; de door DAENDELS met groote kosten verfterkte post van *Meester Cornelis* werd ftormenderhand ingenomen; JANSSENS trok naar het oostelijke gedeelte des eilands terug, en onderging bij *Samarang* eene nederlaag. Den 15den September begon de Gouverneur JANSSENS te onderhandelen over een verdrag, hetwelk te noodzakelijker werd, daar de inlandfche Vorsten, ten hoogfte vergramd over de handelwijze van DAENDELS, zoo wel te *Bantam* als op *Djocjokarta*, zich in de armen der *Engelschen* wierpen en hun tegen de *Nederlanders* behulpzaam waren. Ook de *Madureezen* vielen af. Dit was dan het gevolg der zoo geroemde herfcheppingen (†)! Treurig was de overgave, den 18den September geteekend; er fchoot aan JANSSENS niets over, dan zich met het geheele eiland en deszelfs onderhoorigheden, alsmede met alle zijne troepen, aan de *Britten* over te geven. *De bijzondere eigendommen zouden gespaard worden;* doch alles, wat eigendom van den Staat was, ging over aan de *Engelsche* Maatfchappij, en ook *Celebes* met de ftad *Macassar*, het laatfte overfchot der *Nederland-*

(*) De *Recensent* in de *Quarterly Review* is er niet over gefticht, dat men niet *ten minste gedeeltelijk* dezen last uitgevoerd, en de *Hollanders* het eiland heeft doen verlaten, om het aan de *Javanen* over te geven.

(†) V. D. BOSCH, *Ned. Bezittingen*, I. D. bl. 270.

sche magt in *Indië* (*). Dus hadden de *Britten* hun oogmerk, doch eerst na 192 jaren (†) bereikt; de gehate *Nederlanders* waren uit *Java* verdreven (§).

De magazijnen aan de Inwoners van Java verpand, door de Britten geroofd.

Het was een onverschoonlijke misslag, dat men, zonder aan de kwade trouw der *Engelschen* aan de *Kaap de Goede Hoop* ten aanzien der Walvischvangst-Maatschappij, te denken, niet bepaaldelijk de ontzettende magazijnen van 's lands voortbrengselen, die voor de gedwongene geldheffingen en verkochte Domeinen en voor het uitgegeven papierengeld door DAENDELS verpand waren, *als bijzonder eigendom* aan hunne roofzieke handen onttrok. De Heer JANSSENS verzuimde dit, of hield het voor onnoodig, en naauwelijks waren de *Engelschen* door de overeenkomst meester des lands, of zij verklaarden alle deze opeengestapelde, kostbare voortbrengselen der Kolonie verbeurd, waarop zeer vele bewoners (thans hunne eigene onderdanen), als onderpand voor geschoten geld, een ontwijfelbaar regt hadden. Dit veroorzaakte op *Batavia* eene onbeschrijfelijke neerslagtigheid, en de schade, door dezen roof veroorzaakt, heeft onder den naam van *Indischen achterstand* nog lang op onze Regéring gedrukt (**).

En in weêrwil van dit alles zegt RAFFLES, de *Brit-*

(*) P. MIJER, *Dissert. Hist. Politica de India Orientali*, p. 121. CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. Ned. Vert. bl. 536.

(†) Zie I. D. bl. 227-230. 247.

(§) ENGELHARDT (bl. 252-256.) beweert, dat DAENDELS door het slechten der kustbatterijen, en doordien hij niet in het Oosten van *Java* zijne hoofdverdediging vestigde (als hetwelk gedeeltelijk daartoe meer geschikt is), eenigzins schuldig is aan de overgave. Dit is vrij ver gezocht.

(**) Uit mondelinge mededeelingen van den Heer DE VRIESE alhier.

sche Geſchiedſchrijver van *Java*, nog: „De *Engelschen* „kwamen op *Java* als *vrienden; Holland* had opge- „houden eene onafhankelijke Natie te zijn, en voor „het tegenwoordige waren er ſlechts twee partijen, „de *Engelsche* en de *Fransche*. De zendelingen van „den jongſten *Franschen* Beheerſcher (NAPOLEON) „*hadden de gemoederen der meerderheid bedorven*, en „velen aarzelden, welke zijde te kiezen (*).” Is het mogelijk, de verguizing eener ſchandelijk beroofde bevolking zoo verre te drijven! vooral wanneer men de bovenvermelde berigtſchriften van Lord MINTO kent. Misſchien kwamen de *Romeinen* ook wel als vrienden te *Karthago*, of LODEWIJK XIV. in 1672 te *Utrecht!*

Er waren echter *twee* Heeren, die RAFFLES van dit algemeene vonnis der bedorvenheid of beſluiteloosheid uitſluit: de Preſident van den Hoogen Raad van Justitie, de Heer H. W. MUNTINGHE, en de Preſident der Bank van Schepenen, J. C. CRANSSE; zij worden door hem voordeelig onderſcheiden van de overige *Hollandsche* Kolonisten, wier *beginselen* en *gedrag* hij hoogelijk afkeurt. Ook werden zij, en zij alleen, door Lord MINTO als leden van den Regéringsraad over *Java* benoemd (†).

(*) RAFFLES, *History of Java*, V. I. p. IX. (*Sec. Oct. Edit.* Lond. 1830).

(†) RAFFLES, p. IX. Wij zeggen dit geenszins, om eenige blaam op die beide Heeren te werpen; want onder alle de verſchillende partijen in *Indië* werd althans de Heer MUNTINGHE, met algemeene ſtemmen, als een der werkzaamſte, kundigſte en braafſte ambtenaren genoemd. Zij konden denken, dat na den val van *Nederland*, nu er toch aan geene onafhankelijkheid meer te denken viel, de onderwerping aan *Engeland* het mindere kwaad was.

Lord MINTO had zich goed voorzien van burgerlijke ambtenaren, die in geval der overgave terstond in het Bestuur konden worden gebruikt. Onder dezen was *Sir* STAMFORD RAFFLES, een man wel bedreven in zaken van bestuur, en tevens vol werkzaamheid en ijver. De Lord stelde hem dus tot Luitenant-Gouverneur des eilands aan, en hij bekwam in last om het bestuur op een' geheel nieuwen voet te regelen, of, in de uitdrukking der nieuwere Staatshuishoudkunde, hetzelve te *organiséren*.

Sir Stamford Raffles. Groote veranderingen. Aankondiging van het nieuwe stelsel door Lord Minto.

Reeds dadelijk den 11den September, nog voor de overgave van *Batavia*, gaf MINTO eene *Proclamatie* uit, aan de bewoners van *Java*, waarin hij vaststelt, dat, „vermits de Voorzienigheid hun eene *bescher-* „*mende* en *welwillende* Regéring geschonken had, 1) „de onderdanen des Konings (van *Engeland*) in *Ja-* „*va* dezelfde voorregten zullen genieten als de gebo- „ren *Britsche* onderdanen in *Indië*, volgens de reeds „gemaakte of nog te maken bepalingen. 2) Zij zul- „len denzelfden vrijen handel met de *Britsche* bezit- „tingen in *Indië* en *Europa* hebben, als de overige „onderdanen van *Groot-Brittannië*. 3) Welopgevoede „*Hollanders* (*Dutch Gentlemen*) zullen tot alle amb- „ten, waartoe vertrouwen vereischt wordt, naar ma- „te van hunne bekwaamheden en hun gedrag, ver- „kiesbaar zijn even zoo wel als *Britsche* onderdanen. „4) Het Monopolie (de alleenhandel) zal door een „weldadiger beginsel van bestuur worden vervangen. „5) De *Hollandsche* wetten zullen vooreerst in kracht „blijven, met eenige wijzigingen, dat namelijk: *a*) „pijnbank, verminking en andere wreede straffen af- „geschaft zijn, *b*) dat de straffen niet zwaarder mo- „gen zijn, dan die bij de *Britsche* wet vastgesteld,

„*c*) geen doodvonnis worde uitgevoerd, zonder kennis van den Luitenant-Gouverneur, *d*) die ook het „regt van *gratie* en verzachting van ſtraf heeft (ligte „ſtraffen uitgezonderd), *e*) *Britsche* inboorlingen zullen zich aan de uitſpraak van de *Nederlandsche* wetten „en regtbanken moeten onderwerpen, *f*) alle *Britsche* onderdanen moeten zich aan de wetten van Politie, en de bepalingen der Magiſtraten onderwerpen, „*g*) de krijgslieden worden alléén door krijgsraden gevonnisd, uitgezonderd wanneer dezelve hen naar burgerlijke regtbanken verzenden; *h*) den Luitenant-Gouverneur RAFFLES wordt bij voorraad ook de *wetgevende magt* in het eiland toevertrouwd, doch hij moet alle zijne bepalingen den Gouverneur-Generaal in *Bengale* mededeelen, met zijne redenen daarvoor, en de „(misſchien) gemaakte bedenkingen daartegen. Naderhand zal men middelen beramen, om den Luitenant-Gouverneur met raad te onderſteunen (*).”

Thans werd het werk der *afschaffing van den gedwongen' arbeid*, en van eene duurzame opdragt van den grond aan deszelfs bebouwers als *eigenaars*, vastgeſteld. Deze hoogstgewigtige verandering in het geheele ſtelſel van eigendom en Beſtuur vereischt hier eenige uiteenzetting. (Afſchaffing der gedwongen leveringen. Schets van het landelijk ſtelſel in Engelsch Indië.)

In *Indië*, gelijk in het geheele Oosten, zijn de Souvereinen tevens bezitters of eigenaars van den grond, dien zij aan de landbouwers ſlechts als *bruikers* toeſtaan. Dit zelfde beginſel had op *Java* geheerscht, en de *Nederlanders* hadden hetzelve, bij de in bezitneming van dit eiland, eerst in *Jacatra*, naderhand in *Cheribon* en aan de Noordoostkust, behouden,

(*) RAFFLES, V. II. *Appendix*, p. LIV. LV.

zoo dat de Maatschappij, als Opperlandbezitster, aan de inwoners het bouwen van zekere voortbrengselen toestond, doch voor een' bepaalden, zeer geringen prijs. De verdeeling der omslagen en de inzameling dier gedwongene zoogenaamde *contingenten* over de bevolking was onder ons bewind aan eene klasse van personen toevertrouwd geweest, die de *Nederlanders Regenten* noemden, en door welke de *Javanen* weinig met hunne *Europische* gebieders in aanraking kwamen. Het voordeel bestond dus niet in belastingen, die er niet waren, maar in den geheel onevenredigen inkoopsprijs met dien van den uitvoer, waarvan wij vroeger treffende voorbeelden hebben medegedeeld.

De *Engelsch-Oostindische* Maatschappij volgde een geheel ander stelsel. Bij hare verovering van een groot gedeelte des *Mogolschen* Rijks had zij zich door den *Grooten Mogol* tot zijnen *schatmeester* laten aanstellen; in die hoedanigheid gingen de belastingen door hare handen, en zij verrijkte zich ontzettend ten koste van den Vorst en van het diep verdrukte volk. Men kent Lord CLIVE, den held en beul van den *Ganges*, die een vorstelijk inkomen van bloedgeld met zich naar *Engeland* bragt; de hongersnooden van *Bengale* en *Madras*, die, ten behoeve van den *Engelschen* alleenhandel in rijst, Millioenen *Hindoes* den hongerdood deden sterven. Men kent meer andere schreeuwende handelingen der *Britten*, die, aan het licht gebragt, den leden des Parlements de hairen deden te berge rijzen, en hen op middelen bedacht zijn, om zoo veel onheil te weren, en tevens de Maatschappij voor berooving te vrijwaren. Er werd eene *Commissie van oppertoezigt* (*Board of Controul*) benoemd. Lord

CORNWALLIS kwam als Gouverneur-Generaal over, om deze zaak te regelen, en de *Zemindars*, die vroeger bijna de rol der Regenten op *Java* gefpeeld hadden, werden eerst na langdurige gefchillen, of aan hun of aan de *ryots* of bruikers het bezit toekwam, als *land-eigenaars* erkend. Hierdoor werd het oude Oosterfche ftelfel, *de Landsheer is tevens landbezitter*, den bodem ingeflagen. Al gaande weg werd het ftelfel verbeterd door de verdrukking van den bruiker (*ryot*) door den *Zemindar* te doen ophouden; door aan den eerften eene langdurige pacht te verzekeren, waarvan de prijs (doorgaans de helft der opbrengst, hetgeen in dit vruchtbare klimaat niet te veel is) vast bepaald was; terwijl de pachten niet werden opgezegd, zoo lang de *ryot* behoorlijk aan zijne verpligting voldeed; ook werd alles naauwkeurig naar de meerdere of mindere vruchtbaarheid hooger of lager belast.

Inftelling van het gezag der dorpshoofden. Inftelling der grondlasten met vrije befchikking over de opbrengften.

Dit ftelfel nu voerden de *Engelschen* bij hunne komst ook op *Java* in, en wel te fpoediger, daar de beklagelijke toeftand, waarin zij het eiland vonden (een geheel Rijk, *Bantam*, was genoegzaam in eene woestijn verkeerd), niet aan de geweldige maatregelen van DAENDELS, niet aan het ftilftaan van allen uitvoer en handel, maar aan het ftelfel der oude O. I. Maatfchappij werd toegefchreven, 't welk zij dus door een ander wilden vervangen. Zij deden zulks, volgens een' *Nederlandschen* fchrijver, die in *Indië* een' belangrijken post heeft bekleed, met voorzigtigheid en befcheidenheid (*). Eene Commisfie, onder den Overften MACKENZIE, onderzocht 's lands oude regten

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil sur l'Ile de Java*, p. 126.

en gewoonten; het gezag der *dorpshoofden*, die zich nog uit de tijden van vóór het *Islamismus* dagteekenden, werd hersteld, om tegen het gezag der Regenten op te wegen, en dit deed de *Javanen* blijkbaar genoegen (*).

Als grondslagen van het *Engelsche* stelsel nam men dus aan: geheele afschaffing van gedwongene opbrengst tegen lage prijzen, en van alle Heerendiensten; vernietiging van het gezag der Regenten; plaatsing van den *Javaan* onder het onmiddellijke toezigt van *Europische* ambtenaars; en invoering eener landrente naar mate de vruchtbaarheid van den grond. De rijst was de grondslag dier opbrengst. De beste velden (*Sawah*) betaalden de helft, de tweede soort twee vijfden, en de derde (of minste soort der lagere landen) een derde. In de hoogere landen (*Tagal*), waar de rijst minder besproeid kan worden, en dus de oogsten schaarscher zijn, moest de eerste soort twee vijfde, de tweede een derde, de derde of minste een vierde van den oogst als grondbelasting betalen. De belasting op de *Sawah*-landen kon in geld of veldvruchten worden betaald, die op de *Tagal*-landen moest, zoo veel mogelijk, naar den laagsten marktprijs in geld opgebragt worden. Die geene rijstlanden bouwden, moesten een hoofdgeld opbrengen. De ommelanden van *Batavia* en de *Preanger Regentschappen* (waar de meeste koffijteelt was) bleven vooreerst van dezen maatregel uitgezonderd. De *Javaansche* Regenten werden nu ambtenaren der Regéring, zoo veel als hoofden der Politie, en behielden hunne uitwendige luister en praal. Een jeugdig Schrijver, maar die in *Indië* thuis behoort, beschouwt deze plotselijke afschaffing van al-

(*) HOGENDORP, p. 127.

len invloed der Regenten, die de *Javanen onmiddellijk* met de *Europeërs* in aanraking bragt, als onberaden en onvoorzigtig, en als hebbende medegewerkt tot de geringe opbrengst der nieuwe belastingen volgens het nieuwe ſtelſel (*). Voorts werd hetzelve niet op eens, maar trapswijze ingeſteld. Dus werd de eerſte landhuur als ter proeve ſlechts voor een jaar, of uiterlijk drie jaren vergund; eerst in 1814, toen men zich naauwkeuriger met het land had bekend gemaakt, beſloot de Regéring met de landlieden *zelve* te handelen. Te voren, in den eerſten aanſlag, waren namelijk alle bebouwde landen in of bij een dorp der inboorlingen aan het *dorpsopperhoofd* verpacht, hetwelk voor de betaling verantwoordelijk was, en, volgens daartoe verleende Reglementen, de landerijen onder alle gezetene landbouwers moest verdeelen.

Deze dorpsgewijze heffing werd echter in 1814 vervangen door de pacht aan particulieren (*detailed settlement*). De Heer HOGENDORP merkt te regt aan, dat dit een weinig ſpoedig was, daar men in een eiland als *Java* toch zoo ras geene voldoende opneming of kadaster kon hebben gereed gemaakt. Er bleef dus veel gebrekkigs en ongelijkmatigs over. De Generaal VAN DEN BOSCH vergelijkt het oude ſtel-

Veranderingen in het ſtelſel in 1814. Nadeelen van hetzelve volgens de Hollanders.

(*) MIJER, *l. c.* p. 97. 98. Zie ook over dit onderwerp RAFFLES, V. I. p. 170-176. en de *Revenue-instructions*, *Appendix*, I. No. 2. p. CLI-CLXIV. (het geheele Reglement), alsmede hetzelve vertaald bij CRAWFURD, *Indische Archipel*, *Bijvoegselen*, II. D. p. 393-423. Voorts VAN DEN BOSCH, I. D. bl. 127-131. die ook zegt, dat men aan deze inrigting, in het *afgetrokkene beschouwd*, boven de oude de voorkeur niet kan ontzeggen. HOGENDORP, t. a. pl. VAN ALPHEN, *Redevoering over het ontwerp van Geldleening voor de Overzeesche bezittingen*, bl. 87. 88.

ſel bij een aanvankelijk klein, naderhand vergroot, en thans wel is waar te ruim, maar toch gemakkelijk ouderwetsch gebouw; het nieuwe met een prachtig *Hôtel* in den nieuwſten ſmaak, maar van binnen voor de behoefte van het huisgezin, dat daarin wonen moet, ongeſchikt, en tevens door de haast bij het opbouwen geenszins hecht. Deze ſchrijver beweert, dat ſlechts onkunde in het karakter der *Javanen*, die alleen werken uit noodzakelijkheid, en geenszins om zich overtolligheden of gemakken des levens en een' onbekrompen' ouderdom te verſchaffen, tot grondſlag van dit ſtelſel lag; — hetwelk op het denkbeeld rust, eigen aan *Europeërs* — *dat ieder zijne genietigingen tracht uit te breiden.* De *Javaan* leide zich nu ook minder op de kostbare *koloniale* voortbrengſelen, voor de markten van *Europa* geſchikt, dan op den rijstbouw toe, die hem een veilig middel van onderhoud voor zich en de zijnen verſchafte, en daar de meerdere voorraad boven de behoefte op de *Indische* markt niet met klinkende munt, maar met andere goederen werd betaald, zoo was het bare geld onder de *Engelschen*, bij volkomen onbeperkten handel (die zekerlijk nog niet, althans in de eerſte jaren, met het vaste land van *Europa* kon worden gedreven), nog ruim zoo ſchaars als onder DAENDELS, zoo dat men genoodzaakt werd weder Domeinen, ja zelfs de woningen der Officieren en ſoldaten te verkoopen, papieren *Spaansche* matten of piasters en *tinnen* duiten te maken, en eindelijk uit *Europa* eenige Millioenen in klinkende munt naar *Batavia* te zenden, daar de uitgaven de inkomſten in *drie* jaren omtrent *tien* Millioenen te boven gingen. Daarenboven werden de ingezetenen misnoegd, wanneer de oogst mislukte, daar zij dan toch hunne zware

grondbelasting moesten betalen, hetwelk bij het oude ſtelſel geenszins het geval was. Dit, en de drukkende lasten zelve, zouden dan ook een algemeen misnoegen hebben veroorzaakt, alleen onderdrukt door den ſchrik voor de *Britsche* wapenen (*).

Aldus ſpreken *Hollandsche* ſchrijvers over dezen maatregel. Doch RAFFLES beweert ſtellig, dat dezelve reeds in 1814 *de vurigste verwachtingen had overtroffen* (†). Er hadden zich, ja, zwarigheden opgedaan, doch geene, die niet uit den weg geruimd konden worden, en werkelijk uit den weg geruimd werden; onvolmaaktheden in het ſtelſel, maar die deszelfs beginſel niet aandeden, zoodat dan ook in 1814 en 1815 het nieuwe ſtelſel in *Bamtam*, *Cheribon*, en de oostelijke ſtreken bij *anderhalve Millioen landbouwers* werd ingevoerd, niet alleen zonder eenigen tegenſtand, maar zelfs tot voldoening aller ſtanden van inboorlingen, en tot blijkbare vermeerdering der inkomſten van den grond. RAFFLES, de ontwerper zoo niet van het ſtelſel zelve, dan toch van deszelfs bijzonderheden, en ſtellig de uitvoerder, roept zijne eigene ondervinding in als getuige van de algemeene tevredenheid en gerustheid, die het overal verſpreidde, en gevoelde nieuwe prikkels tot werkzaamheid, door de overtuiging, dat de Regéring *niet altijd de vijandin van de smalle Gemeente* (*tiang-halit*) was. Ook van andere Reſidenten, zoo als te *Cheribon*, *Tagal*, *Kadoe* en *Pakalongan*, ontving men berigt van toenemenden landbouw en

(*) VAN HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p, 128. 129. VAN DEN BOSCH, I D. bl. 131–136. 273–277.

(†) *It had succeeded beyond the most sanguine expectations.*

welvaart (*). Het is moeijelijk, deze tegenstrijdige berigten overeen te brengen, waarin aan weerszijden gehechtheid aan ieders stelsel ook op de beschouwing der daadzaken invloed schijnt te hebben gehad. Misschien is de Heer MIJER niet verre van de waarheid af, wanneer hij zegt, dat, behalve de boven gelaakte plotselinge afschaffing van het gezag der Regenten, het *vrije stelsel tegen landpacht* eene nuttige zaak was, minder wegens onmiddellijke voordeelen, die het niet opbragt, dan omdat het de *grondslag* was, waarop in het vervolg het heil en de welvaart des volks veilig gebouwd konden worden. De Heer VAN HOGENDORP helt ook tot het stelsel zelf over, *als hetwelk overeenkwam met de oude gewoonten van Java, en aan de inwoners reeds eenen hoogeren trap van welvaart en voorspoed had doen kennen*, doch hij haalt treffende bewijzen aan van de overhaasting, de onregelmatigheid en het onderlinge verschil bij de uitvoering, en daar nu ook de Heer VAN DEN BOSCH het *stelsel zelf bespiegelend* goedkeurt, zoo mag men vrij gerustelijk stellen, dat alléén aan de uitvoering de ontevredenheid bij een aantal *Javanen* te wijten was, terwijl anderen volkomen te vreden waren; dat echter de opbrengst niet aan de verwachting voldeed.

Oorlogen der Engelschen op Java.

Dat echter, gelijk meermalen wordt voorgegeven, de gedurige oorlogen met de *Javanen* onder de *Nederlandsche* Regéring uitsluitend het gevolg der onderdrukking van dezen waren, zouden de *Engelschen* niet kunnen toestemmen, zonder zich

(*) RAFFLES, V. I. p. 176-179. MIJER, p. 97. HOGENDORP, p. 129-131.

zelve te veroordeelen. Want gedurende hun vijfjarig bewind werd er met de Vorsten en volken van *Sumatra*, oostelijk *Java* en *Celebes* geſtreden. Volgens den Heer VAN DEN BOSCH ZOU RAFFLES den oorlog tegen den ouden Sultan van *Djocjocarta*, die zich gedurende den krijg bij *Batavia*, of kort naderhand, weder in het bezit van zijn land had geſteld, alléén begonnen zijn om den maatregel der *vaste grondbelasting* ook in de Vorstenlanden te doen ſtand grijpen, ten einde niet vele misnoegde *Javanen* uit de *Europische* distrikten daarheen mogten vlugten. Men zou tot dat einde in 1812 den oorlog hebben begonnen met dien Vorst, op de beſchuldiging, dat hij zich aan het hoofd eener zamenzwering geſteld had, die, tot alle ſtanden uitgebreid, de uitroeijing der *Europeanen* bedoelde. Dit is zeker, dat de oude Sultan, die te voren door de *Nederlandsche* Regéring onder DAENDELS verdreven was, zich weder aan het hoofd der Regéring geſteld, en den eerſten Minister, die zich tegen zijnen wil gekant had, ter dood had laten brengen. Men kon intusſchen aan de *Engelschen* het regt niet ontzeggen, om de eens geregelde orde van Regéring te handhaven; anders zouden zij zich de minachting van het volk berokkend hebben. Hoe het zij: de oude Vorst werd door ſchrandere maatregelen in zijn verſterkt paleis overvallen (*), na een' ſterken

(*) OLIVIER (*Land- en Zeereizen in Nederlandsch Indië*, I. D. bl. 376) houdt de zamenzwering voor waar, die door den ſpoedigen aanmarsch van den *Britschen* Overſten GILLESPIE werd verijdeld. Hij rekent, dat de *Sultan* 100,000 man met 100 ſtukken bij zich had; doch CRAWFURD (III. D. bl. 537.) beweert, dat de *kraton* (het paleis) ſlechts door

tegenſtand gevangen genomen en van alle zijne ſchatten beroofd (hetgeen DAENDELS niet gedaan had), terwijl de *Engelschen* hem noodzaakten, hun de zeer aanzienlijke en vruchtbare landſtreek van *Kadoe* (welke thans eene der 19 Provinciën van *Java* uitmaakt, en waarvan *Magelan* de hoofdſtad is), benevens *Blora*, *Jipang*, *Japan* en *Garobagan* af te ſtaan, die volgens den Generaal VAN DEN BOSCH tot de beste Provinciën van zijn Rijk behoorden. Inderdaad brengt het ſterk bevolkte *Kadoe* alles voort, wat men elders in *Java* verſpreid vindt, vooral rijst, koffij, *sesamus*-olie en tabak; het vee dezer ſtreek is beroemd; zij brengt de beste paarden voort (*).

Op Sumatra, Bali en Celebes.

Maar ook op *Sumatra* werd oorlog gevoerd. De *Sultan* van dat land, MAHMOUD BADR EDDIN, had zich aan de ſnoode misdaad ſchuldig gemaakt, van de *Nederlandsche* bezetting aldaar bij haar vertrek verraderlijk van kant te maken, en volgens zijn eigen zeggen aan den reiziger OLIVIER (toen hij naderhand te *Ternate* in ballingſchap was) zou hij daartoe door eene dubbelzinnige uitdrukking van den *Britschen* Reſident te *Bencoelen* den ſchriftelijken raad bekomen hebben (†). Nogtans weigerde hij de *Engelsche* Regéring te erkennen, zekerlijk om van de verpligtingen

---

8000 man verdedigd werd, en de *Engelschen* ſlechts *duizend* man bedroegen.

(*) HOGENDORP, p. 295. CRAWFURD, t. a. pl. Daarenboven bekwam het *Britsche* Beſtuur hierbij aanzienlijke bosſchen van werkhout, en ſmaldeelde de Vorstendommen nog meer, door een derde gedeelte daarvan ten behoeve van een' broeder des ouden *Sultans*, die de *Europeërs* van den aanvang af begunſtigd had, te doen afſtaan. OLIVIER, bl. 378.

(†) OLIVIER *Reizen*, I. D. bl. 367. 368. (*Noot* 409.).

tot het leveren van het tin uit zijn eiland *Banca* ontslagen te zijn. De *Engelsche* Regéring zond in dit zelfde jaar 1812 een smaldeel tegen hem uit, onttroonde den Vorst, zette zijn' broeder in zijne plaats, en noodzaakte dezen daarvoor tot den afstand van het kostbare *Banca* en het meer zuidelijke, niet verre van *Java* gelegene, eiland *Billiton.* Het voorwendsel, dat de broeder van eenen *Hindoeschen Raja* op *Bali* de *Engelschen* ergens op *Java* beleedigd had, was genoegzaam om dien Vorst te doen aanvallen, en te noodzaken, zich met verlies zijner onafhankelijkheid aan de *Britten* te onderwerpen. Daar ook *Celebes* door de *Hollanders* ontruimd was, konden de *Engelschen* aldaar het aangematigd oppergezag van het Rijk van *Boni* niet dulden. Er moest dus eene botsing tusschen beiden ontstaan. De *Britten* zonden eene aanzienlijke magt naar *Celebes*, en versloegen den *Raja* of *Sultan* van *Boni*, die de vlugt nam naar de binnenlanden, waar hij onbereikbaar was, doch tot op de herstelling van het gezag der *Hollanders* strooptogten in de *Europische* bezittingen deed (*). De *overheersching* en *verdrukking* der inlanders, waarvan de *Engelschen* de onzen zoo ruimschoots beschuldigen, werden dus door hen althans in even zoo ruime mate, of liever, wanneer men den korten tijd van hun bezit in aanmerking neemt, in nog veel ruimere mate gepleegd.

Vergeefsche pogingen der Engelschen op Japan.

Doch, waar het hun ook gelukken mogt, de *Nederlandsche* vlag door de *Engelsche* te verdringen, het gelukte hun niet in *Japan.* Dit Rijk, sedert bijna twee eeuwen, met uitsluiting van alle *Europeanen*, door

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 537.

de *Hollanders* bezocht, had reeds in 1805 een bezoek van de *Britten* gehad, waarbij zij onder aangenomene *Hollandsche* vlag eenige *Hollanders*, die argeloos naar hen toe roeiden, gevangen namen, en dreigden, de *Japansche* vaartuigen en *Chineesche* jonken in de baai van *Nagasaki* te zullen in brand steken, wanneer men hun geen water en levensvoorraad verschafte. Het werd bezorgd, doch de fierheid der hooghartige *Japanneezen* was door deze bedreiging ten zwaarste beleedigd, en zoo het schip niet ontsnapt ware, zouden zij hetzelve vernield en alle manschap omgebragt hebben; het wegzeilen van het schip noodzaakte nogtans den Gouverneur van *Nagasaki* en andere personen tot zelfmoord, om een' schandelijken dood te ontgaan. De verbittering der *Japanneezen* tegen de *Engelschen*, die den handel van *Nederland* geheel belemmerden, zoo dat er van 1808 tot 1813 slechts één schip uit *Batavia* naar *Japan* kwam, en één genomen werd, was dan ook grenzenloos (*). Nogtans verbeeldde zich RAFFLES, met zijne overdrevene stellingen van *Engelands* onbetwistbare meerderheid en het alleen zaligmakende van den onbeperkten handel, dat het niet missen kon, of de *Engelschen* moesten in *Japan* een gunstig onthaal vinden. Hij zond dus in 1813 twee schepen uit, waarbij zich de Heer WARDENAAR, een gewezen Opperhoofd op *Japan*, thans Raad van *Indië*, benevens den Heer CASSA bevonden, waarvan de laatste tot Opperhoofd, de eerste tot Commissaris in naam der *Britsche* Regéring bestemd was. Doch sedert het jaar 1803 bevond zich als Opperhoofd op *Decima* de Heer HENDRIK DOEFF, een man met

(*) H. DOEFF, *Herinneringen uit Japan*, (1833) bl. 161–176.

een *Hollandsch* hart en van onkreukbare ſtandvastigheid, die beſloten had, de vlag voor de *Engelschen* niet te ſtrijken. Hij deed WARDENAAR, zijn' ouden vriend, het gevaar beſeffen, waarin zich de geheele manſchap der beide ſchepen bevond, wanneer hij de *Engelschen* als zoodanig in *Japan* bekend maakte, waarvoor zij nu door de *Hollandsche* vlag gedekt waren (*). Zij traden dus gereedelijk in eene ſchikking, waarbij zij alle de ſedert zoo vele jaren door de *Nederlanders* bij gebrek aan toevoer gemaakte ſchulden betalen, en eene zekere hoeveelheid koper van het Opperhoofd DOEFF naar *Batavia* mede nemen en aldaar voor zijne rekening verkoopen zouden; waartegen deze aan de *Engelschen* ſtilzwijgendheid (ook van eenige *Japansche* tolken, die in 't geheim *moesten* zijn) en eene lading koper beloofde. Tevens zond hij zijnen pakhuismeester, den Heer BLOMHOFF, naar *Batavia*, om een verdrag met RAFFLES te ſluiten, ten einde deze met den Heer DOEFF, als *Hollandsch* Opperhoofd, jaarlijks handel zou drijven onder *Nederlandsche* vlag. Doch den voorſlag des Luitenant-Gouverneurs, om de faktorij van *Decima*, *als onderhoorig aan Java*, volgens het verdrag van overgave diens eilands aan de *Britten* af te ſtaan, verwierp hij geheel en al. Het gedrag van dien waardigen *Hollandschen* ambtenaar was hier te grooter, daar hij alle bevordering en geldelijke voordeelen, die RAFFLES hem ruimſchoots deed aanbieden, van de hand wees.

(*) Men zou denken, dat hunne taal hen moest verraden hebben; doch ſedert den oorlog waren de *Japanneezen* reeds gewoon geworden, jaarlijks gehuurde *Amerikaansche* ſchepen onder onzijdige vlag te *Nagasaki* te zien, waarvan het volk ook *Engelsch* ſprak.

WARDENAAR had zich zekerlijk daarom flechts door de *Engelschen* laten gebruiken, omdat hij, na de gebeurtenisfen in *Europa*, aan de herftelling van zijn vaderland wanhoopte, en nog liever onder de *Britten*, dan onder den *Franschen* Keizer ftaan wilde. Min verfchoonlijk was in het volgende jaar, nadat te *Batavia* de tijding van *Nederlands* herftelling reeds was aangekomen, de gewilligheid van den Heer CASSA, denzelfden *Nederlander*, die in 1813 WARDENAAR had verzeld, om het Opperhoofd DOEFF nogmaals tot overgave der faktorij te bewegen. Daar men den Heer BLOMHOFF gevangen gehouden en naar *Europa* gezonden had, doch tevens den val van NAPOLEON en de herleving der *Vereenigde Nederlanden* niet kon verbergen; zoo begrijpt men ligtelijk, dat de man, die als eene rots aan het einde der Aarde had pal geftaan, toen hij meende geen vaderland meer te hebben, thans vooral niet zwichtte, nu de vijand zelf hem kwam berigten, dat het uit de dooden was opgeftaan. Zeer natuurlijk deed DOEFF den Heer CASSA opmerken, dat hij, daar *Engeland* dus thans met *Holland* verbonden was, in plaats van overgave *aan* hetzelve, veeleer hulp *uit* dat Rijk zou verwachten. Ook liet hij zich niet, volgens het fchrijven van RAFFLES, tot ambtgenoot van CASSA aanftellen, maar behandelde de zaak even als in het jaar te voren. CASSA bekwam eene lading, maar werd als Opperhoofd door het fchrandere beleid van DOEFF verwijderd en naar *Batavia* terug gezonden. RAFFLES wist zich niet anders te wreken, dan door het eigendom van DOEFF (het gezondene koper) laaghartig te rooven. Doch de gebeurtenisfen in *Europa* vertraagden de verlosfing der *Hollanders* in *Japan*,

die van de geheele wereld waren afgefneden, nog tot in 1817, nadat zij acht jaren van alle gemeenfchap met het vaderlandfche beftuur, en van alle juiste berigten omtrent de groote gebeurtenisfen in *Europa* waren verftoken geweest, en aan vele noodzakelijkheden, of ten minfte gemakken des levens gebrek geleden hadden, waaromtrent men DOEFF's belangrijk verhaal dier foort van ballingfchap moet nazien (*). Wenden wij ons thans tot de gevolgen voor *Indië* van die groote veranderingen in het *Europische* Staatsftelfel.

HOOFDSTUK VII.

Van de teruggave der Koloniën aan de Nederlanders tot op het einde der Regéring van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN.

Eindelijk had *Europa* haar lijden uitgeleden. De vernielende overheerfching van *Frankrijk* had door overfpanning zich zelve vernield, en met de zigtbare hulp der goddelijke Voorzienigheid, die vervroegde koude en hevige watervloeden tot vernietiging der legers van den dwingeland bezigde, en door de fchoone vereeniging der volken met hunne Vorsten, was eerst *Rusland*, toen *Pruissen*, en eindelijk geheel *Duitschland* verlost. De *Leipziger* flag, die zegepraal der vrijheid over de dwingelandij, had den weg gebaand voor de *Nederlanders*, om ook op te ftaan en hunne onafhankelijkheid te herwinnen. De Prins van *Oranje* was uit *Engeland* terug geroepen, en als Sou-

Verlosfing van Europa en Nederland van Napoleons juk.

(*) DOEFF, *Herinneringen*, bl. 189-246.

verein Vorst aan het hoofd der zaken gesteld. Reeds toen (in 1814) werden de Koloniën *Suriname*, *Curaçao*, met de daarbij behoorende eilanden *Bonaire* en *Aruba*, voorts *St. Eustathius*, *St. Martin* en *Saba* terug gegeven. Met *Berbice*, *Essequebo* en *Demerary*, alsmede met de *Kaap de Goede Hoop*, had eene andere schikking plaats, die ons van dezelve beroofde.

De prijs dier verlossing en van België is Demerary, Berbice en de Kaap de Goede Hoop. Verdrag met Engeland.

Het was er verre van daan, dat de Bondgenooten ons uit onbaatzuchtige vriendschap de hand boden, of zelfs kort daarna het noodlottige geschenk van *België* (die doos van *Pandora*, waarmede zij geen' weg wisten!) opdrongen. Voor de *verlossing* moesten wij 11 Millioenen guldens, aan *Zweden* aangewezen, betalen (hetwelk kort daarna door twee derden zijner schuld aan *Nederlandsche* geldschieters de pen haalde, doch de elf Millioenen behield), en voor het *geschenk* van *België vijftig* Millioenen guldens aan *Rusland*. Doch *Engeland* nam de betaling dezer schuld voor de helft, en van die aan *Zweden* geheel op zich, tegen den afstand der volkplantingen *Berbice*, *Demerary* en *Essequebo*. Daarenboven werd aan *Nederland*, thans grenswachter tegen *Frankrijk*, de taak opgedragen om de vestingen aan de zuidergrens, *Namen*, *Charleroi*, *Bergen*, *Doornik*, *IJperen* enz. te versterken. Dit berekende men op *vier en veertig Millioenen* guldens, waarvan *Engeland* weder de helft droeg, mits tegen afstand der *Kaap de Goede Hoop*. Zoo kostte ons de gedwongene *Belgische* bruid reeds, als beginsel der smarten, vier allerbelangrijkste Koloniën. *Engeland* had zich dezelve uitmuntend gekozen. Reeds vroeger zagen wij het belang der *Kaap-Kolonie* voor *Brittannië*; sedert de uitbreiding van deszelfs gebied

in *Indië*, en de verlevendiging van den handel zoo derwaarts als naar *China*, was dat belang nog toegenomen. Van de vier Kolonien der *Nederlanders* in *Guyana* (*Zuid-Amerika*) was *Suriname* de uitgebreidſte en oudſte, maar juist daarom ook het meest uitgeput, terwijl vooral *Demerary* een' weligen, vruchtbaren, nog gedeeltelijk maagdelijken grond aan den landbouwer aanbood. *Deze* nu, met hare beide naburige zusters, nam *Engeland*, en liet *Suriname*, welks ten deele uitgemergelde grond minder voordeelen ſcheen te beloven, aan *Nederland* over. In *Oostindië* zou alles terug gegeven worden, behalve *Cochin* en de bezittingen aan de kust van *Malabaar*, die zekerlijk ſedert het bezit van *Indostan* door de *Engelschen* weinig voordeel meer opleverden (*Coromandèl* was reeds in 1784 verloren). Dus behield men in *Indostan* nog ſlechts eenige faktorijen in *Bengale*, die echter, volgens het verdrag van teruggave, gedagteekend den 13den Augustus 1814, *niet versterkt mogten worden*. Voor *Malabaar* werd het aan tin zoo rijke eiland *Banca*, hetwelk de Sultan van *Palembang* aan *Engeland* had moeten afſtaan, een eigendom van *Nederland*. De ſlavenhandel, die reeds den 15. Junij 1814 door den Souvereinen Vorst verboden was, zou afgeſchaft blijven. De bezittingen in *Westindië* zouden binnen de *drie*, en die in *Oostindië* binnen de *zes* maanden terug gegeven worden (*).

Doch deze bepaling kwam niet tot ſtand, wat de *Oostindische* bezittingen aangaat. Zes maanden na Augus-

(*) G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huishouding van Staat in het Koningrijk der Nederlanden*, III. D. 2. St. bl. 294. 337–342. (het Tractaat zelf).

Vertraging der overgaven door Napoleons terugkomst.

tus 1814 was de veroveraar, die zoo lang *Europa* beroerd had, uit zijne fchuilplaats *Elba* ontfnapt, op nieuw door de nooit rustende *Franschen* met open armen ontvangen, en bedreigde de omliggende Staten. De troepen, die reeds gereed lagen om met de lente van 1815 naar de *Indiën* te worden overgefcheept, moesten dus ter verdediging in het vaderland blijven. De beflisfende overwinning werd wel reeds den 18den Junij te *Waterloo* bevochten, maar eer *Frankrijk* volkomen gebreideld en tot vrede gedwongen was, verliep toch het jaar, en men kon in 1815 niet meer aan eene afzending van troepen naar *Oostindië* denken.

Overgave der Oostindifche volkplantingen eerst geweigerd, daarna fchoorvoetend gefchied.

Deze had dus eerst in 1816 plaats. In *Westindië* verfcheen het fmaldeel van den Vice-Admiraal VAN BRAAM, den 11den November 1815 uit *Vlissingen* afgezeild, te *Paramaribo* in *Suriname* op den 10den Januarij 1816. Aan boord van het liniefchip de *Prins van Oranje* bevonden zich de Gouverneurs van *Curaçao*, *St. Eustathius*, *Saba* en *St. Martin*; aan boord van het fregat *Eurydice* de Gouverneur van *Suriname*. Van daar vertrok den 19den Januarij de Admiraal KIKKERT naar de boven genoemde *Westindische* eilanden; de overgave gefchiedde zeer vreedzaam. Ook in *Demerary*, *Essequebo* en *Berbice* behielden de *Nederlanders* eenige betrekkingen door hunne genomen *Hypotheken* voor gefchotene gelden op de plantaadjen, waarvan zij volgens het jongfte verdrag in 's lands voortbrengfelen de renten mogten ontvangen. In het begin van 1816 uitgezeild, bereikte de Expeditie naar *Oostindië Batavia* in Junij. Als Commisfarisfen-Generaal had de Koning de Heeren ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUYSKES benoemd, waarvan de tweede

tevens met de waardigheid van Gouverneur Generaal was bekleed. De toeſtand dier gewesten, en de taak der Commisſarisſen-Generaal was zeer ingewikkeld en moeijelijk. De val van het *Nederlandsche* gezag had bij de Vorsten en volken van *Indiën* eensklaps het droombeeld van deszelfs onverwinnelijkheid doen verdwijnen, hetwelk jaren en eeuwen lang hunne gehoorzaamheid had doen voortduren. De *Engelschen* hadden wel met kracht van wapenen gedurende vier jaren *hun* gezag doen gelden, doch dit ſtond nu te eindigen, en waarom zou de inlander (zoo dacht hij) zich niet aan het gebied kunnen onttrekken, hetwelk den *Engelschman* zoo ligt gevallen was, het onderst boven te keeren! Dat de *Brit* daartegen geene zwarigheden in den weg zou leggen, zal hij wel zorg gedragen hebben, den inlander in ſtilte te doen beſeffen. Van dezen kwaden wil der zoogenoemde *Bondgenooten* getuigde onder anderen hunne ſtellige weigering, om bij de komst der *Nederlandsche* bezending, uit *drie* linieſchepen, ééne korvet en ééne brik beſtaande, *Batavia* over te geven. *Sir* STAMFORD RAFFLES, de *Engelsche* landvoogd en gezworen vijand der *Nederlanders*, voerde geene andere reden dier weigering aan, dan dat hij *nog geene bevelen daartoe ontvangen had.* Eindelijk had de overgave plaats, doch RAFFLES was reeds vertrokken.

Toeſtand der O. I. bezittingen bij de teruggave. Kwijtſchelding der achterſtallen.

De toeſtand dier bezittingen was gansch niet zoo gunſtig, als de voorſtanders van het *Engelsche* ſtelſel en vooral RAFFLES, zulks wilden doen voorkomen. De openbare werken en gebouwen waren diep in verval. De bronnen van inkomſten, die men rijkelijk had doen vloeijen, en om zoo te ſpreken uitgeput had, konden de uitgaven naauwelijks dekken. Uitgeſtrekte

landen, met wel twintig of dertig duizend bewoners, waren door de *Britsche* Regéring, die de overgave te gemoet zag, vervreemd, met bijzondere regten van vrijen aanbouw en handel. De posterijen waren ingetrokken. De gedwongen levering van koffij was in de *Preanger Regentschappen* bijna tot de helft gedaald. De meeste openbare gebouwen waren geweldig verwaarloosd. De uitgaven waren beſtreden met tinnen en looden duiten, papieren *Spaansche* matten en dergelijke hulpmiddelen. De alleenhandel was ondermijnd en met den ondergang bedreigd. De houtbosſchen waren deerlijk in verval; elk kapte daaruit, zoo het ſcheen, naar welgevallen. Doch onpartijdige beoordeelaars willen deze rampen niet (wij zouden zeggen, niet *geheel)* aan het *Engelsche* beſtuur toeſchrijven, daar reeds onder DAENDELS de zaden tot dezen noodlottigen toeſtand geſtrooid waren, die de verandering van Beſtuur en grondinrigting niet dadelijk kon verbeteren. De onregelmatige invoering van het landelijk ſtelſel had dezen geheelen tak van inkomſten in verwarring gebragt, en men bragt der Regéring *twee Millioenen guldens* voor den achterſtand ſedert 1815 in rekening, die zij niet kon invorderen, maar moest kwijtſchelden. Immers, het heette, dat de nieuwe landrente ſedert 1814 in werking was, doch nergens kon men de lijsten der perſonen vinden, die reeds betaald hadden, en dan drukten de kwijtbrieven der ontvangers wel de betaalde ſom, maar niet het jaar der betaling uit. Toen bleek het middagklaar, dat de *Engelschen* slechts *bespiegelend* een ſtelſel hadden ontworpen, omtrent welks *in werking brengen* zij het zelve niet eens waren. Nergens waren de bebouwde landen gemeten, of de zorg daarvoor was

aan achtelooze inlandſche Opperhoofden gelaten, en daardoor het werk gebrekkig of zelfs ongetrouw verrigt. Er ſtonden valſche namen of voor lang overledene perſonen op de lijst der landbouwers. De inlandſche Regenten hadden zich dus door ongeoorloofde middelen weten te verrijken; iets, dat men zoo hoog als misdaad aan de oude *Nederlandsche* Regéring had toegerekend. Het Beſtuur moest elk oogenblik verminderingen toeſtaan, en nogtans namen de achterſtallen van jaar tot jaar toe. De gronden waren niet, zoo als gelast was, naar de klasſen van derzelver waarde en vruchtbaarheid opgenomen.

Bepaling van den aanſlag der grondbelasting bij dorpen. Voordeelige gevolgen hiervan.

Doch hierbij kwam nog de onzekerheid van Commisſarisſen Generaal, om de keuze van een ſtelſel te doen. Zij waren met volkomene volmagt uit het vaderland vertrokken, om naar bevind van zaken te handelen. Doch dáár zoowel als in *Indië* heerschte verſchil van gevoelen omtrent de keuze tusſchen het oude en nieuwe ſtelſel. De oude Maatſchappij was bij velen in een' ſlechten naam; het nieuwe ſtelſel had tot nog toe zeer weinig goede vruchten gedragen; doch men moest daartoe misſchien ſlechts een' langeren tijd wachten, en de uitvoering anders wijzigen.

De Commisſarisſen begrepen, dat naar het algemeene gevoelen in *Europa* en den toeſtand van zaken in *Indië* de teruggang tot het oude onmogelijk was. Zij lieten dus het nieuwere in ſtand, maar met belangrijke wijzigingen (*). In plaats van eenen *perso-*

(*) J. VAN DEN BOSCH, *Nederl. Bezittingen*, I. D. bl. 157. 151. VAN ALPHEN, *Redevoering over de Geldleening*, bl. 85. 86. VAN HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 130–132. MIJER, *Dissertat.* p. 121. 122. TEN BRINK, *een woord over het beheer van Indië*, bl. 30–33.

nélen aanslag, die tot zoo vele onregelmatigheden en klagten had aanleiding gegeven, bepaalde men zich, althans vooreerst, tot eenen aanſlag der grondbelasting bij *dorpen*, jaarlijks vóór den oogst op de rijpe granen te doen, en op te maken door den Reſident van wege de Regéring, en het dorpsopperhoofd met de oudſten in naam der inwoners. De grondſlag is de begrooting des vorigen jaars, maar men let op de bijzondere omſtandigheden van ieder dorp en het uitzigt, hetwelk de oogst biedt. Alsdan wordt de aanſlag in het volgende jaar opgemaakt, in de *Nederlandsche* en landstaal vastgeſteld, en blijft onveranderd, behalve alléén wanneer buitengewone en onverwachte rampen den oogst doen mislukken. Vervolgens moesten de Oudſten der onderſcheidene *dessa's* of dorpen dezen aanſlag weder onder de landbouwers verdeelen, en met ſcherpe ſtraffen werden zij gedreigd, die daarbij ter kwader trouw of met verdrukking te werk gingen. Zijn er te veel landen voor het getal der inwoners, zoo geeft het Opperhoofd die uit aan de landlieden der naburige dorpen. Deze dorpshoofden waren voor de opbrengst van den aanſlag verantwoordelijk, en moesten bij wanbetaling aan het beſtuur kennis geven, waarvoor zij, (alsmede tot loon voor hunne andere werkzaamheden) acht en een half ten honderd bekwamen. De ſchattingpligtigen konden in geld of in produkten betalen, waarvan de prijs bij elken aanſlag jaarlijks bepaald werd. De ondervinding heeft op dezen maatregel haar zegel gezet, want de opbrengst der grondbelasting vermeerderde jaarlijks, zonder den inlander te drukken, die integendeel van jaar tot jaar beter in ſtaat werd, die belasting te voldoen door het vertier der voortbrengſelen, welke met den herlevenden handel zeer ſterk

gezocht werden. Met aftrek van de percenten, aan de dorpshoofden toegeftaan, en van alle wanbetaling, bedroegen de vijf onderdeelen der grondbelasting, namelijk op bouwland, huizingen (van zulken, die geene landbouwers waren), tuinen, vijvers en koffijtuinen:

In 1818	*f* 3,590,930.22.
„ 1819	4,167,757.82.
„ 1820	4,319,880.11.
„ 1821	4,744,570.28.
„ 1822	5,359,383.15½.
„ 1823	5,796,078.16.

Zoodat in zes jaren de jaarlijkfche vermeerdering van inkomften van deze belasting alléén over de twee en twintig tonnen gouds bedroeg. De kosten der invordering beliepen gemiddeld jaarlijks *f* 600,000, dus (het middelbare jaar ruim *f* 4,660,000 gerekend) dertien ten honderd (*).

Het oude ftelfel blijft in de Preanger Regentfchappen, doch met verzachting.

In de *Preanger Regentschappen* bleef intusfchen het ftelfel van gedwongen leveringen in kracht, en drukte ook daar den inlander niet, want onverdachte getuigenisfen bewijzen, dat de inwoners dier Regentfchappen te vreden waren. In deze ftreken wordt uit de bevolking een zeker aantal van koffijplanters gekozen, vaders van huisgezinnen, die zich door hunne zonen, fchoonzonen en arbeiders kunnen doen onderfteunen in dezen bouw, welke, volgens uitrekening, niet meer dan zesmaal in het jaar drie dagen tot fchoonhouding van eenen koffijtuin, tweemaal tien dagen tot den oogst en daarenboven nog dertig dagen in geval van nieuwe aanplantingen vereischt, hetwelk dus den plan-

(*) VAN HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 133-136.

ter nog geen *vijfde* van het jaar zou bezig houden, te minder, daar deze aanplanting flechts om de twee of drie jaren plaats heeft. Er blijft aan zulk een huisgezin dus nog tijds genoeg over, om voor zijne rijstvelden, zijnen moestuin, zijn vee enz. te zorgen. Voor dezen gedwongen' arbeid nu bekwam men behalve de (wel is waar zeer onevenredige) betaling het onfchatbare voordeel, dat de inwoner der *Preanger Regentschappen* niet de helft, twee vijfden of een derde, gelijk in het overige *Java*, maar flechts *een tiende* voor zijnen oogst van rijst betaalt, en daarenboven geene andere regten, die bij wijze van verpachting geheven worden. Eindelijk fchaften de Commisfarisfen-Generaal eene kleine belasting, die er federt de *Engelsche* Regéring onder den naam van *familiegeld* beftond, af (*). Onder die Regéring hadden ook de inwoners hunne koffij naar de beide groote magazijnen van *Karang Sambong* en *Tjikao* moeten vervoeren; doch de Commisfarisfen-Generaal deden in hun land in ieder distrikt nabij de koffijtuinen pakhuizen daarvoor aanleggen (†).

Opftand in Cheribon.

De *Javanen* waren dus over 't algemeen met de verandering van zaken, die hen weder aan de *Hollanders* onderfchikte, en over derzelver maatregelen, niet ontevreden; doch de gevoelens onder de ingezetenen, die, gelijk wij te voren reeds opmerkten, ten nadeele onzer Regéring werkten, begonnen zich thans te ontwikkelen. Op *Java* zelf, en wel in het reeds onder DAENDELS zoo gefchokte *Cheribon*, brak een opftand uit, die, in het begin dreigend, echter fpoedig ge-

(*) Zij bedroeg flechts 24 ftuivers voor ieder huisgezin.

(†) VAN HOGENDORP, p. 276-278.

dempt werd. Men wil, dat de inrigting, waardoor aan de Regenten en dorpshoofden de regeling van den aanſlag percents gewijs werd voldaan (terwijl de *Engelschen* hen op vaste bezoldigingen ſtelden), de oorſprong dier onlusten was. Doch zoo dit het geval is geweest, moet men ongetwijfeld aan ophitſing der *Engelschen* denken, daar de inlanders overal elders op *Java* te vreden waren, en ook naderhand in *Cheribon*, ten tijde des grooten opſtands in de Vorſtenlanden, aan de *Nederlanders* getrouw bleven. De wreedheden, waarmede de *Engelschen* terſtond, uit ſpijt over den zoo ſpoedig gedempten opſtand, de *Nederlanders* beſchuldigden, werden door Kapitein BRANDLIGT, die mede deel in het onderdrukken der muiterij had genomen, tegengeſproken.

Opſtand in de Molukken, vooral op Amboina.

Ook in de *Molukken* hadden de *Engelschen* wel gezorgd, het volk tegen de *Nederlanders* op te ruijen, onder het voorwendſel van de aanſtaande vernieuwing der jaarlijkſche rondreis tot het kappen der nagelboomen. Het ergſte was, dat op *Amboina* en de omliggende eilanden niet alleen de *Mohammedanen*, maar ook de Christenen tegen het pas herſtelde *Nederlandsche* gezag opſtonden, dat hunne ſchoolmeesters zich aan het hoofd der muiters ſtelden, en dat op het eiland *Saparoea*, ten westen van *Amboina*, de Reſident VAN DEN BERG met zijne vrouw, kinderen en omſtreeks honderd *Europische* krijgslieden wreedaardig omgebragt werden. Het was van een dringend belang, dat deze oorlog terſtond in de geboorte geſmoord wierd. Doch de derwaarts gezondene *Nederlandsche* troepen vonden in de wanhoop der ingezetenen en hunne vroeger beſchrevene manier van oorlogen geduchte vijanden te beſtrijden. De opſtand werd eerst

in 1818 in bloed gefmoord, en van weêrszijden hadden daarbij vele wreedheden plaats. Dat de vreesfelijke ftraffen, door de *Nederlanders* geoefend, niet geheel onverdiend waren, blijkt uit de berigten van eenen hedendaagfchen reiziger, die vooral niet geneigd is, den inlander te bezwaren, daar hij de *Javanen* hoogelijk prijst, en zelfs de voorfpraak is der moordzieke *Alfoureezen*. Het is de Heer OLIVIER, die van de *Amboineezen*, althans van de *Mohammedanen* onder hen, betuigt, „dat zij in vlijt en huisfelijke deugden verre „bij den *Javaan* ten achter zijn, en vrij algemeen van „neiging tot verraad en wreedheid befchuldigd worden. „Hunne dapperheid," zegt hij, „is meer dierlijke „woestheid, dan eigenlijke moed. Woedend en on- „verzoenlijk in hunne gramfchap (volgens een' onzij- „digen *Engelschman*), laten zij zich gemakkelijk door „hunne Opperhoofden tot de grofste buitenfporighe- „den en gruwelijkfte misdaden verleiden, en zijn voor- „al gevaarlijk, als de *opium* hunne zinnen bedwelmt, „waaraan zij meer dan eenige andere volksftam in *In-* „*dië* zijn overgegeven. Onnadenkend omtrent de ge- „volgen eener misdaad, kennen zij ook geen berouw „over dezelve, en zijn gevoelloos omtrent den dood „en de doodftraf (*)." De Heer OLIVIER zag twee voorbedachte moordenaars van hunnen weldoener met eene koelbloedigheid fterven, die alles behalve bewondering, en niets dan afkeer kon wekken. Zij ondergaan dus, eenmaal tot oproer gekomen, den dood even onverfchillig, als zij dien met duivelfche woede aandoen. Zij zijn daarenboven, volgens denzelfden Schrijver, listig en valsch, niet minder dan wraakgie-

(*) OLIVIER, *Reizen*, II. D. bl. 66, 67.

rig, en de *Mohammedanen* maken daaromtrent een zeer ongunſtig contrast met de Christelijke *Amboineezen.* Evenwel bleken ook de laatſten, althans op *Amboina* en de omliggende eilanden, niet vrij van den oproergeest te zijn, en menig een moest ſterven, die deze lieden was in handen gevallen, wier geledene verdrukking ten tijde der Maatſchappij hen ligtelijk tot vertwijfeling heeft kunnen brengen. Inderdaad was de armoede zeer groot; want terwijl de Regéring ſlechts vier *Indische* ſtuivers voor een pond kruidnagelen, en voor honderd muskaatnoten acht ſtuivers betaalde, kostte een pond osſenvleesch zestien ſtuivers en alle andere levensmiddelen naar evenredigheid; brood en groenten waren er, volgens een' toenmaligen opmerker, niet bekend (bij de inboorlingen).

De opſtand werd van zoo veel gewigt beſchouwd, dat de Vice-Admiraal BUYSKES, een der Commisſarisſen-Generaal, zich zelf met twee linieſchepen en een fregat derwaarts begaf. Bij *Ternate* voegde hij nog eenige andere vaartuigen bij zijn ſmaldeel, en kwam den 30ſten September met hetzelve voor het oproerige *Amboina.* Hij kondigde zich aan als Commisſaris-Generaal des Konings, zettede alle de overige gezaghebbers af, en nam het eiland onder zijn onmiddellijk beſtuur. Men weet, dat *Amboina* door eene diep inloopende golf in twee ſchiereilanden, *Ley Timor* en *Hitoe*, verdeeld is. Op het laatſte waren de opſtandelingen bijeengetrokken. De Vice-Admiraal beloofde hun veiligheid, wanneer zij de wapenen nederleiden en naar hunne woningen terugkeerden; alléén de moordenaars van *Hollandsche* ambtenaars en Reſidenten waren van deze *Amnestie* uitgeſloten. Elk, die

Komst van den Commisſaris-Generaal Buyskes. Amboina onderwerpt zich.

in het oproer volhardde, zou de geſtrengſte ſtraf ondergaan. De troepen rukten, om deze oproeping kracht bij te zetten, in twee afdeelingen tegen de opſtandelingen voort, die van den zeekant door drie eskaders van kleine vaartuigen werden bedreigd. *Amboina* werd daarop door de opſtandelingen verlaten, waarvan de hoofden de wijk namen, deels naar de naburige eilandjes *Saparoua*, *Haroeko* en *Noussa Laut*, deels naar het verder oostelijk gelegene *Ceram*, waarheen deze eilandjes om zoo te ſpreken eene brug vormen. De meeste inwoners van *Amboina* onderwierpen zich door het uitſteken van het witte vaandel, en keerden te hunnent terug (*).

Oorlog op de omringende eilanden. Hinderlagen der inboorlingen.

Nadat de Vice-Admiraal verſterking bekomen had, beſtookte hij het oproer ook in deze laatſte ſchuilplaatſen. Bij dezen opſtand gebruikten de inwoners dezelfde hinderlagen en krijgslisten, die wij vroeger in de oorlogen der *Javanen* opgemerkt hebben; het ſpannen van lijnen of het ſplijten van bamboesriet, waardoor men van 's vijands nadering verwittigd wordt, en hem onverwacht of uit verborgene plaatſen aanvalt, eene ſoort van vallen of voetangels en klemmen, en wolfskuilen; eindelijk het vergiftigen der ſpijzen, die men in de verlatene dorpen achterlaat. Dit alles baatte echter niets tegen den moed en de krijgstucht der *Hollandsche* troepen, die daarbij, hoogelijk verbitterd over den verraderlijken moord hunner krijgsmakkers, niets dan wraak ademden.

De Majoors MEIJER en KRIEGER (dezelfde, die zich thans met zoo veel roem op *Sumatra's* Westkust te-

(*) Zie STUART, *Jaarboeken* 1816, II. D. bl. 304-315. 1817, 380-410.

gen de *Padries* onderfcheidt), werden afgezonden om op *Saparoua* en *Haroeko* bij *Amboina* de rust te herftellen. Op laatstgemeld eiland bevond zich de zoon van een der Opperhoofden (van *Pylorouw*), die dadelijk bij den opftand de zijde der muitelingen gekozen had, terwijl de vader, aan de *Nederlandsche* Regéring gehecht, naar *Amboina* gevlugt was. Verbitterd over deze daad van zijn' zoon, zwoer hij hem den dood, indien hij den jongeling, die aan het hoofd der rebellen ftond, immer in zijne magt zou bekomen. Reeds hadden zich de muitelingen onderworpen: doch alleen het jonge Opperhoofd, van de bedreiging zijns vaders verwittigd, waagde het niet. De Majoor MEIJER was nogtans bij zijnen vader de voorfpraak voor den jongeling, en verwierf deszelfs vergiffenis. De Heer KRIEGER verhaalt als ooggetuige het waarlijk roerende tooneel, dat hierop volgde. De zoon naderde fidderend, wierp zich op den afftand van zes fchreden voor den ouden man op de kniën en fmeekte hem om vergeving; deze liep in de haast naar den jongeling toe, ligtte hem van den grond, floot hem in zijne armen, en de vergeving had onder fnikken en tranen van weêrszijden plaats, waarbij ook de aanfchouwers zich niet van weenen konden onthouden.

Aandoenlijk tooneel tusfchen een Opperhoofd en zijn' zoon.

Minder gelukkig waren andere Opperhoofden, die of den bepaalden tijd der genade hadden laten voorbijgaan, of zich aan moord der *Hollanders* hadden fchuldig gemaakt. Niet minder dan *drieëntwintig* Opperhoofden der opftandelingen, waaronder twee, die zich den Koninklijken of Vorstelijken rang aanmatigden, werden eens gelijktijdig op *Haroeko* ter dood veroordeeld en doorfchoten. Dit vonnis trof ook fchoolmeesters in hunne zwarte ambtskleeding, die zich aan

Geftrenge ftrafoefening over de muitelingen.

moord hunner *Europische* geloofsgenooten (misschien uit kwalijk begrepene vaderlandsliefde) hadden schuldig gemaakt. Op deze wijze moest zich ook *Saparoua* onderwerpen, waarbij een zeer groot aantal dorpen verwoest werd (*). De Vice-Admiraal BUYSKES keerde naar *Batavia*, en van daar naar het vaderland terug, werwaarts ook de Heer ELOUT in 1819 weder keerde.

Zeeroove-rij. Koloniale zeemagt opgerigt.

Het scheen intusschen, als of bij de reeds genoemde oproeren en oorlogen, die zeer kostbare uitrustingen vereischten, en tevens, door de daarmede gepaard gaande vernielingen aan weêrszijde, de inkomsten verminderden, zich ook nog andere zedelijke en natuurlijke rampen moesten voegen om de ontluikende welvaart der *Nederlanders* ten onder te houden. Sedert het verval van het *Nederlandsche* gezag in *Indië* waren vele eilanden van den *Archipel*, nog meer dan vroeger, schuilplaatsen voor zeeroovers geworden, die zich zelfs verstoutten den handel van *Java* te verontrusten niet alleen, maar ook vele vreedzame kustbewoners op te ligten en in slavernij weg te voeren. Om dit geweldige kwaad, hetwelk aan den wortel on-

(*) Uit het dagboek van den Heer KRIEGER, mij gunstig medegedeeld, en waaruit ook eenige uittreksels te vinden zijn in het *Magazijn*, door mij uitgegeven (IV. D. 2. St. bl. 232-236). De verbazende gestrengheid (om geen ander woord te bezigen), waarmede de opstandelingen uit weêrwraak door de onzen behandeld werden, is mij ook bevestigd door den Heer Kapitein BOONDERS, dien ik in 1818, toen hij pas (zoo ik meen als adelborst) uit *Indië* was teruggekomen, gesproken heb. Hij was mede bij de onderneming tegen *Amboina* en *Saparoua* geweest. Zie ook de *Wederlegging* (door den Heer MEYLAN) *der ernstige beschouwing van de mogelijke gevolgen der Handelmaatschappij*, Leeuw. 1825. bl. 9.

zer bezittingen knaagde, geheel uit te roeijen, werden krachtdadige maatregelen vereischt, namelijk het oprigten eener vrij aanzienlijke zeemagt voor de Kolonie, waarvan niets aanwezig was. Doch de gewone schepen waren ter bereiking van het doel (de uitroeijing der zeeroovers) onvoldoende, wegens de ondiepten aan de kusten, die de kleine scheepjes der inlanders, maar ook dezen alléén, konden bevaren. Men moest dus dergelijke vaartuigen hebben; veertig werden er deels gebouwd, deels gekocht, elk met drie stukken en 24 koppen bemand, die het geheele eiland in het rond bewaakten. Daar dit ook elders te werk gesteld werd, zoo kostte deze wapening alleen van 1821 tot 1825 zestien tonnen gouds (*).

Vorming van een leger. Rampspoeden door volkanen, aardbevingen en misgewas.

Ook een leger moest er geschapen worden: want uit *Nederland* kon men daarvan alléén de stammen (*cadres*) medebrengen. Inlanders moesten die aanvullen, even als in de *Engelsche Indiën*, en het heir werd op 13,000 of 14,000 man gebragt, waarvan de helft *Europeërs* (†). Dit alles zou men echter misschien nog hebben kunnen te boven komen, zoo door de boven vermelde zeer aanmerkelijke toeneming van de grondbelasting, als door den meerderen aanbouw en de hoogere prijzen der koffij, wanneer niet ook natuurlijke rampen de Koloniën hadden getroffen. Eene hevige aardbeving in 1816, en daarop in 1820 de uitbarsting van den vuurberg (*Goenong Api*), hadden bijna het eiland *Banda* het onderst boven gekeerd. Op *Java* had een gelijksoortig heilloos natuurverschijnsel plaats, door eene uitbarsting van den berg *Gloengoeng*. Reeds

(*) TEN BRINK, *Over het Beheer van Indië*, bl. 36-38.
(†) *Ald.* bl. 41.

onder de *Engelsche* Regéring had in April 1815 de berg (*Goenong*) *Tamboro* op *Sumbawa* verſchrikkelijke verwoestingen aangerigt; men had den ſchok door alle de *Moluksche* eilanden gevoeld, in eenen omtrek van *duizend* geographiſche mijlen, of *achttienhonderd* uren, en *Java* (200 uren verre) werd met een' aschregen bedekt. Men hoorde daar het geluid zoo ſterk, als of de ramp op de plaats zelve geſchiedde. De zon was geheel verduisterd, de lucht vol gloeijende asch, en men hoorde niet dan felle onderaardſche donderſlagen als allerzwaarſte kanonſchoten. Toen de zon weder te voorſchijn kwam, was zij zonder ſtralen. De asch en puimſteen ſtrekten zich bij het eiland zelf als zandbanken van twee voet dik en ſoms een uur gaans lang uit, door welken zich de ſchepen een' weg moesten banen. Van twee heerlijke landſchappen was niets dan een puinhoop te zien; van de *twaalfduizend* inwoners bleven ſlechts *vijf* in leven. Gelijktijdig braakte een vuurberg op *Bali* asch en lava uit. Vele menſchen ſtierven van honger door de verwoesting, die op het geheele eiland de landerijen getroffen had; anderen aan daardoor veroorzaakte ziekten, daar het water met asch was vermengd (*).

Door ziekten en ſchipbreuken.

Misſchien hadden deze geduchte natuurverſchijnſelen ook eenigen invloed op de ongunſtige ſaizoenen in 1820 en 1821, die eene ongewone ſchaarsheid in rijst en zout veroorzaakten, waarvan de eerſte toch

---

(*) Zie het uitvoerig en treffend verhaal dezer uitbarſting bij OLIVIER, II. D. bl. 241-264., alsmede korter bij REINWARDT in zijne *Verhandeling over de vuurbergen van den Indischen Archipel*, in mijn *Magazijn*, V. D. 1. St. bl. 81. en over de verdere natuurrampen MEYLAN's *Wederlegging*, bl. 11.

anders een der ftapelwaren van *Java* was, hetwelk daarmede alle naburige en zelfs meer verwijderde landen voorzag. Thans moesten die onmisbare artikelen met zeer zware kosten uit *Bengale* en *Siam* worden ontboden. De geduchte *cholera*, die nieuwere pest, welke wij in 1831 en 1832 ook in *Europa* hebben leeren kennen, vertoonde zich in 1821 nog ongelijk heviger in *Indië*, en fleepte ontelbare menfchen in 't graf. Ter zee vergingen vele kostbare fchepen, met rijke ladingen naar het vaderland beftemd, zoo als het fchip *de Arinus Marinus*, de liniefchepen *de Amsterdam* en *de Admiraal Evertsen* (*), met welk laatfte de Commisfaris-Generaal ELOUT terug keerde, alsmede het geweezen Opperhoofd op *Japan*, de Heer DOEFF. Het was in 1819, dat de manfchap van dit fchip, door een lek midden in zee in het grootfte gevaar gekomen, ter naauwernood door een *Amerikaansch* fcheepje werd gered, hetwelk aan het eilandje *Diëgo Garcia* water en kokosnoten innam. De Heer DOEFF verloor daarbij zijne geheele verzameling van merkwaardigheden, die hij gedurende negentien jaren op *Japan* had bijeengebragt. Van daar werd de manfchap naar *Mauritius* of *Ile de France*, en vervolgens naar de *Kaap de Goede Hoop* overgebragt. De fchade, met *de Amsterdam* en *de Admiraal Evertsen* geleden, werd op *f* 579,500 alléén aan fpecerijen en andere *Indische* voortbrengfelen gerekend. Nog vergingen de *Louise Mathilde* van *Japan*, met bijna *f* 280,000 *Indisch* geld, en de *Mary Ann* naar *Banda*, met voor *f* 143,000 aan waarde. Men berekende het geheele verlies in vijf jaren (1818 tot 1823) aan vergane fchepen op twaalf tonnen gouds.

(*) MEYLAN, *Wederlegging*, bl. 11. TEN BRINK, bl. 39.

Doch dit was alleen *stoffelijk* nadeel, waaronder geenzins berekend waren de ſchatten van natuurlijke verzamelingen, die door een zeldzaam ongeluk juist de bezendingen van eenen man troffen, die beſtemd was, hier onzen roem in de wetenſchappen te handhaven.

Zending van den Hoogleeraar Reinwardt. Verliezen zijner bezendingen door ſchipbreuken. Voordeelen voor de wetenſchap door zijne zending aangebragt en nog aan te brengen.

In vroegere jaren had zekerlijk de *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij niet veel voor de wetenſchappen gedaan. Terwijl, gedurende de korte *Nederlandsche* Regéring in *Brazilië*, een PISO en MARCGRAFF de natuurlijke Geſchiedenis de gewigtigſte diensten betoonden, hadden de *Oostindische* bezittingen gedurende de bijna twee eeuwen ſlechts éénen RUMPHIUS, die de natuurſchatten van *Amboina* ſtelſelmatig behandelde, gelijk eenen VALENTIJN, die dezelve meer met het oog van eenen leek in de natuurlijke Geſchiedenis, hoewel naauwkeurig, beſchouwde. Doch met de Commisſarisſen-Generaal werd een man naar *Java* gezonden, die zich in het vaderland door zijnen blakenden ijver voor de wetenſchappen als Hoogleeraar te *Harderwijk* en op de Doorluchtige Schole te *Amsterdam* onderſcheiden had, de Heer REINWARDT. Hij moest de rijke natuur van *Java*, zoo wel in het rijk der delfſtoffen als in dat der planten en dieren, aan *Europa* doen kennen, en werd daartoe met genoegzame middelen en magt, om over de ingezetenen bij zijne naſporingen te beſchikken, voorzien. Zeven jaren (van 1816 tot 1823) bragt hij zoo op *Java* als op de *Molukken* door, en zijn ijver was ook hier, gelijk in het vaderland, grenzenloos. Hij beklom de moeijelijkſte en gevaarlijkſte vuurbergen, onderzocht den zonderlingen aard der vulkanen, de melkwitte zwavelmeiren wel eens op 6000 voet hoogte, de opheffing van den grond, die ſomtijds groote voorgebergten in zee doet

oprijzen en geheele baaijen vult, de werking van dat zelfde onderaardsche vuur in oprijzenden damp, heete bronnen of schroomelijke uitbarstingen en aardbevingen, de kraters, soms 9000 voet boven de zee, de aard der uitwerpselen van de vuurbergen, het verschil derzelve van die in *Europa*, vooral door het vele daaruit ontlaste water (even als in de *Amerikaansche* vulkanen), hetwelk soms geheele rivieren vormt (*). Maar hij beschouwde tevens de welige natuur van *Java;* hoe deze kokende en woelende grond met de schoonste oppervlakte getooid is, welke door het zoo aanmerkelijk verschil in hoogte de treffendste en aangenaamste verscheidenheid aanbiedt. Onuitputtelijk in den lof van dit zoo welig versierde keerkringsgewest, vermeldde hij dien niet slechts bij zijne terugkomst in zijne intreêredevoering als Hoogleeraar (†), maar ook in eene opzettelijke Verhandeling te *Berlijn*, in eene Vergadering van beroemde Natuuronderzoekers, in de *Hoogduitsche* taal, waartoe zijn vriend, de grooten HUMBOLDT, hem had uitgenoodigd. Maar bij deze opmerkingen werd ook een groot aantal natuurlijke voorwerpen en andere merkwaardigheden dezes eilands gevoegd, die echter, helaas! grootendeels in de beide vroeger genoemde schepen door de zee werden verzwolgen. Desniettemin kwam er van tijd tot tijd nog genoeg van dezen aard over, om niet alleen het pas opgerigte *Museüm* van Natuurlijke Historie

(*) *Over de vuurbergen van den Indischen Archipel*, in het door mij verzamelde *Magazijn*, V. D. I. St. bl. 71. *en verv.*

(†) *De Augmentis, quae Historiae Naturali ex Indiae investigatione accesserunt*, *Ann. Acad. Lugd. Batav.*, 1823-1824. Ook afzonderlijk in het *Nederduitsch* vertaald door den Hoogleeraar SIEGENBEEK.

te *Leijden*, hetwelk met de eersten in *Europa* om den prijs dingt, en meer andere verzamelingen van natuurlijke voorwerpen, zoo als de kruidtuinen te *Leijden* en te *Gent*, en *Museums* van andere Hoogescholen, maar ook de verzamelingen van Oudheden, vooral te *Leijden*, met zeldzame afbeeldingen van *Indische* Goden, aanzienlijk te verrijken. Het groote werk over *Neêrlands Indië*, hetwelk wij nog altijd verwachten, waarvan alle de bouwstoffen voorhanden zijn, maar hetwelk slechts door eenen dubbelden leerstoel te *Leijden* (waarvoor Curatoren der Hoogeschool den beroemden man zoo uitsluitend berekend achtten, dat zij denzelven vier jaren lang (*) voor hem openhielden), en door de bijna onbescheidene inroeping van 's mans hulp door geleerde Maatschappijen tot nu toe achterblijft, zal zijne ongemeene verdiensten en de rijke vruchten van zijn verblijf aldaar nog meer in het licht stellen.

Nadeelen der hooge koffij-prijzen en van den vrijen handel. Men begint denzelven eenigzins te beperken.

Ondertusschen had de aanplanting van koffij, die door de gewildheid van dit voortbrengsel voor *Java* schijnbaar eene zoo goede rekening gaf, toch ook hare onbetwistbare nadeelen. Het voordeel voor het eiland zelf werd eenigzins daardoor opgewogen, dat de peper- en suikerteelt aanmerkelijk verminderde, en dat men ook, door het mislukken van den rijstoogst, in dat hoofdartikel afhankelijk werd van den vreemdeling. De geweldig hooge prijzen van de koffij waren een gevolg der mededinging van alle vreemde Natiën; want men had niet alleen het *Engelsche* stel-

(*) Van 1819 tot 1823. Ondertusschen werd die leerstoel door de andere Hoogleeraren, en die der Natuurlijke Historie (eene merkwaardige bijzonderheid) door den Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, CLARISSE, waardiglijk vervuld.

ſel in de landrente, maar ook ten aanzien van den vrijen handel aangenomen. Elk kwam daardoor koffij op *Java* halen, en dit deed den prijs klimmen; maar *Nederlanders*, *Engelschen* en *Amerikanen* kwamen die ook in *Nederland* aanbrengen, waardoor (vermits hier de wereldhandel niet meer beſtond) de prijzen zeer aanmerkelijk daalden, en deze daling hand over hand zoo toenam, dat de pakhuizen vol lagen, en men geenen weg wist met de produkten. Deze toeſtand was dus een ſtaat van *overspanning*, en, wat men van zulk een' ſtaat ook zeggen moge, dezelve moet eenmaal ophouden; alsdan ziet men eerst met ſchrik, hoezeer de koorts ons verzwakt heeft. Het algemeene volksgevoelen kan ook de koorts hebben, en thans had het die ten aanzien van den *vrijen handel*, waarvan men zich gouden bergen beloofde (*). Doch toen men zag, dat de *Nederlandsche* handel al meer en meer in onze eigene bezittingen door die van vreemden — vooral *Engelschen*, die de *Javanen* met *hunne* fabrikaten begonnen te kleeden, en dus op de terugvracht ligter verlies konden lijden — en door *Amerikanen*, die goedkooper voeren, verdrongen werd, begon men op middelen tot beſcherming van dien bedreigden handel te denken. In 1816 en 1817 bleven de *Engelsche* bepalingen omtrent een' geheel vrijen handel (die vroeger voor *hen*, bij de vernietiging aller andere *Europische* zeemagt en zeevaart, niet te vreezen was) in volle kracht. In 1818 bepaalden de Commisſarisſen-Generaal de in- en uitgaande regten,

(*) Het was bijna, gelijk in het tijdvak vóór de oprigting der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij, toen ook de mededinging den handel ſcheen te zullen vernietigen. Zie I. D. bl. 128. 129.

naar gelang der onderscheidene goederen, op 6, 10 en 12 ten honderd, doch zelfs deze zware regten konden de verderfelijke mededinging niet stuiten. Des niettemin werden de regten van uitvoer in 1822 nog verminderd; eerst in 1823 werden zij aanmerkelijk verhoogd (*).

Toestand der geldmiddelen. De Engelschen voeren hunne katoenen in, ter kleeding der Inlandsche bevolking.

Wat de geldmiddelen betreft: de Commissarissen-Generaal waren uitgezonden met eene som van genoegzaam 1,480,000 guldens *Indisch courant*, zoo aan geld als aan zilver in staven, en vrijheid tot het uitgeven van papiergeld, hetwelk men begreep, uit hoofde der schaarsheid van klinkende munt nog niet te kunnen ontberen. Om nu dat geld eene zekere waarde te geven, moest men een groot gedeelte dier som in de bank nederleggen, om als onderpand voor het papier te dienen. Eerst bragten de *Amerikanen* nog eenig baar geld voor produkten in, doch dit hield eindelijk op, toen 's lands voortbrengselen zulk eene ongewone hoogte bereikten, en zulks deed in 1822 de uitvoer van baar geld, die in de drie vorige jaren door den invoer overtroffen was, tot *f* 742,600 daarboven klimmen. Daarbij konden de *Engelschen* de Kolonie nog altijd als aan hun schatpligtig beschouwen, daar de invoer hunner fabrijkgoederen, die al meer en meer toenam even als in hun eigen *Indië*, de *Nederlandsche* nijverheid voor goed scheen te zullen verdringen. Een schrijver, die vele belangrijke daadzaken mededeelt, heeft dezen maatregel van *vrijen handel en openzetting van alle havens voor vreemden* verdedigd, wegens de ongeschiktheid der

(*) VAN ALPHEN, *Redevoering over de wet der Geldleening voor de O. I. Bezittingen*, bl. 99-106.

ladingen, die de herlevende *Nederlandsche* handel naar *Indië* zond, en die niet voor de inlandfche bevolking, maar voor het kleine getal *Europeërs* berekend waren. Dezelve beftonden namelijk in wijn, fterken drak, hammen, kaas en andere levensmiddelen, meubelen en fnuisterijen, terwijl men alléén naar *Batavia* en de andere *Javaansche* kustplaatfen, niet — gelijk de vrije handel vergunde — naar *Sumatra*, *Borneo*, *Celebes* of de *Molukken* fchepen uitklaarde (dan voor rekening der Regéring), waartegen de *Engelschen*, *Amerikanen* en andere Natiën, niet alleen op de genoemde eilanden eenen voordeeligen handel dreven, maar er ook gebruik maakten van de groote omwenteling in den handel en het fabrijkwezen, waarop de onzen in den beginne niet genoeg fchenen te letten (*).

Groote omwenteling in het fabrijkwezen en den handel op Indië.

Voorheen waren de *Indische* kleedingftukken, uit de zeer overvloedige grondftof dier gewesten, het katoen, vervaardigd, in *Europa* bij uitftek gewild, en de *Nederlanders* hielden daarvoor bijkans alleen de zeer kostbare bezittingen op *Coromandèl* aan. Doch federt de *Engelschen* de kunst uitvonden, om bij het weven van ftoffen den handenarbeid door werktuigen te vervangen, en dus onnoemelijk veel meer voort te brengen (welke vermeerderde hoeveelheid den prijs drukte), gelukte het hun, de katoen uit *Indië* naar *Europa* te doen komen, ten hunnent te bewerken, en dan nog voor goedkoopere prijzen in *Indië* te leveren, dan het aldaar bewerkte fabrikaat. *Dáárdoor alléén* bevrijdden zij zich van de jaarlijkfche fchatting in gereede penningen aan *China*, die de verbazende behoefte aan thee anders noodzakelijk maakte. Zij

(*) MEYLAN, *Wederlegging der Ernstige Beschouwing*, bl. 25.

kleedden daardoor hunne bevolking van meer dan 100 Millioenen zielen, zoo in eigenlijk *Engelsch Indostan* als in de Staten der hun onderworpene Vorsten. Door het vijfjarig bezit van *Java* hadden zij ook hier uitwegen voor den hen belemmerenden overvloed van fabrikaten gevonden. Hunne kielen doorkruisten tevens de Oostelijke Zeeën (die der *Molukken*), leerden er de behoeften kennen, en rigtten dus eenen eigenen handelstak op. De winften waren daarbij hoogst aanzienlijk, en deden aan die onzer *Oostindische* Maatschappij gedenken (thans op *onzen* onbetwisten grond door vreemden genoten), namelijk van drie en meer kapitalen. Deze voordeelen nu konden zich eerlang tot de *vijftien* Millioenen menfchen uitftrekken, die volgens deskundigen de bevolking van alle onze *Indische* bezittingen met de aan *Nederland* onderworpene Vorsten bedragen. *Engelsche* huizen vestigden zich bij *Batavia* en in de binnenlanden, en ftonden met *Britsche* fabrikeurs in betrekking. Die handel nam hand over hand toe. Men wil, dat met één fchip voor meer dan eene Millioen *Hollandsch* te gelijk werd aangebragt. Zeer ligt konden de *Britten* dus bij zulk eene winst eenig verlies op den prijs der terug gebragte koffij lijden (*). Dit ging echter in den beginne in 't geheim; het duurde lang, eer de *Nederlanders*, gewoon aan de oude handelswegen, door twintigjarige fluiting der zee aan *Indië* ontwend, deze groote, maar weinig uitgebazuinde verandering merkten. Het was echter minder gebrek aan kapitalen, dan — men moet het zeggen — aan werk-

(*) Zie OUWERKERK DE VRIES, *Verhandeling over den Nederlandschen Koophandel*, bl. 135-137.

zaamheid en geest van onderzoek, die het Moederland zoo laat op deze omwenteling deed letten. Het blijkt namelijk, dat in 1823 van de 265,000 uitgevoerde *pikols* koffij uit *Java* niet minder dan 244,149 naar *Nederland* gingen, doch slechts 117,108 onder *Nederlandsche*, 44,204 onder *Engelsche*, en 82,837 onder *Amerikaansche* vlag. Daar dus nog altijd twaalf dertiende gedeelten der opbrengst van *Java* naar de *Nederlanden* gebragt werden, is het niet te verwonderen, dat de markt aldaar overvoerd geraakte (*).

Een oorlog, heviger en in den beginne ongelukkiger, dan er nog in langen tijd in *Indië* gevoerd was, bragt nu de *koloniale* geldmiddelen in nieuwe verlegenheid. Het was die met den Sultan van *Palembang* op *Sumatra*. Dit belangrijke eiland, over welks westkust wij vroeger reeds de twisten met de *Engelschen* hebben gezien, was thans weder in een' zonderlingen toestand tusschen de beide mededingers als 't ware ingeklemd. Alleen het noordelijke gedeelte bleef onafhankelijk. Aan de oostzijde hadden de *Nederlanders* het eiland *Banca* (in plaats van *Cochin*) en hunne oude regten op *Palembang* (den alleenhandel in peper), aan de westzijde *Padang* en oude regten op de meer binnenlandsche Rijken *Menong-Kaboe* en *Indrapoera*. De *Engelschen* daarentegen bezaten Raffles op Sumatra.

(*) MEYLAN, *Wederlegging* enz., bl. 48. Zie ook OUWERKERK DE VRIES, bl. 139-144. Hij merkt met reden aan (daar hij den bovenstaanden schrijver, bij volle erkentenis van deszelfs waarde, op sommige punten weêrlegt), dat het *Indische* Bestuur *dadelijk* het *Nederlandsche* van dezen voordeeligen handelstak der *Engelschen* had moeten onderrigten. Doch intusschen stonden deszelfs *Geädministreerden* op *Java* door de hooge koffijmarkt er bijzonder wel bij. *Collisie* van pligten!

nog het fort *Marlborough* bij *Bencoelen*, op *Sumatra's* zuidoostkust, een vruchtbaar maar zeer ongezond oord. De gewezene Luitenant-Gouverneur op *Java*, RAFFLES, tot Gouverneur van *Bencoelen* benoemd, trad dadelijk, met de hem eigene werkzaamheid en haat tegen de *Hollanders*, in onderhandelingen met de inlandſche Vorsten. Hij zelf drong met zijne moedige gade, de deelgenoote zijner gevoelens en van zijnen krachtigen geest, in weërwil der grootſte moeijelijkheden, over gebergten en door moerasſen naar de binnenlanden(*), en ſloot een verdrag met den Koning van *Menang-Kaboe*, en met een nog weinig bekenden menſchenſtam, de *Passoumahs*, die zeer talrijk was, en uit verbazend groote menſchen beſtond. De geweldige haat tegen de *Hollanders*, welken de *Padries*, die mede in *Sumatra's* binnenlanden wonen, eenige jaren later aan den dag leiden, is mogelijk aan dit bezoek van RAFFLES toe te ſchrijven. Ook aan de geheime handelingen der *Britten* met den Sultan van *Palembang* zal hij wel niet vreemd zijn gebleven.

Deze Sultan was dezelfde, die in 1811 de *Hollan-*

(*) Het was op deze reis, dat een natuuronderzoeker in het gevolg van RAFFLES tusſchen de ſtruiken die reusachtige bloem vond, die hij naar den Landvoogd *Rafflesia* noemde. Zij is drie voet in de breedte en dus negen voet in den omtrek, heeft geenen ſteel in de aarde, maar groeit als eene *parasite* plant op anderen; ook heeft zij geene groene bladeren, maar gelijkt daaromtrent naar de paddeſtoelen. Eene andere dergelijke, maar veel kleinere bloem heeft de Heer HORSFIELD op *Java*, en eene derde Dr. BLUME op een klein eiland bij *Java* gevonden; de laatſte heeft zijne ontdekking naar den onſterfelijken *Leijdschen* natuuronderzoeker *Brugmansia* genoemd. Zie *Revue Britannique*, een der jongſte Nommers.

ders op eene zoo onwaardige wijze uit zijn Rijk verwijderd, en daarover door de *Engelschen*, onder den Overften GILLISPIE, geftraft was. Zijn broeder NAJM EDDIN was toen op den troon gezet, en had, voor deze weldaad, aan de *Engelschen* de eilanden *Banca* en *Billiton* afgeftaan. Doch daarentegen werd de nieuwe Sultan plegtig voor zich en zijne kleinkinderen, *van geslacht tot geslacht tot aan het einde der eeuwen, voor vrij en onafhankelijk verklaard.* Des niettemin liet de *Engelsche* Refident op *Banca*, ROBISON, zich door den afgezetten Sultan, die naar de binnenlanden gevlugt was, omkoopen voor de fom van 400,000 piasters (eene Millioen *Hollandsch*) om hem op den troon te herftellen, en zijnen broeder zonder eenige reden, zelfs zonder eenig voorwendfel, af te zetten. De Sultan beloofde, 15,000 *pikols* peper tegen drie piasters het *pikol* aan de *Engelschen*, die vijanden van het monopolie en de monopoliférende *Hollanders*, te leveren, en het oude *Nederlandsche* fort *of* zelf weder op te bouwen, *of* tot de herbouwing 20,000 piasters te betalen; voorts de opium *alléén* van de vrienden des onbeperkten handels te nemen. Hij bevestigde den afftand van *Banca* en *Billiton*, en verbond zich tot medewerking om eene gemeenfchap te openen tusfchen *Palembang* en *Bencoelen* of de *Lampongs*. De ongelukkige, misleide NAJM EDDIN werd daarop door ieder verlaten. Nogtans fchaamde zich de *Engelsche* Regéring van *Java*, zoo veel fnoodheid te bekrachtigen; de jongere broeder werd in het gezag herfteld, en de oudere bekwam een paleis en verfcheidene voorregten; hij mogt zich in de woonplaats van zijn' broeder met eenig bezit van land, en een vastgefteld onderhoud blijven onthouden; hij be-

Veranderlijke en gewelddadige ftaatkunde der Engelfchen op Palembang. De twee regérende broeders aldaar.

kwam ook zijne als gijzelaars weggevoerde zonen terug. *Alle geschillen tusschen de beide broeders moesten door den Britschen Resident worden beslist. De Sultan mogt geene vestingwerken zonder deszelfs goedvinden aanleggen.*

Verkeerde handelwijze der Nederlanders ten opzigte van den ouderen en jongeren Sultan.

Dit was de *vrijheid en onafhankelijkheid tot aan het einde der eeuwen*, die de Sultan van *Palembang* voor den afstand van *Banca* en *Billiton* had gekocht! De *Britten* hadden zich tweemaal eene magt te *Palembang* aangematigd, die hun over eene onafhankelijke Mogendheid geenszins toekwam; konden zij het der *Nederlandsche* Regéring wijten, dat deze na hare herstelling eveneens handelde, nadat in December 1816 de *Engelsche* krijgspost door de *Nederlandsche* troepen te *Palembang* was afgelost? Wij willen echter daarom het gedrag onzer landgenooten omtrent den jongeren, geheel onschadelijken broeder niet goedkeuren; te minder, dewijl men daardoor een' onschuldigen strafte, en integendeel den moedwilligen, koelbloedigen moordenaar der *Nederlandsche* bezetting in 1811 bevoordeelde. Toen namelijk een twist tusschen de beide broeders ontstond, over het aantal der matrozen en de rijst, die de Sultan aan zijnen broeder moest leveren, en de Sultan de uitspraak der *Nederlandsche* Regéring niet achtte; toen er van de *Engelschen* gedurig klagten kwamen, dat de *Palembangers* onophoudelijk hun grondgebied door menschenroof schonden, en zulks in de aan *Nederland* toebehoorende *Lampongs* insgelijks het geval was, toen begreep de *Nederlandsche* Regéring, dat hare tusschenkomst werd vereischt. De komst van den Heer MUNTINGHE, Raad van *Indië* (waar hij in Junij 1818 aankwam), van wege de Regéring met uitgestrekte volmagt afgevaardigd,

gaf aanleiding tot het leeuwenverdrag van Junij 1818, waarbij de Regéring zich op eene allezins laakbare wijze van het regt des ſterkſten bediende, en waarvoor zij naderhand zwaar heeft geboet. De Sultan moest alle gebied over de boven- en binnenlandſche gewesten des Rijks aan de *Nederlandsche* Regéring afſtaan; en het overige werd tusſchen de beide broeders, eenigzins met gelijke regten, verdeeld, waarvan MOHAMMED BADR EDDIN de *oude* en NAJM EDDIN de *jongere Sultan* genoemd werd. De gewesten, aan de *Nederlandsche* Regéring afgeſtaan, bevatteden met oogmerk juist die ſtreken, die aan *Bencoelen* grensden, ten einde zoo veel te beter het oog op den ſlavenhandel en den menſchenroof te kunnen houden.

De Engelſchen bemoeijen zich met die geſchillen.

Eenige dagen later zond RAFFLES, Gouverneur van *Bencoelen* (op de rivieren, welke deze gemeenſchap gemakkelijk maken), een Gezantſchap naar *Palembang*, om den verongelijkten jongen *Sultan* tegen de *Nederlanders* op te zetten. Dit gezantſchap was *gewapend*, onder Kapitein SALMOND en Luit. HUSLAIN. RAFFLES was den vredelievenden SIDDONS, die juist over den menſchenroof uit *Palembang* geklaagd had, te *Bencoelen* opgevolgd; thans *protesteerde* hij tegen de handelwijze der *Nederlanders* op *Palembang*, en eischte, dat de ſtad dadelijk ontruimd wierd, vermits *Groot-Brittannië* den *Sultan*, tegen den afſtand van *Banca*, in 1812 *de onafhankelijkheid had gewaarborgd*. Even als of de *Britten* die onafhankelijkheid hadden geëerbiedigd! De jonge Sultan, zwak van karakter, liet zich door deze valſche vrienden verleiden, en ſloot den 4den Julij een verdrag met RAFFLES, waarbij hij aannam, met *Britsche* hulp alle andere *Euro-*

peërs uit zijne Staten te fluiten. Deze overeenkomst werd voor den Heer MUNTINGHE geheim gehouden, doch intusschen de *Engelsche* vlag op de sterkte te *Palembang*, waar hij woonde, opgehijscht. Thans nam ook MUNTINGHE dreigende maatregelen; de *Engelschen* onder SALMOND werden door de *Nederlanders* genoodzaakt, zich uit *Palembang* te verwijderen, en kort daarop de jonge Sultan, wegens dit heulen met vreemden ten nadeele der *Nederlanders*, geheel afgezet, naar *Batavia* en van daar naar *Tjanjoor* in *Java's* binnenlanden, 't welk eene zeer heilzame lucht geniet, gezonden. Zijn huichelachtige en inderdaad veel gevaarlijker broeder werd nu uitsluitend Sultan, en bekrachtigde den afstand der bovenlanden aan de *Nederlanders*. De Commissaris MUNTINGHE begaf zich zelf met troepen naar het binnenste des Rijks; de *Engelschen* trokken naar hunne grenzen terug, en verbonden zich, dezelve niet te overschrijden.

De oudere Sultan beoorlogt de Nederlanders.

Maar de *Nederlandsche* bestuurder had een adder in zijnen boezem gekoesterd, den vriend verkleind, dus tot vijand gemaakt en in ballingschap weggezonden, en den vijand tot eigene schade vergroot. BADR EDDIN, thans in het volle bezit der magt, had daarbij zijne groote schatten behouden, en daardoor gelegenheid, zijne heillooze plans tot rijpheid te brengen. Het bloed der vermoorde *Nederlanders* kleefde nog aan zijne handen, en *zulk* een beleediger vergeeft ook den edelmoedigsten beleedigden nooit! Daarenboven zijn de *Palembangers* in 't algemeen een twistziek, zedeloos, hardvochtig en trouweloos volk; en het Despotismus, vooral het Despotismus van BADR EDDIN, met wreedheid gepaard, had hen nog dieper doen

zinken (*). Aan den anderen kant zijn zij niet ontbloot van fchranderheid en vernuft, vooral in de werktuigkunde en in het maken van wapenen. De Sultan had zich daarvan bediend om buskruid, gefchut en gewéren, zoowel als fabels en dolken, te doen vervaardigen (de *Engelschen* zullen hem daarvan ook wel in 't geheim voorzien hebben). In Junij 1819 brak het verraad los. Hij deed uit zijn verfterkt paleis eenen aanval op het *Nederlandsche* fort, hetwelk flechts 500 man bezetting telde, waaronder nog verfcheidene zieken. Nogtans werden de aanvallers met groot verlies terug geflagen. De beide korvetten *Eendragt* en *Ajax*, onder den Kapitein-Luitenant TAKO BAKKER en den eerften Luitenant VAN GINKEL, begonnen het paleis te befchieten; doch de kogels ftuitten af op de dikke muren; de korvetten waren zeer fchaars van krijgsbehoeften voorzien, en de verfterkte faktorij kon op den duur aan geenen lang vooruit berekenden, en misfchien door *Europischen* raad beftuurden aanval eener ontzettende overmagt het hoofd bieden. De kleine fchaar verliet dus de vijandelijke ftad, trok naar het eiland *Banca* terug, en de Heer MUNTINGHE ging zelf naar *Batavia* om hulp te verzoeken. Den 22ften Augustus 1819 begaf zich de Schout bij Nacht WOLTERBEEK met een aantal oorlogs- en transportfchepen naar *Banca*, alwaar de korvetten zich bij hem voegden. Het fregat *Wilhelmina* ftond onder den Kolonel DIBBETZ, die zijn' zoon mede aan boord had, even als de Schout bij Nacht STAVORINUS.

Palembang ligt aan de rivier *Moesie* of *Soensang*,

(*) OLIVIER (*Reizen* II. D. bl. 361-373.) hangt een zeer zwart tafereel van dit volk op.

Mislukte togt naar Palembang.

omtrent 15 *Duitsche* mijlen of 26 uren van haren uitloop in zee. Beneden de ſtad ligt een klein eiland, *Gombora*, bij den mond der zijrivier *Peladjoe*. Dit eiland, genoegzaam een bolwerk van *Palembang*, was door den ſnooden, maar bekwamen ouden Sultan, benevens den tegenoverliggenden oever van de *Peladjoe*, kunstmatig door welvoorziene batterijen verſterkt; de eenige doortogt naar de vesting was met ingeheid paalwerk geſtopt, en men had vlotten met brandſtoffen tegen de *Nederlandsche* vloot in gereedheid. Met al de bekwaamheid der *Palembangers* en de werkzaamheid des Sultans was hier toch gewis eene andere, meer bekwame hand bezig geweest. Hierbij kwam, dat het lage water en de zandbanken aan den mond des ſtrooms het ſmaldeel tot den 22ſten October ophielden, en dus de Sultan volkomen tijd had, om alle zijne middelen van verdediging te voltooijen. Ook mislukte de aanval, hoewel met heldenmoed begonnen; men kon het vaste paalwerk niet vernielen, noch tegen den ſtroom opwerken. De *Wilhelmina* leed vooral veel. De regentijd, in deze ſtreek zoo ongezond, viel in: hij dreigde met nog grootere verliezen, en dus zond de Schout bij Nacht de landtroepen naar *Java* terug, terwijl hij met de oorlogſchepen den mond der rivier bleef blokkéren (*).

Gevolgen daarvan.

Deze nederlaag had van zeer groote gevolgen kunnen zijn. Het pas weder ontluikende gezag der *Nederlanders* was daardoor geſchokt, en ſcheen geen wortel te kunnen ſchieten, zoo lang die teleurſtelling niet ten volle gewroken was. De inlanders leerden

(*) *Minerva*, 1822 Maart, ſ. 395–413. (BRUINING) *Heldhaftige Verdediging van Palembang*, bl. 22–108.

hierdoor de *Hollanders* gering achten; de *Engelschen*, die openlijk betuigden, dat zij den dwingeland te *Palembang* een' gelukkigen uitslag zijner worsteling toewenschten, verblijdden zich reeds in den geheelen val der *Nederlandsche* magt, althans op *Sumatra*. Reeds vóór deze mislukking had RAFFLES, zwellend van spijt over onze heerschappij op *Palembang*, de ontruiming van het aan *Nederland* toebehoorende *Padang* op *Sumatra's* Westkust geweigerd; wat zou hij thans niet doen! Eene tweede onderneming op *Palembang moest* dus gewaagd worden, wat zeg ik! gewaagd worden! zij moest *gelukken*, of *Neêrlands* aanzien in *Oostindië* stond veeg. Het geheele jaar 1820 werd derhalve in toebereidselen doorgebragt, ten einde eene magt bijeen te brengen, die, naar alle menschelijke berekeningen, genoegzaam zou wezen om den geweldenaar ontzag in te boezemen, en *Neêrlands* gezag op *Sumatra* te herstellen. Dat deze toebereidselen de koloniale kas geweldig moesten verminderen, is wel niet te verwonderen (*).

De Sultan windt zijne onderdanen tot den oorlog op.

Maar ook de Sultan besefte gereedelijk, dat het hier *bestaan* of *niet bestaan* zijner heerschappij gold, en dus maakte hij zich tot een' wanhopigen tegenstand gereed. Hij trachtte dezen oorlog tot eenen *volksoorlog* te maken, en zijne anders diep verachte onderdanen wilde hij nu wel tot eene verdediging van *haardsteden* en *altaren* oproepen. Zendelingen moesten hen door het geheele Rijk daartoe vermanen, en de thans genadige Meester onderhield zich met zijne

(*) MEYLAN, *Wederlegging van de ernstige gevolgen der Handelmaatschappij*, bl. 9–11. De mond- en oorlogsbehoeften, bedroegen het dubbeld van hetgeen er gebruikt is.

Rijksgrooten over de *noodzakelijkheid* des oorlogs, dien hij voor zich niet wenschte, maar dien hij *voor de eer van zijn huis en de instandhouding der Godsdienst* moest voeren; gaarne wenschte hij nogtans het gevoelen zijner Staatsraden te hooren. Deze, die zeer goed wisten, waartoe de Vorst overhelde, fpraken van niets dan van volharding, van onderfteuning des Gebieders ten koste van hun goed en bloed. „Over alle perfonen en middelen mogt hij befchikken." En inderdaad, de Sultan hield hen bij 't woord, en fpaarde het volk niet. Alle *Chineezen* en *Arabieren*, zelfs in de hoofdplaats, werden geprest, om nieuwe werken ter verdediging op te rigten. Daarop benoemde BADR EDDIN zijnen zoon tot Opperveldheer, en andere Grooten tot bevelhebbers der batterijen. Alle ftrijdbare manfchappen werden daarbij geplaatst; de zieken of zwakken moesten in het bevestigde paleis (de *Kraton*) de wacht houden (*).

Schikkingen te Batavia omtrent Palembang.

Te *Batavia* hield men zich intusfchen bezig met fchikkingen omtrent het Rijk van *Palembang*, van welks verovering men zich reeds bij voorraad verzekerd hield. Men had nu tijd gehad, om den groven misflag in te zien, dat men den vreedzamen broeder verwijderd, den oorlogzuchtigen in 't bezit had gefteld. Het was wel wat laat, maar men wilde daarop toch nu terug komen. Doch om zich zelv' niet geheel in 't ongelijk te ftellen, zou de opdragt des Rijks niet aan NAJM EDDIN, maar aan deszelfs oudften zoon gefchieden. Den 28ften April 1821 werd plegtig aan den genoemden Vorst vergiffenis en de titel van *Soesoehoenang* gefchonken; hij beloofde nog-

(*) OLIVIER, II. D. bl. 383-316.

tans, zich aan de eenzaamheid over te geven; zijn zoon zou ten troon worden verheven, en de inkomſten van den grond, gelijk de *Hollandsche* Regéring die der in- en uitgaande regten en pachten, genieten; eerstgemelde mogten echter door den Vorst niet willekeurig, maar moesten in overeenſtemming met de *Nederlandsche* Regéring worden opgelegd, ten einde de ingezetenen tegen alle verdrukking te waarborgen, en hun *vrije markten* te verzekeren; ook het regt moest in overeenſtemming met den *Nederlandschen* Reſident worden bediend; de menſchenroof en ſlavenhandel werden voor goed afgeſchaft. Dit was het verdrag, waarbij de Souvereiniteit over *Palembang* eigenlijk met de daad aan *Nederland* overging, en hetwelk nu moest worden ten uitvoer gebragt.

Op het oogenblik, dat de zeer ſterke *expeditie* ter herwinning van *Palembang* ſtond uit te zeilen (Mei 1821), brak de *cholera* te *Batavia* en op *Weltevreden* met zoo veel woede uit, dat de menschlievende Gouverneur-Generaal een oogenblik in beraad ſtond om den togt te ſtaken, en ſlechts door het beſef der onvermijdelijke noodzakelijkheid, om *Nederlands* wankelend gezag in *Indië* te handhaven, werd teruggehouden, te meer, daar de beſmetting de ſchepelingen toch ook in de legerplaats van *Weltevreden* niet zou hebben geſpaard, en misſchien integendeel de zeelucht voor de vlotelingen heilzaam was. Den 18den Mei kwamen het fregat *van der Werf* en het oorlogſchip *Nassau* aan den mond van de rivier *Soensang*; maar het duurde tot den 20ſten Junij, eer alle de zeer verſchillende vaartuigen den ſtroom opgewerkt waren en de werken des vijands bereikt hadden. De voorhoede beſtond uit twaalf kleine vaartuigen, elk met

De cholera te Batavia. Tweede togt naar Palembang in 1821.

een' achttienponder; daarop volgden de brik *Elisabeth Jacoba* met den aanſtaanden regerenden Vorst van *Palembang*, het linieſchip *Nassau*, het fregat *Dageraad*, de korvetten *Ajax* en *Zwaluwe*, de brik *Emma*, de ſchooner *Calypso*, en eindelijk de transportſchepen, gedekt door de korvetten *Venus* en *Zeepaard* en de brik *Sirene*. De Opperbevelhebber over dezen togt was de Generaal-Majoor DE KOCK, een man, op wiens bekwaamheid en moed het vaderland ook in het Oosten roem mag dragen, en die de dagen der SPEELMANS en VAN GOENSEN herinnert. Over het linieſchip voerden de Heer VERVEER en Jonkheer LEWE VAN ADUARD bevel; de laatſte had alle de ſcheepsmanſchap onder zich, en aan zijn boord was de Opperbevelhebber; de landtroepen ſtonden onder de Overſten LA FONTAINE en BISCHOFF. Men vond de bevestiging des eilands *Gombora* en van den omtrek nog omtrent zoo als in 1819; doch de vijand was aan het verſterken der batterijen bezig. Maar men had zekere werktuigen, *kiezentrekkers* genaamd, medegebragt, om het ingeheide paalwerk uit den grond te trekken. Terwijl men hiermede bezig was, werden ook de branders door vijftien gewapende ſloepen met entertuig van genoemde ſchepen verwijderd, waarbij een aantal jonge Officieren zich onderſcheidde. De algemeene aanval, die den 20ſten Junij, nadat reeds ſints het aanbreken van den dag door den vijand geſchoten was, van de *Nederlandsche* zijde begon, kostte zeer veel bloed. In den loop van den dag waren op het fregat *Dageraad* reeds 60 dooden en gekwetſten, en de hette was aan boord ondragelijk; de reeds gelande troepen moesten terug; eene kanonneerboot, door het paalwerk gedrongen, viel den vijand in han-

den; eene andere werd in den grond geboord. Des avonds had de Sultan alle zijne posten nog in bezit.

Veroovering van Palembang.

Beter gelukte een vernieuwde aanval op den 23sten Junij. De Overste BISCHOFF veroverde reeds vóór zeven uren het sterke *Gombora*, tastte daarop met den Majoor DE LEEUW de verschansingen aan de zijrivier *Peladjoe* van achter aan, en veroverde drie batterijen; de schepen *Venus* en *Ajax* bragten 's vijands waterbatterijen tot zwijgen; deszelfs branders waren ook nu nutteloos. Hierop werd het paalwerk vernield; de schepen zeilden tot de hoofdstad op, en eischten van den Sultan de overgave. Deze, ziende dat alles verloren was, wilde nog zijn verblijf op *Palembang* bedingen, doch men had hiervan de noodlottige proef genomen; men deed hem weten, dat hij zich naar *Batavia* moest begeven, en hij onderwierp zich. Op het fregat *Dageraad* werd hij naar de hoofdplaats van *Neêrlands Indië* gevoerd, en zijn neef in het gebied over *Palembang* bevestigd. De blijdschap te *Batavia* en in *Nederland* was over dezen afloop van eenen dreigenden oorlog, die voor *Neêrlands Indië* noodlottig had kunnen worden, zeer groot, en het ontbrak niet aan verzen en loftiederen (*).

De Britten bezetten Sincapoer.

Terwijl hier de *Nederlanders* hun geschonden gezag handhaafden, en hetzelve ook op de meer oostelijke eilanden, vooral *Borneo*, krachtdadig zochten te bevestigen en uit te breiden (gelijk wij straks zullen zien), gevoelde de *Britsche* handelsnijd zich daardoor geweldig getroffen. Reeds zeide men, dat de *Hollanders* den *Britten* de twee handelswegen naar den

(*) Ambtsberigt van den Generaal DE KOCK aan den Gouverneur-Generaal V. D. CAPELLEN. (BRUINING) *Palembang bevredigd*, bl. 111–177.

oostelijken *Archipel*, door de ftraat van *Sunda*, en nu ook door die van *Malacca*, zochten af te fnijden. De laatfte was voor de *Engelschen* van het hoogfte belang, wegens de thans zeer levendige, en voor *Engeland* door *activen* handel voordeelige betrekkingen met *China*, terwijl de weg uit *Bengale* of *Indostan* noodzakelijk door die ftraat geleidde. Het was uit dien hoofde, dat de nooit rustende RAFFLES het gewigtige eiland *Sincapoer*, een der zeer talrijke eilanden, die bij de zuidpunt van het *Maleitsche* fchiereiland liggen, in bezit nam. Dit *Sincapoer* was in overoude tijden de hoofdzetel der *Maleitsche* Natie geweest; RAFFLES kocht hetzelve van de kleine naburige volken (den Sultan van *Linga*), en daar het dadelijk tot eene vrije haven verklaard, en allen, die zich aldaar nederzetten wilden, van belastingen vrijgefteld werden, zoo ftroomden dadelijk duizende vreemde kooplieden derwaarts, tot groote fchade der ftad *Malacca*, die in vorigen tijd op eene andere wijze (onder de heerfchappij der *Portugeezen*) *Sincapoer* had verdrongen. Reeds had *Malacca* veel geleden door de aanwinst der *Britten* (in 1791) van *Poulo Pinang*, door hen *Prins van Wales-eiland* genoemd, aan de noorder-, gelijk nu door *Sincapoer* aan de zuider-invaart van de *Straat van Malacca*. Ook op de Westkust van *Sumatra* had RAFFLES van den Koning van *Atsjien* verfcheidene havens weten te bekomen. De *Nederlanders* waren over deze onderkruiping ten hunnen nadeele niet weinig gebelgd, en dezelve gaf tot ernftige onderhandelingen in *Europa* aanleiding (*).

(*) VENTURINI, *Chronik des 19 Jahrhunderts*, 1819, f. 522, 766.

Teruggave van Padang. De Padries. Oorlog met dezelve. Onzijdigheid der Engelſchen.

Ondertusſchen was ook *Padang* eindelijk aan de *Nederlanders* ingeruimd. Dit plaatsje is, volgens een' getuige, den Overſten NAHUYS, *wel het onaanzienlijkste en ongeregeldste, door Europeanen bewoond, dat hij immer in Indië bezocht had;* er ſtaan geene drie goede huizen. Nogtans ligt dit niet aan de natuur; want er loopt eene zeer ſraaije rivier uit de binnenlanden naar de plaats, die zich daar in zee werpt; het ſtrand is gezond en zeer aangenaam, en ſlechts de werkzaamheid van een goed beſtuur ſchijnt vereischt te worden, om deze lang verwaarloosde bezitting weder in bloei te brengen. Reeds in 1761 nestelden zich de *Engelschen*, gelijk wij vroeger gezien hebben, aan die kust, en wisten er de *Nederlanders* te verdringen (*). *Ayer-Bangies*, eene ſtreek, rijk in goud, peper, kamfer en casſia, was dus een twistappel met de *Engelschen*, welke beweerden, door de vrijwillige verlating der *Hollanders* daarop regt te hebben, terwijl dezen zeiden, dat dit verlaten niets gemeens had met het verdrag, dat zij met het inlandſche Opperhoofd hadden geſloten. Nogtans bleven de *Engelschen* in het bezit. Het *Nederlandsche* grondgebied, hetwelk zich omtrent van de linie tot twee Gr. Z. B. uitſtrekte, was in drie hoofdafdeelingen, de zuidelijke of het Rijk *Indrapoera*, de middelſte met *Padang*, en de noordelijke met *Tikoe* verdeeld; doch bevatte niet meer dan bijna 150,000 zielen, die niet eens allen onder het onmiddellijk beſtuur der *Nederlandsche* Regéring ſtonden. De *Maleijers*, oorſpronkelijk bewoners van dit oord, werden door de

(*) Zie III. D. I. St. bl. 168.

Padries overheerd, eene ſoort van geſtrenge opvolgers der *Mohammedaansche* wet, die zich ſedert twintig jaren in deze ſtreken van *Sumatra* hadden opgehouden, en een godsdienſtig genootſchap van onthouding en naauwgezette betrachting des *Korans* vormden. Daar zij zich door eene witte kleeding (als zuiveren) van de overige menigte onderſcheidden, bekwamen zij ook den naam van *Orang-Puties* of *witte menschen*. Zij werden, gelijk alle vernieuwers in de Godsdienst, zeer verſchillend beoordeeld. RAFFLES en andere vrienden van al wat inlandsch was, hielden hen voor wezenlijke *Hervormers* van eene diep vervallene Godsdienst en zeden; anderen, gelijk de *Engelsche* Reſident op *Natal*, PRINCE, die dertig jaren aldaar had doorgebragt, achtte hen ſnoode huichelaars, die onder ſchijn van godsdienst niets zochten, dan de inlanders van hunne bezittingen, hunne vrouwen, ja, bij tegenſtand, zelfs van hun leven te berooven. De Overſte NAHUYS helt over tot het eerſte gevoelen (*). Hoe het zij, de Hervormers, die misſchien de rol der *Almoraviden* en *Almohaden* in de elfde en twaalfde Eeuw in *Afrika* ſpelen (†), en zich, gelijk Godsdienst en Staatkunde bij de *Muzelmannen* zeer naauw verwant zijn, tevens door regtzinnigheid, naauwgezette beoefening der wet, en haat tegen de *Ongeloovigen* onderſcheiden wilden, maakten zich meester van het *Maleitsche* Koningrijk *Menang-Kaboe*, en begonnen daar hunne hervorming. De *Maleijers*,

(*) Zie NAHUYS, *Brieven over Bencoelen, Padang, het Rijk van Menang-Kabou*, enz. bl. 38–51. 53. 187–190.

(†) CARDONNE, *Hist. d'Afrique et d'Espagne sous les Arabes*, T. II. p. 228. *et suiv.*

die liever met *Ongelooyigen* dan met *Ketters*, en dat wel met zulke onverbiddelijk geſtrenge Ketters, wilden te doen hebben, riepen de *Nederlanders* van de kust te hulp. 1821.
Dezen, die hier een middel zagen om hunne magt uit te breiden, verſchenen dadelijk, en nu begon een hevige oorlog met de Hervormers, die twee jaren duurde. Het jaar 1822 was getuige van zware gevechten, waarvan de uitſlag doorgaans niet ten nadeele der *Nederlanders* was. Hunne kleine magt verloor wel in het gevecht bij *Soeroasso*, door het verraad van een' inlander, een' zesponder en een' houwitſer; maar bij *Goerong* daarentegen in de binnenlanden, niet verre van de hoofdſtad van *Menang-Kaboe*, behaalden zij, na hardnekkige, vierdaagſche gevechten, eene volkomene overwinning op de *Padries*, die hen in het bezit ſtelde van bijna geheel *Tana-Datan*, een derde des Rijks met 31 distrikten. Daartoe had de verdienſtelijke Luitenant-Kolonel RAAFF niet alleen zijne veldſtukken, maar ook hauwitſers over den zeer hoogen berg *Ambadjang* doen voeren, dien men drie uren noodig heeft te beklimmen, waar ſomtijds bloote voetgangers bezwijken, en welken de Heer NAHUYS *den moeijelijksten bergweg noemt, immer door hem ontmoet;* ook hadden vele bekwame bevelhebbers die taak voor ondoenlijk verklaard. Het tooneel, wanneer men dezen berg beklommen heeft, moet tot de bekoorlijkſte van *Indië* behooren; althans de Overſte NAHUYS zegt, dat dezelve, in vruchtbaarheid en ſchilderachtige gezigten niet voor de uitgezochtſte plaatſen van *Java* (een in dat opzigt zoo beroemd eiland!) behoeft te wijken. Doch in 1823 waren de *Nederlanders* minder gelukkig. Reeds den 2den Januarij werd de kleine bezet-

ting bij *Soeroasso* door een duizendtal *Padries* overvallen en uiteen gedreven, waarbij vijf *Europeërs* en drie inlanders het leven verloren. Een togt in April door den dapperen Luitenant-Kolonel RAAFF en zijnen Adjudant-Luitenant VAN GEEN ondernomen tegen den zoogenoemden *Mara Palm*, eene hooge ftelling, had een' ongunftigen uitflag. Het fchijnt, dat de *Nederlanders* hunnen vijand te gering achtten, en hem dus, in plaats van hem bij nacht te overrompelen, in het volle daglicht wilden beftrijden. Men had drie dagen noodig, om het gefchut naar de hoogte te flepen; hierdoor werd de vijand in de gelegenheid gefteld, om het oogmerk van den Luitenant-Kolonel te ontdekken en te verijdelen; hetgeen te ligter gefchieden kon, daar de grond het gebruik van het gefchut ondoenlijk, en dus dit laatfte nutteloos maakte. Nu waren de *Padries*, vooral die van het distrikt *Lintau*, op hunne hoede, en hadden zulke goede maatregelen van verdediging genomen, dat de *Nederlanders*, zelfs met verlies van drie ftukken gefchut, afdeinzen moesten. Over 't geheel kostten deze oorlogen den *Nederlanderen* zeer veel manfchap. Eéne Compagnie, den 12den December 1821 ontfcheept en 150 man fterk, waar in twee jaren nog 106 man bij kwamen, verloor in dien tijd niet minder dan 110 man; van de vier Officieren waren er twee gefneuveld en twee gekwetst. Deze oorlog werd namelijk met de verbittering van eenen Godsdienstoorlog van de zijde der *Padries* gevoerd; even als de foldaten van CROMWELL werden zij door onthouding van alle overtolligheden, zelfs van (gemaakte) behoeften der inlanders, zoo als betel, tabak, *opium*, fpel en hanengevechten (de tooneelvermaken der *Sumatranen*), en van alle uitwendige

verſierſelen, door zich in ligchaamskrachten te oefenen, en door vijfmaal daags te bidden, tot eene hooge mate van geestdrift opgewonden. Velen kunnen deze proef van onthouding niet doorſtaan, doch hiermede verliest zulk een vijand juist zijne minst voor de moeijelijkheden des oorlogs geſchikte ſoldaten, en houdt niet over dan krachtige mannen. Voegt men hierbij de minder buigzame, veel meer vrijheidlievende geaardheid der *Sumatranen* boven die der *Javanen*, waarvan de Heer NAHUYS vele ſtalen bijbrengt (*), dan laat zich hun tegenſtand des te gereeder begrijpen, wanneer eenmaal het groote roerſel van de Godsdienst daarbij komt. Daardoor ontvingen dan ook deze oorlogen een bijzonder wreedaardig karakter. De *Europische* ſoldaten, verbitterd door hinderlagen, door niets afdoende gevechten, die echter op den duur zeer veel volk kosten, door wreedheden misſchien van de dweepers, die, zich als Gods gunſtelingen beſchouwende, geene *Ongeloovigen* ſparen, worden op hunne beurt wrevelig en ſomtijds onmenſchelijk. Dezelfde Overſte, die als ooggetuige en deelgenoot des oorlogs hier onze hoofdbron is, verhaalt, dat bij de overrompeling van een vijandelijk dorp (*dessa*) jong en oud, weerbaar en onweerbaar, door de woede der ſoldaten niet wordt geſpaard; het gelukte den Officieren maar zeer zelden, deze woede te betoomen, hetgeen te moeijelijker is, daar de *Maleijers*, bondgenooten der *Nederlandsche* krijgslieden, hun daartoe het voorbeeld geven (*). Offchoon de

(*) Het onderſcheid, zegt hij, is grooter dan van den vrijen *Noord-Amerikaan* en den *Rus*.

(†) NAHUYS, *Brieven*, bl. 134-141. 146-158. 161-164. 198-217.

Engelschen van *Bencoelen* even zeer als de *Nederlanders* met de dweepzieke veroveraars in oorlog waren, zoo vermogt toch de afkeer tegen *Holland* op RAFFLES zoo veel, dat hij aan de Hooge Regéring van *Bengale*, onder den schijn van gematigdheid, deed voorstellen, „dat de *Engelschen* zich op *Sumatra* met het hunne zouden te vrede stellen, „geene verdere veroveringen najagen, en zich dus ook „niet bekommeren over andere inlanders" (met welke men echter verdragen van onderlinge bescherming gesloten had), „die door de *Padries* mogten worden „aangevallen. Wanneer dus de *Nederlanders* de hulp „der *Britten* inriepen, behoorde zulks *beleefdelijk te* „*worden afgeslagen, als zijnde strijdig met de onzij*„*digheid* (*)."

Gedeeltelijke vrede met de Padries. Gevechten met de overigen. De Overste Nahuys.

De Overste NAHUYS, door RAFFLES van deze besluiten der *Engelsche* Regéring verwittigd zijnde, raadde den Luitenant Kolonel RAAFF, om spoedig vrede met de *Padries* te sluiten. (Men kon toch wel nagaan, dat deze *onzijdigheid* der *Britten* nog al *eenzijdig* voor *Neêrlands* vijand zou wezen.) De eerste openingen geschiedden door de *Padries* van *Bontjol* en *Allahon-Panjang*, de magtigste van *Sumatra*, dezelfde, die de *Nederlanders* bij den *Mara-Palm* hadden terug gedreven, en die verzochten, dat de gewezene Resident VAN DEN BERG zich bij hen naar *Massang* zou begeven, om over den vrede te handelen. Schoon vol achterdocht op alle andere *Nederlandsche* ambtenaren, waren zij nogtans zoo overtuigd van de braafheid en goede trouw, zoowel als van den moed des Heeren VAN DEN BERG, die in den vorigen veld-

(*) NAHUYS, bl. 195. 196.

togt tegen hen gediend had — een roem, dien hij zelfs bij de inlanders onder *Engelsch* gezag mogt genieten — dat zij bepaaldelijk met *hem* alléén handelen wilden. Met volmagt van den Heer RAAFF voorzien, ſloot daarop VAN DEN BERG den vrede, op voorwaarde, dat elk zou blijven bezitten, hetgeen hij op dat oogenblik inhad, dat de *Nederlandsche* veldſtukken zouden worden terug gegeven, en dat de *Padries* hunne andere bondgenooten van *Kappo Lintau* en *Anam-Kittos* mede tot vrede zouden aanſporen. Doch het Opperhoofd der laatstgemelde *Padries* leidde de *Nederlanders* eenige weken lang om den tuin, weshalve de Reſident RAAFF (*) beſloot, hun eenen tijd te bepalen, na welken de vijandelijkheden weder zouden beginnen. Inmiddels vatteden de *Nederlanders*, 140 man ſterk, op zekeren heuvel, *Gogiet-Sigandon*, post, ten einde den inlander ontzag in te boezemen. Dit deed een algemeen geſchreeuw van de naburige vesting der inlanders opgaan: „God alléén is God, „en MOHAMMED zijn Profeet! Wat waagt gij het, onbeſnedene *Hollandsche* hond, ons te kwellen en te „verontrusten! Wij doen u immers geen leed!" De bloedvlag werd uitgeſtoken, en ſtak zonderling af bij de geheel in 't wit gekleede *Padries*, die zich nu van alle kanten verzamelden. Tegen hen ſtond bij de *Nederlanders* onder andere *Maleijers* een geheel in het rood gekleed zoogenaamd *voorvechter*; hij wees den *Hollanderen* den weg, en ging onverſchrokken tot onder het bereik der *Padries* vooruit, die op de nade-

(*) De burgerlijke beſtuurder (Reſident) en zijne medehelpers voerden ook ſomtijds met Kolonelsrang krijgsbenden aan, blijkens het voorbeeld van den Asſiſtent-Reſident VAN DEN BERG en den Reſident RAAFF.

ring der *Europeërs* eenen reeds bezetten heuvel verlieten. Vier *Padries* naderden toen, en gaven door teekenen hun verlangen te kennen, om met eenen der *Nederlanders*, die zich tot hen vervoegen wilde, in onderhandeling te komen. Het antwoord was, dat zij maar zelve naderen moesten, doch hun achterdocht was te groot. Toen befloot de Kolonel NAHUYS, die zelf deze gebeurtenisfen befchreven heeft, tot den vijand af te dalen, die eigenlijk nog geene daad van geweld had gepleegd. Vergeefs trachtten de Majoors LEMLY en LE BRON DE VEXELA, benevens den Adjudant VAN GEEN, den Overfte terug te houden, door de herinnering aan eenen Kapitein GAUFFINET, die ook in dezen oorlog het flagtoffer van zijn vertrouwen geworden was (*); hij meende, ongewapend zijnde, niets te vreezen te hebben. Onbekommerd wierp hij dus de wapenen weg, en trad naar den vijand toe, die hem de hand drukte, en een minzaam gefprek begon, hetwelk de overgave van de plaats, waar de *Padries* zich ophielden, het verfterkte *Pandesiké*, ten gevolge had. De inwoners draalden, wel is waar, nog met de overgave; reeds wilden de *Nederlandsche* Officieren, daar de nacht viel, het volk met hauwitfers daartoe noodzaken; doch de zachtere

(*) Kapitein GAUFFINET was echter niet zoo zeer door de trouweloosheid, als door de overdrevene vrees der inlanders gevallen. Hij had een' overwonnen *Padrie* tot gids door een dorp, en ging achteraan, zekerlijk tot meerdere veiligheid. Hij waarfchuwde dezen man op een' eenigzins barfchen toon, dat hij wat fneller moest gaan. Deze wordt beangst, neemt de vlugt, doch werpt, in de benaauwdheid voor vervolging, zijne werpfpies achteruit, die den Kapitein doodelijk trof, zoodat hij aan de wond overleed.

raad van den Heer NAHUYS vond ingang, om den morgen af te wachten, en had den glorierijken uitslag, van menschenbloed te sparen. In het holle des nachts leiden de *Padries* hunne wapenen neder, en beloofden den volgenden morgen ook het verschanste dorp te zullen ontruimen, waartegen de *Nederlanders* verzekerden, personen, eigendommen en Godsdienst te zullen eerbiedigen. De overgave zoowel als de voorwaarden werden getrouwelijk nagekomen, en met genoegen merkten de *Nederlanders* daarbij op, dat de uitgestrooide geruchten wegens het verraderlijke karakter huns vijands zoo niet verdicht, althans zeer overdreven waren. Ook vroeger hadden zij zulks ondervonden, bij gelegenheid dat in eenige dorpen, die tot de *Padries* waren overgegaan, de *Maleijers* de onzen van hunne verandering waarschuwden, en tijd gaven zich te verwijderen. Zelfs te *Pandesiké* was dit, nog niet lang geleden, gebeurd. Daar het dorp *Kotta-Lawé* zich niet wilde overgeven, werd het door de *Nederlanders* in brand geschoten. De Kolonel NAHUYS en de Majoor LE BRON DE VEXELA (de laatste eerst onlangs uit *Europa* gekomen, en niettegenstaande zijne afmatting door zware koortsen, alléén aan zijnen moed gehoor gevende) waren te ver vooruit gedrongen, en met de hunnen bijna afgesneden, hetgeen, wanneer de vijand zijn vuur tot hunne nadering bespaard had, ongetwijfeld het geval zou geweest zijn. Thans werden zij nog gered, doch de Heer LE BRON had genoegzaam zijne bewustheid verloren, en verviel in eene zware ziekte, van welke hij echter gelukkig herstelde, om naderhand zijn vaderland nog van dienst te zijn.

Bij de inneming van *Kotta-Lawé* werd een *Padrie* gevangen genomen, dien onze verbitterde krijgslieden

Jammertooneel door menschelijkheid verzacht. Vrede.

op het wreedaardigst pijnigden, en dood gemarteld zouden hebben, zonder de nog even tijdige tusschenkomst van den Overste NAHUYS. Het is een bedroevend schouwspel, in onze dagen de daden der DEMMERS en VLAMINGS (*) door de *Nederlandsche* krijgslieden te zien vernieuwen! Doch dit waren *nu* slechts gemeenen, de Opperhoofden waren menschelijker. De krijgslieden beriepen zich op het vergeldingsregt, zeggende, dat de *Padries* even onmenschelijk met de onzen te werk gingen. Doch de edele Overste bragt hen onder het oog, dat zij *Europeërs*, dat zij beschaafde menschen, dat zij Christenen waren. Dit alles baatte eerst niets; slechts op eenigen der gemengde schaar, waarbij gelukkig geene of weinige *Nederlanders* waren, maakte het indruk. Slechts één voegde zich aan de zijde des Koïonels, en deze eene was — een *Franschman* (†)! De Overste NAHUYS deed den reeds deerlijk mishandelden man verzorgen en genezen; en hoe groot was zijne vreugde, toen een der trouwste *Nederlandsche* bondgenooten onder de *Maleijers* in hem zijnen broeder herkende! Want in dezen ongelukkigen Godsdienstoorlog tusschen *bekeerden* en *onbekeerden* stond somtijds de broeder tegen den broeder, de zoon tegen den vader in slagorde. Kort daarna onderwierp zich een van de voornaamste Opperhoofden der *Padries*, en stelde de Regéring in handen der wettige oude Bestuurders. Bijna gelijktijdig overleed de brave Overste RAAFF, die tot dezen vre-

(*) Zie II. D. bl. 8–13. 17–21. 23–38.

(†) Zijne taal teekent den *Franschen* krijgsman (dit regt moet men hem laten wedervaren) na de overwinning. *Oui! le Colonel a raison; il faut faire la guerre en brave, et non pas en barbare.*

de zoo veel had bijgebragt, in den ouderdom van negen en twintig jaren. De vrucht van dezen oorlog was de onderwerping van *Menang-Kaboe* aan de *Nederlandsche* Regéring, hebbende zich Vorst en ingezetenen ter befcherming tegen de *Padries* in hare handen gefteld. Dit Rijk was echter thans op verre na zoo uitgeftrekt niet als in vroegere dagen (*). Dus bekwamen wij het bijna uitfluitend gezag over een der grootfte en rijkfte eilanden der wereld, veel grooter en althans zoo vruchtbaar als *Java*, en alwaar de veel flechter bewoonde en bebouwde grond flechts op volkplanters uit *Europa* fchijnt te wachten.

Omtrent denzelfden tijd werden onze bezittingen op *Borneo* uitgebreid. Te meermalen hebben wij van dit groote en hoogstbelangrijke eiland gewaagd. De *Chineezen* op dat eiland, die een groot gedeelte der bevolking uitmaken, kwamen er voor bijna eene Eeuw, en vestigden zich vooral te *Sambas* op de Westkust, met het bepaalde oogmerk om goud te graven, 't welk hier zeer overvloedig is. Eerst deden zij dit flechts als huurlingen der Vorsten des eilands, doch toen hun getal door geftadigen toevoer uit hun overbevolkt vaderland aanwies, naar mate de voordeelen grooter werden, vormden zij allengs Maatfchappijen, die de zeer rijke goudmijnen geheel in hunne handen deden overgaan, behoudens eene zeer geringe fchatting aan de inlandfche Vorsten, waarvan zij zich bij fommigen geheel ontfloegen. (Het goud was hier zoo overvloedig, dat het niet *gewogen*, maar *ge-*

De Chineezen op Borneo.

(*) NAHUYS. bl. 53. 141. 191-222. Deze fchrijver, laatst Refident aan de inlandfche Hoven op *Java*, is de fchoonbroeder van wijlen den Raadpenfionaris SCHIMMELPENNINCK, den laatften *Nederlandschen* Beftuurder der Republiek.

meten werd, en er op eenen tijd wel 25,000 mijnwerkers waren.) Deze Maatschappijen speelden in het klein dezelfde rol, als de *Europische Oostindische* in het groot. Zij oefenden regt over leven en dood hunner onderdanen, schreven belastingen uit, gaven landerijen in pacht, en beoorloogden zelfs elkander, gelijk de *Engelschen*, *Franschen* en *Nederlanders*. Er waren zelfs vijf *geheime* Genootschappen, een van welken zijne takken ook in *China* ten nadeele van het aldaar regérende stamhuis verspreiden moest. De leden drinken bij de inwijding hun eigen bloed, en wenschen, „dat *hun* bloed aldus door de honden mag „worden gedronken, indien zij hun leven niet veil „hebben in de gehoorzaamheid aan het Opperhoofd „en getrouwheid aan hunne broeders." Aan deze gelofte zijn zij letterlijk getrouw, en dus even gevaarlijke dweepers, als weleer de *Assassynen* in het Oosten en de *Jezuïten* in *Europa* (*).

Nieuwe betrekkingen van het Nederlandsche bewind tot dat eiland. Deszelfs treurige toestand. Botsing tusschen de Nederlanders en Chineezen.

Dat zulk een indringend volk de oorspronkelijke inwoners tot overlast moest verstrekken, en hun bezorgdheid veroorzaken, ligt in den aard der zake. Bij de overeenkomst tusschen de inlandsche Vorsten en het *Nederlandsche* Bestuur, in 1779 gesloten (†), was tegen het bovenmatig aanvoeren van *Chineezen* gewaakt, maar deze bepalingen werden veronachtzaamd, misschien wel uit vrees. Want de *Chineezen* waren reeds zoo talrijk en zoo magtig, dat het *Engelsche* Bestuur, gedurende de *Fransche* heerschappij over ons vaderland te *Pontianak* gevestigd, hen niet kon be-

(*) *Nederl. Hermes*, No. 12. Nov. 1828, bl. 33-38. Een opstel van eenen blijkbaar der zaken kundigen schrijver, die zelf lang op *Borneo* geweest is; ik meen den Heer TOBIAS.

(†) Zie III. D. 1. St. bl. 214. 215.

beteugelen. Zoodra was dus niet de *Nederlandsche* Regéring weder op *Java* gevestigd, of zij ontving aanzoeken van de Vorsten van *Borneo*, om de oude betrekkingen weder aan te knoopen, en het Bestuur door ambtenaren weder op te vatten, zekerlijk, om langs dien weg van de drukkende heerschappij der *Chineezen* te worden verlost. Doch *Borneo* was, als voorwerp van handel, wegens de mededinging der *Chineezen* en *Engelschen* (die er alléén *opium* en lijnwaden aanbragten), reeds lang niet meer voordeelig, in den zin als bij het oude Bestuur dit voordeel slechts op *alleenhandel* rustte. Ook de staat der bevolking was treurig. Door de *Chineezen*, die *Joden* van het Oosten, in alle hunne bedrijven voorgekomen of belemmerd, door hunne Vorsten, wier behoeften gedurig klommen, uitgemergeld, was hun toestand die der armoede in een van de rijkste landen der wereld. De eerste pogingen der *Nederlanders*, om hun gezag en tevens orde en welvaart op het eiland te herstellen, vielen ongelukkig uit. De eerste togt, in 1818 gedaan, stond onder eenen op den duur ziekelijken Commissaris, die op *Pontianak* bleef, terwijl zijne ondergeschikte bevelhebbers te *Sambas* en *Mompawa* elkander met *legers* van acht of tien man het bezit, of liever het bestuur van het plaatsje *Montrado* betwistten. Een tweede Commissaris stelde, door de verwijdering der schuldige ambtenaren, orde op dezen ergerlijken staat van zaken, die slechts de *Chineezen* nog meer in hunne aanmatigingen kon stijven, doch zijn verblijf was te kort, om behoorlijk nut te doen, hoewel hij eenige geldelijke schikkingen met de *Chineezen* maakte, waarbij zij hoofdgeld beloofden te zullen voldoen. Een derde, in 1819 gezondene

Commisſaris regelde voornamelijk ſlechts de troonsopvolging te *Pontianak* tusſchen twee mededingers. Doch, ſchoon hij 100 man troepen had medegebragt, kon hij den euvelmoed der *Chineezen* niet temmen, die eenen *Hollandschen* ambtenaar doodden, een' anderen kwetſten, en dreigden, de geheele vestiging te zullen afloopen, om dat de *Hollanders* eenen tot de Genootſchappen behoorenden *Chinees* in hechtenis hadden genomen. Reeds was de Commisſaris vertrokken en zijn opvolger nog niet aangekomen, toen *Pontianak* werd aangevallen, waar zich, behalve de burgerlijke ambtenaren, ſlechts 70 man, meestal *Amboineezen*, bevonden, die ſlechts eenigen ſteun vonden in de burgerlijke ambtenaren, welke mede ſtreden. Het vijandelijk leger was daarentegen 800 of 1000 man ſterk. Dan de onzen toonden hier eene dapperheid, die ſlechts een meer nabij gelegen ſchouwtooneel had behoefd, om met de ſchoonſte onzer oorlogsfeiten te worden gelijk geſteld. Onder den Kapitein ZIMMERMAN en den Reſident HARTMAN verdreven die dapperen eene meer dan tiendubbelde overmagt, zoodat zij, met niet minder dan 80 dooden, het ſlagveld moest ruimen. De onzen hadden ſlechts *drie* gekwetſten verloren. Door den Sultan van *Pontianak* werden zij niet bijgeſtaan, dan toen de vijand reeds op de vlugt was gedreven. De oorlog op *Palembang*, en de ongelukkige afloop der onderneming van 1819, belette de Regéring, den euvelmoed der *Chineezen* te ſtraffen, voor dat, door de inneming van bovengenoemde hoofdſtad, gebleken was, dat *Nederland* nog zijn gezag in *Indië* handhaven kon. Toen beſloot men tot meer krachtige maatregelen, om ook van deze kostbare, te lang verwaarloosde bezitting partij te trekken.

In het laatst van 1821 vertrok de Heer J. H. TOBIAS, als vierde Commisſaris ſedert de herneming van het *Nederlandsche* gezag, naar het eiland. Na vier maanden lang het land te hebben doorgereisd, ten einde zijne reeds uit boeken en ongedrukte beſcheiden verkregene kennis door eigen aanſchouwing nog te vermeerderen, wist hij genoeg, om *Borneo* als eene parel aan de kroon van *Nederland* in *Indië* te beſchouwen. Hij keerde naar *Java* terug, alwaar de Regéring overtuigd werd van de noodzakelijkheid der onderwerping of eener krachtige tuchtiging der *Chineezen*, zonder welke het *Nederlandsche* gezag altijd op een' onzekeren voet zou blijven. Men gaf hem dus 300 gewapende manſchappen mede, doch ſlechts voor het geval van den uiterſten nood. Dezelve ſtonden onder den Luitenant-Kolonel DE STUERS, wien de Heer TOBIAS (of althans de opſteller van het boven aangehaalde verſlag, een man van beproefde kunde) wegens *moed*, *bedaardheid*, *geschiktheid om met de inlanders om te gaan*, *en zucht tot minzaam en gemeenschappelijk overleg met den Commissaris* hoogelijk prijst, terwijl hij ook den gelukkigen uitſlag der onderneming grootendeels aan zijn beleid toeſchrijft.

De Commisſaris Tobias op Borneo. De Kolonel de Stuers. 2 Novemb. 1821.

In Julij 1822 landde deze magt op *Pontianak*, toen de *Chineezen* van *Mandor* zich onderwierpen. Een vredelievend man van dat oord, die de aanvallende houding zijner Natie en hunne oorlogszucht hoogelijk afgekeurd en daarom zelfs *Mandor* verlaten had, was nu, op verzoek dier zelfde menſchen, aan het hoofd der bezending. Doch de eiſchen der beleedigde *Nederlandsche* Regéring waren geſtreng, en ſtonden bijna met eene weigering gelijk. Dus vertrok het Gezantſchap; de *Nederlanders*, door 400 inlanders (doch

meest nuttelooze volgers) verzeld, ſcheepten zich in en landden te *Panaramon* op *Chineesch* grondgebied; trokken van daar voort naar *Mompawa*, en vonden niet alleen nergens tegenſtand, maar zelfs een nieuw Gezantſchap der *Chineezen* van *Mandor*, met verzoek om niet met de geheele krijgsmagt naar hun land te trekken, hetwelk hongersnood ten gevolge zou hebben. De Heeren TOBIAS en DE STUERS trokken dus met 200 man derwaarts, en ontvingen de volledige onderwerping der *Chineesche* Opperhoofden, die hen, zeer verheugd over de kwijtſchelding van het voorledene, naar *Pontianak* volgden, om door en van wege de *Nederlandsche* Regéring te worden aangeſteld. Daarop werd de helft der aangekomene krijgsmagt naar *Java* terug gezonden.

De onlusten vernieuwd.

Doch intusſchen waren er in *Sambas* droevige tooneelen gebeurd. Gedurende eene kortſtondige afwezigheid van den Commisſaris naar *Java*, had de Reſident zich laten overhalen, om in een onderling geſchil der *Chineezen* van *Sambas* over mijngronden (daar ſommigen reeds uitgeput waren) deel te nemen, en de zwakſte partij te onderſteunen. Dit veroorzaakte eene nederlaag, waarbij de bevelhebber der troepen ſneuvelde, terwijl de *Chineezen* niet begrepen, waarom zij door de onzen werden aangevallen. De Commisſaris trachtte bij zijne terugkomst dit wel bij te leggen, en ook onderwierpen zich de *Chineezen* in ſchijn. Doch de onverhoedſche aanval had kwaad bloed gezet; de ſterkſte partij bemagtigde na zijn vertrek allen grond, en weigerde nu, zich aan de *Nederlanders* te onderwerpen. De vredelievenden onder het volk vermogten niets meer. Toen rukte de Kolonel DE STUERS met 100 *Europeërs* en 100 *Amboineezen*

naar de binnenlanden van *Sambas* op, en deed in eene ſchermutſeling den vijand het vruchtbare gebied van *Lara* ontruimen. De *Chineezen* wilden echter nu den Sultan onttroonen en de *Nederlanders* uit *Sambas* verdrijven, maar na een verlies van ruim 40 dooden moesten zij van *Lara* aftrekken. Daar zij intusſchen alles tot een' wanhopigen tegenſtand in gereedheid bragten, en de manſchap te zwak was om hen tot in het binnenſte van hun land te beſtoken, begaf zich de Commisſaris ijlings naar *Batavia*, en ſtelde der Regéring in perſoon de noodzakelijkheid eener verſterking voor. Dit werd ingewilligd; en de naar *Borneo* overgeſcheepte *Europeërs* bedwongen den opſtand van *Moncado* in korten tijd zonder bloedvergieten. De *Chineezen* moesten de hoofden des opſtands ter ballingſchap naar *Batavia* overleveren, werden van de voordeelige pachten ontzet, en verloren het regt van aanſtelling hunner eigene Opperhoofden. Hiermede was de rust voor anderhalf jaar herſteld. Maar in het laatst van 1824 barstte een nieuwe opſtand uit, ſchijnbaar wegens het beletten van ſmokkelhandel in *opium* en het afwijzen van een aantal landverhuizers uit *China*, doch inderdaad uit gebrek aan goudmijnen, die door de *Chineezen* uitgeput waren, zoo dat zij nu noch arbeid, noch middelen van beſtaan hadden, en in woelingen hun heil zochten. De *Chineezen* van *Mandor* ſtonden op en beſtormden tweemaal het fort te *Mompawa*, doch werden tweemaal, en de tweede reis met verlies van wapenen en eene ijzeren ketting van 246 voet, waarmede zij de rivier van *Mompawa* hadden willen ſluiten, afgeſlagen. Een derde aanval zou door gebrek aan oorlogsbehoeften bij de onzen noodlottig hebben kunnen worden; maar aan

gekomene verſterking van *Java* en *Macassar* deed het beleg opbreken, en herſtelde weder ſchijnbaar de rust. Na het vertrek der gewapende magt weigerden de *Chineezen* de gehoorzaamheid, waartoe men hun, door den uitgebroken' grooten oorlog op *Java*, niet dwingen kon. Het is niet te ontkennen, dat zich hier een blijvende afkeer van onze Regéring gevestigd heeft, die elke gelegenheid beſpiedt, om het juk af te werpen. Deze trek is vreemd bij de anders zoo gedweëe *Chineesche* Natie, en laat eenige duisterheid over nopens de oorzaken, die misſchien enkel door betere plaatſelijke kennis kunnen opgelost worden (*).

Verbeteringen door den Commisſaris Tobias bewerkt en bedoeld.

Beſchouwen wij thans de werkzaamheden van den Heer TOBIAS ter verbetering, eensdeels van de inkomſten der *Nederlandsche* Regéring, anderdeels van de inwoners van *Borneo* zelve. Hij vond, na het land grondig te hebben leeren kennen, de Westkust zeer geſchikt voor de rijstteelt, en gansch niet onbekwaam voor den bouw van koffij, peper en katoen, de bosſchen vol van uitſtekende boomen voor den ſcheepsbouw, zoo als ijzerhout enz., de ſtranden wel voorzien van kostbare en bij de *Chineezen* uitſtekend gewilde zee- en ſtrandvoortbrengſelen, zoo als *tripang*, vogelnestjes, ja, zelfs paarlen. Hij beſpeurde, dat de groote rivieren zelfs voor zware vaartuigen tot diep in het land bevaarbaar waren. Hij ontdekte, dat het drukkende *Despotismus*, waaronder de inlanders, vooral de bijna verdierlijkte *Dayaks*, gekromd waren, hunne ontwikkeling, en dus ook het zoeken en aankweeken der tallooze voortbrengſelen van het eiland

(*) *Nederl. Hermes*, 1828 Nov. (No. 10.) bl. 55-84.

in den weg ſtond; en hij vleide zich met het ſchoone, met het verhevene denkbeeld, dit diep verwaarloosde menſchenras te beſchaven, de kiem der Godheid, de rede, in zijne borst op te wekken, en daardoor de kern eener aan de Regéring verkleefde bevolking te vormen, die een tegenwigt kon opleveren tegen de baatzuchtige *Chineezen* en de laaghartige *Maleijers*. Met deze laatſten, die op de kust veelal het gebied in handen hebben, moest men onderhandelen, en het gelukte hem, zonder bloedſtorting (hoewel niet zonder bedreigingen van de zijde der inlanders) de belangrijkſte inwilligingen van die ſtrandvorsten te bekomen, zoo als erkentenis van het oppergezag der *Nederlandsche* Regéring, invloed op de troonsopvolging, afſtand der pachten en tollen aan de *Nederlandsche* ambtenaren, opzigt van dezelfde Magt over de *Chineezen* en alle vreemdelingen in 't algemeen en het beſtuur des regts; eindelijk, in *Sambas*, *Mompawa* en *Landok*, het onmiddellijk beſtuur over vele *Dayaksche* huisgezinnen, en genoegzamen grond en werkvolk voor het oprigten van *Nederlandsche* faktorijen. Eindelijk vertrok de Heer TOBIAS naar *Banjermassing*, en liet de Heeren HARTMAN en GRONOVIUS op de Westkust achter, die de groote, uit de binnenlanden komende rivier *Kaponas* of *Lawa* nog twaalf dagreizen verder dan de ſchooner *Lucifer* (die tot *Sintary* toe, veertig uren verre, gekomen was) opvoeren, en dus tot voorbij het middelpunt des eilands. Ook hier ſloten zij overeenkomſten met de Vorsten des eilands, van gelijken aard als de bovengenoemde (*).

(*) G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huishouding van Staat*, X. D. bl. 72-80.

Het Rijk van Banjermasfing. Schikkingen van den Commisfaris Tobias aldaar.

Ook tot de Oostkust van *Borneo* ftrekte zich thans de invloed der *Nederlanderen* uit. Wij hebben vroeger gezien, hoe het Rijk *Banjermassing*, welks oppervlakte vroeger die van *Java* evenaarde, naderhand in verval geraakte, en zich, tegen afftand van grondgebied en van vele Souvereiniteits-regten, van *Nederlands* befcherming verzekerde, en ook, hoe naderhand dit verdrag gewijzigd, en de bewuste landen aan den Sultan werden terug gegeven (*). DAENDELS had eindelijk het geheele kantoor, dat geene winst meer gaf, opgebroken. De Koning fmeekte de *Engelschen* in zijnen benarden toeftand om hulp, en de *Engelschman* HARE zocht geheel *Banjermassing* tot eene winstgevende Kolonie *voor zich* te maken, daarin door RAFFLES geftijfd. Toen de *Nederlanders* in 1816 terug keerden, kwam ook *Banjermassing*, met hetwelk zij nu meer gemeenfchap konden houden, dan gedurende den *Engelschen* oorlog, weder bij hen in aanmerking. Het land was deerlijk tot armoede vervallen, die zich zelfs tot de leden van het vorftelijke gezin uitftrekte, terwijl de Vorst als *Despoot*, en zelfs als tiran, met de grootfte wreedheid regeerde; de hieruit ontftane gisting bragt op vele plaatfen wanorde voort. De *Hollandsche* Regéring deed nu hare oude regten gelden op dit door de natuur zoo begunftigde land. In 1817 werden de oude contracten vernieuwd. Maar in den beginne werd dit door de aan regéringloosheid gewende inlanders zeer kwalijk opgenomen. Onder de vroegere Commisfarisfen werden tweemaal onze vaartuigen en eens eene fterkte, die eene kleine bezetting had, afgeloo-

(*) Zie III. D. 1. St. bl. 329-331. 378.

pen, en eenige *Hollanders*, ook elders vermoord. Eerst de komst van den Heer TOBIAS, nadat de zaken op de Westkust geſchikt waren, veranderde de omſtandigheden ten goede. Hij was zoo gelukkig, of liever zoo verſtandig, van, zonder geweld, alleen door overreding te ſlagen. Hij overtuigde den Vorst, dat zijn belang met dat der *Nederlandsche* Regéring ten naauwſte zamenhing, maar dat tevens dat zijner onderdanen grootelijks daarbij in aanmerking kwam; dat alles, wat hun het beſtaan verligten kon, ook op hem zelv' gunſtig moest werken door de meerdere opbrengst der belastingen, wanneer dezelve geregeld zoowel als verminderd werden. Hij ſchafte ook den maatregel van *talian*, of verbod, op doodſtraf, der onderlinge gemeenſchap, benevens de wreede verminking der ledematen af; de belastingen werden gematigd, en, met toeſtemming der Vorsten, de koepokïnënting ingevoerd; en ſchoon de afſtand van grondgebied aan de *Nederlandsche* Regéring volgens het verdrag van 1787 vernieuwd en zelfs nog vermeerderd werd (het waren thans zoowel ſtrand- als uitgebreide binnenlandſche gewesten, die benevens het zuidoostelijke ſchiereiland van *Borneo*, *Tana Laut*, te zamen drie vierden des Rijks, afgeſtaan werden (*)), zoo ſchrijft men nogtans van onze zijde van zulk eene tevredenheid des Sultans, dat hij door een plegtig Gezantſchap naar *Batavia* van zijnen kant over die ſchikkingen zijne dankbaarheid betuigde. Voor peper en koffij werd een *landelijk* be-

(*) De nieuw afgeſtane Provinciën werden echter voor gemeene rekening beſtuurd, ook de inkomſten gedeeld. De leden van den regterlijken *Landraad* werden voor de helft door den Sultan, en voor de wederhelft door onze Regéring benoemd; de Reſident was echter Voorzitter.

lastingsſtelſel van twee vijfden der inkomſten in de gemeenſchappelijk beſtuurde landen ingevoerd, de andere voortbrengſelen bij den *uitvoer* aan zekere regten onderworpen, maar de binnenlandſche handel geheel vrijgeſteld. In ſommige gewesten werd voor de rijst een tiende, elders een hoofdgeld uitgeſchreven. Het goud- en diamantgraven, te voren een uitſluitend voorregt van het vorſtelijk geſlacht, werd thans, gelijk in *Braziliё*, door de Regéring aan ieder vergund. (Er waren ſlechts honderd *Chineezen.*) De Rijksbeſtuurder of Grootvizier van den Vorst moest ook den eed aan de *Hollandsche* Regéring afleggen. Door deze en dergelijke inrigtingen hoopte men deze *Nederlandsche* bezitting voor den lande voordeelig te maken, en inderdaad vermeerderden de inkomſten reeds in het volgende jaar, doch bereikten nog de uitgaven niet, iets, waartoe echter alle hoop was. Het verſchil was nog *f* 80,000; doch men getroostte zich dezen last in hoop op toekomſtige voordeelen.

De Commisſaris TOBIAS hoopte ook dergelijke voordeelige verbindtenisſen met de omliggende, en van *Banjermassing* afgeſcheurde gewesten *Baran*, *Coetie Paser*, *Pagaton* en *Cotta Ringin* aan te knoopen, doch werd door den naderenden *Mousson* uit het Westen, die hem de terugkomst naar *Java* ondoenlijk gemaakt zou hebben, verhinderd. Hij keerde dus terug, en zijne verrigtingen werden door de Regéring ten volle goedgekeurd (*).

Terwijl dus het het Beſtuur der *Nederlanders* in den *Archipel* der *Sunda's*-eilanden uitgebreid werd,

---

(*) *Hermes*, 1828 December (No. 13) bl. 28-38. G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen*, X. D. bl. 80-86.

nam een verdrag met *Engeland* de ſtruikelblokken weg, die, door de mededinging der beide volken, den vrede tusſchen dezelve bedreigden. De bezittingen der *Nederlanders* op het *Hindostansche* ſchiereiland en in *Bengale* waren door de voorwaarde, dat zij nimmer mogten gewapend worden, en doordien zij geheel tusſchen *Britsche* bezittingen waren ingeſloten, van zoo geringe waarde, dat een afſtand derzelve bij ruiling niet anders dan voordeelig kon zijn. Niet geheel zóó weerloos was *Malacca*, de hoofdſtad van het *Maleitsche* ſchiereiland, waar echter ook de handel zeer vervallen was door de nabijheid van *Sincapoer* aan den eenen, en *Poulo Pinang* aan den anderen kant (*). Deze nabuurſchap gaf tot gedurige botſingen over het regtsgebied aanleiding. Dit zelfde was het geval op *Sumatra*, tusſchen *Padang*, *Palembang* en het *Engelsche Bencoelen*. Reeds had men, volgens het beginſel, *dat ieder Rijk zijne bezittingen zoo na mogelijk bij elkander moet houden*, in 1814 *Cochin* en de verdere bezittingen in *Malabaar* aan *Engeland* tegen *Banca* aan *Nederland* afgeſtaan. Op dezelfde wijze werd nu ook bij de onderhandelingen

Verdrag met Engeland in 1824. Ruilingen.

(*) Hoe hoogstbelangrijk *Sincapoer*, als door een' tooverſlag, terſtond na zijne oprigting was, blijkt uit een berigt van het *Nederlandsche* Zendelinggenootſchap, 1829 No. 12 bl. 258., ook aangehaald in HOGENDORP's *Bijdragen*, X. D. bl. 50. Toen de *Engelschen* in Februarij 1819 dit eiland in bezit namen, waren er ſlechts 200, daarna (toen het voor eene vrije haven verklaard was) in drie maanden 3000, en in April 1820 meer dan 10,000 inwoners, meestal *Chineezen*. In de twee maanden liepen er reeds 175, meestal inlandſche, ſchepen binnen. Men heeft er eene kerk en eene ſchool opgerigt, en er hebben zich Zendelingen gevestigd.

voort gewerkt, die, in 1820 begonnen, eerst door allerlei tusſchen beiden gekomen omſtandigheden in 1824 tot ſtand kwamen. Nog meer: de ſtraat van *Malacca* werd geheel aan *Engeland*, die van *Sunda* aan *Nederland* afgeſtaan, en daar dus de twee hoofdwegen naar den *Indischen Archipel*, elk aan eene der twee mededingende Natiën om zoo te ſpreken in eigendom toebehoorden, werd daardoor eene vruchtbare bron van twisten geſtopt. Voorts werd de onderhandeling, door de daartoe benoemde Afgevaardigden, den Gezant in *Engeland*, FAGEL, en den Minister der Koloniën, FALCK, van de *Nederlandsche*, en den Minister CANNING en den Preſident der Commisſie voor de *Indische* zaken, WILLIAM WIJNNS, van de *Engelsche* zijde, met de meeste rekkelijkheid en minzaamheid van weêrszijden gevoerd, en leidde dan ook in Maart 1824 tot eenen gunſtigen uitſlag. De geest van dezelve was, gelijk men van een' onderhandelaar als CANNING verwachten kon, *vrije handel*, met uitſluiting van drukkende bepalingen, en verzachting, zoo veel mogelijk, van het *monopolie*, waar men het niet geheel kon afſchaffen. De beide partijen beloofden, elkanders onderdanen, in de *Indische* bezittingen, toe te laten op den voet der meest begunſtigde Natie; *de wederzijdsche onderdanen zouden in elkanders havens geene regten betalen, meer dan het dubbelde van die, welke op de eigene Natie drukten.* In geval deze laatſten geene regten betaalden, zouden de leden der andere Natie niet meer dan zes ten honderd moeten opbrengen. Men zou van weêrszijde geene verdragen meer met *Oostersche* Vorsten mogen ſluiten, die den handel der andere partij hetzij regtſtreeks,

hetzij door hooge regten uitsloten; zelfs zouden alle zoodanige, thans aanwezige, verdragen moeten vervallen. (Het woord *Oostersche Zeeën* in het derde, en *Oostersche Archipel* in het vierde Artikel gebezigd, gaf stof tot nadenken, of daarbij ook wel de havens van *Hindostan* en *Ceylon* door *Engeland* bedoeld waren, zonder hetwelk *Groot-Brittannië* alléén de voordeelen dier bepalingen trekken zou.) Deze vrijheid zou door de ambtenaars en oorlogsvaartuigen der andere partij niet belemmerd, maar integendeel geëerbiedigd moeten worden. Beide Natiën zouden gelijkelijk de zeerooverij tegen gaan. De ambtenaren der beide Natiën zouden niet op eigen gezag (gelijk RAFFLES gedaan had) nieuwe kantoren mogen oprigten, maar daartoe last of goedkeuring uit *Europa* verwachten. De *Moluksche* eilanden waren van de bovengemelde bepalingen wegens den vrijen handel uitgesloten, doch *Nederland* mogt ook aan geene *Europische* Mogendheid buiten *Groot-Brittannië* den handel naar die gewesten vergunnen. De *Nederlandsche* bezittingen op het vaste land van *Indië*, met name *Malacca*, werden, tegen fort *Marlborough* (*Bencoelen*) en alle *Britsche* bezittingen op *Sumatra* aan *Engeland* afgestaan, hetwelk van alle zijne aanspraken op *Billiton*, gelijk *Nederland* op *Sincapoer*, afstand deed, en beloofde, geene kantoren meer in de eilandsgroep ten zuiden van straat *Sincapoer* (*Rhiouw* enz.) te zullen aanleggen. Op den 1sten Maart 1825 zouden alle deze bezittingen van wederzijde moeten zijn overgegeven. De ingezetenen der afgestane landen zouden zes jaren tijd hebben, om over hun eigendom te beschikken, en zich elders heen te begeven. Geen der

afgeſtane landen zou immer aan eenige andere Mogendheid worden overgedragen, dan aan de andere contracterende partij. De *Nederlanden* moesten voor de oude aanſpraken der *Engelschen* wegens hetgeen hun nog op *Java* toekwam 100,000 P. St. (twaalf tonnen gouds) betalen. Van de geroofde goederen der particulieren op *Java* werd even zoo min gerept als bij den vrede van 1814 van de in 1799 geroofde vloot.

Blijdſchap daarover in Nederland.

Deze overeenkomst, in de Staten-Generaal bekend gemaakt, werd er onder gejuich aangenomen (het moest aan hunne goedkeuring worden onderworpen wegens den afſtand van grondgebied, hetwelk niet dan met bewilliging der Staten-Generaal kon geſchieden). De meeste afdeelingen maakten volſtrekt geene aanmerkingen, en de wet werd met algemeene ſtemmen aangenomen. Het verdrag toch voldeed aan den geest des tijds, *vrijheid van handel*, waarvan naauwelijks de *Moluksche* eilanden werden uitgezonderd. Maar *Engeland* had zijne goede redenen, om dit te bedingen. Bij de ontzettende uitbreiding van het fabrijkwezen ten gevolge der *machinerie*, behoefde *Engeland*, gelijk wij boven zagen, noodzakelijk vele oorden, waar het die goederen afzetten kon, en reeds beſtond daartoe het ſchoone vertier op *Java*, 't welk *Brittannië* niet gaarne aan de ſterk mededingende *Gentsche* fabrijken zag verloren gaan. Tot dat einde was het geheele verdrag ingerigt, en toch werd dat doel niet bereikt (*).

(*) Zie HOGENDORP, *Bijdragen*, X. D. bl. 305-315. (het verdrag zelve en aanmerkingen daarover) bl. 15-17. *Nota der wederzijdsche Gevolmagtigden*, bl. 15-28. *Verdere stukken daarover*, bl. 28-35.

Beperking van den vreemden handel op de O. I. koloniën door verbodswetten.

Reeds bij het Reglement op het beleid der *Aziatische* bezittingen en handel, in 1816 vastgesteld, was bepaald, dat de vaart en handel op alle *Oostindische* bezittingen, zoo vrij zou zijn als onder het *Engelsche* bestuur, tot nadere beschikking door Commissarissen-Generaal, die daarbij in het oog moesten houden, dat de *Nederlandsche* schepen en goederen minder aan in- en uitgaande regten zouden moeten betalen, dan de uitheemsche, doch dat zoowel vreemde als *Nederlandsche* schepen, uit *Oostindiën* in het Moederland binnenvallende, van alle inkomende regten vrij zouden zijn. De invoer door eigene schepen werd toen op zes, die door vreemde schepen uit *Nederlandsche* havens op negen, en van vreemde uit vreemde havens op twaalf ten honderd gesteld. Doch toen men in 1823 merkte, dat de verbazende invoer van *Engelsche* fabrikaten de koffijmarkt van *Nederland* geheel dreigde te bederven, werden de inkomende regten tot op 15 ten honderd voor *Nederlandsche*, en op 24 voor vreemde schepen verhoogd (*). Eindelijk werd die belasting tot op 25 en sommigen zelfs tot op 35 ten honderd verhoogd. De vreemde schepen, uit de O. I. Koloniën in de *Europische* havens binnenvallende, werden aan inkomende regten onderworpen. Doch deze ondersteuning, aan de eigene nijverheid boven de vreemde verleend (de *Engelschen* mogt men niet hooger dan het *dubbeld* der eigene waren belasten) was niet genoegzaam om de zaak in evenwigt te brengen. Een krachtige hefboom (zoo

(*) OUWERKERK DE VRIES, *Verhand.*, bl. 129. 132. VAN ALPHEN, *Redev.* bl. 100. HOGENDORP, X. D. bl. 48.

dacht men) moest, gelijk ten tijde der vaderen, den vervallen' handel om hoog doen rijzen. Het was eene Maatschappij, maar niet meer uitsluitend.

De Nedersche Handelmaatschappij.

Den 29 Maart nam de Koning, te *Amsterdam* zijnde, het besluit, om, vermits niet alle takken van den grooten handel sedert 's Vorsten komst tot den troon de gewenschte uitbreiding hadden verkregen, en vooral de *Oostindische* handel niet aan de verwachting voldaan had, terwijl echter een uitsluitend verbodstelsel niet met 's Konings oogmerken overeenkwam, eene vereeniging van toereikend vermogen in eene Maatschappij van handel en vrachtvaart te vestigen, die echter nimmer uitsluitend kon worden, geen landbezit verkrijgen, en aan geene bemoeijing noch inzage van Staatswege onderworpen was. Twaalf Millioenen zouden het oorspronkelijke kapitaal uitmaken, waarvan de Koning de renten voor vier en een half ten honderd waarborgde. De Koning zou voorts de Maatschappij bijzonder ondersteunen, inzonderheid door de vrachtvaart voor de Regéring aan haar over te laten. Naauwelijks was dit besluit bekend, of er toonde zich een verschijnsel, hetwelk de nog verbazende ruimte van kapitaal in de *Nederlanden* aan de eene, en de zucht naar het nieuwe en vreemde, vooral in geldbelegging, aan de andere zijde deed zien. Binnen weinige uren waren niet *twaalf* Millioenen, niet het dubbelde (waarvoor de acte van oprigting de gelegenheid overliet), maar *vier en zeventig* Millioenen ingeschreven, zoowel uit het Zuiden, als (voornamelijk) uit het Noorden, en in 't bijzonder uit *Amsterdam*. Sommigen hadden misschien aan een fonds van ondersteuning des kwijnenden handels, niet aan een

door mededinging alles verpletterend handelhuis gedacht. Hoe het zij: de Koning, getroffen over de zoo rijkelijke deelneming en de blijken van goedkeuring der Natie, daardoor gegeven, verminderde deze inschrijving slechts op de helft, en stelde dus het kapitaal, waarmede de nieuwe Maatschappij hare ondernemingen begon, op *zeven en dertig* Millioenen, ruim *zes maal* zoo veel, als waarmede de oude *Oostindische* Maatschappij was begonnen. De Vorst zelf nam daarin deel voor vier Millioenen. Mannen van kunde en ondervinding merkten aan, dat zulk eene hoofdsom door haar gewigt den handel van particulieren naar *Oostindië* (waar *Java* het middelpunt harer werkzaamheden zou wezen) geheel moest doen zwichten. Ook was reeds dadelijk *Amsterdam*, hetwelk toch voor verre het grootste gedeelte der ingeschrevene sommen had deel genomen, ontevreden, dat de hoofdzetel der Maatschappij niet in haar midden, maar, onder het oog en den spoedig blijkbaren invloed der Regéring, in den *Haag* werd gevestigd, en de koelheid dier magtige koopstad omtrent de Maatschappij verlamde misschien hare werkzaamheid voor eenige jaren. Spoedig werkte zij nogtans op *Indië*, waar zij eene faktorij te *Batavia* oprigtte, maar die eerst in onzen tijd vruchten begint te dragen. De laagte der koffijprijzen werkte vroeger ook tot hare schade. Weldra kwam zij geheel onder het bestuur der Regéring, die op de verkiezing der bestuurderen den merkbaarsten invloed oefende (*).

Eene andere zaak maakte omtrent dezen tijd veel

(*) HOGENDORP, X. D. bl. 98-109.

Zaak van den Heer de Wilde op Soekaboemi. Verkoop van dat landgoed.

gerucht, en verwekte den braven Gouverneur-Generaal vele vijanden. Het was de vernietiging van in de *Preanger Regentschappen*, alsmede in de Vorstenlanden gedane inkoopen van land door particulieren. Moeijelijk valt het ons, op zulk een' afstand de zaak te beoordeelen; wij zullen de beide partijen met elkander vergelijken, en daaruit een zoo veel mogelijk onzijdig verslag op maken (*). De Luitenant-Gouverneur RAFFLES had den 25sten Januarij 1813, nog onder het beheer van de gedwongen levering, aanzienlijke landerijen in de *Preanger*

(*) *Tegen* de maatregelen van den Gouverneur-Generaal zijn P. DE HAAN in zijne *Voorrede* vóór de vertaling van het tweede Deel van CRAWFURD's *Indischen Archipel*, bl. XXXV–XXXXV. (over de zaak van DE WILDE) en in zijne *Schetsen aangaande de landelijke Administratie van Java*, bl. 189–215. (meestal over de onteigening der koopers van gronden in de Vorstenlanden), en (hoewel slechts zijdelings) DE WILDE zelf in zijn werk *over de Preanger Regentschappen*, vroeger in den *Hermes* geplaatst, door de vermelding zijner verbeteringen, welke meer of min een verwijt tegen de Regéring zijn, die hem daarvan ontzet had: DOORNIK, *in zijne vrijmoedige gedachten over Neêrlands Indië*, die echter beneden alle kritiek, en slechts een schotschrift op den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN zijn, en de *Staat van Neêrlands Indië in* 1828 *en* 1829, door een' ongenoemden. *Voor* de maatregelen zijn: de Heer VAN ALPHEN, in zijne bovenaangehaalde *Redevoering over het ontwerp van wet der geldleening*, bl. 162. *en verv.* De Graaf C. W. VAN HOGENDORP, in zijn *Coup d'Œil sur l'Ile de Java*, (Brux. 1830) p. 280–287. 296–300. *Wederlegging der Ernstige beschouwing van de gevolgen der Handelmaatschappij*, en TEN BRINK, *een woord over het beheer van Indië*. MIJER, *Dissert. de Possess. Batav. in India Orientali*, p. 102–109. gaat, zoo als meermalen, tusschen beide door, maar schijnt tot de zijde van den Heer DE WILDE over te hellen.

Regentschappen bij openbare veiling verkocht, onder anderen die van *Soukaboemie*, of, zoo als het destijds genoemd werd, *Gounong Parang*, met 16,403 inwoners. De verkoop-acte was in twijfelachtige bewoordingen gesteld, die men dus kon opvatten, dat de heerendiensten in genoemde landen moesten ophouden, of ook dat zij konden voortduren. De *Engelsche* Regéring op *Batavia*, met name de Majoor-Generaal GILLESPIE, keurde dezen verkoop af; doch de prijs der voortbrengselen werd eenigzins hooger gesteld, dan voor de inlandsche planters der Regentschappen, hetwelk den kooperen een zeer groot voordeel verschafte, op zes rijksdaalders de 140 pond koffij. Bij de terugkomst der *Nederlandsche* Regéring in 1816 kon zij (dus beweert men van de zijde der koopers) den koop te niet gedaan hebben; men heeft dit verzuimd, en dien dus stilzwijgend bekrachtigd. Toen intusschen de koffij tot 20, 30, ja tot 40 rijksdaalders de *pikol* rees, was de prijs zoo onevenredig, dat DE WILDE, die thans, na den verkoop van hun aandeel door de Heeren RAFFLES en MACQUARD, met den Heer ENGELHARDT alleen eigenaar van *Soukaboemie* werd, de aflevering voor dien prijs weigerde, en zich op het gemaakte koopverdrag beriep, dat hem van gedwongene levering vrijstelde. Ondertusschen was zijn landgoed door de onvermoeide poging des eigenaars tot eenen hoogen trap van bebouwing en welvaart geklommen. De bevolking rees, door de bescherming welke de eigenaar aan ieder verleende, van 16,000 tot meer dan 20,000 zielen; zelfs distriktshoofden met hunne onderhoorigen kwamen (volgens den Heer DE WILDE) de knevelarij der amb-

tenaren ontvlugten, en de genegenheid der onderhoorigen van *Soukaboemie*, aan den Heer DE WILDE betoond, die hun eene *Moskée* deed bouwen, hunne fcholen verbeterde, en vele nuttige werken aanleide, deed fpijt en afgunst bij inlanders en *Europeanen* ontftaan, te meer uit hoofde van den zigtbaren vooruitgang des landgoeds. In 1814 bragt het 2254 *tjains* (elk van 1250 pond) en in 1822 4119 *tjains* rijst op. Van 1815 tot 1818 vermeerderde de koffijteelt van 465,713 tot 1,409,075 pond. Men had proeven genomen met indigo en tabak (waarvan men uit *Amerika* zaden had laten komen, welke de foort zeer verbeterden). Men kweekte in de hoogere ftreken ook tarwe, zelfs rogge en hennip (*). Alle de ledige gronden waren, op de tijding, dat zij aan hunne landeigenaren niet meer dan een vijfde van hunne veldvruchten hadden op te brengen, dadelijk bebouwd geworden.

Om nu deze onderneming verder tot volkomenheid te brengen, en ook eenig voordeel te trekken van de rijzing der koffijprijzen op *Java*, waarop hij meende, dat de letter van zijn contract hem regt gaf, reisde de Heer DE WILDE zelf naar *Europa*, en leide den Koning zijne regten en aanfpraken voor. De Vorst werd overtuigd, en ftond hem den prijs van tien *Spaansche* matten voor elk *pikol* koffij van 140 pond toe (11 Julij 1821). Dit zou bij *voorraad* gelden; doch de Gouverneur en Raden op *Java* zouden in de *vaste* prijsbepaling naar billijkheid voorzien. Dan de Gouverneur-Generaal en de Raad van *Indië*, mee-

(*) DE WILDE, bl. 145. 199-213. HOGENDORP, p. 284.

nende, dat de Koning kwalijk ingelicht was, en zulk eene prijsverhooging (die men noodzakelijk ook tot de overige landbezitters in de Regentſchappen zou moeten uitſtrekken, om niet partijdig te zijn) met de belangen der koloniale kas volkomen in tweeſtrijd bevindende, ſchorsten de invoering daarvan. DE WILDE bleef dus van de uitwerking der koninklijke gunst verſtoken. De eigenaars, die zich nu over allerlei knevelarijen en verongelijkingen, welke men hun — naar hun zeggen — aandeed, beklaagden, vonden het raadzaam, aan de aanzoeken tot verkoop, die hun gedaan werden, gehoor te geven. De koop werd voor *f*800,000 geſloten, en het landgoed, hetwelk, volgens de uitrekening van HOGENDORP (het ½ ten honderd, hetwelk de eigenaars, als grondbelasting voor de koopprijs opbrengen moesten, en 't welk 290 *Spaansche* matten bedroeg, tot grondſlag gelegd zijnde), hun niet meer dan 50,000 piasters of minder dan *f*150,000 gekost had, gaf hun dus eene winst van ruim vijf kapitalen (*). Zoo ten minſte regtvaardigen zich de voorſtanders der Regéring omtrent eenen maatregel, waarbij hun inbreuk op het eigendomsregt en ongehoorzaamheid aan den Koning te last wordt gelegd.

In het laatst van 1821 werden, twee andere landgoederen in de *Preanger Regentschappen*, *Tjimai* of *Tji-poetrie* en *Oedjongbrom*, het eerſte met 1721,

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 283-286. DE HAAN, *Voorrede* voor CRAWFURD, bl. XXXXI-XXXXIX. Voor de gewezen eigenaars ſchijnt te pleiten, dat zij in 1823, bij nadeelige omſtandigheden op *Java* door uitgebroken' oorlog en verminderde koffijprijzen, aangeboden en zelfs verzocht hebben, hun landgoed voor den verkoopprijs weder over te nemen. DE HAAN, *Schetsen*, bl. 191.

het tweede met 4260 inwoners, op eene nog minder vrijwillige wijze dan *Soukaboemie*, met het onmiddellijke landsgebied hereenigd (*).

Aankoop van landerijen in de Vorstenlanden.

Eerst in 1816, na de herneming van het gezag door de *Nederlandsche* Regéring, deden eenige *Nederlandsche* ambtenaars te *Sourakarta* en *Djocjokarta*, de hoofdsteden des Keizers en Sultans van *Java*, waaronder zelfs de Resident op beide die plaatsen, zich van de Vorsten niet onaanzienlijke gronden in koop afstaan, om daarop koffij, peper en andere koloniale goederen te bouwen. Reeds vroeger hebben wij gezien, dat men hier te lande bedacht was, om op *Java koloniën* voor *Europische* landbouwers aan te leggen. Dit was vooral in de *Bataviasche Ommelanden* in zwang, en liepen daar op zware verdrukking van den inlander uit, die elders slechts tot gedwongene leveringen, hier ook tot heerendiensten gedwongen werd (†). Het is waar: oorspronkelijk werd de goede bedoeling der Regéring, om woestijnen in vruchtbare plekken te herscheppen, vervuld, en *Buitenzorg* was een weldadige aanleg van deze soort, maar er was geen wetboek, hetwelk de betrekkingen tusschen de Heeren en hunne onderhoorigen regelde. Met eenige uitzonderingen waren die Heeren, volgens de verzekering van eenen hedendaagschen reiziger, *kleine dwingelanden*, die de *Javanen* aan lastdieren gelijk stelden, en, met ongeoorloofde kunstgrepen, den armen inlander buitensporige opbrengsten afpersten, ja somtijds, wanneer hun belang dit eischte, den bergbewoner naar de ongezonde

---

(*) DE HAAN, *Schetsen*, bl. 192. DE WILDE, bl. 37.
(†) OLIVIER, *Reizen*, I. D. bl. 175. Zie de geheele plaats, bl. 175-187.

ſtrandplaatſen wegzonden, waar hij wel ſpoedig bezweek voor het ongewone klimaat. Het woord: *de Heer is op zijn landgoed gekomen*, vervulde terſtond alle de inlanders van zijn gebied met angst en ſchrik, want nu moesten zij, genoegzaam om niet, zijne tafel van alles voorzien. Alles, wat tot vermeerdering van zijn gemak en vermaak (of dat zijner bijzit) en tot vermeerdering van zijnen rijkdom kon dienen, werd den *Javaan* afgeperst of opgelegd. Hij verhuurde hem de tot den landbouw onontbeerlijke buffels voor eenen ongehoorden prijs, hief willekeurige belastingen; onder anderen onthield hij den arbeider zijn zuurverworven loon, of noodzaakte hem dit af te geven; dwong hem, om verſcheidene voortbrengſelen tegen een' ſpotprijs te leveren (zoo als aardappelen), en dreef hem daardoor tot de anders in het Oosten zoo zeldzame landverhuizing. Onder anderen hadden nog in 1824 zulke verdrukkingen door twee *Engelschen* plaats, die in de omſtreken van *Buitenzorg* goederen hadden. De inboorlingen beklaagden zich bij den Reſident, Grave VAN HOGENDORP, over deze ſchandelijke handelwijze; deze onderzocht de zaak, en ſtelde haar, na de klagten gegrond te hebben bevonden, in handen van den Fiscaal van het *Bataviasche* Geregtshof. Doch nu waren niet de ſchuldigen, maar de brave HOGENDORP het ſlagtoffer van hetgeen men zoo verkeerdelijk *bediening des Regts* noemt. Alle de kleine tirannen vereenigden zich, om de misbruiken van hun gezag te vereeuwigen. VAN HOGENDORP werd door die regtsverdraaijers in 't ongelijk geſteld, door de ſnoode planters beleedigd, doch door den edelen VAN DER CAPELLEN van *Buitenzorg* verplaatst, en

met den veel belangrijker Residentspost van *Batavia* begiftigd.

Snoodheden der Europische land-bezitters op Java.

Zulke schreeuwende misbruiken der *Colonisatie* zag ook de Heer VAN ALPHEN, en hij pleitte voor de regten der inlanders, welke men door heillooze middelen, 't welk de valschelijk zoogenaamde *Liberalen* bijzonder voorstonden, van alle landbezit berooven wilde (*). Nu werd door het ingeslopene gebruik, om land in het gebied der Vorsten te koopen, waartoe men niet alleen *Nederlanders*, maar ook vreemdelingen, *Engelschen*, *Franschen* en *Chineezen* toeliet, de mogelijkheid geboren, dat deze vreemdelingen, vooral de *Chineezen*, de *Javanen* ook dáár op dezelfde wijze zouden behandelen. Het voorbeeld van brave en weldadige landeigenaars, die de vaders hunner onderhoorigen waren, gelijk de Heer DE WILDE, kon hier niets afdoen, daar deze blijkbaar de minderheid uitmaakten. Kon niet een opstand der tot wanhoop gebragte inlanders tegen hunne eigene Regenten, en diensvolgens tegen de *Nederlandsche* Regéring, welke gehouden was dezen te beschermen, hiervan het gevolg zijn? Men wilde den *Javaan*, als regt van den mensch, de landrente in plaats van de gedwongene levering doen genieten, en men beveiligde hem niet voor tienmaal erger slavernij.

Vernietiging der gedane koopen.

Op verschillende reizen van den Gouverneur-Generaal door de Provinciën zag hij dit misbruik telkens toenemen. Er werd een nieuwe Resident te *Sourakarta* benoemd, welke met dien van *Djocjokarta* omtrent de nuttigheid en het geoorloofde van deze land-

(*) *Redevoering*, bl. 163–166.

bezittingen verfchilde, en de Regéring, die reeds het fluiten van *nieuwe* erfpacht (want dit was het eigenlijk meer dan aankoop) verboden had, de geheele vernietiging dezer contracten aanraadde. Op zijne derde reis door de binnenlanden werd de Gouverneur-Generaal van de noodzakelijkheid van dien maatregel overtuigd, welken hij, na overleg met den Raad, en de *eenparige* toeftemming van dezen, den 6den Mei 1823 te werk ftelde. Door dit befluit werden alle contracten, door anderen dan *Javanen* met *Javaansche* Vorsten wegens huur of erfpacht van landerijen of dorpen aangegaan, vernietigd, met uitzondering der zulken, die niet langer dan drie jaren duurden, mits zij vóór den 15den November 1821 hadden beftaan. De pachters behielden hun regt op de verkoopers of verhuurders, tot teruggave van huurpenningen, en des noods tot fchâvergoeding. Ook het verblijf dier pachters in de Vorstenlanden moest na den 31ften Januarij 1824 ophouden. In enkelde gevallen zou de Regéring aan verzoeken tot toelating in die landen gehoor kunnen geven.

Zekerlijk was deze maatregel, indien al noodzakelijk, in de uitvoering hard, zoowel doordien hij eene terugwerkende kracht oefende, als omdat hij aan de ontzette landpachters het verblijf zelfs in de Vorftenlanden ontzeide. Men zocht dit laatfte te regtvaardigen, met aan te voeren, dat de meesten dier lieden vreemdelingen waren, die ligtelijk, in geval van oorlog met de inlandfche Vorsten of eenige *Europische* Mogendheid, gevaarlijk konden worden. Het is nogtans de vraag, of men die goede bedoelingen niet had kunnen bereiken, met de

vormen van het regt minder geweld aan te doen (*).

Weldadige inrigtingen op Java.

De Gouverneur-Generaal hield intusſchen niet op, in *Java* weldadige inrigtingen tot ſtand te brengen. Er werden hospitalen en barakken voor de ſoldaten gemaakt; de werven (op *Onrust*) herſteld; zeehoofden aangelegd; de rivier voor *Batavia*, die bijna verzand was, weder voor den handel geopend; de bruggen en groote wegen in *Java*, die dreigden te vervallen, met groote kosten in goeden ſtaat herſteld; doorgravingen en waterleidingen tot ſtand gebragt; de *tolpoorten* afgeſchaft, die in de Vorstenlanden aan de regéring waren afgeſtaan, en acht tonnen gouds opleverden, doch den handel ongemeen belemmerden (†); ſchoolinrigtingen, onder anderen voor krijgslieden te *Samarang*, en voor jonge Juffrouwen te *Batavia* daargeſteld; den natuuronderzoekers REINWARDT, KUHL, VAN HASSELT en BLUME tot hunne belangrijke naſporingen alle mogelijke hulp verſchaft; de koepokinënting beſchermd, en ſtoeterijen aangelegd (§). Doch de Gouverneur-Generaal wilde nog meer doen. Hij wilde

---

(*) Zie de uitvoerige klagten van DE HAAN, *Schetsen*, bl. 192–223. Daarin is ook hoofdzakelijk de *Memorie* van den Kolonel NAHUYS, Reſident te *Djocjokarta*, een ijverig voorſtander der pachten in de Vorstenlanden, opgenomen. Voortreffelijk zijn de onpartijdige bedenkingen van MIJER *Dissertat.* p. 104. 105.

(†) Men kan zich van deze tolpoorten (een gevolg van de zonderlinge grensinrigting der Keizers- en Sultanslanden) een denkbeeld maken, wanneer men zich de *barrières* in de landen der *Duitsche* Vorsten en Vorstjes voor den geest brengt, die eindelijk toch ook zullen afgeſchaft worden.

(§) MEYLAN, *Wederlegging*, bl. 63–65. TEN BRINK, bl. 43. 44.

ook de oostelijke gedeelten zijner uitgeſtrekte landvoogdij, de wieg der *Nederlandsche* magt en grootheid in *Indië* — de *Molukken* — bezoeken.

Sedert den Gouverneur-Generaal VAN DIEMEN, 186 jaren geleden, had geen vertegenwoordiger der oppermagt van *Nederland* die belangrijke gewesten bezocht. De Gouverneurs van *Amboina* of *Banda* waren niet als vaders of herders der volken verſchenen, maar gewapend met de bijl, die onverbiddelijk de kostbare ſpecerijboomen, welke het *Monopolie* in den weg ſtonden, afkapte, en daardoor de ingezetenen verarmde. Sedert dat de vrije handel op *Java* was ingevoerd, moest ook (en dit was aan *Engeland* beloofd) de alleenhandel in de *Molukken* verzacht worden. Trouwens dit was in het welbegrepen belang der *Nederlanderen* zelve; want volgens den Graaf VAN HOGENDORP ging de aftrek van muskaatnoten, foelie en kruidnagelen nimmer de ſom van twee Millioenen te boven, terwijl nogtans de kosten aan bezettingen, zoo op de eilanden zelve als op *Macassar*, de jaargelden aan de inlandſche Vorsten en de rondreis tot afkapping der boomen, wel *drie* Millioenen beliepen! Dus had men zich, ten koste eener Millioen, hatelijk gemaakt in *Indiën* en *Europa*, en het door VLAMING en anderen ter handhaving van dien onregtvaardigen alleenhandel vergotene bloed, en de ongelukkige toeſtand dier landen zelve, hadden toch niet kunnen beletten, dat ſedert 1781 de kostbare ſpecerijen van tijd tot tijd ook naar elders werden verplant. Nogtans zou eene plotſelijke afſchaffing van den alleenhandel zekerlijk de verderfelijkſte gevolgen gehad hebben, even als die der, insgelijks algemeen voor onregtvaardig erkende, ſlavernij op *St. Domin-*

go in 1791, die in elf jaren misschien meer jammers over dit eiland bragt, dan de slavernij zelve gedurende alle de vorige Eeuwen na de bezitneming door de *Franschen*. Het was dus noodzakelijk, op de plaats zelve den toestand dier eilanden op te nemen en de middelen te beramen, om dezelve allengs, door verzachting van het stelsel, tot de volkomene vrijheid voortebereiden (*).

Reis van den Gouverneur-Generaal naar de Molukken.

De Gouverneur-Generaal ondernam deze reis den 18den Februarij 1824. Het is ons mogen gebeuren, het dagverhaal derzelve, door den Heer C. VAN ANGELBEEK in het gevolg van den Gouverneur-Generaal opgemaakt, en door denzelven goedgekeurd, in te zien, en hoezeer het wegens zijne uitvoerigheid ons bestek verre te buiten gaat, en wij slechts enkelde punten daaruit kunnen aanstippen, zoo is dit eene reden te meer, die ons doet verlangen, dat, terwijl men dagelijks zoo vele nietsbeduidende reisbeschrijvingen ziet verschijnen, dit belangrijke Dagverhaal, ten minste wat de hoofdzaken aangaat, ons Publiek niet langer onthouden worde. De Gouverneur-Generaal was van zijne Echtgenoote verzeld, en beklom, benevens zijn *Aide de Camp*, Lt. Kolonel DE STUERS, den Raad van *Indië* VAN DER GRAAFF, den Secretaris SCHNEITHER, den Chirurgijn-Majoor HAYL, de schilders en teekenaars PAYEN en BIK, en den Heer ANGELBEEK, 's lands fregat *Eurydice*, gevolgd door de korvet *de Zwaluw*, de brikken *Sirene* en *Dourga*. Men volgde de *Javasche* kust in hare geheele lengte, van *Batavia* af tot aan *Madura*, zeilde dat eiland om, zag het eiland *Tanakoke* aan het zuidereinde van

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 315-317.

Celebes, en daarop het naburige *Salayer*, slechts dertien uren lang en nog geene drie breed, en toch (althans in 1775) door 60,000 zielen bevolkt; zoo dat het daaromtrent gunstig bij vele andere eilanden afsteekt. Daarop kwam men aan het eiland *Boeton*, hetwelk zeer bergachtig is en aan de Z. W. punt een uitgebrande krater schijnt; de kust vertoont zich ongemeen schilderachtig, en heeft bosch en bouwland. De inwoners zijn *Mohammedanen*. Voorheen was hier eene *Hollandsche* vestiging. Van daar zette men koers naar *Boeroe*, alwaar de *Hollanders* weleer een fort hadden, *Cajelli* genaamd. Nadat hetzelve in 1689 in de lucht sprong, was hier slechts een blokhuis met paalwerk. Het eiland is, zonder specerijen voort te brengen, zeer vruchtbaar en rijk in vee. In de binnenlanden vindt men de *Harafoeras* of oorspronkelijke (heidensche) inwoners, die van *sago* en vruchten leven, gelijk op de kusten *Mohammedanen* van den grooten *Maleitschen* volksstam; het zuidelijk gedeelte wordt door invallen der kleine Negers of *Papoes* van *Nieuw-Guinea*, een slecht en roofziek volk, geteisterd. In het midden des eilands ligt een groot meir. Nabij den zuidoosthoek van *Boeroe* ligt het eilandje *Amblauw*, hetwelk mede van die zelfde Wilden veel te lijden heeft. Vroeger was hier een kleine *Nederlandsche* post, welligt om de inlanders daartegen te beveiligen, die dus aan de verzwakking onzer magt in deze wateren wezenlijk verloren hebben. Spoedig kwam nu de Gouverneur-Generaal op *Amboina*, het vermaardste eiland der *Nederlanders* in de zoogenaamde *Groote Oost*. Den 5den Maart landde hij in de hoofdplaats, die bij het fort *Victoria* gebouwd is, doch volgens den Heer VAN ANGELBEEK geene bijzonder

gunſtige vertooning maakt, daar men van de heerlijke ligging weinig partij getrokken, en die als 't ware *gemaskerd* heeft. Het fort *Victoria* ſteekt in zee uit, en is volgens den reiziger OLIVIER (die mede in het gevolg van den Gouverneur-Generaal de reis deed), eene der ſchoonſte ſterkten in *Indië*, doch, door bergen beſtreken wordende, niet gelukkig gekozen, hetwelk eene halve mijl verder veel meer het geval zou geweest zijn.

Verdrukking der inboorlingen op Amboina door de Nederlanders.

Het was hier, dat VAN DER CAPELLEN gedurende zijn verblijf van anderhalve maand die geheele verandering van ſtelſel omtrent den inlander tot ſtand bragt, welke als een gedenkſtuk van *Nederlandsche* menſchelijkheid en beſchaving in de negentiende Eeuw met den hoogſten lof verdient te worden vermeld. Inderdaad had de knevelarij en mishandeling der inlanders, gedurende de zeventiende Eeuw (waarvan wij ter zijner plaatſe de treurige bewijzen hebben geleverd), bij nader onderzoek eene ſchrikbarende hoogte bereikt. De Heer VAN ANGELBEEK verhaalt daarvan het volgende. Het land van *Amboina* oudtijds onder de inboorlingen in verſcheidene huisgezinnen (*datis*) verdeeld, en de bevolking was bij de bezitneming door de *Hollanders*, in weêrwil van alle de ſnoodheden der *Portugeezen*, veel grooter dan tegenwoordig. Het volk werd toen door heerendienſten gekweld, door het *monopolie* van eene hoofdbron zijns beſtaans beroofd, tot opſtand (gelijk wij zagen) gedreven, en daarvoor op het wreedaardigst door mannen als DEMMER en VLAMING geſtraft. De vermindering van bevolking, hieruit ontſtaan, was der Maatſchappij geenszins onverwacht of onwelkom. Naar die zelfde mate verminderde ook de aankweeking

der nagelen, en werd dus dit voortbrengſel eensdeels duurder, en was ten anderen de ſluikhandel in hetzelve beter te beletten. Geheele landerijen verloren hunne eigenaars. Het erfdeel dier uitgeſtorvenen werd alsdan ten voordeele der overgeblevenen verkocht, die de verkooppenningen onderling deelden, doch wanneer in de *Negory* of het distrikt *niemand* meer aanwezig was (dit ſchijnt, helaas! dikwerf het geval te zijn geweest), zoo verviel het land aan de Maatſchappij. In dezen drukkenden toeſtand, die, zoo het ſchijnt, de geheele achttiende Eeuw voortduurde, verſcheen in 1809 eene oproeping van den Gouverneur-Generaal DAENDELS, die aan de inwoners des eilands verlof gaf tot de krijgsdienst, hetwelk te voren ſlechts die van de ſtad hadden genoten, dewijl men aan de zoogenoemde *Negory*-volken of landlieden, die tot den nageloogst gebezigd en niet veel beter dan ſlaven behandeld werden, deze zonderlinge *gunst*, van ſoldaat te worden, niet wilde verleenen. Thans ontging de ongelukkige *Amboinees* door de ſlavernij der krijgsdienst de hardere van den toenmaligen Gouverneur CRANSSEN, die hem niet alleen tot verpligte leveringen, maar ook tot andere gedwongene werkzaamheden noodzaakte. Wel twee- of driéduizend menſchen vertrokken te gelijk uit *Amboina*, en werden naderhand door nog anderen gevolgd. Daardoor werd het eiland zoo ontvolkt, dat op ſommige *Negoryen* weinig meer dan vijftien tot werken bekwame mannen gevonden werden. — Op het gezag van den Raadsheer van *Indië* VAN DER GRAAFF verhaalt de Heer VAN ANGELBEEK nog de volgende ſtaaltjes van willekeur onzer landgenooten in *Indië*. Toen in vroegeren tijd de bokkenharen paruiken in *Europa*

nog gedragen werden, had een Refident op het eiland *Saparoea* daarop eene *speculatie* gevestigd. Door zijnen *Europischen* bediende, eenen kapper van beroep, deed hij een aantal dier hoofdontfierfels vervaardigen, en dezelve aan de inlandfche Regenten als een uitftekend eerbewijs der *Hollandsche* Regéring toezenden, die zij, na het affnijden van hun eigen hair, moesten dragen, doch tegen honderd ducatons (*f* 315) het ftuk. Men kan zich verbeelden, welk eene figuur de geelbruine *Indiaansche* gezigten in deze witgepoederde paruiken zullen hebben gemaakt! De hoofdbeftuurder op *Amboina* bezigde de inwoners (die althans den *naam* van flaven niet droegen, en waarvan ook fommigen Christenen waren) voor *zich zelv'* tot flavenwerk, zoo als houthakken, kalkbranden enz. Men kon zich tegen drie of vier ducatons vrij koopen van dezen *buitengewonen* gedwongen' arbeid. Doch wanneer iemand dit geld met veel moeite en nood zamengebragt had, werd het aangenomen, maar, in plaats van den dus vrijgekochten, terftond een ander geprest. Sommige ambtenaren ontzagen zich niet, groote fteenen uit de nog bewoonde huizen, zelfs grafzerken van voorname inlandfche Christenen uit de kerk, te rukken, en daarvan voor zich zelve gebruik te maken. Is het te verwonderen, dat na eene dergelijke verdrukking de inlanders, zelfs de Christenen, bij de herneming van ons gezag in 1816, de vernieuwing van zulke tooneelen duchtend, tot opftand vervielen (de wijze *waarop* kwam met den valfchen en verraderlijken aard, die aan velen dier menfchen maar al te zeer eigen is, overeen). Maar zij kenden de bedoelingen der vernieuwde *Nederlandsche* Regéring met de overzeefche, vooral met de *Oostindische* Ko-

loniën, niet. Een ſchitterend bewijs hiervan gaf de volgende bekendmaking van den Gouverneur-Generaal, die wij, om het gewigt der zaak, en ter wegneming van het onaangename gevoel, hetwelk na de lezing van het bovenſtaande de borst van elken regtgeaarden *Nederlander* doordringen moet, hier in haar geheel laten volgen.

„Volkeren van *Amboina*, van *Ley-Timor*, van *Hitoe*, van *Oma*, van *Honimoa*, van *Noessa Laut*, van *Ceram*, van *Boero*, van *Amblauw*, *Manipa*, *Kelang*, *Bonoa* en *Goram*, en van de verdere eilanden hierom gelegen!"

Affchaffing van het Hongie of vernielingsregt der ſpecerijen. Publicatie.

„Toen wij voor acht jaren ons vaderland en onzen Koning verlieten, om in zijnen naam de uitgeſtrekte landen, in deze zeeën gelegen, te regeren, ontvingen wij reeds van hem den last, om bijzonder ook uwen toeſtand te onderzoeken."

„Hij wilde, dat wij ook u deelachtig zouden doen worden de zegeningen, die alle volkeren onder zijne heerſchappij genieten. Hij wilde ook voor u een weldoend vader worden, zoo als hij voor alle zijne onderdanen is, onder welke gij het geluk hebt te behooren."

„Veel was er voor ons te doen, om aan onze beſtemming te beantwoorden. Wij hebben daarom uwe belangen niet uit het oog verloren, maar door anderen doen onderzoeken wat voor uw geluk, voor uwe rust, voor uwen voorſpoed gedaan kan worden."

„Thans zijn wij zelf in uw midden gekomen, en deze komst moet u allen reeds een waarborg zijn geweest voor de belangſtelling, welke wij voor uwe welvaart en de welvaart uwer kinderen gevoelen."

„Wij hebben ons door eigen oogen willen overtui-

gen, of de berigten, die ons op onzen last door anderen gegeven zijn, en of de meening, die wij zelf ons van uwen toeſtand gevormd hadden, met de waarheid overeenſtemden."

„Wij hadden gewenscht, dat dit anders ware geweest, maar wij hebben tot ons diep leedwezen uw lot beklagenswaardiger gevonden, dan wij ons hadden kunnen voorſtellen."

„Gij zijt arm, terwijl de Voorzienigheid de rijkſte voortbrengſelen aan uwen grond geſchonken heeft; gij zijt afhankelijk van alle andere volkeren, terwijl gij de vruchten van eigen vlijt en nijverheid niet hebt leeren kennen; gij ſlijt uwe dagen in onrust, en gedurige twisten en oneenigheden onder u zelven en met uwe naburen, omdat gij de weldaden van rust, regt en regtvaardigheid niet kunt waarderen; gij haat en miskent het wettig gezag der Hoofden, uit uwe oude geſlachten geſproten, omdat hunne belangen niet de uwen zijn; gij onttrekt u aan de regering der wetten, omdat gij derzelver beſchermend vermogen niet weet op prijs te ſtellen."

„Gij drijft eenen gevaarlijken en ſchadelijken ſluikhandel, omdat gij de veiligheid en voordeelen van eenen vrijen handel niet hebt ondervonden; gij hebt eenen afkeer van allen arbeid, omdat gij het denkbeeld van dwang en verpligting daarvan niet kunt affcheiden; gij zijt ten prooi aan de roofzucht der lafhartigſte volkeren, die uwen moed en uwe krachten zouden vreezen, zoo gij eensgezind uw have en goed, uwe vrouwen en kinderen wist te verdedigen."

„Menigvuldig en groot zijn deze rampen! vele oorzaken hebben daartoe bijgedragen, waaraan echter gij zelven grootendeels onſchuldig zijt. Wij weten dat,

en zullen die den Koning, uwen en onzen Heer, doen vernemen. Wij zijn dan ook niet tot u gekomen om u te bestraffen, maar om u op te beuren en te redden."

„De middelen die daartoe noodig zullen zijn, vorderen eene langere overweging, dan wij in dit oogenblik, gedurende ons kortstondig verblijf in uw midden, daaraan kunnen besteden. Hetgeen echter onze hand nu reeds dadelijk te doen vindt, is reeds voor u door ons gedaan, of zal terstond geschieden, opdat gij onverwijld de vruchten daarvan moogt inoogsten."

„Uwe nagelboomen, die gij thans uwe zorg niet waardig acht, omdat zij uwe moeite en arbeid, daaraan besteed, niet beloonden, zullen reeds dit jaar dierbaar voor u worden, door de meer zekere en grootere voordeelen, die gij en uwe Hoofden daarvan zult hebben."

„Zonder arbeid kunnen menschen noch maatschappijen bestaan. De arbeid, die nuttig is, moet echter doel en belooning hebben. Wij zullen geenen nutteloozen arbeid van u vorderen, en geen arbeid onbeloond laten."

„De Negorij-diensten, die gij verrigten moet, zijn in het belang van u zelven en van uwe vrouwen en kinderen. De arbeid, die het Gouvernement van u zal vorderen, zal u reeds nu een dubbeld loon opleveren van hetgeen gij thans geniet, op dat dit u tot vrijwilligen arbeid aanmoedige. Waar eenmaal vrijwillige arbeid gevonden kan worden, zal geen gedwongen arbeid meer bestaan."

„De leveranciën, die het Gouvernement vooreerst nog van u zal vergen, zullen reeds, van dit oogenblik aan, voor u gemakkelijk en voordeeliger gemaakt

worden. Men zal niets om niet van u verlangen; alles zal aan u tegen billijke en redelijke prijzen betaald worden, opdat gij uw eigen voordeel daarin leert kennen, en ook daardoor de lust tot arbeid in u opgewekt worde."

„De *Hongie* (uitroeijing der fpecerijboomen), die zoo lang en zoo zwaar op u gedrukt heeft, zal flechts de herinnering van geledene rampen bij u overlaten; zij zal van dit oogenblik af aan niet meer beftaan en voor altijd vernietigd zijn. Gij zult voortaan uwe woningen, uwe vrouwen en kinderen, niet meer behoeven te verlaten, dan om dezelve en uwe naburen tegen uwe en hunne vijanden te befchermen. Het Gouvernement zal u daartoe zijne befcherming verleenen en de middelen tot zelfverdediging aan u gemakkelijk maken."

„Ook in de nieuwe wetten en voorfchriften, die wij u geven zullen, zult gij die blijken onzer bezorgdheid voor uwe welvaart ontdekken. Gij zult daarin uwe aloude inftellingen weder vinden. Gij zult daarin uwe regten en verpligtingen, en de regten en verpligtingen uwer Hoofden, naauwkeurig leeren kennen. Deze uwe wettig gekozen Hoofden zullen uwe achting en uwe liefde verdienen, door uwe billijke belangen voor te ftaan. Gij zelf zult overal goed en gemakkelijk regt vinden, en niemand u ongeftraft in uwe regten kunnen krenken."

„Ziet daar dan, volkeren van *Ambon* en van alle omliggende eilanden! hetgeen wij reeds tot uw welzijn gedaan hebben, en vertrouwt op hetgeen wij verder trachten zullen, voor uwe welvaart meer te bewerkftelligen. Aan onze goede bedoelingen kunt gij

niet twijfelen, daar hetgeen gij weldra zult ondervinden, u ten waarborg moet verſtrekken. Dan wederkeerig vestigen wij ook onze verwachting op uwe medewerking tot het goede, hetwelk wij zoo hartelijk gaarne wenſchen daar te ſtellen. Hetgeen wij van u verlangen, is rustige onderwerping aan de wettig over u geſtelde Hoofden, en gehoorzaamheid en eerbied voor hem, dien wij, onzentwege, over u geſteld hebben, zoowel als voor diegenen, die in onzen en in zijnen naam tot u zullen ſpreken en over u zullen regeren; uw eigen belang, uwe eigene rust en welvaart, en het geluk van uwe vrouwen en kinderen is daarmede op het naauwst verbonden; voor billijke en beſcheidene klagten over werkelijk en zelfs over vermeend onregt, zal ſteeds de weg voor u allen open ſtaan; opzettelijk valſche aanklagten zijn echter een gruwel en kunnen niet ongeſtraft blijven."

„Wij hebben in den genen, dien wij het opperbeſtuur over u hebben toebetrouwd en die met onzen wil en onze bedoelingen bekend is, eenen waarborg voor de zachtheid en langmoedigheid, met welke verongelijkten zullen worden aangehoord, en voor de regtvaardigheid, met welke ieder, die tot hem komt, zal worden behandeld; maar wij vertrouwen ook, dat in hem de man zal worden gevonden, die ongehoorzame, wederſpannige of lasterlijke ingezetenen met klem zal weten te bedwingen en te ſtraffen; wij willen, dat hij een medelijdend en zorgvuldig vader voor alle goeden en vooral voor lijdenden en onderdrukten, maar ook een ſtreng en onverbiddelijk gebieder voor alle kwaadwilligen zij."

„Beſchouwt dan de ambtenaren, die over u geſteld

zijn, als uwe beſchermers en weldoeners; ontvangt de ambtenaren, die wij nader tot u zenden zullen, als vredeboden, die in onzen naam u toekomſtige welvaart komen verkondigen. Zij zullen uwe ſpecerijboomen niet omkappen, maar u leeren, hoe gij dezelve, voor uw eigen gemak en voordeel, moet planten en onderhouden; zij zullen uwe akkers en tuinen niet verwoesten, maar u onderwijzen om dezelve beter en winstgevender aan te leggen en te bebouwen; zij zullen uwe praauwen niet vernielen, maar u de wegen en havens aanwijzen om daarop met voordeel voor u zelven te varen en handel te drijven; zij zullen uwe woningen niet verbranden, omdat gij roovers gehuisvest hebt; zij zullen weten, dat vrees en noodzakelijkheid u daartoe dwongen, u de middelen aantoonen en in handen ſtellen om uw have en goed, uwe vrouwen en kinderen, tegen dat geſpuis te verdedigen; zij zullen tusſchen ſtrand- en bergvolkeren geen onderſcheid maken, maar allen gelijkelijk beſchermen; zij zullen niemand in de uitoefening van zijne Godsdienst ſtoren, maar u leeren deugdzame menſchen en goede onderdanen te zijn."

„Hoort gij dan allen, volkeren van *Ambon* en omliggende eilanden! de ſtem des Konings, die door ons thans tot u ſpreekt; verblijdt u zijne onderdanen te zijn, en maakt u waardig het geluk, hetwelk hij over u verſpreiden wil."

„Dan zal het u allen en uwe kinderen welgaan, en gij allen zult eenmaal, naast God, den Koning zegenen, die het eerst is bedacht geweest, om uwe rampen in blijdſchap te doen verkeeren."

„Wij gelasten, dat deze Publicatie in de *Nederduit-*

sche en *Maleitsche* talen zal worden afgekondigd en aangeplakt, alom waar zulks te geschieden gebruikelijk is (*)."

(*) Tot opheldering van dit gewigtige besluit dient, dat de bevolking in *Amboina*, niet alleen in betrekking tot de Godsdienst, als *Christenen* (van de Hervormde belijdenis) en *Mohammedanen*, maar ook ten aanzien hunner burgerlijke betrekking, als *stedelingen* of *burgers* en *Negory-volken*, verschillen. De eersten, afstammelingen der *Portugeezen*, oude bezitters des eilands, of van *Hollanders*, zijn volmaakt burgerlijk vrij. De *Negory*-volken of landlieden daarentegen, deels oorspronkelijk van de *Alfoereezen* of *Harafoeras*, die te voren het midden des eilands bewoonden, doch onder de *Nederlanders* van hunne bergen zijn afgedaald, zijn niet alleen tot de aankweeking der kruidnagelen verpligt, maar ook om zich maandelijks bij afwisseling naar de hoofdplaats te begeven, en aldaar voor de Regéring te arbeiden, tegen *drie* guldens of dertig pond rijst in de maand, na welken tijd zij door anderen worden vervangen. Zij dragen den naam van *kwart-volken*. Zij zijn meestal Christenen, en hun hoogste wensch is de verkrijging van het burgerregt in de Hoofdplaats, hetwelk hen van de diensten ontslaat, waardoor zij in zekere mate in het lot der voormalige bewoners van *Spaansch-Amerika* deelden. Elke *Negory* of Gemeente heeft haren *Raja*; doch wanneer zij klein is, voert deze slechts den titel van *Pathi* of *Orang Kaya*; voorts heeft zij haren leeraar of schoolmeester en eene kleine kerk. Er zijn slechts twee of drie *Mohammedaansche* Negorijen, zekerlijk van *Maleitsche* afkomst. De Heer VAN ANGELBEEK, uit wiens Dagboek wij deze berigten ontleenen, schrijft aan de Christenen minder goede hoedanigheden toe dan aan de *Mohammedanen*, waaromtrent nogtans de Heer OLIVIER juist het tegenovergestelde berigt. *Reizen*, II. D. bl. 61. „Het „is" volgens hem, „eene onwedersprekelijke waarheid, „dat de inwoners van de Christen-distrikten veel beschaaf„der, gehoorzamer en meer onderworpen zijn aan de wet„ten, dan de *Mohammedaansche* inboorlingen, die eenen on„uitroeibaren religiehaat tegen de Christenen koesteren, wel-

Andere verbeteringen op Amboina.

Ook andere weldaden bewees de Gouverneur-Generaal van *Amboina*. De beide ſchiereilanden van hetzelve, *Hitoe* en *Ley-Timor*, worden door eene ſmalle landengte van ſlechts tien minuten gaans vereenigd, wier doorgraving voor den handel met *Ceram* en andere bijgelegene eilanden hoogst wenſchelijk was, doch tot daartoe voor den alleenhandel der *Nederlanders* niet alleen nutteloos, maar zelfs gevaarlijk geacht werd. Dit werk, 't welk de Gouverneur PADBRUGGE, die van 1783 tot 1787 regeerde, reeds had doen ondernemen doch dat ſedert geſtaakt was, als nu met kracht te hervatten werd door den Gouverneur-Generaal bij het veranderde ſtelſel raadzaam geoordeeld. Dagelijks zouden er 200 man aan arbeiden, waartoe gedeeltelijk de *Javaansche* ſoldaten zouden gebruikt worden. Voor den beroemden natuurkundige RUMPHIUS op *Amboina*, wiens graf langen tijd vergeten was, werd, na deszelfs wederontdekking, een gedenkſtuk opgerigt. Ook het aanleggen van eene waterplaats bij de ſtad *Amboina* werd door den Gouverneur-Generaal vastgeſteld; men moest te voren ſteeds water van de overkant der baai halen. Omtrent den toeſtand der Godsdienst deed de Heer VAN DER CAPELLEN ook onderzoek. Er waren bij de Hervorm-

„ken zij ſlechts zoo lang verborgen houden, als onze over„magt hen daartoe dwingt." Ook de Heer VAN ANGELBEEK zegt ergens, „dat de *Negory-volken*," die volgens hem meest alle Christenen zijn, „niet ſtelen, en dat men hun gerustelijk „alles kan toevertrouwen." Het beloofde in de Proclamatie van den Gouverneur-Generaal kwam, volgens dienzelfden ſchrijver, indedaad in werking; de gedwongen dienst te *Amboina* bleef wel in ſtand, maar de menſchen werden zeer goed betaald en gevoed, zelfs beter dan onder het *Britsche* beſtuur.

de Gemeente in de ſtad *Amboina* of *Ambon* twee leeraars, ROORDA VAN EYSINGA en KAM. Eerstgemelde is door zijne reizen ook in *Nederland* bekend, laatstgenoemde was een ijverig uitbreider van het Christendom, en had zelfs eene drukkerij met twee perſen opgerigt, waarop hij onderwijsboekjes in de landtaal, door hem zelv' opgeſteld, met *Hollandsche* letters drukte, om die onder de inboorlingen te verſpreiden. Het ſchijnt echter, dat hij wat te veel ijverde voor de vermeerdering van het getal der belijders, zonder genoegzaam derzelver inwendig gehalte te wegen. Dit althans zou men opmaken uit een antwoord, hetwelk de Gouverneur-Generaal hem zou gegeven hebben, toen hij de vermeerdering der uitwendige kerk van *Amboina* vermeldde, „of het namelijk niet goed „zou wezen, van die belijders eerst *menschen* te ma„ken?" Dit gezegde, wordt daarbij gevoegd, zou op het geheele onderwijs van den braven en waarlijk verdienſtelijken KAM eene weldadige uitwerking hebben gehad. Er was op het eiland eene groote behoefte aan bijbels, naar welke de aanzienlijke inlanders eene ongemeene begeerte deden blijken, zonder het goddelijke boek in zijn geheel te kunnen bezitten. De Heer KAM, die ook buiten het eiland, te *Monado* op *Celebes*, de gemeenten bezocht en vermeerderde, kon aldaar aan allen, die het begeerden, ſlechts een gedeelte, b. v. een Evangelie of eenen Zendbrief ter hand ſtellen, en ontving voor die weinige bladzijden ſomtijds bamboezen met ſtofgoud vervuld, gouden knoopen enz., die hij tot verbetering van het kerkgebouw en onderſteuning der armen beſteedde (*). De Gouverneur-Gene-

(*) OLIVIER, II. D. bl 37–39. Er zijn te *Amboina* twee kerken, eene *Hollandsche* en eene *Maleitsche*.

raal rigtte dus even voor zijn vertrek een Bijbelgenootſchap op, ten einde deze ſchaarsheid te doen ophouden, en niemand zal ontkennen, dat dit *hier* althans eene hoogstweldadige inrigting was. Niet alleen *Hitoe*, waar zich de hoofdſtad van *Amboina* bevindt, maar ook *Ley-Timor* en het naburige eiland *Haroeka* werden door den Gouverneur-Generaal bezocht, die overal nuttige plaatſelijke inrigtingen maakte, en van het kruidnageleiland naar dat der muskaatnoten, *Banda*, overſtak.

Aankomst te Banda.

Den 22ſten April verſcheen de Opperlandvoogd op de hoogte van de *Banda*-eilanden, en op het oogenblik zijner aankomst barstte de geweldige vuurberg (*Goenong-Api*), die anders ſlechts eenigen rook van zich geeft, in vlammen uit; eerst zag men uit zijnen *krater* den rook als kromme vederen uitgaan, die ſpoedig door onderaardſchen donder, dikke rookwolken, vuurvlammen en eenen aschregen gevolgd werd (*). De Ouden zouden dit verſchijnſel zekerlijk als een merkwaardig gunſtig of ongunſtig voorteeken hebben beſchouwd. Voor de arme inwoners dezer gewesten althans was het ditmaal niet dan heilſpellend. Reeds ſedert lang door den lagen prijs hunner noten en foelie, geheel onevenredig met hunne behoeften, in den diepſten nood verkeerende, daar alle hunne levensmiddelen, gelijk wij reeds vroeger zagen, uit *Java* of elders moesten aangebragt worden, hadden zij zich in ſchulden geſtoken, die hun de vorige Gouverneur BOEKHOLTZ had kwijtgeſcholden; doch hiermede was de grond van het kwaad niet weggenomen. Weldadige

(*) OLIVIER, II. D. bl. 86. 87. Ook de Heer VAN ANGELBEEK vermeldt, als ooggetuige, dit verhevene ſchouwſpel.

verordeningen van den Gouverneur-Generaal bij deszelfs verblijf op *Banda* zorgden voor eene betere betaling dezer ongelukkigen, en maakten hem bij dezelve zoo bemind, dat zij reeds aan hunne zuigelingen zijnen naam, als dien van hunnen beſchermengel, leerden uitſpreken (*). Het huis van den Reſident op het hoofdeiland *Banda Neira* was door de zware aardbeving van 1816 bijna geheel ingeſtort; er werd thans een nieuw gebouwd, doch de Reſident vertoefde nooit des nachts op dit zeer ongezonde eiland, maar begaf zich altijd des avonds naar het tegenoverliggende *Lontor*. De ongezondheid wordt eensdeels aan de dampen van den naburigen *Goenong-Api*, anderdeels aan de hoogstongerijmde gewoonte, om de lijken in de huizen te begraven, toegeſchreven. Over 't algemeen was het met deze eilanden treurig geſteld. De Perkeniers, afſtammelingen van *Europeanen*, bewerken de 500,000 notenboomen des eilands, die in goede jaren wel 400,000 pond noten en 100,000 pond foelie geven, niet zelve, maar laten zulks door ſlaven verrigten, wier aantal destijds niet meer dan 1670 bedroeg, daar de ſlavenhandel (hier werden die ongelukkigen meestal uit *Celebes* en de omliggende eilanden gehaald) verboden was. Men trachtte dit voor de teelt der muskaatnoten onttoereikende getal door veroordeelde bannelingen uit *Java* te vergoeden, doch dezen waren meestal ongehuwd, en het getal der vrouwen is op *Banda* niet overvloedig; zoodat,

(*) OLIVIER, t. a. pl., bl. 95. Het is dezelfde BOECKHOLTZ, wien D. VAN HOGENDORP zoo zwaar beſchuldigt (zie III. D. 1. St. bl. 370.), die hier door OLIVIER als de vader zijner onderhoorigen wordt voorgeſteld. Maar omtrent alle oordeelvellingen der *Ultra-Liberalen* zij men behoedzaam!

daar bij de ongezondheid der eilanden de fterfte de geboorte overtreft, er eerlang waarfchijnlijk handen voor de aankweeking dier kostbare fpecerijen zullen te kort fchieten. Reeds nu fchatte de Heer VAN ANGELBEEK de bevolking, behalve de krijgslieden, flechts op 3000 of 4000 zielen.

De Gouverneur-Generaal op Honimoa en Ternate.

De Gouverneur-Generaal keerde nu naar *Honimoa* terug. Hier, gelijk op *Banda*, fprak hij verfcheidene Regenten, zoo van die eilanden zelve, als van het tegenoverliggende groote eiland *Ceram* (alwaar de *Nederlanders* nog ruim 12,000 onderdanen hebben), die hem hunne hulde kwamen betoonen en uit zijnen mond de welwillende oogmerken der *Nederlandsche* Regéring vernamen, terwijl men hen, op hun verzoek om vermeerdering van den prijs der nagelen, naar de verordeningen verwees, die eerstdaags op dit punt ftonden uit te komen. Aan de Christen- zoowel als *Mohammedaansche* Regenten werden kleedingsftoffen, en aan de eerften ook een Bijbel ten gefchenke gegeven. Van *Honimoa* werd koers gezet naar *Ternate*, alwaar de Sultan in volle ftaatfie en met een groot gevolg den Gouverneur-Generaal verwelkomde.

De Sultan van *Tidor*, die mede verfcheen, was niet, gelijk die van *Ternate*, in de montéring van Overfte gekleed, maar befpottelijk uitgedoscht in de ftijve hofkleeding van voor eene halve Eeuw; beide droegen nogtans tulbanden, het kenfchetfende hoofddekfel der *Mohammedanen*. Sedert 1817 was men op deze eilanden, die de ware *Molukken* en het eigenlijke vaderland der fpecerijen zijn, opgehouden den groei te beletten, dien de milde Natuur hun zoo rijkelijk had gefchonken, en die telkens gewelddadige uitroeijing eischte. Men ftelde den Sultan van *Ternate*

voor, om weder eene *Nederlandsche* post op de Oostkust van het groote eiland *Dsjilolo* te vestigen, ten einde dat eiland tegen de zeer verwoestende invallen der *Nieuw-Guineërs* te beveiligen, en deszelfs bewoners, bij welke de kruidnagelen en muskaatnoten eigenlijk te huis behoorden, in de gelegenheid te ſtellen, die aan te kweeken en te verkoopen. Hierop werd echter geen beſlisſend antwoord gegeven.

Sultan Badr Eddin van Palembang verzoekt om genade.

Alle de naar *Amboina*, *Banda* en *Ternate* gebannen Vorsten, zoowel van *Solo* of *Soerakarta* als van *Bantam* en *Palembang*, beijverden zich, den Gouverneur-Generaal hunne opwachting te maken, en om terugkeering in hun vaderland, of althans verzachting van ballingſchap te verzoeken. Aan de meesten hunner werd zulks toegeſtaan; aan anderen niet. De afgezette Sultan van *Palembang* had gehoor bij den Gouverneur-Generaal, en ſtelde hem zijne zes jonge en zes reeds volwasſene zonen, waarvan deoudſte zijn Mederegent was geweest, voor. Alle deze Prinſen waren, volgens een' ooggetuige, uitnemend ſchoon. Zijne bede, om zijne dagen te *Batavia* te mogen doorbrengen, werd hem geweigerd, ſchoon hij — de weleer zoo magtige, zoo trotſche BADR EDDIN (*) — den Gouverneur-Generaal te voet viel. Het zal dezen menschlievenden Landvoogd zwaar gevallen zijn, zulk een verzoek te weigeren; maar men mogt de veiligheid der *Nederlandsche* bezittingen niet aan eene opwelling van goedhartigheid wagen. Nogtans werd hem dadelijk meer vrijheid gegeven, en de Gouverneur-

(*) De naam BADR-EDDIN of BEDR-EDDIN beteekent: *de volle Maan* (*de schoonheid*) *der Godsdienst.*

Generaal beloofde, bij zijn vertrek naar *Europa* den gewezen' Sultan de verzochte verplaatſing te zullen vergunnen.

Komst te Tidor. Verdrag met dien Sultan en dien van Ternate.

Van *Ternate* vertrok de Gouverneur-Generaal, na een uitſtapje op *Dsjilolo*, naar *Tidor*. Hier ontving hij de hulde van drie Vorsten der *Papoes*-eilanden, *Masaul*, *Waygeeuw* en *Waygamma*, welke met hunne huisgezinnen de eenige *Mohammedanen* zijn in deze drie eilanden, die anders op de kusten door *Papoes* en binnenslands door *Harafoeras* of *Alfoereezen* bewoond zijn. Doch die Vorsten verklaarden zich met zekeren afkeer tegen het denkbeeld, als of zij van deze Barbaren afſtamden, hoewel zij, naar de gisſing van den Heer VAN ANGELBEEK, van vaderszijde van uit *Hindostan* gevlugte *Mohammedanen*, van moeders kant van *Alfoereezen* afkomſtig zijn. Hoezeer *Mohammedanen*, toonen de belagchelijke ſprookjes nopens hunnen oorſprong, dat zij die wet en de daarin voorkomende ſchepping van den mensch door den eenigen God niet moeten begrijpen (*). *Ternate* en *Tidor* waren oorſpronkelijk, volgens de overlevering der tegenwoordige bewoners, door de *Alfoereezen* bewoond, maar deze door den *Maleitschen* volksſtam verdrongen, die daarop, zich in *Ternate* en *Tidor* hebbende nedergezet, ook *Dsjilolo* veroverde (†).

Den 21ſten Mei werd de verpligting voor de beide Sultans, om de muskaatnoten en kruidnagelen op

(*) Zij beweren namelijk, volgens den Heer VAN ANGELBEEK, dat een *hoogere geest* een ei gelegd heeft, waaruit hun ſtamvader ontſproten zou zijn, die zich zelv' eene gezellin had verwekt, en de *Papoes* ten onder bragt. Dit is blijkbaar een *Heidensch* overblijfſel, op het *Islamismus* overgeplant.

(†) Uit het dagboek van VAN ANGELBEEK.

hun grondgebied uit te roeijen, *opgeheven*, en den 27ften Mei plegtig een verdrag met hen gefloten, waarbij zij, de oppermagt der *Nederlandsche* Regéring erkennende, de vrije befchikking over hunne troonen behielden, doch beloofden, de *Nederlanders* altijd in oorlog ter zee en te land met volk en vaartuigen ter dienst te ftaan, *geene gemeenschap met vreemde volken te houden, noch verbindtenissen met dezelve aan te gaan*, buiten toeftemming der *Nederlandsche* Regéring; de twisten onderling of met hunne naburen door deze te laten beflechten, en geene wetten te geven, die den binnenlandfchen handel konden benadeelen; zij erkenden het regt der Regéring, om in hun land ambtenaren (ook inlandfche) aan te ftellen, fterkten te bouwen, en uitfluitend gezag over alle vreemdelingen te voeren. Zij mogten geene willekeurige ftraffen opleggen, maar moesten de fchuldigen aan den bevoegden regter overgeven om naar den *Koran* of andere wetten des *Islams* te worden gevonnisd, echter zonder verbeurdverklaring of verminkende ftraffen. De nu vrijelijk aan te kweeken fpecerijen moesten uitfluitend aan de *Nederlandsche* Regéring worden geleverd (welke daartoe op *Ternate* eenen ambtenaar zou aanftellen), de nagelen tegen tien, de foelie tegen twaalf, en de noten tegen acht ftuivers het pond, ten behoeve der eigenaars; doch de Sultans zouden als premie van aanmoediging 10 ten honderd bekomen. Ook zouden zij werklieden en bouwftoffen, tegen behoorlijke betaling, aan de Regéring leveren. De rijksfieraden zouden als waarborg, dat dezelve nimmer vervreemd zouden worden, aan den Refident worden ter hand gefteld. Voor dit alles zouden de

jaarlijksche onderstandgelden, door de Regéring vroeger aan de Sultans, als vergoeding voor de uitroeijing der specerijen toegekend, blijven bestaan. Blijkbaar behielden zij beiden nog slechts eene schaduw van gezag met een' ijdelen titel, en stonden niet verre boven de Regenten op *Java* (*). Nogtans moet men tevens erkennen, dat van sommige punten van dit verdrag niet enkel *Nederland*, maar ook de menschheid voordeel trok. En in welke bepalingen denkt men, dat de Sultan van *Ternate* zwarigheid maakte? in zijne vernedering tot nietsbeduidend werktuig der *Hollanders?* in de bewaring zelfs zijner rijkssieraden door dezen? o neen! slechts in die artikelen, welke door de vrijstelling van den landbouw de welvaart zijner onderdanen konden bevorderen, *die alsdan te weelderig worden en zich ligt tegen den Sultan en zelfs tegen de Regéring zouden verzetten.* Is het niet pligt der menschelijkheid, aan zulke wezens de vrije beschikking over hunne onderdanen, wier welzijn zij als strijdig met het hunne beschouwen, te ontnemen?

Komst te Kema en Menado op Celebes.

Voor het vertrek van den Heer VAN DER CAPELLEN rigtte hij op *Ternate* eenen Hoogen Raad van Justitie op. Het vertrek naar *Celebes* had plaats op

(*) Ook werd het verdrag wel door de *Sultans* op den *Koran*, doch geenzins van de *Nederlandsche* zijde bezworen, en was dus slechts eene vernieuwing der verpligting van eenen Vasal. Omtrent gelijktijdig werd ook een nieuwe Sultan op *Batjan*, die echter enkel den titel van *Panghoeloe* of *Opperhoofd* wilde aannemen, door den Resident NEYS in het fort *Barneveldt* aangesteld en beëedigd. De kroon was van bordpapier! Zie OLIVIER's *Reizen*, II. D. bl. 167-174.

den 7den Junij. Eerst kwam men aan het *Etablissement Kema* of *Kemma* op de uiterste Noordoostpunt des eilands, onder den hoogen berg *Klabat*, alwaar het touwwerk van boomschors, *ganwata* genaamd, wordt vervaardigd (*), en door de *Alfoereezen*, bewoners dezer oorden, geleverd; de betaling geschiedt in lijnwaten. De afstand tusschen *Kema* en *Menado*, waarheen zich de Gouverneur-Generaal ook begaf, is zeven uren. Dit land is zeer vruchtbaar en ongemeen goed bebouwd. Het brengt niet alleen genoegzaam bergrijst voort, maar de koffijteelt is er in 1822 opzettelijk van Regéringswege door de *Javanen* overgebragt, en schijnt wel te gelukken; er waren toen reeds 5000 of 6000 boomen. Op *Menado* bestaat sedert 1703 het *Nederlandsche* fort *Amsterdam*. Nog werd het naburige *Lotor* bezocht, waarop de reis over zee naar *Macassar* ging. De toestand van *Celebes* vereischte bijzondere opmerkzaamheid; wij zullen denzelven van wat hooger moeten ophalen.

Reeds vroeger (†) hebben wij gezien, dat de vernedering van *Macassar* door de *Nederlandsche* O. I. Maatschappij ten gevolge had, dat onze toenmalige Bondgenoot, de *Raja* van *Boni*, door SPEELMAN zoo begunstigd werd, dat hij naderhand dezelfde rol, als het nu vernederde *Macassar*, begon te spelen. In den oorlog van 1778, waarin de *Nederlanders Macassar* met storm innamen (§), geraakten de rijksfieraden, zonder welke, naar de vooroordeelen dier volken, nie- **De Koningen van Boni op Celebes.**

(*) Het is van den *Areeng-* of *Sagoweerboom.*

(†) II. D. bl. 192. 193. 312. III. D. 1. St. bl. 242.

(§) *Ald.* bl. 218.

mand Koning zijn kan, in handen van eenen Prins van *Macassar*, die dezelve den Gouverneur RIJKE aanbood. Maar deze weigerde die, het is onbekend waarom, waarop zij in handen kwamen van den voorlaatſten Koning van *Boni*. Dit gaf hem eenige aanſpraak op dien troon, en hoop op de verwezenlijking van het reeds voor lang gekoesterde plan des *Raja's* van *Boni*, om tevens Heer van *Macassar* te worden, en dus het zuiden van *Celebes* onder ééne heerſchappij te vereenigen.

Betrekkingen tot Boni gedurende deze Eeuw.

Hoezeer dit ontwerp niet gelukte, rees echter het gezag van *Boni*, door overgroote inſchikkelijkheid der Maatſchappij, die reeds de zwakheid des ouderdoms toonde, al meer en meer, en werd eindelijk dreigend voor haar gezag en voor de onafhankelijkheid der andere Vorſten. Het gezag der *Nederlanders* werd zoodanig miskend, dat in de ſtraten zelve van *Macassar* door den Gouverneur BETH tegen de inlanders moest worden geſtreden, en dat *Nederlandsche* krijgslieden *buiten* de ſtad genoegzaam ongeſtraft in 1805 vermoord werden. De post van *Macassar* vereischte ſpoedig eene ton gouds jaarlijks toelage, en men had de *Boniërs* door ruime geſchenken verwend, zoodat zij, thans de magtigſten geworden, die als *hulde* verwachtten. De wettige inkomſten van vertiening en verpachting, die de *Nederlandsche* Regéring op *Celebes* genoot, en die haar in het zoo bezwarende onderhoud van dit eiland eenigzins te gemoet kwamen, liepen bijna te niet. Dus was het *Europische* gezag op *Celebes* reeds meer of min veracht, toen de *Britten* in 1811 dat eiland bemagtigden. Hunne meerdere magt duldde minder inſchikkelijkheid, en dus werd onder anderen

de flavenhandel, die er bij den heerfchenden menfchenroof aan velen een beftaan gaf, verboden. Doch de Koning van *Boni*, prat op zijn verkregen aanzien, durfde zelfs de *Engelschen* trotféren; de Generaal-Majoor NIGHTINGALE verdreef hem daarop niet alleen uit zijne hoofdftad naar het gebergte, maar bemagtigde ook de rijksfieraden van *Macassar*, die aan *Boni* nog altijd aanfpraak gaven op dat Rijk. Dan ook de zoo magtige Heeren van *Indostan* ondervonden, dat zij niet altijd beftand waren tegen den hardnekkigen tegenweer der *Boeginezen*. Driemaal werden zij op *Soepa*, een afzonderlijk Rijkje aan de Westkust des eilands, geflagen; de dood van den bevelhebber PHILIPS bemoedigde de misnoegden; zij maakten zelfs met oude vijanden van *Boni* een groot verbond tegen de *Britsche* Regéring, die hare werkzaamheden daarom ftaakte, dewijl zij wist, dat *Celebes* moest worden teruggegeven, en dus daaromtrent geene noodelooze kosten doen wilde. Bij de teruggave in December 1816, aan den Commisfaris en Raad van *Indië* CHASSÉ, was de *toon* van den *Raja* van *Boni* onderworpen en vredelievend, doch hij kwam niet, volgens de beftendige gewoonte, naar *Macassar* op, en weigerde de teruggave van het door hem veroverde, hetwelk een groot gedeelte onzer erkende bezittingen uitmaakte. Nog altijd zocht echter de Regering met zachtheid te winnen, hetgeen zoo moeijelijk door geweld te verkrijgen was. Inmiddels was de Koning van *Boni* geftorven, en (tegen de gewoonte van andere Oosterlingen, doch volgens een beftendig gebruik op *Celebes*) door zijne naaste vrouwelijke bloedverwante, zijne zuster, opgevolgd. De onderhandelingen beloofden den besten uitflag; eene

menigte inlandſche Vorſten van *Celebes* lieten zich op *Macassar* vinden, om de zoo bij uitſtek zeldzame gebeurtenis, de komst van eenen Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië* aldaar, door hunne hulde te vieren (*).

Komst van den Gouverneur-Generaal te Macasſar. Onderhandelingen.

Deze vertrok op den 16den Junij van *Menado* naar het zuidwesten van *Celebes*. De Gouverneur der *Molukken*, MARKUS, verliet hem aldaar met de ſchooners *Daphné* en *Pollux*, om zich naar een ander goudrijk distrikt (*Gorontalo* of *Goenong Tello*) der Zuidkust van het noordelijkſte ſchiereiland van *Celebes* te begeven, alwaar zich eene kleine *Nederlandsche* vestiging onder eenen Asſiſtent-Reſident bevindt. De Reſident NEYS vertrok met de korvet *de Zwaluw* weder naar *Ternate*. De reis van den Gouverneur-Generaal werd zeer belemmerd door tegenwind (de zuidoost-*mousson*), en ging oostwaarts langs *Ternate*, *Tidor* en *Dsjilolo* tot *Boero*, en van daar Z. W. en Westwaarts naar *Macassar*. Deze togt, gedeeltelijk vlak in den wind, werd nogtans in zeventien dagen, en dus met veel ſpoed, volbragt. Den 4den Julij was de Gouverneur-Generaal te *Macassar*. Hier werd hij niet ſlechts door de *Nederlandsche* gezagvoerders (den Gouverneur VAN SCHELLE, den Commisſaris TOBIAS, die van *Borneo* herwaarts verplaatst was, den Heer VAN TEUTEM, Voorzitter der Regtbank, en den Secretaris MAIJOR), maar ook door de meeste inlandſche Grooten en Vorſten ontvangen. Eerst geſchiedde de hulde bij vertegenwoordigers; doch de Koning van *Macassar* (*Goa*) en die van *Sidenring*, een man

(*) *Nederl. Hermes*, Oct. 1827, bl. 18–27. Junij 1828, bl. 8–10. 15. 16.

van 80 jaren, verfchenen benevens verfcheidene andere in perfoon; niet echter de Koningin van *Boni*, maar haar broeder, die haar vertegenwoordigde, met een' grooten ftoet van Edelen en de zeven *kiesheeren* des Rijks (*). Thans kwam in deze Vergadering, de aanzienlijkfte in *Celebes* federt Eeuwen, de vernieuwing van het oude, door SPEELMAN in 1669 geflotene zoogenaamde *Bongay's Contract* ter bane. Even als in de *Molukken* wilde men het drukkende van den alleenhandel zoo veel mogelijk wegnemen, en de beginfelen der Eeuw op deze volken toepasfen. Ook werd de afkoop van manflag voor geld of geldswaarde, die op *Celebes* nog altijd, evenzeer als in onze vroegere Middeleeuwen, plaats had, voor goed afgefchaft; iets, hetwelk minder tegenftand vond, dan men zou verwacht hebben. Hierin ftemde *Boni* ook, doch wilde zich de Oppermagt of het Opperleengezag over de andere Staten aanmatigen, zoodat geen der Vorften anders, dan met een' Rijksgroote van *Boni* verzeld, met de *Nederlandsche* Regéring zou hebben mogen handelen, hetwelk dezen niet dulden konden, maar hunne gelijkheid met *Boni* voor den Gouverneur-Generaal beweerden. Deze verklaarde dus in perfoon, dat men *Boni* wel voor den eerften in rang der Bondgenooten (†), doch niet als het Hoofd derzelve kon erkennen. De Prins en zijne Grooten verzochten vijftien dagen uitftel, om met de Koningin daarover te raadplegen; de Gouverneur-Gene-

(*) Uit het dagverhaal van den Heer VAN ANGELBEEK.

(†) Den *primus inter pares*, gelijk de *Romeinen* zich uitdrukten.

raal ſtemde dit toe, doch de beloofde terugkomst had geene plaats; men drong integendeel ſchriftelijk op de erkentenis der oppermagt van *Boni* aan. Hierin nu kon de *Nederlandsche* Landvoogd niet treden; hij bekrachtigde dus het met de andere Vorſten geſlotene verdrag.

Verdrag met de Vorſten van Celebes. Verbeteringen in wetgeving, landbouw en handelsſtelſel.

De voornaamſte punten waren: de wijziging van het contract van *Bongay*, eene overeenkomst tot alleenhandel der *Nederlanders*, en derzelver beſcherming tot inſtandhouding van het Bondgenootſchap der *Celebische* Vorſten, de volſtrekt noodige verbeteringen in de barbaarſche wetgeving en regtspleging en daaruit voortvloeijende regéringloosheid des lands; de verbetering in het heffen der landelijke inkomſten en de aanmoediging van den handel. Bij het nieuwe verdrag werd de handel geheel vrijgeſteld, de landbouw door gunſtige bepalingen en vaste grensſcheiding opgebeurd, en de regtsoefening naar 's lands eigene wetten geregeld, alléén met uitzondering der afſchaffing van het bloedgeld en de wreede ſtrafoefeningen door verminking der leden. *Boni* en *Macassar* werden daarbij als *oudste bondgenooten* erkend.

Behalve deze met de eischen van *Boni* ſtrijdige bepaling waren er andere belangrijke punten van verſchil met dat Rijk. Volgens de wetten van *Celebes*, die zulk eene treffende overeenkomst hebben met die van *Europa* in de vroegere Middeleeuwen, hechtte de wet zich niet zoo zeer aan het *land der inwoning* als *aan de geboorte*, zoodat, gelijk een oude *Fries* en *Longobard* in *Frankrijk*, gelijk een *Frank* in *Friesland*, volgens de regten van zijnen ſtam moest gevonnisd worden, ook b. v. de vele *Boniërs* of *Boe-*

gineezen, in de *Nederlandsche* Provinciën wonende, beweerden, flechts voor de regtbank van *Boni*, niet voor die der *Hollanders*, te behooren. Hetgeen van de regtspleging gold, werd eerlang ook op de belastingen en opbrengften toegepast. De Regéring trok weinige voordeelen van deze distrikten, om dat allen beweerden, uit hoofde der afftamming aan *Boni* onderworpen te zijn. Daar nu hier het vroeger vermelde misbruik bijkwam der vele giften van land aan *Boni*, om hetzelve te vriend te houden, befloot men dit alles door ééne bepaling te vereffenen, dat namelijk *Boni* een groot gedeelte der bij wege van *leen* gegevene landen nu als *geschenk*, zonder eenige verpligting, zou bezitten, doch daarentegen ieder ingezeten van eenig grondgebied ook alléén aan den Heer van hetzelve zou onderworpen en van denzelven afhankelijk zijn. In deze, dus *geheel* aan het *Nederlandsche* Beftuur onderworpene landen, werden in de wetgeving groote verbeteringen ingevoerd en landraden aangefteld, iets, waardoor ook de willekeur onzer eigene ambtenaren, die fomtijds niet minder zwaar drukte dan die der inlanders, werd belet. Omtrent de geldmiddelen gaf men aan het geregelde ftelfel van verpachtingen, niet meer in naam, zoo als tot hiertoe, maar inderdaad, de voorkeur. Voorts werden de fchreeuwende misbruiken in het heffen der tienden verholpen, door te dien aanzien de bepalingen der belasting op *Java* in werking te brengen. De uitroeijing der fpecerijboomen werd ook hier voor altijd afgefchaft. De vrijftelling van den handel, althans der kustvaart van *Celebes* en de omliggende eilanden, waartoe *geene* in- en uitgaande regten werden vereischt, moest dienen, om den zeer kwijnenden handel

tusſchen *Celebes* en *Java* te herſtellen, en zelfs merkelijk te verlevendigen (*). Tot dit einde trachtte men betrekkingen met de ondernemende handelaren van *Wadjo* te openen, die te voren met *Nederland* in geene betrekking ſtonden. Men poogde, door voordeelen aan de *Chineezen* te verzekeren, hen van de markt van *Sincapoer* af, en naar *Macassar* te lokken. Door dit ſtelſel van vrije vaart aan te nemen, deed men eigenlijk niets meer dan de kluisters te verbreken, die indedaad reeds voorlang niet meer baatten, daar men de ſtoute *Boegineezen*, de bevaarders van den ganſchen Oostelijken *Archipel*, toch niet meer ten behoeve van den alleenhandel aan banden kon leggen, of van het ſluiken, zelfs in ſpecerijen, terughouden. Voor alle deze voordeelen moest de inlander matige regten en een' jaarlijkſchen vrijpas betalen. Op ſommige punten des eilands

(*) Dat juist de invoer van nieuwere *Europische* ſtoffen en kleederdragt op *Java* voor den handel van *Celebes* nadeelig moest werken, blijkt uit het volgende merkwaardige, geheel door ons overgenomen artikel uit den *Hermes* van 1828 Junij, bl. 33. *Noot.*

„Het is nog niet lang, *sints bijna alle fatsoenlijke vrouwen op Java de Europische kleederdragt hebben aangenomen.* Vóór dien tijd waren de *Macassaarsche* kleedjes en zoogenaamde *patjères* (japon en rok uit ééne ſtof) zeer gezocht en duur; de laatſten bragten ſoms *f* 3000 op; de *Macassaarsche* kouſen waren te voren, toen het dragen van lange broeken nog eene doodzonde was, mede zeer getrokken; zij zijn onbetwistbaar zeer deugdzaam; de gemiddelde prijs was acht guldens het paar. *Patjères* en kouſen werden bij uitſluiting geſabriceerd door de ſlavinnen van de *Macassaarsche* dames; het lot dezer ſlavinnen was zekerlijk niet allergunſtigst; ſlaan, ja zelfs *pijnigen* was ſomtijds de *noodzakelijke* pligt der zachtaardige meesteresſen!"

werden posten aangelegd, om den geregelden handel te beſchermen, den ongeregelden te beletten (*).

De opſtand op Tanette onderdrukt.

Alle deze bepalingen in werking gebragt zijnde, zouden hoogstwaarſchijnlijk de rust en welvaart van *Celebes* voor langen tijd hebben gevestigd. Doch de heerschzucht van *Boni* en de hebzucht van den kleinen Vorst van *Tanette*, die de van *Nederland* ingenomene ſtreken niet ruimen wilde, en blijkbaar door *Boni* onderſteund werd, deden eenen nieuwen oorlog ontſtaan. Den 14den Julij vertrokken de vaartuigen *Sirene*, *Nautilus*, *Jacoba Elisabeth*, *Dourga*, alle brikken, de korvet *Courier*, en eenige booten en inlandſche vaartuigen, onder den Lt. Kolonel DE STUERS, derwaarts, en na eene korte ſchermutſeling werd de *Raja* op de vlugt gedreven, waarop zijne zuster tot Koningin aangeſteld, dadelijk door de onzen erkend, en *Tanette* verlaten werd (†). Doch de *Raja* was in de binnenlanden, waar hij het vuur tegen de *Nederlanders* aanſtookte. Bij de terugkomst werden de opgeſtane plaatſen langs de kust tot onderwerping gebragt of geſtraft. In tien dagen was de onderneming gelukkig ten einde gebragt.

Rampſpoedig, bij herhaling mislukte togten naar Soepa. Aug. 1824.

Daarop beraamde men eenen togt tegen den opgeſtanen *Raja* van *Soepa*, wien insgelijks hoogstwaarſchijnlijk aanſporingen uit *Boni* tot dien ſtap hadden bewogen. *Soepa* ligt op de Westzijde des eilands (§). Men telde dezen vijand veel te ligt, en

(*) Zie de geheele bekendmaking des Gouverneur-Generaals in het *Staatsblad van Neêrlandsch Indië*.

(†) *Hermes*, 1827 Oct. bl. 28. Junij 1828; bl. 21–45. HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 346–350.

(§) Het is zonderling, dat *Soepa*, hetwelk door de gebeurtenisſen van 1824 eene zoo ongelukkige vermaardheid

had tot den aanval flechts 200 man, onder den Overfte Luitenant REDER, en dezelfde vaartuigen als bij den togt naar *Tanette*, beftemd. Eene eerfte poging mislukte; de zeer talrijke vijanden dreven de *Hollanders* van de verfterkte hoofdplaats *Soepa* terug. Daarop werd het zware gefchut en de bomketels ontfcheept, doch met even weinig vrucht gebruikt, daar de *Boegineezen* met wanhopige dapperheid ftreden, terwijl de inlandfche hulptroepen der *Nederlanders* onder den *Raja* van *Sidenreeng* zich fchuil hielden. Twee posten, elk met 60 man bezet, werden door den vijand overrompeld en alle manfchappen zonder verfchooning afgemaakt. Dit verfpreidde moedeloosheid onder de troepen. De bevelhebber wist de krijgstucht niet te handhaven. Men wilde echter de zaak nog niet opgeven, maar befloot tot eenen algemeenen aanval te land, die den 14den Augustus, met alles wat de wapenen op de vaartuigen kon voeren, te zamen nog geen 300 man, werd ondernomen. Regts voerde de Kapitein Luitenant BUYS, links de Luitenant KOLFF bevel, en het opperbevel voerde de Luitenant-Kolonel REDER. De vijand hield zich ftil, en liet de troepen tot onder de borstwering naderen; toen werd het gefchut losgebrand, en de *ruiterij der Celebers* (een vreemd verfchijnfel) viel den *Nederlanderen* in de flank, en bragt hen in wanorde. Weldra werd de vlugt algemeen, en het verlies was groot. Men herftelde zich dadelijk, en dreef de *Boegineezen* terug naar hunne batterijen, doch dit was ook

---

bekomen heeft, noch op de jongfte kaart van STIELER van den *Oosterschen Archipel*, noch in den *Atlas* van den Heer VAN DEN BOSCH, noch in BRUININGS, noch zelfs in VAN WIJK's uitmuntend *Aardrijksk. Woordenboek* gevonden wordt.

het eenige voordeel, dat men behaalde. Bijkans een *derde* der manſchap was met twee Officieren, VAN PALT en BANHOFF, geſneuveld. De hulptroepen hadden ook nu weder geen ſchot gedaan.

Dan de diep gevallene moed der troepen werd zeer verlevendigd door de komst van den braven Overſte DE STUERS, wiens dapperheid en krijgsbeleid de ſoldaten een' beteren uitſlag deed hopen, en die ook eenen *Raja* met eene aanzienlijke inlandſche krijgsmagt medebragt. Doch ook deze vermogt den vijand, door zijnen voorſpoed tot de hoogſte dweeperij opgewonden, nu niet meer te overweldigen. Met vrouwen en kinderen in hunne *benting* (vesting van paalwerk) ingeſloten zijnde, die door verhakkingen zeer verſterkt was, hadden zij beſloten, liever te ſterven dan te zwichten. De *Boeginees* vertoonde zich in al zijne kracht, waarin hij alle andere *Maleitsche* eilandbewoners ver overtreft. Tot meerdere bevesting had hij diepe kuilen in den grond gegraven, en was in die ſoort van loopgraven beveiligd voor het geſchut. Men vocht met bajonetten, ſabels en *Indische* dolken. Toen de onzen eindelijk den aftogt moesten blazen, was weder een derde der manſchap geſneuveld, gekwetst of gevangen. Ten vierden male moest men terug; men hoopte den vijand door inſluiting te dwingen, doch ook dit bleek vruchteloos te zijn; en den 6den October verliet het ſmaldeel de baai, waarin alleen de Luitenant KOLFF nog overbleef met eene brik, eene kanonneerboot, en naderhand de korvet *Courier*. De dappere KOLFF belette in het wegzeilen naar *Macassar* een groot aantal vijandelijke praauwen en eene aanzienlijke landmagt, zich van de bezetting van *Ta-*

nette door een' algemeenen aanval te ontflaan, waarbij zij waarſchijnlijk geheel zou bezweken zijn. Met zijne vaartuigen deed hij dien aanval ten minſte uitſtellen. Een derzelven zond hij om bijſtand naar *Macassar;* daags daaraan kwam de *Nautilus*, en nu was de bezetting buiten gevaar. Zij werd door het ontruimen van *Tanette* ſpoedig geheel uit dezen benarden toeſtand verlost, en weldra werden ook de *Nederlanders*, die nog te *Soepa* lagen, terug ontboden.

Opſtand van Boni. Nederlaag der Hollanders.

Deze noodlottige gebeurtenisſen waren het ſein tot den opſtand in geheel zuidelijk *Celebes*. Nu wierpen ook de *Boniërs*, de bewerkers van alle deze onlusten, het masker af, vooral toen de Gouverneur-Generaal den 14den September van *Macassar* naar *Java* vertrok. Reeds den 19den daaraan volgende begonnen zij de vijandelijkheden; den 19den October deden zij op de onzen een' aanval, en werden eerst met groot verlies terug gedreven; toen echter de Kapitein LE CLERCQ ſneuvelde, twee voorname *Macassaarsche* Prinſen gekwetst werden, en twee Regenten van *Nederlandsch Celebes* afvielen en den onzen in den rug kwamen, toen deze 32 *Europeanen*, 20 inlandſche ſoldaten en 80 van hunne bondgenooten hadden verloren, moesten zij aftrekken. Het verlies der *Boniërs* werd echter op 800 man, waaronder zeven Prinſen, begroot (*).

Wanneer zulk een opſtand ongeſtraft gebleven was, wanneer men hem zelfs tijd vergund had zich te beves-

(*) De aanleiding tot, en eerſte gebeurtenisſen van den *Bonischen* krijg, vindt men in de *Bataviasche* Courant van den 5den Januarij 1825.

tigen, zoo ware het evenzeer met *Nederlands* gezag in *Indië* gedaan geweest, als in 1819 tijdens den opstand van *Palembang*. Wanneer men verdrukt had, was toegevendheid en herstelling nuttig en noodig geweest; maar nu men niets dan weldaden, bepaaldelijk voor de opstandelingen zelve, tot stand had gebragt, was het slechts de gehechtheid aan onregtvaardige heerschappij of ontmenschte en moorddadige wetten (want de afschaffing der slavernij en van het bloedgeld had velen der Vorstjes zeer geërgerd), die zulk eenen tegenstand veroorzaakte, en wee ons gezag bij den inlander, wanneer het ons lustte, hem op de *Hollandsche lafheid* onbeteugeld te laten zondigen! In weêrwil dus der geweldige kosten, die zulks al weder zou moeten veroorzaken, was eene uitrusting van belang een dringend vereischte; immers men had op *Soepa* gezien, hoeveel nadeel eene onevenredige magt had veroorzaakt, en hoezeer zij *Hollands* aanzien had in de waagschaal gesteld. De Generaal-Majoor VAN GEEN werd dus met eene aanzienlijke krijgsmagt, reeds in het laatst van 1824, door den teruggekeerden Gouverneur-Generaal bestemd, om *Boni* ten onder te brengen. Hij vertrok in het begin van 1825 aan boord van het fregat *Javaan*, en door eene kleine vloot van grootere en kleinere oorlogs- en transportschepen, barkassen, praauwen en kanonneerbooten verzeld, waarin zich ook de hulptroepen van den *Raja* van *Sumanap* op *Madura* bevonden. De Koning van *Goa-Macassar* leverde insgelijks hulpbenden tegen zijnen ouden erfvijand, die echter door de Regéring moesten gewapend worden. Het mangelde niet aan vernielingswerktuigen, zelfs waren er *Congrevische*

Noodzakelijkheid van de smoring des opstands. Togt van den Generaal van Geen tegen Boni.

vuurpijlen, en er was ook ruiterij bij dit leger. Een droevig ongeluk trof de vloot (*) bij het uitzeilen van de bogt van *Bonthain* in het zuiden van *Celebes*. Op het (ware of gewaande) gezigt van zeeroovers wilde al de manſchap van eene overbeladene praauw naar boven komen, waardoor het vaartuig omſloeg en 60 man verdronken. Voorts was de veldtogt zeer gelukkig. Nergens bijna hield de vijand ſtand, verſcheidene *bentings* of paalwerken bij *Boelecomba* werden ingenomen; overal reddeden zich de *Boegineezen* met de vlugt, en ſommigen onderwierpen zich, gelijk de *Kraing* of het Vorstje van *Kadjang*, en vijf anderen. *Panassa*, bij de rivier *Singay*, en *Badjoa*, te midden van een diep moeras, werden ſtormenderhand ingenomen, de *Raja* zelf zwaar gewond, en 30 ſtukken geſchut buit gemaakt, 30 anderen werden vernield; daarop ging men los op de hoofdſtad *Boni*, welke

(*) Het waren één fregat, *Javaan*, twee korvetten, *Komeet* en *Courier*, vier brikken, *Orestes*, *Nautilus*, *Dourga* en *Siewa*, een ſchooner, *Daphné*, drie kanonneerbooten, zes barkasſen, behalve de inlandſche vaartuigen en transportſchepen. De afreis van *Macassar* had plaats op den 28ſten Februarij. Zie een zeer naauwkeurig verſlag van dezen veldtogt, uit echte bronnen geput, in het *leven van* VAN SPEYK, door den voor de letteren te vroeg overledenen J. KONING, mijnen vriend, wien ik vele aanwijzingen nopens dezen veldtogt te danken heb. Hij heeft de goedheid gehad, den lezer omtrent dezen oorlog reeds in de toekomst naar dit mijn werk te verwijzen (bl. 24.); doch de veldtogt is door hem zelv' (buiten de krijgskundige bijzonderheden, die voor het groote Publiek onbelangrijk zijn) zoo voortreffelijk geſchetst, dat ik den lezer op mijne beurt naar dat werk heen wijze (bl. 28-37.), hetwelk ik moest doen, zoo ik hem niet uitſchrijven wilde.

de vijand ontruimde, en die dus zonder geweld werd in bezit genomen. Maar de geheele ſtad was ledig — ledig als ware zij uitgeſtorven. Sommigen dachten, dat de Koningin met hare onderdanen en rijksſieraden (het zinnebeeld der magt) naar *Soepa*, anderen dat zij naar *Manipa* in 't gebergte gevlugt was, een' ſteilen bergpas, voor ſlechts een perſoon te gelijk toegankelijk (*). In de ſtad en op de wallen langs het ſtrand vond men wel 200 ſtukken geſchut. Voorts had de roem der *Nederlandsche* wapenen hierdoor veel gewonnen, en durfden de inlanders de onzen niet meer ſtraffeloos honen.

Thans vertrokken ook 1100 man voetvolk met geſchut en 3000 man hulptroepen van *Sumanap* en *Macassar*, op vier transportſchepen, met het fregat *de Javaan*, de korvetten *Komeet* en *Courier*, de brikken *Orestes* en *Siewa*, onder de onmiddellijke bevelen des Generaals VAN GEEN, ter inneming van *Soepa*. Tegen zulk eene magt was die des vijands niet opgewasſen. Het beleid was zoo treffelijk, dat er van de *Nederlandsche* zijde geen enkel man ſneuvelde of gevangen werd. De Generaal werd daarbij uitmuntend onderſteund door de Majoors DE BAST, LEBRON DE VEXELA, VAN COEHOORN (een afſtammeling des grooten Krijgsbouwmeesters) en SOLLEWIJN. Hier werd het beleg niet door de vlugt, maar

Inneming van Soepa.

(*) *Boni* is wel de eigenlijke hoofdſtad en de zetel der Regéring, maar de welvarendſte koopſtad des Rijks was *Batjoa*, weshalve het te begrijpen is, dat men na haar verlies den rijkszetel niet meer voor hoûbaar hield. KOLFF's *Reizen*, bl. 29. Men maakte te *Boni* nog de vlag met den naam van God (*Allah*) het *Palladium* der inlanders, en zeer veel krijgsbehoeften buit.

door onderwerping gevolgd, en de Koning gaf in plaats zijns gevlugten broeders zijn' zoon als gijzelaar. VAN GEEN, binnen de ſtad gekomen, bewonderde de middelen ter verdediging, die de plaats nog bezat, en vleide zich, dat de Koning een getrouw bondgenoot van den Staat zou worden (*).

Daden van van Speyk in Indië.

Het zou onverſchoonlijk zijn, wanneer wij, bij het vermelden dezer *expeditie*, van eenen jongeling zwegen, die daarbij wel eene ondergeſchikte rol ſpeelde, maar zich echter toen reeds in *Indië* tot den held vormde, dien het dankbare vaderland naderhand wegens zijne zelfopoffering bewonderd en der hoogſte eere waardig gekeurd heeft. De lezer gevoelt, dat wij den *Amsterdamschen* wees, dat wij VAN SPEYK bedoelen. Zijn kundige en naauwkeurige levensbeſchrijver zal daarbij onze gids zijn (†).

In het jaar 1823, 21 jaren oud, werd VAN SPEYK tot *Adelborst der tweede*, en een jaar later *der eerste* klasſe bevorderd, in welke hoedanigheid hij met het fregat *Dageraad* naar de *Indiën* vertrok, en, nadat dit vaartuig was afgekeurd, aan boord van de brik *Orestes*, onder den Kapt. Luitenant HEYE, tot den togt naar *Celebes* afzeilde. Reeds vóór denzelven nogtans werd de genoemde brik afgezonden, om in de baai van *Boni*

(*) Zie de uitvoerige berigten wegens deze krijgsverrigting in de *Bataviasche Couranten* van den 13. en 25. Mei, en den 6. en 26. Julij 1825, en korter (met de vroegere mislukte togten) in de *Reize door den Zuidelijken Molukschen Archipel van den Luit.* D. H. KOLFF, Amſt. 1828, bl. 15-32. De Heer KOLFF was, gelijk zoo vele onzer vroegere reizigers, WOUTER SCHOUTEN, BALDEUS, NIEUHOF enz., zelf aanſchouwer en deelgenoot der gebeurtenisſen.

(†) J. KONING, *Leven van* VAN SPEYK, bl. 37-49.

te kruifen. Er lagen eenige praauwen in deze baai, van welke zich de Luitenant HEYE meester wenschte te maken, die daartoe VAN SPEYK met vier vaartuigen afzond; doch daar de vijandelijke vaartuigen door eene batterij aan land gedekt werden, zoo gelukte de eerfte aanval niet, zoodat de *Orestes* nog twee andere fchepen, de brik *Siewa* en den fchooner *Daphné*, tot hulp moest nemen om die batterij tot zwijgen te brengen. Daarop werden de gemelde vaartuigen weder uitgezonden, en het gelukte hun, ten koste van het leven des braven Luitenants ALEWIJN en door VAN SPEYK's heldenmoed, die hier, hoewel flechts Adelborst, als Luitenant bevel voerde, door de verbranding der vijandelijke bodems het doel te bereiken. VAN SPEYK was bij voortduring zeer werkzaam in de reeds genoemde blokkade, en nam vele praauwen der inlanders. Bij den krijgstogt onder VAN GEEN zelv', onderfcheidde hij zich door beleid en heldenmoed, zoo in het veroveren van *Senjey* of *Singay* (*), als bij het opnemen en bemagtigen van *Badjoa*, en het vervolgen (te water) der van daar gevlugte *Boegineezen* tot diep landwaarts in. Ook de verovering van *Soepa* woonde hij bij, even als den togt tegen *Boni* onder bevel van den dapperen Luitenant ZOUTMAN, kleinzoon van den held van *Doggersbank*, en ontving grooten lof van zijne meerderen wegens zijn betoonde moed en beleid, die ook nog bij andere gelegenheden in *Indië* bleken, waaromtrent wij den lezer tot het werk van den Heer KONING verwijzen (†).

(*) Eigenlijk eene rivier, doch het omliggende land wordt ook wel eens zoo genoemd.

(†) *Leven van* VAN SPEYK, bl. 37-62.

Gevolgen van den togt van van Geen.

De togt van den Generaal VAN GEEN leverde geenzins zulke allesafdoende gunſtige *resultaten* op, als men er van had mogen verwachten. De reden daarvan lag noch in den moed of de krijgstucht der troepen, noch in het deleib des bevelhebbers, maar eensdeels in den aard van het land, die belette, de gevlugte vijanden tot in het gebergte te vervolgen, iets, waardoor zij altijd gevaarlijk bleven, evenzeer als tegenwoordig de *Arabieren*, die de *Fransche* bezittingen in het Rijk van *Algiers* gedurig kunnen verontrusten en onveilig maken; andersdeels in de uitgebrokene ziekten onder troepen, aan dit klimaat nog minder gewoon, waarover zich onder anderen ook VAN SPEYK in zijne brieven beklaagt, hoewel hij zelf geſpaard bleef (*). Op al de ſchepen was het aantal zieken zeer groot, en onder anderen op de *Dourga*, Kapitein KOLFF, niet meer dan een vijfde gedeelte van het ſcheepsvolk bekwaam tot de dienst; zelfs toen zij zich naar het gezonde *Amboina* begeven hadden, was al het ſcheepsvolk ziek (†). Hierdoor werden natuurlijk de krijgs-

(*) Zie den brief aan DE DIEU bij KONING, bl. 47. *Noot.* „De oorlogen zijn waarlijk niets, maar de verandering van klimaat, de moerasſen en regens, daar moeten wij dan in marchéren, de bergen over; die door Gods goedheid niet zijn geſneuveld, worden, nu wij een weinig tot rust komen, de een voor den ander begraven, enz."

(†) *Reize van Luitenant* D. H. KOLFF, bl. 31. Omtrent de namen *Siewa* en *Dourga* voor twee oorlogsvaartuigen, merken wij aan, dat zij die van eene vrouwelijke en eene mannelijke *Indische* Godheid zijn, welke voor zeer verwoestend en onheilſtichtend gehouden worden, en door die hoogstloffelijke eigenſchappen dan ook de waardige patronen van oorlogsvaartuigen zijn, even als de *Mars*, de *Bellona*, enz.

verrigtingen verlamd. Maar de derde oorzaak was nog noodlottiger. Het was een uitgebarften oorlog op *Java*, die tot de terugroeping der troepen noodzaakte, eer een duurzame en eerlijke vrede de vruchten der overwinning verzekerd had (*). Hoewel dus de zege niet voltooid werd, zouden wij niet gaarne met den kundigen fchrijver van het *Artikel Macassar* in den *Nederlandschen Hermes*, wien wij voor 't overige zoo vele belangrijke berigten verfchuldigd zijn, den krijgstogt van 1825 *mislukt* noemen (†). Hij zelf geeft ons, door zijne onmiddellijk daarop volgende opgaven (§), de beste wederlegging dier ftelling in handen. Wij waren weder in het bezit van het onze; aan eenen overal vlugtenden vijand was onnoemelijke fchade veroorzaakt; men had honderden zijner dorpen en zijne hoofdplaats vernield, zonder dat het ons bijna één' man in den ftrijd had gekost. De getrouw geblevene Regenten waren in hun gebied herfteld, de wankelende bondgenooten in hunne trouw verfterkt, vele afgevallenen teruggebragt, en voor den handel zoowel nieuwe en belangrijke betrekkingen aangeknoopt, als langs de ftranden eene zeer voordeelige veiligheid ontftaan. Het is waar, dat de Vorst van *Tanette* het nog eenmaal waagde, in 1826 het hoofd op te fteken, doch een togt van flechts 200 man, onder den dapperen Majoor VAN COEHOORN *van Hauwerda*, herftelde de rust in zeer korten tijd; de *Nederlandsche* bondgenooten op *Celebes* werkten daartoe getrouwelijk me-

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil sur Java*, p. 349.
(†) *Nederl. Hermes*, October 1827, bl 32.
(§) *Ald.* bl. 33-35.

de, en de rustverſtoorder verloor al zijn geſchut en oorlogsbehoeften. Kort na zijne terugkomst op *Macassar* overleed nogtans de wakkere COEHOORN, waarſchijnlijk ten gevolge der vermoeijenisſen of van het ongewone klimaat, en de bevelhebbers der zee- en landmagt vereenigden zich, om dezen verdienſtelijken krijgsman een gedenkteeken te ſtichten (*). Met reden mogt dan wel de Gouverneur-Generaal, die in October 1824 weder op *Java* was teruggekomen, in eene aanſpraak, op den 1ſten Januarij 1826 gehouden, het volgende zeggen: „Zee- en Landmagt, „aan mijn opperbevel onderworpen, heb ik, onder„ſteund door de getrouwe en ijverige medewerking „van kundige bevelhebbers, mij door den Koning „toegevoegd, getracht in eenen goeden ſtaat te hou„den. Hoe zoude ik niet voor die dapperen de meest „mogelijke zorge hebben gedragen? Nimmer zijn zij „te kort gekomen in de goede verwachting, van hen „gekoesterd. Hoe vele blijken hebben zij van hun„nen moed, beleid en trouw, in dezen Archipel, „gedurende mijn Beſtuur, niet gegeven! Dagelijks „komen mij nieuwe blijken daarvan onder de oogen. „Veel is van hen gevorderd, maar nog meer hebben „zij gedaan. Indien hunne daden niet reeds voor hen „pleitten, zouden zij eenen ijverigen voorſtander in „mij bij onzen Koning vinden. Gelukkig de tijd, „wanneer zij eenmaal geheel op hunne verworven „lauweren zullen mogen rusten (†)!"

Maar deze tijden braken nog zoo ſpoedig niet aan. Een verwoestende oorlog, op *Java* uitgebroken,

---

(*) *Bataviasche Courant*, bl. 23., Aug. 1826.
(†) *Bataviasche Courant*, 3 Januarij 1826.

moest de *Nederlandsche* krijgslieden nog vijf jaren lang tot een oefenschool verstrekken, om eenen vijand in het vaderland zelf te leeren bestrijden, die, toen nog medeonderdaan, een verraderlijk plan uitbroeide, hetwelk, zonder de in *Indië* geharde en geoefende soldaten en zeelieden, die ter goeder ure terugkwamen, al ligt de schande en het verderf des vaderlands zou hebben na zich gesleept, eer de brave schutterijen en vrijwilligers ter hulpe toegesneld en genoegzaam onderwezen waren in het wapenbedrijf. Thans was de in *Indië* gebezigde krijgsmagt onder den Generaal VAN GEEN, iets later ook onder den Generaal DE KOCK, de Heeren DE STUERS, LEDEL, CLEERENS, LEBRON DE VEXELA en anderen, en zeelieden als LEWE VAN ADUARD, ZOUTMAN, ZWAANSHALS en VAN SPEYK, de kern dier dappere *Hollandsche* land- en zeemagt, die als 't ware eenen dam aan den stroom der *Belgische* omwenteling tegenstelde, en welke het gelukken mogt, dien stroom, terwijl de welvaart van het naburige land er in verging, van het vaderland af te keeren.

Nut der oefening in den oorlog op Celebes voor het vaderland.

De aanspraak van den Gouverneur-Generaal, waaruit wij het bovenstaande hebben overgenomen, werd door hem uitgesproken bij gelegenheid, dat hij zijne hooge waardigheid nederleide, en dezelve overdroeg aan den Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK. Tegen het Bestuur van den Gouverneur-Generaal waren namelijk, vooral in *Europa*, zware klagten opgegaan uit hoofde eener geldleening van belang, die de *Nederlandsche* Regéring, ten behoeve der *Oostindische* bezittingen, verpligt was te waarborgen, en welke de vijanden des Heeren VAN DER CAPELLEN aan zijne verspillingen toeschreven. Het is ons, op zulk eenen afstand, en bij zulke geringe kundigheden in het Fi-

Overgang tot de beschouwing van het Indische Financiewezen.

nantiewezen, en wel in het fteeds zoo ingewikkelde *Indische* Finantiewezen, als wij bezitten, niet mogelijk, beflisfend over dit punt te fpreken; hetwelk trouwens, dewijl de meeste daarin betrokkene perfonen nog leven, te moeijelijker wordt. Wij moeten het echter aanftippen, en zullen daarbij de meest mogelijke befcheidenheid en onzijdigheid zoeken in acht te nemen.

Te kort in de Indifche geldmiddelen.

Wij moeten beginnen met het vermelden der daadzaak, die op de volgende wijze door den Koning zelv' bij de opening der Staten Generaal op den 17den October 1825 werd medegedeeld. „In fommige onzer buitenbezittingen zijn de uitgaven, ten „gevolge van oorlogen en kostbare uitgaven van „het Beftuur, te hoog gedreven, en hebben op den „geldelijken toeftand eenen ongunftigen invloed gehad. Ik heb aanftonds middelen daargefteld om dien „te matigen, en wijders nuttig geoordeeld, eenen „bijzonderen Commisfaris derwaarts te zenden, ten „einde de vasthouding aan de gegevene bevelen tot „fpaarzaamheid en orde in de bijzonderheden te „verzekeren. Hoezeer er dus hoop beftaat, dat die „invloed weldra geheel zal kunnen wijken, zal het „evenwel noodig zijn, dat het Moederland door zijn „krediet tot opbeuring te hulp kome, en ik meen „daartoe op de medewerking van Uwe Edelmogenden te mogen rekenen." Inderdaad werd er van de Staten Generaal eene leening van 20 Millioenen voor de O. I. bezittingen gevraagd.

Befchuldigingen daaruit tegen den Gouverneur-Generaal van der Capellen ontleend.

Deze omftandigheid moest noodzakelijk de algemeene bevreemding tot zich trekken, te meer, daar de hooge koffijprijzen in *Java* en de fterke bloei des *Indischen* handels eene geheel andere uitkomst de-

den verwachten. Men beschuldigde al dadelijk den Gouverneur-Generaal, als bewerker van dezen ongelukkigen toestand van bezittingen, die voorheen eene zoo rijke bron van welvaart voor den Staat waren geweest, en die thans zóó zeer tot last zouden vallen, dat jaarlijks — dooreen gerekend — twee Millioenen daaraan zouden worden te koste gelegd. Verachtelijke menschen, als een Doctor DOORNIK (*), ontzagen zich dan ook niet (waarschijnlijk daartoe door personen van meer invloed aangezet), in de smadelijkste taal van eenen man als VAN DER CAPELLEN te spreken, die, zoo veel mogelijk allen zocht wel te doen en te vrede te stellen, en wiens grootste misslag waarschijnlijk daarin bestond, dat hij de scheepsladingen ambtenaren, die men hem toezond, allen zocht te plaatsen, tot hij ten laatste een' *Groninger* landman (†), die zijne bedorvene zaken in 't vaderland door onderwijs in den rijstbouw, waarvan hij volstrekt geene kennis had, en waarin hij toch een ambt begeerde, zocht te verbeteren, moest terug zenden, en daarvoor door dezen als een willekeurig gebieder aan de kaak werd gesteld. Maar dit was niet eens noodig, om de gevolgtrekking vrij algemeen te doen opmaken: „De Gouverneur-Generaal heeft een te kort „van 20 Millioenen gemaakt; derhalve is zijn Bestuur „niet in orde geweest (§)."

(*) Hij was, om slechts eene zijner vele ongunstige zijden aan te stippen, bankeroetier. Zie *Nederl. Hermes*, 1827 Sept., bl. 25.

Quis tulerit Gracchos, de seditione querentes!

(†) De landman TEENSTRA, die zijne lotgevallen en reizen naar de *Kaap* en *Indië* in drie deelen beschreven heeft.

(§) Het zal wel niemand invallen, den tegenwoordigen

Andere ſtemmen verheffen zich tegen die beſchuldigingen.

Men rekende echter niet, dat men, gelijk wij reeds hebben aangetoond, geweldige ſommen tot de oorlogen in de *Molukken*, op *Cheribon*, *Palembang* en *Banca* (waar men jagt maakte op de talrijke zeeroovers, die zich daar en op *Billiton* nestelden), de Weſtkust van *Sumatra*, *Borneo*, en vooral op *Celebes*, had moeten beſteden; dat, gelijk wij mede reeds gezien hebben, bij die verſlindende rampen ook natuurverwoestingen, ſchaarschte en de *Cholera morbus* zich voegden; dat er vele groote en gewigtige verbeteringen, vooral in de zeemagt, werden tot ſtand gebragt; en dat eindelijk de uitbarſting van een' grooten oorlog op *Java*, zonder welken men de zaken tot op betere tijden nog zou dragende gehouden hebben, de toevlugtneming tot het Moederland, en het verzoeken om ruimen onderſtand uit hetzelve, voor het eerst noodzakelijk maakten. Eene balans, in zeker door ons meermalen aangehaald werkje (*) te vinden, waarvan de kundige ſchrijvers van den *Nederlandschen Hermes* zeggen, *dat het daadzaken bevat, die niemand zal wagen te loochenen*, terwijl de Graaf VAN HOGENDORP in zijnen *blik op Java* hetzelve meermalen prijst en aanhaalt (†), doet niet te min zien, dat op den 1ſten Januarij 1823 de baten (*f* 16,537,100) de lasten (*f* 13,209,600)

---

deerlijk verachterden ſtaat der *Nederlandsche* geldmiddelen, ten gevolge van den *Belgischen* opſtand, aan Z. M. den Koning toe te ſchrijven. En toch waren ook in *Indië* de oorlogen niet aanvallend.

(*) *Wederlegging van de Ernstige gevolgen der Handelmaatschappij*, bl. 58–62.

(†) Onder anderen *Coup d'Œil sur Java*, p. 414–416. Dit werk is thans ook door den reiziger OLIVIER in het *Nederduitsch* vertaald, en met belangrijke aanteekeningen des Schrijvers voorzien.

f 2,227,000 te boven gingen, waarbij nog aangeſchafte en voorhandene goederen, eigendommen, krijgsbehoeften en aflosſingen, ter waarde van ruim vier Millioenen, kwamen. Het is echter niet te ontkennen, dat ſedert dien tijd deze voordeelige toeſtand veranderde, alzoo men in 1823 anderhalve, en in 1824 twee Millioenen guldens te kort kwam. Het is natuurlijk, dat het jaar 1825, 't welk den kostbaren oorlog van *Celebes* en den eerſten meest verwoestenden ſtoot van den oorlog op *Jaya* had door te ſtaan, gansch niet voordeelig kon geweest zijn, en deels door wezenlijk reeds beſtaand, deels door vooruitgezien geldgebrek de toevlugt tot het Moederland, waarvan wij geſproken hebben, noodzakelijk maakte (*).

Beſchouwing der ten laste des Gouverneur-Generaals aangevoerde daadzaken.

Doch het is billijk, dat wij ook de andere partij hooren. In een boekje, in 1829 te *Batavia* uitgekomen, even als het vroeger aangehaalde zonder naam des ſchrijvers, en genaamd: *Staat van Neêrlandsch Indië bij het einde van het jaar* 1828 *en het begin van* 1829, wordt het bewind van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN in een hoogst ongunſtig daglicht geplaatst en gezegd, *dat zelfs de verdedigers van hetzelve de overtuiging niet gehad hebben der waarheid, die zij wilden opdringen.* Men berispt daarin de omſlagtigheid in alle takken van Beſtuur; de ſpilzucht, vooral in de burgerlijke gebouwen en werken; den waterſtaat, die tot acht of negen tonnen ſchats jaarlijks was opgevoerd; het overmatig ingevoerde papieren geld, hetwelk voor den wisſelkoers alleronguuſtigst was; de *promesses*, mede een papier tegen negen ten honderd, en ten bedrage van vijf Millioenen

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 416.

uitgegeven; te dure geldleeningen, onder andere te *Calcutta* in *Bengale* met *Engelsche* huizen gesloten, terwijl er overvloed van geld in 't vaderland was; de bevoorregting zelfs, in zekere mate, van vreemden, vooral *Engelschen* en *Amerikanen*, boven *Nederlanders*, en de verwaarloozing van den landbouw (behalve de koffijteelt), bovenal van suiker, indigo, katoen en peper; de veranderlijkheid in het stelsel van landbezit en landverhuizing, en wat des meer zij; vooral de pracht en praal, die in alles, vooral in de reis des Gouverneur-Generaals naar de *Groote Oost*, zich vertoonde. Dit alles waren beschuldigingen, die echter gedeeltelijk reeds boven als onhoubaar zijn voorgesteld, gedeeltelijk blijkbare onwaarheden behelsden. Immers, de zware regten, sedert 1823 en 1824 op alle andere dan *Nederlandsche* fabrikaten gelegd, en die eerlang de *Gentsche* fabrijken tot zulk eenen ongehoorden bloei deden klimmen, getuigen toch wel niet voor eenzijdigheid ten behoeve van vreemden; en voor de veranderingen in het stelsel van landbezit waren ook wel redenen, die wij boven reeds aangevoerd hebben.

Dubus de Ghisignies, een Belg, wordt Commissaris-Generaal over Neêrlands Indië.

Men moet echter bekennen, dat de bestaande Regéring den schijn en (een' tijd lang althans) het algemeene gevoelen tegen zich had, weshalve een Monarch, die steeds het beste zijner onderdanen in de vier werelddeelen bedoelde, natuurlijk op het denkbeeld moest komen, om eenen Commissaris-Generaal, met algemeenen last tot het invoeren van gestrenge bezuinigingen, naar *Indië* te zenden. Doch het was een vernederend denkbeeld, dat daartoe juist een *Belg* moest worden gekozen, even als of in de oude *Vereenigde Nederlanden* geene eerlijkheid en onpartijdigheid, vereenigd met kunde in zaken van bestuur en handel,

gevonden werd, en men dit alles in het vaderland der erbarmelijke, hoezeer ſnoevende onbekwaamheid, in *België*, hetwelk volſtrekt geen denkbeeld had van onze *Indische* huishouding, zoeken moest. Wat zouden onze vaderen wel gezegd hebben, toen zij zich met zoo veel volharding tegen den handel der *Belgen* naar *Indië* uit *Oostende* verzetteden, dat eenmaal een *Belg* te *Batavia* onbepaald de wet zou voorſchrijven? Maar het gelukte aan de *Belgische* hovelingen, die de kunst van vleijen oneindig beter dan de *Hollanders* verſtonden, den Koning te belezen, en de Heer DUBUS DE GHISIGNIES werd naar *Indië* gezonden als *Commissaris-Generaal* (*); terwijl de hoogstverdienſtelijke Luitenant-Generaal DE KOCK, de overwinnaar van *Palembang*, het Beſtuur bij voorraad, onder den titel van *Luitenant-Gouverneur-Generaal*, op den 1ſten Januarij 1826 uit handen van den waardigen VAN DER CAPELLEN ontving, die nog tot Februarij in *Indië* bleef, en met een *Engelsch* ſchip naar het vaderland terugkeerde, alwaar hij, in den ſchoot der natuur, der wetenſchappen en der vriendſchap, de hem toekomende achting aller weldenkenden geniet, en, ten minſte wat zijne *bedoelingen* en zijne

(*) Wij zijn der waarheid de bekentenis verſchuldigd, dat al het bovenſtaande door ons ſlechts uit een gevoel van vaderlandsliefde is terneêr geſchreven, en dat wij op het perſoonlijk karakter van den Heer DUBUS nimmer eenige ongunſtige aanmerking hebben hooren maken, gelijk hij dan ook met loffelijke ſtandvastigheid in den grooten opſtand aan den Koning en de wettige Regéring is getrouw gebleven, zich van *alle* deelneming aan de achtereenvolgende Beſturen na Augustus 1830 heeft onttrokken, en, hetzij op *Pruissisch* grondgebied, hetzij in zijn vaderland, leeft als vergeten burger en *eerlijk man* (in *België* een titel van bijzonderen lof!).

onvermoeide werkzaamheden ten behoeve der volkplantingen aangaat, de vooroordeelen heeft zien verdwijnen. Moge hij, door het Beſtuur op een' wat al te grooten voet te hebben ingerigt, aan den eenen kant te ver gegaan zijn, de algemeene klagt heeft weldra bewezen, dat de uiterſten ook aan de andere zijde althans niet minder verwoestend zijn!

HOOFDSTUK VIII.

Oorlog op Java. *Bestuur van den Commissaris-Generaal* DUBUS DE GHISIGNIES. *Bevrediging des eilands door den Luitenant-Gouverneur-Generaal* DE KOCK.

Opſtand van Dipo Negoro. Zijn karakter en dat van zijn' medehelper.

Nog eer de Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN zijnen post aan zijnen opvolger DE KOCK had overgedragen, en nog vóór de aankomst van den Commisſaris-Generaal, was er een oorlog op *Java* uitgebroken, die de herſtelling der *Indische* geldmiddelen door eigene krachten (waartoe anders, volgens de achtingswaardigſte getuigenisſen, niet alleen mogelijkheid, maar zelfs waarſchijnlijkheid was) ondoenlijk maakte. De bewerker daarvan was een Prins uit het regerende huis des Sultans van *Djocjokarta*, wel van onwettige geboorte, maar juist daardoor, gelijk zoo dikwerf in de geſchiedenis het geval is geweest, niet alleen met des te meer heerschzucht bezield, maar ook geprikkeld, om door moed en bekwaamheid het gemis eener echte geboorte te vergoeden. Het was DIPO of DIEPO NEGORO, een man in de kracht van zijn leven (tusſchen de 40 en 50 jaren), van mid-

delbare grootte, en die treffende blijken van eene vaste en onbezwekene geaardheid aan den dag heeft gelegd. Hij was de zoon van Sultan RODJO, en broeder van deszelfs opvolger HAMANG KOU BOUANA IV., die in 1822 zeer onverwacht overleed (niet zonder dat daaromtrent eenige verdenking rust op DIPO NEGORO). Hoe het zij, hij bleef daardoor medevoogd van den eerst vierjarigen zoon des overledenen, die denzelfden naam voerde als deze. De *Nederlandsche* Regéring wantrouwde hem in geenen deele, en daardoor gelukte het hem, de ontwerpen, die hij tegen haar koesterde (hij had een' gezworen haat tegen de *Hollanders*) tot rijpheid te brengen. Men moet echter tevens erkennen, dat hij zich eensdeels een' goeden medehelper wist te verschaffen om op de godsdienstige vooroordeelen der *Javanen* te werken, anderdeels dat de achteloosheid en ongebondenheid der *Nederlandsche* ambtenaren te *Djocjokarta* hem tergde. Die medehelper was een *Muzelmansch* priester, met name KIAY-MODJO, geboortig uit het Rijk van *Sourakarta* (*), een man, zeer bedreven in de kennis des *Korans* en in de geschiedenis van zijn land, die eene vrij groote *Arabische* boekerij bezat, daarbij wegens zijne gewaande heiligheid grooten invloed oefende, en een' dweepzieken haat tegen de Christenen voedde, die zoo wel overeen kwam met DIPO NEGORO's haat tegen de *Hollanders*, dat beiden weldra hunne ontwerpen vereenigden. De Geestelijke bevestigde weldra door zijne wreedheden het oude gezegde, dat godgeleerde haat de felste van allen is; niet alleen dat hij die zelf bedreef, maar hij

(*) Uit het dorp *Modjo*, van waar hij den bijnaam had.

wist ook DIPO NEGORO met bloedgierigheid te vervullen.

Aanleidingen tot den opſtand.

De eerzucht van dezen en de dweeperij van den priester vonden voedſel in den ſpijt der Grooten van *Djocjokarta*, die hun gezag gedurig zagen verminderen. Reeds in 1809 had *Djocjokarta* door DAENDELS eene gevoelige vernedering ondergaan; in 1812 had zoowel dit Rijk als *Sourakarta* zeer belangrijke landen aan de *Engelschen* moeten afſtaan, die de *Nederlanders* van hen hadden overgenomen, en daarbij in 1823 den Sultan nog hadden genoodzaakt, de Provincie *Djabaranca* in pacht te geven (*). Dus verlangde eene partij aan het Hof niet onnatuurlijk minderen invloed van vreemdelingen, van *Ongeloovigen*, en voegde zich alzoo in de ontwerpen der beide ruſtverſtoorders. Het gemeene volk vloog van de wenken zijner Grooten en Priesters, en blinde gehoorzaamheid bewerkte bij hen dezelfde wonderen van zelfopoffering en heldenmoed, als vurige vrijheids- en vaderlandsliefde bij de beroemdſte volken van oudere en latere dagen. De verandering van betrekkingen, door het vijfjarige landbezit der *Europeërs* in de Vorſtenlanden veroorzaakt, had nadeelig op de zedelijkheid der *Javanen* gewerkt; daar zij even zoo weinig van ſparen als van zorg voor de toekomst weten, waren die koop- of pachtpenningen ſpoedig aan blinkende beuzelingen verkwist, en zij zagen met leedwezen het land in handen van vreemdelingen, die daarvan wel, volgens het beſluit van den 6den

(*) In *pacht*, even zoo vrijwillig en even zoo afhankelijk, als IBRAHIM PACHA thans het distrikt van *Adana* van de Hooge *Ottomanische* Porte heeft.

Mei 1823, ontzet werden, doch niet zonder ſchâvergoeding, die bij de twee Millioenen guldens (*) beliep. Deze teruggave van reeds verſpilde gelden moest den Vorſten zeer zwaar en onaangenaam vallen, ſchoon zij daarvoor de waarde in land, hetwelk den *Javanen* volgens hunne eigene bekentenis veel nuttiger en ook aangenamer is, terug bekwamen. DIPO NEGORO moest, tot vergoeding voor eenige thans uit hunne landen ontzette pachters, gelden aanſpreken, die den jongen Sultan, zijnen pupil, toebehoorden.

En nog zou misſchien het onweêr, bij een voorzigtig gedrag der *Nederlandsche* gezaghebbers in de landen der Vorſten, hebben kunnen afgeweerd worden; doch voorzigtigheid en gematigdheid ontbraken hier ten eenen male. Het ſluwe en tevens krachtige karakter van DIPO NEGORO, die zich ſchijnbaar geheel aan godsdienſtige afzondering overgaf, geheel miskennende, beſchouwden zij hem als een dagelijksch, dat is, onbeduidend *Indisch* Vorst, hoewel juist die afzondering en verwijdering van het hof in grotten of andere gewijde plaatſen (iets, dat met de tegenwoordige verſlapte *Javasche* hofzeden zoo geheel ſtrijdig is) argwaan had moeten verwekken. Het was daar voornamelijk, dat hij zijne verbindtenisſen met KIAY-MODJO aanknoopte. Onachtzaam en hoogstberispelijk gedrag der Nederlandſche ambtenaren te Djocjokarta.

Doch niet alléén door onachtzaamheid, maar ook door wezenlijke inbreuken en gewelddadigheden maakten zich de vertegenwoordigers van het *Nederlandsche* Beſtuur te *Djocjokarta* aan pligtverzuim ſchuldig. De Reſident aldaar, de Heer SMISSAERT, een zwak man, ſchijnt de zaken zorgeloos aan zijnen Secretaris CHE-

(*) Eigenlijk, *f* 1,902.254.

VALLIER te bebben overgelaten, die, in overeenſtemming met den zoogenaamden *Rijksbestuurder* of Grootvizier, meer gezag te *Djocjokarta* bezat, dan DIPO NEGORO zelf. Deze werd buitendien herhaalde malen perſoneel door den Secretaris beleedigd. Omtrent den aard dier beleediging zeggen de echte bronnen, waaruit het ons vergund is te putten, wel niets; doch het algemeene gerucht beſchuldigt CHEVALLIER van een misdrijf, waardoor menig Vorst en zelfs menig Rijk is gevallen, de onteering eener vrouw van den Rijksvoogd. Dit was genoeg, om dezen tot het beſluit over te halen, zijne wraak- en heerschzucht, wat het dan ook kosten mogt, bot te vieren. De toeſtemming van zijnen medevoogd verkreeg hij zonder moeite. Deze was een zeer vredelievend, maar bij uitſtek zwak mensch; hij liet zich door den bekwamen DIPO NEGORO wegſlepen, en de handelwijze van den albeſchikkenden en zich alles aanmatigenden Secretaris van den Reſident was niet geſchikt, om hem daarvan terug te houden.

De jeugdige held Sentot. Onder de krijgslieden, die met hart en ziel de zaak des opſtands omhelsden, was ook een zeventienjarig jongeling, genaamd BASSA PRAWIRO DIRDJO, doch gemeenlijk SENTOT geheeten. Hij was de zoon van eenen *Radien* RENGO, die zich reeds onder den Maarſchalk DAENDELS had bekend gemaakt. De heldendaden van dezen jongeling zijn inderdaad bijkans ongeloofelijk, en, aan het hoofd eener uitgelezene en aan krijgstucht gewende ſchaar, was hij een onzer gevaarlijkſte vijanden, gelijk hij, na zijne onderwerping in 1829, als bevelhebber van een legioen van 600 *Javanen* in onze dienst, door de *Hollandsche* Officieren hooggeacht en bemind wordt.

Aldus verzekerd van zijnen Mederegent, door KIAY MODJO de Godsdiensthaat der *Jayanen* doende ontvlammen, en in SENTOT eenen jeugdigen held tot voorbeeld en aanmoediging zijner troepen bezittende, begon DIPO NEGORO den oorlog.

Uitbarsting van den oorlog.

Het was in Julij 1825, toen de brave VAN DER CAPELLEN weldra de vruchten van zijne onvermoeide pogingen hoopte in te oogsten, dat hij de onverwachte tijding bekwam, dat er te *Djocjokarta* een opstand was uitgebroken; dat DIPO NEGORO zijn paleis of *dalem* verlaten, en zich met een aantal *Javaansche* Grooten en hunne volgelingen, alsmede met de geheele bevolking der genoemde stad, had vereenigd, die hare brooze woningen had in brand gestoken, en dat hij nu het fort belegerde, 't welk naauwelijks 200 man *Europische* bezetting telde, en waarin zich de jonge Sultan onder bewaking der *Nederlanders* bevond. Alle pogingen, om zich van DIPO NEGORO meester te maken, waren mislukt; de huzarenluitenant THIERRY had zich, na eene dier kwalijk geslaagde ondernemingen, het leven benomen, en men vreesde, dat de opstand ook tot *Sourakarta* zou overslaan.

Maatregelen der Nederlandsche Regéring. De Heer de Kock Opperhebber.

Op deze tijdingen vergaderde de Gouverneur-Generaal den Raad, waarin besloten werd, den tot Luitenant-Gouverneur-Generaal aangestelden Heer DE KOCK met onbepaalde volmagt naar de Vorstenlanden te zenden, terwijl de Heer VAN DER CAPELLEN voor de veiligheid van *Batavia* en westelijk *Java* zou zorgen.

Aanvankelijke nadeelen. Uitbreiding van den opstand.

De Generaal DE KOCK bevond zich in een' zeer moeijelijken toestand. Bijna de geheele beschikbare krijgsmagt was nog onder den Generaal VAN GEEN op *Celebes*, dus op 300 uren afstands van *Java*, waar niet meer dan eenige honderd man voetvolk en

zeer weinig ruiterij over waren. De Luitenant-Gouverneur-Generaal was dus genoegzaam alleen te *Sourakarta;* men deed in de meestmogelijke haast de troepen uit *Batavia* naar *Samarang* trekken, alwaar echter de ruiterij eerst na een' togt van *dertig* dagen aankwam. Bij *Magalang*, de hoofdſtad der in 1812 door den Sultan afgeſtane Provincie *Kadoe*, werd een kleine troep *Europeanen*, naar *Djocjokarta* beſtemd, overvallen, geſlagen, en met verlies van veertig man *Europiſche* troepen en *f* 30,000, die in de handen der opſtandelingen vielen, op de vlugt gedreven. Dit voordeel der muitelingen had den opſtand van het geheele grondgebied van *Djocjokarta* en den moord aller *Europeanen* en *Chineezen*, die men magtig kon worden, ten gevolge. Een andere troep inboorlingen, onder een' inlandſchen Prins (*Radien* MAS SOWONGSO) werd geheel verdelgd, met uitzondering van het Opperhoofd, wien DIPO NEGORO, nadat hij voor hem gebragt was, de vrijheid beloofde, indien hij zijne partij wilde trekken. De edele jongeling weigerde zulks, uit trouw voor de *Nederlandſche* Regéring, waarop hij nogtans in vrijheid geſteld en onder bedekking aan zijn' vader terug werd gezonden. De Regéring erkende zulks door een' gouden eerepenning.

Weldra nogtans waren er 1800 man bijeen, namelijk 800 *Europeanen* en 1000 inboorlingen uit *Sourakarta*. Door hunnen moed en de pogingen der *Nederlandſche* ambtenaren bleef de Provincie *Kadoe* behouden. De groote weg tusſchen *Samarang* en *Pekalongang*, die reeds dadelijk bedreigd werd, bleef beveiligd door de verſtandige maatregelen van den Overſte Luitenant CLEERENS, en den Onderreſident

HOLMBERG DE BECKFELDT, terwijl de Luitenant der Genie, COCHIUS, het hoogstbelangrijke punt der ſterkte van *Djocjokarta* van levensmiddelen voorzag. Dan eene onvoorziene ramp dreigde aan de zaken eenen veel nadeeliger keer te zullen geven. De *Pangerang* (of Vorst) SERANG, ten Oosten van *Samarang*, omhelsde de partij der opſtandelingen, en rukte met 10,000 of 12,000 man tegen de tweede ſtad des eilands op, naar *Damak*, waar hem eene geringe magt (ſlechts 218 man) uit *Samarang* te gemoet kwam, waartoe men alles, zelfs matrozen, gebezigd had, en waarbij zich onder anderen achttien vrijwilligers, deels uit deftige *Nederlandsche* geſlachten, deels *Engelschen*, te *Samarang* woonachtig, bevonden, van welken er twaalf tegen de geweldige overmagt den heldendood ſtierven. De geheele kleine ſchaar, die uitgeput van vermoeidheid ter beſtemde plaatſe kwam, werd afgemaakt of uiteen gedreven. De eigene bezittingen der *Nederlanders* op *Java's* Noordkust ſtonden veeg, en de opſtandelingen naderden met den dolk en de toorts in de hand. Zonder de onbegrijpelijke werkeloosheid der aanvoerders zou *Samarang* zelf, waarvan zij nog ſlechts vijf uren verwijderd waren, in hunne handen moeten gevallen zijn, wanneer niet de brave ſchutterij dier ſtad, welke zich dadelijk na het uitbreken van den opſtand gevormd had, zoowel den vijand afgeweerd als de inlandſche bevolking, wier kwaadwilligheid kort daarna bleek, had tegen gehouden (*).

(*) Deze inrigting werd ſedert in alle *Residenties* of hoofdplaatſen der distrikten nagevolgd; niet alleen *Europeërs*, maar ook inlandſche Christenen namen er deel aan.

Geruchten wegens deze gebeurtenisfen in Europa.

Het gerucht van dezen opstand en deszelfs nadering tot *Samarang* verspreidde zich als een loopend vuur tot *Europa*, en deed *Hollands* benijders en vijanden juichen, vooral in *Engeland*. Men voorzag reeds den val van *Samarang*, de opstandelingen voor *Batavia*, het overgaan dier hoofdplaats, het verlies van *Java*, en — door een natuurlijk gevolg — den alleenhandel der *Britten* op dit eiland. Gedienstige tolken deden het gerucht tot in *Duitschland* weêrgalmen, en het verschilde niet veel, of bloeddorstige, diep bijgeloovige en slaafsche *Javanen* waren tot Apostelen der vrijheid en van het *Liberalismus* verheven. Trouwens men heeft na een vijftal jaren eene dergelijke hulde nog naderbij aan even diep gezonkene wezens betoond!

De Generaal van Geen landt op Java.

Zekerlijk waren intusschen de gevolgen onberekenbaar geweest, wanneer niet de Generaal VAN GEEN met de krijgsmagt uit *Celebes*, en die op *Borneo* tegen de *Chineezen* gediend had, juist op het tijdstip van het grootste gevaar was geland. Er waren dus 5700 man te *Samarang* bijeen, namelijk 3300 van het Rijk van *Madura*, 1600 van dat van *Sumanap* (op hetzelfde eiland) en 800 geregelde *Europische* troepen. De Generaal VAN GEEN zond 350 man naar *Damak*, om dezen post te bezetten, doch dezen, door eene veertigmaal sterkere magt aangevallen, moesten weder wijken, tot VAN GEEN met de hoofdmagt kwam toeschieten, en den vijand op den 15den September bij dat zelfde *Damak* geheel op de vlugt dreef, terwijl de hoofdplaats van den opstandeling SERANG door de getrouwe *Jayanen* in brand werd gestoken. Met alle de troepen den vijand te vervolgen was ondoenlijk, uit hoofde eener ontdekte zamenzwering te *Sama-*

rang van eenen Oud-Regent, die gevat en met zijn' zoon in ballingschap naar de *Molukken* gezonden werd.

De Opperveldheer was intusschen te *Solo* of *Sourakarta* gebleven, en daar alléén door zijne geestkracht (bij gebrek aller stoffelijke middelen) geslaagd, om den *Soesoehoenan*g van deelneming in den opstand, waartoe deze, volgens zijne latere bekentenis, anders zekerlijk zou zijn overgegaan, terug te houden. Terwijl hij door zijne tegenwoordigheid dus de kwaadwilligen beteugelde, bemoedigde en wakkerde hij, zelfs in zijne afwezigheid, de welwillenden tot ruimen bijstand aan; immers aan hem waren de vrij talrijke hulpbenden te danken, die men van het eiland *Madura* ontving.

De Luitenant-Gouverneur-Generaal trekt naar Djocjokarta.

Toen nu de tijd gekomen was, om aanvallend te werk te gaan, bragt de Luitenant-Gouverneur-Generaal de allezins geduchte magt van twee duizend vijfhonderd man geregeld voetvolk en ruiterij, en meer dan vijfduizend man hulptroepen te *Klattan* bijeen, die den 25sten September in drie kolommen onder den Generaal VAN GEEN optrokken naar *Djocjokarta*. Hier was de toestand der bezetting zeer bezwaarlijk en hagchelijk. Deze stad toch telde met haren onmiddelijken omtrek even vóór de omwenteling niet veel minder dan honderdduizend inwoners; de poging om haar te *bevrijden* had een gedeelte der stad in brand doen steken, en vele inwoners tot de vlugt genoodzaakt, waarvan wel niet weinigen zich in de vesting zullen geborgen hebben, die eene bezetting had van 450 *Europeanen*, welke tevens het uitgestrekte paleis van den jongen *Sultan* (waaruit men echter dezen voorzigtigheidshalve naar de vesting had overgebragt) en nog het groote woongebouw van een' ande-

ren Prins had te beſchermen, die echter, buiten het fort gelegen zijnde, ſlechts door herhaalde uitvallen konden worden beveiligd. Met vlugtelingen en gijzelaars opgepropt, verkeerde *Djocjocarta* in meer dan één gevaar, van gebrek, bederf der lucht en misſchien geheime aanſlagen van binnen, aan al hetwelk de komst des Heeren DE KOCK een einde maakte.

Zijne werkzaamheden aldaar.

Verzeld door een aantal Grooten van *Sourakarta*, kwam de Luitenant-Gouverneur-Generaal aan de benaauwde veste; alwaar hij dadelijk den Reſident SMISSAERT naar verdienſte van zijn post ontzette. (Het is ons niet gebleken, wat van CHEVALLIER geworden is.) Daarentegen werd den braven plaatſelijken bevelhebber, Kapitein BOUWENS, de volkomene goedkeuring van den Opperveldheer te kennen gegeven. Hij deed nog eene poging, om DIPO NEGORO en zijnen zwakken medevoogd tot betere en meer vredelievende gezindheden aan te ſporen, doch ontving ſlechts een ontwijkend antwoord. Voorts werden de grenzen van *Djocjokarta's* gebied, namelijk de Provinciën *Kadoe* en *Madion*, gezuiverd en beveiligd, en gedroegen zich de Majoor ELOUT en de Reſident VAN LAWICK VAN PABST, aan het hoofd der inlandſche troepen, als mannen van eer. In het zuiden, te *Padjitan*, hadden ook woelingen plaats, maar die ſpoedig gedempt werden. De Regéringsbeambte WORMER nam het gewaad van een' *Mohammedaanschen* priester aan, en wist zijn gelaat de donkere tint der inboorlingen te geven, zoodat hij, met zijne kennis aan *Javaansche* taal en zeden, gelukkig naar *Djocjokarta* ontſnapte. De Majoor PERIE bevrijdde het dorp *Jono*, waar een achthonderdtal *Chineezen* in een' verſterkten post drie maanden lang de herhaal-

de aanvallen der opſtandelingen hadden weerſtand geboden.

Ondertusſchen had DIPO NEGORO, wiens eerzucht op verre na niet met den naam van Rijksvoogd voldaan was, een' veel weidſcheren titel aangenomen, waarin de geestelijke met de tijdelijke magt was vereenigd. Hij liet zich noemen: *Magtig Sultan, getrouw dienaar Gods, bestemd tot hoofd eener omwenteling en opperbestuurder des legers, die aan de spits moet staan der ingewijden in de geheimen der Godsdienst, Oppervorst, geroepen om den Staat te regelen, Gezant van God en den Profeet, opvolger van een goddelijk wezen, hetwelk de legers bestuurt, en die zich zelf opoffert voor den roem des Allerhoogsten.* Deze *godsdienstige* man deed intusſchen de Opperhoofden der dorpen, die eenen weg herſteld hadden, langs welken ons leger moest trekken, onthoofden, en de hoofden op bamboesſtokken langs den weg planten, dien ons leger voorbij moest.

Nieuwe titels van Dipo Negoro. Zijne wreedheid.

Met het einde des jaars 1825 moest de Generaal DE KOCK het leger verlaten, om te *Batavia* den reeds genoemden post van Luitenant Gouverneur-Generaal werkelijk (1 Januarij 1826) uit handen van den aftredenden Opperlandvoogd VAN DER CAPELLEN te ontvangen, gelijk wij boven gezien hebben. Daar ook de regentijd van zelf alle aanvallende werkzaamheden verbood, daar er door de vermoeijenisſen en het ongewone klimaat onder vele der *Nederlandsche* troepen ziekten uitbarstten, en de zamentrekking derzelve daardoor noodzakelijk werd, deed dit alles eene ſoort van wapenſtilſtand gedurende eenige maanden ontſtaan, die echter geenszins kleine ſchermutſelingen op enkelde voorposten en afzigtige wreedheden tegen af-

De Luitenant-Gouverneur-Generaal te Batavia.

zonderlijk gevangene of afgefnedene *Nederlanders* belette. Doch deze tijd werd niet ledig doorgebragt. Hij diende, om, terwijl er nog volftrekt geen genoegzaam aantal *Europische* troepen voorhanden was naar mate van den dringenden nood, daarin door een plan van veldtogt te voorzien, waarin de *inlandsche troepen* eene groote rol zouden kunnen vervullen. Om hen daartoe aan te moedigen, werd aan *Nederlands* dapperften bondgenoot in die gewesten, den *Javaanschen* Prins MANGKOU-NEGORO, te *Sourakarta* plegtig op den 3den April het eereteeken der *militaire Willems-orde* ter hand gefteld; een nieuwe prikkel voor dezen grijzen krijgsman en zijne talrijke zonen en kleinzonen om ons getrouw te blijven.

Kleine moorddadige gevechten. 1826.

Terwijl de Heer DE KOCK naar het hoofdkwartier *Djocjokarta* terug gekeerd was, had DIPO NEGORO het zijne te *Dixo* aan de rivier *Progo* genomen, niet zonder een' bijgeloovigen grond, want de naam *Dixo* beteekent, „eene plaats, die de ontworpene onder„nemingen wel doet gelukken." Het zou den lezer flechts verveling zonder nut baren, indien wij alle de gevechten wilden vermelden, waarin de *Nederlandsche* troepen den vijand terug dreven, zonder hem eigenlijk gevoelige flagen bij te brengen, daar het hier een volkomene *Guerilla*-oorlog was. Men vlugtte flechts om zich te herzamelen, gelijk brekende golven, die ftraks weder dreigend omhoog rijzen. Één gevecht nogtans was van meer aanbelang, namelijk bij het oude kasteel of de *kraton* van *Pleret*, drie kleine uren ten zuiden van *Djocjokarta*, hetwelk een uur in den omtrek en muren van 20 voet hoog heeft. Tweemaal werd de vijand daaruit verdreven, de eerftemaal met verlies van 30 dooden en gekwetften der onzen; de tweede

keer, nadat hij het kasteel met eene aanzienlijke magt had bezet. Men moest dus ook grootere ſtrijdkrachten bezigen om het te hernemen. Den 9den Junij werd de *kraton* gelijktijdig door drie kolommen onder den Overſte COCHIUS, te zamen ruim 4000 man, aangevallen, doch waarvan de 3000 *Javaneezen* vooreerst ſlechts als ſpaarbenden dienden. Onder de 1050 *Nederlanders*, die twaalf ſtukken geſchut bij zich hadden, waren 150 ruiters. De aanval geſchiedde onder bevel der Majoors LE BRON, ELOUT en den Kapitein KOELMAN. De opſtandelingen verloren bij de beſtorming van deze ſterkte 400 man, de onzen acht dooden en zesenveertig gekwetſten; onder de laatſten waren verſcheidene Officieren, onder anderen had de Majoor DE STUERS vier wonden ontvangen. De vijand trok toen naar den regter oever van den *Progo* terug, en *Dixo* werd bezet (doch de geheele bevolking nam de vlugt, en ontkwam dus de *Hollanders*). DIPO NEGORO vlood van dorp tot dorp, de inwoners onderwierpen zich meer en meer aan de gelijktijdig oprukkende *Nederlandsche* kolommen. Alles ſcheen een' gunſtigen uitſlag te voorſpellen, toen een dier onverwachte gevallen, in oorlogen van dezen aard zoo gewoon, weder een anderen keer aan de zaak gaf.

De twee nieuwe voogden des jongen Sultans met hun gevolg omgebragt.

In plaats der beide oproerige voogden des jongen Sultans had de *Nederlandsche* Regéring twee anderen benoemd, die, met den *Rijksbestuurder* vereenigd, den invloed der Rebellen moesten tegenwerken. Zij hadden dus ook de *Nederlandsche* troepen naar *Dixo* verzeld, ten einde ook daar het oude Beſtuur te herſtellen. Na eenig verblijf keerden zij den 31ſten Julij 1826, onder bedekking van zestig man voetvolk en acht huzaren, naar *Djocjokarta* terug. Doch de

vijand was van die reis onderrigt, zoodat zij door eene geweldige overmagt bij *Linkan*, aan den voet van het gebergte *Grogol*, aangevallen, en met hun gevolg en den gewapenden troep, die hen verzelde, omgebragt werden. Slechts een voornaam *Jayaan* had zijn behoud aan de edelmoedigheid van SENTOT te danken. Twee of drie anderen ontsnapten naar *Djocjokarta*.

Gevaar van den Generaal van Geen.

Drie dagen te voren zou de Generaal VAN GEEN bijna het slagtoffer van zijn' moed zijn geworden. Hij was met eenen troep voetvolk, die men even als dragonders tevens te paard gebruikte, alsmede met eenige ruiters, over de rivier *Progo* getrokken, en, bij het hooren van eenige kanonschoten, in vollen ren naar de plaats gereden, van waar het geluid kwam, toen hij den vijand ontdekte, die door de onzen teruggedrongen was; doch dezen hadden de vervolging gestaakt en waren teruggekeerd; de ontelbare scharen des vijands (want zijne troepen waren door de dorpsbewoners versterkt) omsingelden weldra de handvol volks van den Generaal, die zich slechts als door een wonder kon redden. Hij verloor zeventien jagers en eenige huzaren.

Nadeelige wending der krijgskans.

Deze noodlottige gebeurtenissen vermeerderden het aantal en den moed der opstandelingen buitengemeen. De krijgskans wendde zich overal op hunne zijde. Meer dan 300 man der *Javaansche* bondgenooten van MANGKOU-NEGORO werden in kleine gevechten om hals gebragt, terwijl zij vol vertrouwen te midden eener, zoo zij waanden, bevredigde bevolking daarheen trokken. Overal werd de gemeenschap afgesneden, zoodat de bevelhebbers van elkander en van den stand van zaken niets wisten. De regter oever van

den *Progo* werd weder ontruimd, en de inwoners, die de *Nederlanders* begunstigden, aan de barbaarsche woede van DIPO NEGORO ter prooi gelaten. Hierbij bleef het niet. De brave Majoor SOLLEWIJN bekwam te *Ketjiwan* de nederlaag met verlies van 200 man (zoo *Europeërs* als inboorlingen), twee Officieren, waarvan een zich het leven benam, liever dan een' wreeden vijand in handen te vallen, en drie stukken geschut. De Majoor, op nieuw vooruitgetrokken zijnde, werd andermaal aangevallen, zijne inlandsche bondgenooten op de *Nederlandsche* troepen geworpen, twee bevelhebbers, de Majoor SOLLEWIJN zelf en zijn opvolger, Kapitein VAN GEEN, gevaarlijk gekwetst, en de terugtogt zou zeer moeijelijk geweest zijn, zonder eene tijdige hulp van den Luitenant DE LETRE met een troep huzaren. Door dit alles geraakte zelfs de stad *Sourakarta* in gevaar, alwaar algemeene moedeloosheid heerschte, zoodat de Opperveldheer en de Generaal VAN GEEN raadzaam oordeelden, hun hoofdkwartier daar te vestigen.

Herstelling des ouden Sultans van Djocjokarta.

In dezen bijna wanhopigen toestand was men om een redmiddel verlegen, ten einde het vuur des opstands te beletten, zich over geheel *Java* te verspreiden. Het kwam er vooral op aan, een tegenwigt tegen den invloed van DIPO NEGORO te vinden. Er bestond nog een Oud-Sultan van *Djocjokarta*, bekend onder den naam van SEPOE, die, in 1812 door de *Engelschen* afgezet en naar *Batavia* verplaatst, in 1816 door onze Regéring naar *Amboina* verbannen was, doch door den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN in 1824 vergunning bekomen had, naar *Sourabaya* terug te keeren. In het begin der onlusten had men, uit vrees voor verstandhouding met de Re-

bellen, den reeds zeventigjarigen Vorst naar *Batavia* overgebragt. In 1825 reeds meende de Raad van *Indië*, MUNTINGHE, dat het ligt ſtaatkundig zou zijn, eenen Vorst, die zekerlijk nog eenen aanhang had, tegen de partij van DIPO NEGORO over te ſtellen. Dan zoo min de (toen nog tegenwoordige) Gouverneur-Generaal, als de Heer DE KOCK, hielden zulks voor raadzaam, tot de laatſte thans, nu de zaken tot zulk een uiterſte waren gekomen, dat men bijna geene redding zag (daar men geene voogden meer voor den jongen Sultan kon vinden), *zelf* de aanſtelling des ouden Sultans voorſtelde als een gezag, hetwelk dat van NIPO NEGORO kon opwegen. Hij werd dus met de gewone plegtigheden te *Djocjokarta* aangeſteld; maar het bleek weldra, dat zijn hooge ouderdom, en ook zekerlijk het beſef van alle een weinig nadenkende *Javanen*, dat hij toch ſlechts een werktuig in de hand der *Hollanders* was, de vruchten, die men van dezen maatregel verwacht had, verijdelden. Doch de minzame handelwijze van den Luitenant-Gouverneur Generaal ten aanzien der inlandſche Vorſten miste haar doel niet. Velen kwamen van tijd tot tijd hunne onderwerping betuigen, onder anderen de *Pangeran* MANGKOU DI NIGRAT in *Kadoe*, die zich met zijne talrijke aanhangers onderwierp, onder voorwaarde, dat het ſtoffelijk overſchot van zijn' vader, die als lotgenoot van den ouden Sultan op *Amboina* geſtorven was, van daar opgegraven en naar *Java* zou worden overgebragt, om in het voorouderlijke graf te rusten. Dit werd zonder bedenking toegeſtaan, en in zoo verre mag men misſchien denken, dat de herſtelling des ouden *Sultan* op *dezen Javaanschen* Groote gunſtig gewerkt heeft. De regentijd ſtelde voor

het overige, na een gevecht bij *Gorrok* ten zuiden van *Sourakarta*, waarin de Generaal VAN GEEN, door den Keizer van *Sourakarta* in perſoon vergezeld, DIPO NEGORO op de vlugt dreef en kwetſte, voor eene poos aan de vijandelijkheden een einde.

De oorlog op *Java* had nu reeds anderhalf jaren geduurd. In het Moederland begon men voor het verlies dier kostbare Kolonie te vreezen. Om dit te voorkomen, was ten minſte het zenden der ſpoedigst mogelijke verſterkingen noodzakelijk. Inderdaad had de Regéring de twee ſchepen *Wassenaar* en *Waterloo* met troepen derwaarts bemand, en van alles voorzien, uitgezonden in het laatst van 1826. Doch terwijl men op een' ſtijven oostenwind hoopte, keerde dezelve, na het uitloopen der beide ſchepen, plotſeling, en wel naar het noordwesten, waardoor de *Wassenaar* op de *Noord-Hollandsche* kust ſtrandde (de manſchap werd nogtans gered), en de *Waterloo* eenen allerhevigſten ſtorm te verduren had, doch door de bekwaamheid van den commandérenden Officier VAN DALE, na geweldig door de golven geſlingerd te zijn, in *Engeland* binnenviel, en aldaar herſteld moest worden. Dit alles vertraagde natuurlijk de hulpe, die men naar *Indië* zond; maar intusſchen had men daar rijpelijk over een ſtelſel nagedacht, hetwelk men voortaan te volgen had. Men kwam dus in 1827 overeen, om door *bentings* of kleine houten vestingen het veroverde grondgebied, hetwelk anders door herhaalde opſtanden of terugkomst der muitelingen weder verloren ging, te bewaren, en tevens door onderhandelingen de talrijke aanhangers van DIPO NEGORO van hem af te trekken, door hun niet alleen ſtraffeloosheid, maar zelfs volkomene vergetelheid van al-

Nieuw oorlogsplan. 1827.

les, en het behoud hunner rangen en voordeelen, zoo als zij die thans bezaten, te beloven. Het zelfde had reeds, anders gewijzigd; in den oorlog van 1743 tot 1755 plaats gehad.

De beweegbare kolonnen. Stelsel van Dipo Negoro.

Dit ſtelſel vereischte nogtans onvermoeid geduld, en deed nog geen ſpoedig einde van den oorlog voorsuit zien. Men voegde bij dit zoogenaamde *benting*-ſtelſel dat der *beweegbare kolonnen*, die het land tusſchen de *bentings* van den vijand moesten zuiveren, dezen wel niet verre vervolgen, maar meer en meer van alle kanten naar een middelpunt terug dringen, waar hij, verſtoken of ſchaars voorzien van hulpmiddelen, eindelijk tot overgave moest komen. Er waren vooreerst (eer men de verſterkingen bekomen had) acht dier *mobile* kolonnen, namelijk elke van 550 of 400 ſtrijders, waaronder op zijn hoogst 100 of 120 *Europeanen*, met 30 of 40 ruiters, twee kleine veldſtukjes, ſchansgravers, en de noodige bagaadje, transport- en geneesmiddelen; voor de laatſte werd vooral thans betere zorg gedragen dan in den beginne (*). Men trachtte den vijand zoo doende naar de rivieren *Progo* en *Bogowonto* terug te dringen, en hem door een langdurig werkeloos verblijf aldaar zijnen invloed en hulpmiddelen te ontnemen. Dit land toch, waar de zee (ten Zuiden), het gebergte, en de twee rivieren eene natuurlijke grensſcheiding vormen, is rotsachtig en onvruchtbaar, en bood dus den vijand ſlechts karig onderhoud en geen middel aan, om

(*) De kolonnen, dus grootendeels uit inlanders beſtaande, hadden op de Oosterſche wijze een' grooten naſleep van vrouwen bij zich, waardoor het getal zielen, tot elke derzelve behoorende, wel tot 1000 opklom.

door gemakkelijke invallen in de naburige landen zich daarvan te voorzien.

De acht kolonnen ſtonden onder de Overſten DE LA TOUR en CLEERENS, den Overſte-Luitenant DIELL, de Majoors DE LEEUW, LE BRON DE VEXELA en VAN DER WIJK, en de Kapiteins TEN HOVE en MICHIELS. Elk dier Officieren was verantwoordelijk voor alle bijzonderheden der dienst. Het plan van krijgsverrigtingen hield in, dat eerst drie, daarna nog twee, en dan eerst de drie laatſten der kolonnen zich in beweging zouden ſtellen. Men moest vooral het landvolk met zachtheid behandelen, geene plundering toelaten, alles, wat zou kunnen verbitteren, mijden, en de welwillende bedoelingen der Regéring op allerlei wijze in het licht ſtellen, ten einde de opgeſtane hoofden te eerder met vertrouwen te bezielen, en tot onderwerping te bewegen. Inderdaad begon het nieuwe ſtelſel, waarbij de ingezetenen, die vrede en voortzetting hunner gewone werkzaamheden begeerden, nu van beſcherming verzekerd waren, reeds vruchten te dragen. Te voren had DIPO NEGORO ſomtijds 15,000 of 20,000 man inlanders op één punt kunnen verzamelen, ſchoon zijn leger niet meer dan eenige honderden bedroeg. Hij had thans tusſchen de 4000 en 5000 uitgelezene manſchappen bij zich, verdeeld in veertien regimenten, met zeer verſchillende vaandels en ſtandaarden. Aan elk der Opperhoofden van dezelve was eene zekere hoeveelheid land met deszelfs bevolking toegewezen, waarvan de inkomſten tot bezoldiging der troepen en tot het aanſchaffen van krijgsvoorraad dienden, terwijl de mannen *of* zelven in de legers dienen, *of* zich vrij koopen moesten. Daar DIPO NEGORO het plan der *Nederlanders* begon

te doorzien, deed hij al het mogelijke, om hun het aanleggen van *bentings* te beletten, en beproefde dus geweldige aanvallen op deze posten. Derzelver mislukking had dikwerf ten gevolge, dat zich Opperhoofden kwamen onderwerpen, doch ook somtijds werd de aanval met moed hervat. DIPO NEGORO nam daarbij den verstandigen maatregel, van in de uitdeeling der bevelhebbersposten minder op den rang, dan op den moed en het beleid te zien, en dus bekwam SENTOT, wiens dapperheid bij de *Javanen* geene weêrgade kende, reeds terstond het gebied over een regiment van 250 man.

Het stelsel der kolonnen draagt niet geheel de gewenschte vruchten. Mislukte vredesonderhandelingen.

Met het einde van Mei 1827 kwamen eindelijk de tot versterking dienende troepen uit *Nederland* aan (omtrent 3000 man), maar de geweldige sterfte, die onder de overige manschappen heerschte, deed voor het ergste vreezen, wanneer men troepen, nog aan de vermoeijenissen dezes lands ongewoon, dadelijk tot sterke togten aanzette of met de zieken in aanraking bragt. Men liet de nieuw aangekomenen dus vooreerst in de schoone streek van *Salatiga* en *Boyolali*. Hierdoor en door andere oorzaken werden de kolonnen weêrhouden in dien voortgang, waardoor zij de bovengenoemde insluiting des vijands, tusschen de *Progo*, *Bogowonto* en het gebergte, zouden hebben kunnen tot stand brengen. Daarenboven maakte de vijand eene afwending naar den kant van *Madion*, waardoor de drie eerste kolonnen (onder den Majoor DE LEEUW, den Overste DE LA TOUR, en den Majoor LE BRON) genoodzaakt werden, eene rugwaartsche beweging te doen, ten einde de vijand niet tot op den grooten weg naar *Samarang* mogt doordringen. Om tijd te winnen, sloeg KIAY-MODJO in naam van

DIPO NEGORO eene vredehandeling voor, doch de eifchen waren van zijnen kant onmatig; onder anderen wilde hij zich eenen titel aanmatigen, die hem eene onbepaalde magt over het burgerlijke en godsdienftige in de Vorftenlanden zou hebben opgedragen. De onderhandelingen werden dus afgebroken, en reeds naderde de regentijd, toen een nieuw ongeval in het land van *Madion* bij *Plountouran* plaats had, alwaar de Refident van *Sourakarta* door het Opperhoofd SOSRO DI LOGO, die uit het flot van Sultan SEPOE ontfnapt was, geflagen werd. Dit had de gewone uitwerkfelen. Bijna het geheele land van *Rembang* was in oproer, *Bentjar* aan de Noordkust werd aan kolen gelegd, en de fchrik verfpreidde zich tot in het belangrijke *Sourabaya*. Er werd met alle fpoed eene negende kolonne opgerigt, doch deze zou ook zijn bezweken, zonder den moed van haren bevelhebber, Kapitein VAN GREISHEIM. Dus was nu ten derdenmale de fchier bedwongene of toch gefnuikte vijand in zijn oogmerk geflaagd, om, op één punt, onze voor de zwakke magt al te uitgebreide linie van aanval door te dringen, dezelve te breken, fchrik en verwarring onder onze bondgenooten en onderdanen, en honderdvoudig verhoogden moed bij zijne eigene aanhangers op te wekken. Nogtans werd *Rembang* even fpoedig heroverd als verloren.

Onderwerping van verfcheidene Opperhoofden. Geweldige fterfte in ons leger.

Hoewel de dood van Sultan SEPOE, die in dit jaar voorviel, der Regéring zoo min voor- als nadeelig was, daar zijne aanftelling geene vruchten, zoo min ten goede als ten kwade, gedragen had, zoo hadden zich nogtans in 1827 verfcheidene Opperhoofden van aanzien en invloed aan het Beftuur onderworpen,

waaronder de in het eerst zoo geduchte SERANG, de overwinnaar bij *Damak*, met meer dan 200 zijner onderhoorigen, een zoon van DIPO NEGORO en twee broeders van MANGKOU DI NIGRAT. Doch deze voordeelen waren zeer duur betaald. Het leger had wel 3000 man *Europische* troepen verloren, meestal door vermoeidheid en ziekten; duizend anderen lagen nog in de hospitalen.

Het benting-ſtelſel verder doorgezet.

Gedurende het jaar 1828 werd het in 1827 ontworpen plan doorgezet, om namelijk des vijands grondgebied door vestingwerken al meer en meer te vernaauwen, en de ondergeſchikte Hoofden door goedheid te winnen. Zoo werden aan de *Zwarte paal* of *Komolokko*, waar de vijand doorgaans van de rivier *Progo* naar *Padjong* was doorgedrongen, en te *Bligo* en *Mangir* aan den *Progo*, vestingwerken aangelegd; te *Bligo* deed de Overſte-Luitenant LEDEL van de vijfde kolonne, door eene wakkere verdediging, belangrijke dienſten; hier werd eene hangende brug van *bamboes* over de genoemde rivier geſlagen. Vergeefs waren de woedende en herhaalde aanvallen des vijands op deze en andere forten; hij werd telkens met een zeer zwaar verlies teruggedreven. Anders deed hij gedurende de eerſte maanden van dit jaar zeer weinig. DIPO NEGORO had zijne troepen meest te *Sambriotto* vereenigd, om bij gelegenheid van het *Ramazam*-feest of de *Mohammedaansche* vasten, zich tot *Sultan van Java* te doen uitroepen. Hij werd daarin echter door een bezoek onzer troepen geſtoord, die de groote menigte, daartoe reeds vergaderd, uiteen dreven. Het gelukte eerst eenige maanden daarna, bij welke gelegenheid de nieuwe Sultan ook eenen nieuwen Opperpriester verkoos in plaats van KIAY-MODJO. De

reden dezer, zoo 't fchijnt hoogst onftaatkundige, verandering is niet bekend. In het gebergte werd door twee dweepzieke priesters, *Iman* MOURKA en MAS-LOURAK, een brandpunt van opftand levendig gehouden, hetwelk zelfs tot de grenzen der Provincie *Samarang* onrust verfpreidde, doch door den werkzamen Refident aldaar, BESIER, gefnuikt werd, die overal nieuwe fterkten oprigtte, en daartoe de zevende kolonne met *Javaansche* hulptroepen bezigde. Meer vreedzaam was de taak van den Majoor BUSCHKENS aan het hoofd der achtfte kolonne, door den goeden geest, althans de rust, der ingezetenen, waartoe de Regent van *Tagal* veel bijdroeg. De zesde kolonne onder den Overfte CLEERENS daarentegen had met een' hoogst ongunftigen en door moerasfen bedekten bodem, die den vijand dekte, te worftelen, en het oprigten van verfchanfingen ging hier dus niet dan hoogst moeijelijk. In het gebergte ten zuiden van *Djocjokarta* had de Overfte COCHIUS zeer veel werk met de beteugeling van een onvermoeid vijandelijk Opperhoofd, met name DJOJO MANGOLO. Men vorderde nogtans ook hier, door het opwerpen van *bentings;* met dat alles was de vermetelheid der opftandelingen zoo groot, dat zij dikwerf tot midden in de ftad *Djocjokarta* de fchildwachten bij het paleis van den *Rijksbestuurder* ter dood bragten.

De gedurige verliezen der *Nederlandsche* troepen, vooral door ziekten, die niet zoo fchielijk uit het vaderland te herftellen waren, werden ten deele geboet door inlandfche legerbenden uit *Celebes*, *Ternate*, *Tidor* en *Bouton*. Het waren meest *Alfoureezen*, op welke men in dit geval, daar zij onbefchaafde

Aangekomene verfterkingen van inlanders uit de Molukken. De hulp uit Bali mislukt.

Heidenen waren, meer meende te kunnen rekenen, dan op de *Mohammedanen* (*Bougineezen* of *Macassaren*), en welker karakter daarom dan ook door alle onze reizigers, in weêrwil van hunnen onmenſchelijken bruidſchat van menſchenhoofden, in een gunſtig licht voorgeſteld wordt. Zij waren ſchoone en ſterke manſchappen, ſlechts met een groven lap van uit boomſchors gewevene ſtof om de lendenen bekleed, en met werpſpies, bijl en ſchild gewapend, ſomtijds ook met boog en pijlen, waarmede zij uitſtekend weten te treffen. Hunne komst op *Java* (waar zij nog nimmer geweest waren) wekte een' grooten ſchrik bij de *Mohammedaansche* bevolking, die hen als *menschenëters* met ijzing aanſtaarde. Deze naam komt hun nogtans niet toe, hoewel de bovengenoemde ſchrikkelijke gewoonte, en die van paarden en honden te eten, daartoe misſchien eenige aanleiding gaf. Hoe het zij: zij waren uitmuntende ſoldaten, waarvan er *één* ſomtijds met zijnen ſtrijdbijl vijf of zes *Javanen* velde of op de vlugt dreef, en die zich ook uitſtekend naar de krijgstucht wisten te voegen. Ook behandelden zij de vele *Javaansche* kinderen, die hun in handen vielen, en die zij naderhand met zich naar huis namen, met waarlijk aandoenlijke teederheid. De *Mohammedanen* van *Tidor* en *Dsjilolo*, die niet de dweepzucht der *Javaansche Muzelmannen* bezaten, waren ook getrouw, en nog vlugger, maar minder ſterk dan de *Alfoureezen*. Zij waren zeer geſchikt voor de dienst bij het ligte voetvolk, en werden bij de kolonne van den Overſte-Luitenant LEDEL gebezigd. In dezelfde dienst onderſcheidden zich de inwoners van *Bouton*, mannen eigenlijk voor de zeedienst geboren. Zij wa-

ren met pieken, boog en pijlen, maar ook wel met geweren gewapend, en ftonden onder den Overfte CLEERENS. Men trachtte ook troepen van het eiland *Bali*, ten oosten van *Java*, te erlangen, die, zich meermalen, inzonderheid bij den opftand der *Chineezen* in 1740, zeer gunftig onderfcheiden hadden. Doch de binnenlandfche verdeeldheden der *Balische* Vorften deden de reeds geflotene overeenkomst, om duizend man van dit eiland in dienst te nemen, verbreken. De opvolger des Sultans van *Bali-Badong* werd door zijnen Rijksbeftuurder of Grootvizier en eenen anderen Prins, die naar het Rijk dong, vergiftigd. Kort daarna ftierf de oude Vorst; de nieuwe, die thans den troon beklom, had geheel andere inzigten, en was den *Nederlanderen* niet genegen. Dus werd het verdrag niet ten uitvoer gebragt; zelfs hinderde daaraan de komst van den Asfiftent-Refident DU BOIS met een *Nederlandsch* oorlogsvaartuig, die den geheimen flavenhandel met *Afrikaansche* Negers moest beletten, welke men uit de eilanden van *Afrika's* Oostkust invoerde. Dit zette kwaad bloed, en gelijk de *Nederlanders* niet dulden wilden, dat de *Baliers* flaven invoerden, zoo weigerden zij van hunne zijde hulp van foldaten.

Terugroeping van den Generaal van Geen.

Ondertusfchen werd de Generaal-Majoor VAN GEEN, die in dezen en in den *Celebischen* oorlog zulke groote dienften betoond had, tot Luitenant-Generaal bevorderd en naar *Europa* terug ontboden. Hij liet op *Java* zeer eervolle herinneringen achter. Het hoofdkwartier van den Generaal DE KOCK werd daarop van *Sourakarta* (waar men om dezen tijd eene gevaarlijke zamenzwering ontdekt, en door de ge-

vangenneming der fchuldigen verijdeld had (*)) naar *Magalong* overgebragt.

Rembang en Madion verder bevredigd.

De Overfte-Luitenant ROEST, het hoofd van den ftaf des Opperbevelhebbers, had ondertusfchen SOSRO DI LONGO in *Rembang* en *Madion* bedwongen, alwaar de rust volkomen weder herfteld was, zoodat men zelfs twee rondtrekkende kolonnen van daar verwijderd had; toen eensklaps het gerucht, dat DIPO NEGORO zelf zich derwaarts begeven zou, om die landftreken in oproer te brengen, algemeene ontfteltenis wekte. Doch de genomene maatregelen van den verftandigen Refident VAN NES, die de kunst verftond, om op de gemoederen der inboorlingen te werken, wist deze weldra weder tot rust te brengen, de eendragt onder hen te herftellen, en hen geheel van nieuwigheden afkeerig te maken.

Verfchil tusfchen den Commisfaris-Generaal en den Lt. Gouverneur-Generaal over het oorlogsplan.

Het was omtrent dezen tijd, dat de Commisfaris-Generaal DUBUS DE GHISIGNIES, wien de Luitenant-Gouverneur-Generaal in zijne befnoeijingen en bekrimpingen volkomene ruimte liet, zich eigenmagtig met diens bijzondere taak, het voeren van den oorlog, begon te bemoeijen. Met *Brabandsch* ongeduld zag hij den langzamen, maar zekeren voortgang der *Nederlandsche* wapenen aan. Hij riep den Luitenant-Gouverneur-Generaal op, om den vijand in het gebergte aan te vallen, hem van daar te verdrijven, en eindelijk tusfchen den *Progo* en *Bogowonto* door eene krachtige poging geheel te verpletteren. De Heer DE KOCK hield hem de *ondervinding* der vorige jaren (1825 en 1826) voor, bleef met mannelijke ftand-

(*) Zulks gefchiedde door de zorg van den Overfte NAHUYS, Kapitein STAVERS en den Resident DEDEL.

vastigheid bij zijn eens met rijp beraad genomen ontwerp, en zette het, tot geluk der Kolonie, door, terwijl hij daarvan alle de verantwoordelijkheid op zich nam. Dit leidt ons van zelf tot de beschouwing des Bestuurs van den Commissaris-Generaal.

Bezuinigingen van den Commissaris-Generaal. Derzelver gunstige en ongunstige zijde.

De Commissaris-Generaal had tot voornaamsten last bekomen, *bezuinigingen in het Bestuur in te voeren.* Men kan hem dus niet ten kwade duiden, dat hij, hieraan voldoende, de overige, vooral de bijzondere belangen, geheel achter stelde. De scharen ambtenaren, naar *Java* gezonden, werden afgedankt of op wachtgeld gesteld. De weduwenpensioenen werden twintig ten honderd verminderd. Het kopergeld (de duiten), vroeger reeds zeer talrijk, werd in 1826 op eene schroomelijke wijze vermenigvuldigd, en daalde zoo zeer in waarde, dat het daaruit voor de Kolonie ontstane kwaad reeds dadelijk groot, en in de toekomst nog meer te duchten was. Er werd besloten, dat alle ambtenaren, zoo hoogere als lagere, hunne bezoldiging voor drie vierden in koper zouden ontvangen. Dit zelfde had in den handel plaats. Die b. v. voor 22 guldens koffij verkocht, ontving slechts voor zeven *Nederlandsche* ponden kopergeld, die niet meer dan *f* 15 innerlijke waarde bezaten. Voorheen had de *Nederlandsche* gulden in *Indië* slechts *honderdtwintig* duiten gedaan, zoodat de O. I. Maatschappij en naderhand de Regéring 40 ten honderd winst daarop had; de *Javanen* hadden toen dat koper tot huisraad en ander gebruik versmolten (*). Thans bekwamen

(*) OUWERKERK DE VRIES, bl. 133. *Noot.* Hier vergist zich echter de kundige schrijver, met bij het woord *huisraad* ook dat

de *Javanen*, volgens het nieuwe, in 1826 ingevoerde muntſtelſel, niet meer dan *honderd* duiten voor de gulden. De landrente daarentegen moest voor *twee derden* in goud of zilver worden betaald, hetwelk er bijna niet was (*)! De werkzaamheden der mannen, die in *Indië* voor de wetenſchap nuttig waren, een BOIE en MACKLOT, waren met VAN DER CAPELLEN's vertrek als 't ware verlamd, en BOIE moest zeven maanden werkeloos op *Buitenzorg* doorbrengen. Maar aan den anderen kant is het niet te ontkennen, dat het *besparingsstelsel* voor *Java* vele heilzame vruchten gedragen heeft. De *Indische* boeken, die eerst tot 1822 volkomen opgemaakt waren, werden nu geſloten. Reeds over 1826 werd er voor bijna twee Millioenen beſpaard, dit klom in 1827 tot ruim, en in 1828 tot bijna vijfdehalf Millioenen op. Een ſchrijver, die het Beſtuur van VAN DER CAPELLEN zeer bitter beoordeelt, en daarentegen dat van DUBUS (onder wien hij de *Javasche Courant* ſchreef) ten hemel verheft, beweert, dat deze laatſte niet minder dan 19 Millioenen 471,696 guldens in drie jaren heeft overgewonnen. Wij zullen de naauwkeurigheid dier berekening daarlaten, maar alleen zeggen, dat na de eerstgezondene 20 Millioenen, tot demping van het te kort in 1825, nog 3, en naderhand nog 15 Millioenen guldens door de Staten Generaal werden bewilligd, te zamen 38 Millioenen, die noodzakelijk zeer grooten invloed op die overwinst der geldmiddelen

van *afgodjes* te voegen. Is dit geſchied, zoo was het zekerlijk door de *Chinezen*, niet door de *Javanen*, daar de *Mohammedaansche* Godsdienst den meesten haat tegen Afgoderij koestert.

(*) *Nederl. Hermes*, Nov. 1827, bl. 51.

moesten hebben Er werd door den Commisfaris-Generaal eene *Javasche bank* opgerigt (1 Jan. 1828 voor tien jaren), die voor den handel en het muntwezen groote voordeelen en gemakken aanbragt. Ook rigtte hij eene *Hoofdcommissie van landbouw* op.

Bevordering van den landbouw. De rijst-, koffij- en fuikerteelt begunftigd.

De landbouw ging, ten fpijt des oorlogs, vooruit. De rijst, het hoofdvoortbrengfel van *Java*, voorzag in 1828 ruim in de behoefte niet alleen van *Java*, maar van den geheelen *Archipel;* er werden vele nieuwe rijstvelden aangelegd, en daartoe vele waterleidingen gegraven. De koffijteelt ging mede zeer voorfpoedig; *Java* bragt in 1827 399,500 en in 1828 niet minder dan 416,000 *pikols* voort, en nimmer was de uitvoer zoo groot als in dat jaar. In 1828 waren er 49,802,051 koffijboomen, ruim 4,300,000 meer dan in 1827. Hiertoe droeg bij, dat in 1827 door den Commisfaris-Generaal het verbod van aanplantingen in de Vorftenlanden weder werd opgeheven, zoodat onder anderen de Heeren VAN VLISSINGEN en KUHLO het fchoone landfchap *Trengalek* in de Vorftenlanden in pacht namen en koffijtuinen aanleiden van 400,000 boomen. Er werden *f* 150,000 aan de *Chineezen* ter hand gefteld, om de vervallen fuikerteelt en fuikerfabrieken weder aan den gang te brengen, waardoor in *Cheribon*, *Japara*, *Joana* en in *Java's* Oosthoek dit kostbare voortbrengfel, 't welk in 1827 niet meer dan 34,300 *pikols* opleverde, in 1828 71,900 *pikols* gaf, die men in het volgende jaar nog dacht verdubbeld te zien. Men hoopte aan dezen tak van fabrikaadje, thans alleen door *Chineesche* molens bewerkt, door het invoeren van ftoomwerktuigen nog meer kracht bij te zetten.

Een ander hoogst belangrijk artikel van uitvoer was

De indigo-teelt op nieuw ingevoerd.

de *indigo*. In vroegeren tijd, sedert 1604, had *Nederland Europa* daarmede genoegzaam uitsluitend voorzien. In 1633 werd door de *Nederlanders* ter waarde van vijf Millioenen guldens daarvan uit *Oostindië* naar *Europa* gevoerd. De *weede* of *pastel* was toen de algemeene blaauwe verfstof in ons werelddeel, doch met een pond indigo kon men meer verwen, dan met 300 pond weede, en een stuk laken met indigo te verwen kostte slechts vijf, met weede dertig guldens, terwijl de kleur van den eersten veel duurzamer was. Geen wonder dus, dat de weedefabrijken vervielen, en de indigo algemeen werd, tot groote schade van *Frankrijk* en *Duitschland*, alwaar de eerstgenoemde verfstof zeer algemeen werd bereid. HENDRIK IV. van *Frankrijk* verbood dus de indigo *op doodstraf*, en Hertog ERNST *de Vrome* van *Saksen-Gotha* riep in 1652 een algemeen verbod in *Duitschland* bij de Rijksvergadering daartegen in. Doch in weerwil hiervan zegepraalde de algemeene loop van zaken. Die verfstof was hoogstbelangrijk voor onze eigene lakenfabrijken; men telde te *Leijden* 350 lakenweefgetouwen, waarop wekelijks drie stuks laken van 80 ellen geweven werden, zoodat alleen die stad jaarlijks 54,000 tot 55,000 stuks, met indigo geverwd, opleverde. Doch eerlang hielden de verbazende voordeelen op, door den uitsluitenden invoer der *Nederlanders* ontstaan. Door de *Spanjaarden*, vooral in *Guatimala*, (waar zij allerbest tierde) en door de *Engelschen* in *Bengale* om strijd aangekweekt zijnde, verviel de teelt op *Java*, en ging genoegzaam te niet, zoodat in 1825 aldaar slechts drie indigotrafijken waren (*).

(*) Uit het *Algemeen Handelsblad*.

In 1808, onder DAENDELS, had wel zekere PETEL weder eene indigofabrijk op *Java* opgerigt, en in 1812 droeg de *Javaansche* indigo reeds weder, zelfs op de *Londensche* markt, den prijs boven de *Bengaalsche* weg; nogtans bleef deze tak van landbouw aan 't kwijnen, tot dat de Heer DUBUS in 1827 en 1828 daaraan weder eene levendigheid fchonk, die het aantal der indigotrafijken zevenvoudig, dat is, tot 21 vermeerderde. Zelfs inlanders, onder anderen de Regent van *Japara*, leiden die aan, en dus werd de indigoteelt en bereiding op de *Europische* wijze bewerkftelligd. Ook in de *Preanger Regentschappen* werden proeven genomen, die den gunftigften uitflag beloofden. Op *Java* waren vier foorten van den indigo-heester (*), doch hierbij bepaalde zich de indigo in de *Nederlandsche Oostindische* bezittingen niet. Hij groeit ook op *Amboina*, en op *Sumatra;* op dit laatfte eiland zelfs drie foorten (waarvan er eene door MARSDEN is overgebragt, en naar hem *Marsdonia tinctoria* genoemd), alsmede op *Celebes* en meer andere eilanden in het wild (†).

De cochenille-teelt ingevoerd.

Doch niet alleen eene blaauwe, maar ook eene roode verfftof werd (en deze voor het eerst) omtrent dezen tijd aan *Java* gefchonken. Het was de bekende *cochenille*, een infekt, hetwelk zich van de *Cactus opuntia* (*Nopal*) voedt (§), en dat, op 's Konings bijzon-

(*) *Indigo fera arborea*, — *fera purpurea*, — *fera argentea*, *Indigo fera anil.*

(†) Uit het *Handelsblad.*

(§) Zie over deze beroemde plant en infekt: *Traité de la Culture du Nopal, et de l'éducation de la Cochenille dans les Colonies Françaises de l'Amérique, par M.* THIERRY DE MENONVILLE, *Cap-Français*, 1787. (Hij heeft de *cochenille* uit *Mexico* naar *St. Domingo*, thans *Haiti*, overgebragt.)

deren last, door de zorg van den Commisfaris-Generaal naar *Java* werd overgebragt. Het was de Heer VAN LUTZEMBURG, die uit *Amerika* op het fregat *de Leye* zes en twintig *Nopal*-planten met de daartoe behoorende infekten aan wal zette, welke vervolgens de natuuronderzoeker DIARD naar *Buitenzorg* deed komen, alwaar zij, hoewel met ongemeene zorgvuldigheid aangekweekt, allen op één na ftierven, aan welk laatfte men nogtans niet wanhoopte, en ook eindelijk zijn geduld met een vijftigtal, rijk met infekten bevolkte *Nopal*-planten beloond zag. Weldra werden er 800 afzetfels te *Buitenzorg* van die planten overgewonnen, behalve degenen, die te *Batavia*, *Samarang*, *Passaroeang* en elders werden vermenigvuldigd. Zelfs had men hoop, de echte *Nopal* op *Java* in 't wild te vinden en te kunnen aankweeken. Ook de moerbeziëboom werd tot kweeking van den zijdeworm op *Java* in het groot aangehouden, en deze zoo hoogst gewigtige tak van nijverheid begon reeds de fchoonfte vruchten te beloven; de vruchtbaarheid en geringe fterfte van het infekt lieten weinig te wenfchen over.

De katoen-, vlas-, peper- en tabaksteelt, de theebouw enz.

De katoen, waarin bijna alle de inwoners hier gekleed gaan, zou een der belangrijkfte artikelen van uitvoer geweest zijn, vooral wanneer men er in geflaagd was, om al het voortgebragte in 't Moederland te laten bewerken, en alsdan gereed naar *Nederlandsch-Indië* terug te zenden. Niet alleen beftaat de katoen op *Java*, maar men had ook, door de Regéring, zaden van *Brazilische* (*Fernambuc*) en *Georgia*-katoen ontvangen, doch dezelve waren te oud, en mislukten dus fchier overal. Ook werd op *Java* de katoendop door zeker invretend infekt befchadigd, hetwelk de hoop op eenen goeden oogst van dit in *Indië* onmisbare voortbrengfel

zeer verminderde. Eene vlasfoort werd aangekweekt, gefchikt voor de zakken ter verzending, iets, waarbij men jaarlijks twee of drie tonnen gouds uithaalde, die men te voren aan *Bengale* moest geven, en waaromtrent de Heer DOMIS van *Passaroeang* zeer geprezen wordt. De peperplant werd mede in 1828 fterk aangebouwd, vooral in *Pekalongan* en *Passaroeang*, zoo dat het getal der peperranken van 111,200 tot 476,380 opklom, die echter eerst later vrucht konden geven. Men trachtte ook vooral in *Cheribon* de *Ceylonsche* kaneel te planten, en den bouw der *cacao*, die (vooral in den Oosthoek) hier zoo wel voorkomt, aan te moedigen. De Koning had zaden der edelfte tabaksfoorten gezonden, die wel beloofden voort te komen, gelijk de gemeene of zoogenaamde *Chineesche* tabak reeds voor lang zeer fterk op *Java* geteeld werd. Men beproefde, uit *Japansch* zaad thee voort te brengen, doch uit de dubbelzinnige uitdrukkingen eener mededeeling van ambtswege was het niet moeijelijk, de waarheid op te delven, dat deze pogingen mislukt waren. Beter flaagde het bekende voedzame geneesmiddel *Arrow-root*, uit de *Westindiën* overgebragt; het groeide federt 1828 op *Java* even als eene inlandfche plant, en was in de warme landen zeer heilzaam voor lijders aan doorloop en andere buikziekten. De veeteelt werd aangemoedigd door het houden van geregelde jaarmarkten en het uitloven van prijzen voor de fchoonfte buffels, runderen en paarden, welke op die markten zouden verkocht worden (*).

(*) Zie *het Algemeen verslag wegens den Staat van Landbouw over* 1828, ingeleverd aan den Commisfaris-Generaal *door de Hoofdcommissie van landbouw te Batavia*, in het Bij-

Begunstiging der Belgische fabrieken.

Het is dus niet te loochenen, dat de landbouw onder den Commissaris-Generaal DUBUS zeer aanzienlijke vorderingen maakte, en dat men zich vroeger te uitsluitend en eenzijdig op de koffijteelt toegelegd had. Wat den *activen Nederlandschen* handel betreft, ook deze werd door den Commissaris-Generaal bevorderd; doch zekerlijk ten gevolge der beschermende wetten, reeds in 1824 en 1825 gegeven, en die de mededinging der vreemden, vooral der *Engelschen*, tegenwerkten. Niemand voer beter daarbij, dan de fabrikeurs der Zuidelijke Gewesten van het toenmalige Koningrijk der *Nederlanden*, en de *Gentenaars* en *Antwerpenaars* hadden aan hunnen landgenoot de grootste verpligting, die aan de voortbrengsen hunner nijverheid een te voren ongekend veld opende, daar *Gent* in het kleeden der *Javanen* de vroegere taak van *Engeland* op zich nam, en hare fabrikaten in zulk eene menigte derwaarts zond, dat de opstandelingen naderhand dit vertier op de *helft* der uitvoer van fabriekwaren uit *België* stelden (*).

---

voegsel van No. 4. des vijfden Jaargangs van den *Nederlandschen Hermes.*

(*) Behalve het bovenaangehaalde hoogst belangrijke verslag der *Hoofdcommissie van Landbouw*, hetwelk voor den Commissaris-Generaal vereerende daadzaken meldt, zonder op de vorige Regéring te schimpen, ken ik slechts weinig bronnen voor de geschiedenis van het bestuur des Heeren DUBUS. Ik moest die opdelven uit enkelde plaatsen van HOGENDORP's *Coup d'Œil* (die DUBUS niet gunstig is), zoo als p. 13. 14. 420. 421. uit eene *Noot* van OUWERKERK DE VRIES (*Verhand.* bl. 135.), eene enkele (reeds aangehaalde) plaats in den *Nederlandschen Hermes* over November 1825, de *Dissertatio* van den Heer P. MIJER (kort, maar zakelijk, op bl. 123. 124. 129-131); en eindelijk uit een bij uitstek partijdig, en door

Het is dus evenmin te ontkennen, dat landbouw en handel, en in het algemeen het Bestuur, bij vele misslagen en hardheden, toch veel aan den Commissaris-Generaal DUBUS te danken hebben. Maar wanneer deze man uit zijn vak, het staatshuishoudkundige, tot het krijgskundige wilde overgaan, en eenen in dat vak doorkneeden DE KOCK lessen geven, zoo liep hij groot gevaar van zich belagchelijk te maken.

Te midden van het op *Java* woedende oorlogsvuur was intusschen ook op *Borneo* een nieuwe krijg uitgebroken. De Sultan van *Matam*, op de Westkust van *Borneo*, tastte in December 1827 de *Karimattas*-eilanden aan, alwaar een *Nederlandsch* schip gestrand, en, nadat het door het volk verlaten was, door het hoofd dier eilanden een gedeelte der lading en wapening gered was geworden. Met 22 praauwen werd het eiland *Karimatta*, onder *Nederlandsch* oppergezag staande, en welks opperhoofd den *Sultan* op zijnen eisch de lading niet had willen overgeven, door hem overvallen, het gezegde opperhoofd BATINGELANG en zijn broeder, die beide de *Nederlandsche* vlag ver- Vijandelijkheden van den Sultan van Matam. Uitrusting tegen hem.

gedurige hatelijke uitvallen en aantijgingen tegen den edelen VAN DER CAPELLEN en zijn Bestuur walgelijk boekje, dat bijna tot het peil van DOORNIK afdaalt, en den naam voert van *Staat van Nederlandsch Indië bij het einde van* 1828 *en het begin van* 1829. Nog een ander, voor den Commissaris-Generaal zeer vleijend, opstel vindt men in de *Minerva* van BRAN, (Dec. 1828 335-379.), van zekeren KNÖRLE, eenen te *Batavia* gevestigden *Duitscher*. Het is wel zonder hatelijkheden, maar als men toch hoort, hoe die koopman (of misschien klerk op een kantoor) zich verstout eenen man als DE KOCK lessen te geven, zoo kan men zich van geen meêwarigen glimlach onthouden, en denkt onwillekeurig aan HANNIBAL en PHORMIO.

dedigden, om 't leven gebragt, hunne hoofden op pieken geſtoken, de vlag verſcheurd, en met de geroofde goederen en wapenen te *Matam* binnen gebragt. Dit was niet de eerſte maal, dat deze Vorst, die reeds lang de zeerooverijen onderſteunde, zelf een' zoodanigen roof pleegde, hoewel hij zich in 1823 door een verbond met onze Regéring tot het tegendeel verpligt, en de *Karimattas*-eilanden afgeſtaan had. Dus had hij nu ook het *Nederlandsche* grondgebied geſchonden, en er werd beſloten tot zijne tuchtiging en afzetting; men zou hem door eenen inlander in *Nederlandsche* dienst, den Majoor RADJA AKIL, die zich op dat oogenblik te *Batavia* bevond, vervangen, en dus *Matam* tot een afhankelijk leen van *Nederland* maken. Den Kolonel en Kapitein ter zee DIBBETZ, die reeds verſcheidene reizen in *Indië* gedaan en zich telkens roemrijk onderſcheiden had, werd met het fregat *Bellona*, voerende 250 man, waaronder 120 *Europeërs* uit *Batavia*, deze moeijelijke taak opgedragen. Immers, *Matam* was den *Europeanen* bijkans nog onbekend, en de aanval op de rivier aldus zeer gevaarlijk, te meer, daar men op dit oogenblik geene verſpieders uit die plaats had. Men kwam te *Pontianak*, mede op *Borneo's* Westkust, bijeen. De ſchooner *Zeemeeuw* en drie kanonneerbooten werden bij het fregat gevoegd. RADJA AKIL, wien men den troon had toegedacht, moest zich dien door het inlichten en bijſtaan der troepen in alles, wat hun zou kunnen dienſtig zijn, waardig maken. Zijn ſmaldeel van inlandſche vaartuigen beſtond uit negen gewapende praauwen. Men zou echter alle deze bepalingen zeer geheim houden voor den Sultan, en denzelven, niet voor dat men volkomen gereed was, op 't lijf vallen.

De Kolonel DIBBETZ, van *Batavia* te *Pontianak* gekomen, raadpleegde met den *Nederlandschen* Resident aldaar over de op handen zijnde onderneming. Men vernam, dat de terugkomst van AKIL van *Batavia* algemeene bezorgdheid en toerustingen op *Matam* had veroorzaakt, en dat de verovering dier plaats minder gemakkelijk gaan zou, dan men zich voorgesteld had. *Matam* ligt eenigzins landwaarts in, aan de scheiding der rivieren *Katapan* en *Karbouw*, die beide door paalwerk, *bentings* of inlandsche vestingwerken en gewapende praauwen versterkt waren, terwijl men ook alle bakens had weggenomen, waardoor men het diepe vaarwater kon ontdekken. (Deze beide rivieren, waarvan de eerste ten zuiden, de tweede ten noorden in zee valt, omsluiten een eiland, hetwelk den naam van *Kadang-Karbouw* voert. De noord- of zuidkust van hetzelve moet men langs, om te *Matam* te komen.) **Moeijelijkheden dezer onderneming.**

De Kolonel DIBBETZ vertrok den 16den Julij van *Pontianak*, en kwam den 22sten voor den mond der rivier *Katapan*. Er hadden nu eenige onderhandelingen met den Sultan plaats, waarin de bevelhebber denzelven bij zich aan boord noodigde, en de Prinsen of *Pangerangs* benevens de mindere hoofden volkomene bescherming toezeide, indien zij zich bij de *Nederlanders* voegden. (Men wist, dat er geheime verdeeldheid op *Matam* was, en dat de brieven aan den Sultan altijd openlijk moesten worden voorgelezen, weshalve men zich op deze wijze als 't ware tot het volk wendde.) De Sultan gaf daarop in zijnen stijl te kennen, dat hij uit vrees en wantrouwen niet aan boord wilde komen (*). Hij of zijne **Toebereidselen.**

(*) Zie hier een' dezer brieven volgens de *officiële* ver-

plaatsbekleeders verlangden, dat men hem zijne verſchillen met RADJA AKIL alléén zou laten beſlechten. Dit wantrouwen belette hem ook, om aan den eisch des Kolonels tot opening der rivier te voldoen.

Ondertusſchen kwam de *flottille* der ligte vaartuigen niet opdagen, zonder welke het ſmaldeel zich niet in het ondiepe vaarwater durfde begeven. Daar water en levensmiddelen in deze werkeloosheid verminderden, beſloot de Kolonel naar *Pontianak* terug te keeren, doch trof onderweg de flottille aan. Toen zeilde men gezamenlijk tegen *Matam* op. Nog eene poging tot onderhandeling werd gedaan; zij mislukte, en men

---

taling uit het *Maleitsch.* „Den brief, welke door onzen „vriend is gezonden, hebben wij ontvangen, en bedan„ken zeer voor den inhoud daarvan. Zijn de voornemens „van onzen vriend vredelievend; tiendubbeld wenſchen wij „zulks. Wij hebben *bentings* gemaakt, omdat wij gehoord „hebben, dat RADJA AKIL ons wil kloppen, en onzen kop „wil afhakken. Wat aangaat het verzoek van den Komman„dant, de *Sultan* is in de bovenlanden afgeleefd, en heeft de „Regéring aan de Rijksgrooten en ons overgegeven. Wij „gevoelen hoegenaamd geene genegenheid, ons tegen het „Gouvernement te verzetten, of met den Grooten Heer „van *Batavia* in onmin te geraken, want wij hebben een „Contract in 18 Artikelen in handen, waar wij ons aan hou„den, en wij arme menſchen zullen deze verdichtſelen niet „uitvinden."

„Ons verzoek is dus aan Mijn Heer den Kolonel, indien „zijn WelEdel Geſtr. voornemens waarlijk goed zijn, van „U onpartijdig te houden, want *Pontianak* of *Matam* is het„zelfde, en RADJA AKIL alleen te laten agéren; klopt hij ons, „wel nu! dan zullen wij gehoorzamen, en ſchiet hij er het „leven bij in, dan kunnen *wij* zijne waardigheid van Majoor „vervangen."

„Geſchreven te *Passeer Pangary* den 15den van de „maand 1243 (1828)."

zond den brief ongeopend terug. Een ſterke wind noodzaakte de kleine vaartuigen, in de haven van *Succadana* eene ſchuilplaats te zoeken waar zich vervolgens ook de grootere ſchepen bij hen voegden. Hier kwam men nu tot het beſluit, om zich uit hoofde der aanhoudende Z. O. en Z. winden eerst op het eiland *Panumbangang* van water en vervolgens te *Pontianak* van levensmiddelen te voorzien, en aldaar ook nog zestig ſoldaten uit *Amboina*, die men wachtende was, in te nemen. Vervolgens zouden RADJA AKIL en de Luitenant WESTPHAL, zoo naauwkeurig en geheim mogelijk, de hun nog geheel onbekende *Karbouw-* en *Katapan*-rivieren opnemen.

Aan dezen last voldeed het inlandſche Opperhoofd, door middel van kleine booten (*sampangs*) in den nacht, met de meest mogelijke naauwkeurigheid. Toen derhalve Kolonel DIBBETZ, voor twee maanden van levensmiddelen voorzien, weder met de geheele magt voor *Matam* verſcheen, vernam hij, dat, volgens de gedane peiling, alle de kleinere vaartuigen de *Karbouw*-rivier bij ſpringtij en hoog water zouden kunnen opzeilen. De ſchrandere bevelhebber vestigde dus door alle middelen de aandacht des vijands op de meer zuidelijke *Katapan*-rivier (waarop ook vroeger de vloot het oog had gehad), ten einde hij in dat vaarwater alle zijne verdedigingsmiddelen bijeen brengen, en de *Karbouw*-rivier mogt verwaarloozen. De uitſlag beantwoordde aan de verwachting, gelijk men uit drie vijandelijke overloopers vernam. Eerst was het plan des *Nederlandschen* bevelhebbers geweest, om aan de beide monden der rivieren te landen, en zoo doende de vijanden tusſchen twee vuren te bren-

gen, doch wegens de geringe magt der *Nederlanders* moest men hiervan afzien. Terwijl dus het fregat en de fchooner, met de gewapende barkas en de floepen, den mond der *Katapan*-rivier bezetteden, zou de overige magt op de kleine, min diepgaande vaartuigen noordwaarts de *Karbouw*-rivier opzeilen. De Luitenant WESTPHAL bekwam het algemeene bevel over die vaartuigen, de Kapitein GENNET over de landingstroepen, en de in het land bekende Refident GRONOVIUS zou, bij dit hoofdgedeelte der onderneming, de eendragt tusfchen de inlanders en de onzen bevorderen.

De toegang tot de vesting bemagtigd.

Doch ftroomingen en andere tegenfpoed beletteden de landing op het bedoelde punt vóór den 2den September. Dit gaf die van *Matam* gelegenheid, om iets van het voornemen der onzen te befpeuren, en zich dus op het bedreigde punt te verfterken. Men fchoot het meest op de praauwen van RADJA AKIL, die daardoor veel te lijden had; het geheele verlies beftond nogtans flechts in twee dooden en zes gekwetften.

Terwijl echter een gedeelte der *Nederlandsche* troepen, onder de Luitenants ter zee LEHMAN DE LEHNSFELDT, DE HAAN en MULDER, reeds geland was, in het digte bosch aan den oever doordrong, en op dezen moerasfigen grond eene van des vijands verfchanfingen wegnam, verklaarde de Luitenant WESTPHAL, dat de onderneming hem ondoenlijk voorkwam, en trok met de geheele magt terug; hij betuigde tevens de onmogelijkheid, om de booten van RADJA AKIL in linie te fcharen, en verzocht (in dit oogenblik) in zijn bevel vervangen te worden. Met reden wekte dit het misnoegen van den moedigen DIBBETZ, hetwelk daarenboven door een berigt van den Refident,

dat WESTPHAL's aarzeling waarſchijnlijk de ſtoutheid des vijands nog meer had opgewekt, niet weinig vermeerderd werd. Deszelfs post werd nu aan den Luitenant ZWAANSHALS opgedragen, die zich van het opgedragene bevel op de voorbeeldigſte wijze kweet. Hij begon den aanval reeds den volgenden dag. De *Amboineezen* dienden voor ſcherpſchutters, en verſpreidden zich dus hier en ginds in de bosſchen, terwijl de andere troepen bijeen bleven, en door een wel onderhouden vuur en onder den ſtormmarsch de vijanden uit hunne verſchanſingen dreven. Zoo doende kwam men, terwijl de kleine vaartuigen nu ook opzeilden, en twee vijandelijke praauwen buiten gevecht ſtelden, tot aan de hoofdvesting of *benting* der vijanden. Het was één uur, dus op het heetst van den dag in een vlak onder den Evenaar gelegen land, en men beſloot derhalve, de vermoeide troepen thans niet aan een' nieuwen ſtorm te wagen, maar dezen tot 's anderen daags uit te ſtellen. Men bezigde dien tusſchentijd, om des nachts de *benting* om te trekken.

Ontruiming der vesting door den vijand. Groote buit.

De nacht werd onder luid geroep der Barbaren, onder diepe ſtilte der *Europeanen* en hunner bondgenooten, doorgebragt. Naauwelijks was de dag aangebroken, of de aanval op de laatſte verſchanſing zou beginnen, doch men vond dezelve ontruimd, en oogenblikkelijk werd de *Nederlandsche* vlag daarop geheſchen. De kreeten der vijanden hadden dus ſlechts hunne vlugt moeten vermommen. Men werd daardoor tevens meester van drie vaartuigen en vier ſtukken geſchut. De *bentings* en woningen werden verbrand, en men voer de rivier verder op. Het verlies der *Nederlanders* beſtond ſlechts in drie dooden

en twaalf gekwetften; dat des vijands moet aanmerkelijk geweest zijn, hoewel de inlanders, volgens hunne gewoonte, de lijken en gekwetften medegevoerd hadden.

Ter zelfder tijd werd, na groote drukte in den nacht, de mond van den *Katapan* door de inlanders ontruimd. Het vuur der *Bellona* en dat der verdere groote vaartuigen en eene volbragte landing beletteden hen, het gefchut, de vaartuigen en goederen mede te voeren, die nu alle in handen der *Nederlanders* vielen, en onder het geroep: *leve de Koning!* in bezit genomen werden. Ook hier werden alle de fterkten en woningen verbrand. De rivier werd nu opgevaren, en de Luitenant SCHUIT gaf berigt, dat hij een groot dorp op het eiland *Karbouw* verlaten had gezien, en verfcheidene koopvaartuigen der inlanders van andere gedeelten des eilands ontmoet, die hij vrij had laten vertrekken. Des avonds ten tien uren vereenigde zich Kapitein SPELEVELD, nu de Oostkust des riviereilands omgevaren zijnde, met de kleine vaartuigen in de *Karbouw*-rivier. De Refident GRONOVIUS, die zoo veel tot den goeden uitflag had bijgedragen, ontving de betuiging der hoogfte tevredenheid van den bevelhebber. Buitendien hadden zich de Kapitein GENNET, de Luitenant ZWAANSHALS (aanvoerder van den hoofdaanval met de kleine vaartuigen), en onder hen de Luitenants, zoo bij de land- als zeetroepen en bij het gefchut, HUGENHOLTZ, BAUSEN, DIBBETZ, BEEK, DE ROOCK, VAN BRUGGEN en ENGELEN, behalve de drie reeds genoemden, die het eerst eene vijandelijke verfchanfing hadden overweldigd, voorts de Kadet DE BUCK, de Adelborften DIBBETZ, MACHIELSEN en VAN DER LOEF onderfchei-

den. De Opperftuurman CORNIELJE en de Adelborst VAN ES hadden met de grootfte koelbloedigheid de vereischte peilingen gedaan. — Onder de inlanders hadden zich de *Radja's* TJILLA en MANZOR door moed doen opmerken.

Men was thans van de fterkten, het gefchut (veertig ftukken) en de meeste praauwen des vijands meester, doch wilde hem den tijd niet laten om adem te fcheppen. De geheele vloot vereenigde zich dus om verder op te zeilen, daar men vernam, dat de Sultan met de meeste inwoners zijne hoofdplaats verlaten en hooger op eene fchuilplaats gezocht had. Het was echter hoogst moeijelijk, de rivier, die door veelvuldige regens zeer gezwollen was, verder op te werken; men wilde dus het werk der *krijgslieden* hier laten berusten, en trachten, het overige door *onderhandelingen* te bewerkftelligen. Tot dat einde werd eene afkondiging aan de bewoners uitgevaardigd, met belofte van volkomene vergiffenis voor het gebeurde, mits elk uit zijnen fchuilhoek huiswaarts keerde, tewijl de Majoor RADJA AKIL aan het hoofd des Beftuurs werd geplaatst. Men kon den tegenwoordigan Sultan van *Matam* niet langer in het bewind laten, omdat hij een gefloten verdrag gefchonden, en de *Nederlandsche* vlag had verfcheurd. Elk, wie dus voortaan gerust in *Matam* begeerde te leven, moest zich bij den nieuwen Vorst RADJA AKIL vervoegen, die de beloofde vergiffenis zou fchenken. — Deze afkondiging deed eene uitnemende werking. De Sultan zelf keerde naar *Matam* terug, onderwierp zich aan de *Nederlandsche* Regéring en aan alle fchikkingen, die deze zou willen maken, verzoekende flechts ééne maand uitftel, om

De Sultan onderwerpt zich.

dan den Resident ter verdere regeling van zaken van *Pontianak* af te halen (*).

Het Rijk van Matam vervalt onder Nederlandsche heerschappij.

Als een blijk der volstrekte afhankelijkheid van onze Regéring bekwam de nieuwe Sultan RADJA AKIL de *vergunning*, om zich vooreerst te *Succadana* (onder *Nederlandsch* toezigt) te mogen onthouden. Het

(*) Zie hier den brief des *Sultans*, uit het *Maleitsch* vertaald.

„Deze brief wordt met een zuiver hart geschreven door „den Sultan MOHAMMED JAMALOEDDIN, zoon van Sultan ACH„MET KAMELOËDDIN, regerend Vorst van *Matam* en afgezon„den aan mijnen vriend, H. M. DIBBETZ, Kolonel ter zee, en „den Resident GRONOVIUS."

„Ik zend vervolgens dezen brief, om op een' zeer ver„ren afstand mijne gevoelens aan mijne vrienden mede te „deelen. Uw brief is mij geworden, en ik kan niet uit„drukken het genoegen, hetwelk mij zulks gedaan heeft, „alsmede te vernemen, dat UE. mij vergiffenis schenkt, als „ook aan mijne kinderen, voor hetgeen wij tegen het Gou„vernement gedaan hebben. Tienvoudig wordt door mij voor „elke vergeving bedankt. Ik beken thans, een onderdaan van „het Gouvernement te zijn, doch in deze oogenblikken ben „ik nog te zeer bevreesd. Nadat gij weder naar *Pontianak* „zult zijn vertrokken, zal ik eene bezending naar *Pontianak* „doen, om mijnen vriend den Resident af te halen, ten ein„de naar *Matam* te komen, om den Regéringsvorm te rege„len en het land op te nemen. Indien er iets mogt te vree„zen zijn, staan wij voor de gevolgen in."

„Wij doen onzen vriend verder weten, dat wij reeds oud „en afgeleefd zijn, waarom wij dan de Regéring en het be„stuur van *Matam* den Resident overgeven, onder deze „kennisgeving echter, dat wij nog een' zoon, een' schoon„zoon en kleinzoon hebben, onverschillig hoedanig mijn vriend „de regeling maakt."

„P. S. Dezen dag vragen wij nogmaals vergiffenis, want „wij zijn zeer bevreesd. Als deze maand om is, zullen wij „naar *Pontianak* zenden, om mijnen vriend af te halen."

Rijk van *Matam* bekwam den zonderlingen naam van het Rijk *Brussel*, zekerlijk uit hoofde der afkomst van den Commisfaris-Generaal. Thans zal die naam, door het onwaardigfte en ondankbaarfte gemeen voor eeuwig gefchandvlekt, wel aan een onderhoorig gebied van den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, die met *Braband* noch *Brabandsche* ambtenaren iets meer te maken heeft, ontnomen zijn.

Belangrijkheid dezer verovering tot beteugeling der zeeroovers.

De verovering van het Rijk *Matam* is niet alleen door de aanwinst van grondgebied, maar vooral ook daarom van zoo veel belang, omdat *Matam*, met het daarbij behoorende *Kadawangi* en het naburige *Rendezvous-eiland* (de naam wijst reeds de beftemming aan), een nest der talrijke zeeroovers was, die de vaart tusfchen *Java*, *Sumatra*, het *Maleische* fchiereiland en *Borneo* zeer onveilig maakten; nog in het voorjaar van 1828 waren van daar 22 roofschepen uitgevaren, en geen enkel zonder buit terug gekomen. Ook het dorp aan de *Katapan*-rivier was eene fchuilplaats voor de roovers uit het eiland *Billiton* bij *Banca*, die hier de ongelukkige gevangenen tot flaven verkochten. Het gefpuis is, dadelijk op de eerfte komst der *Hollanders*, met vrouwen en kinderen van *Matam* naar *Billiton* en elders vertrokken. De aanhoudende oorlog op *Java* had hunne magt en ftoutheid op de Westkust van *Borneo* doen toenemen, alwaar, volgens de meening van den Kolonel DIBBETZ, de rust nu voor lang is verzekerd.

Verdienften van den Heer Gronovius. Tevredenheid der Hooge Regéring.

In dezen togt onderfcheidden zich in 't algemeen, behalve de reeds gemelde dappere Officieren, onder welke de bevelhebbers der ligte vaartuigen ZWAANSHALS en GENNET door den Overfte met bijzondere goedkeuring werden vermeld, ook de Refident

GRONOVIUS, wiens goede verſtandhouding met den inlandſchen Vorst van *Pontianak* zeer veel bijdroeg tot het welſlagen der onderneming, terwijl hij tevens niet ſchroomde, midden onder het hevigſte vuur der vijanden heen en weder te varen, om bevelen over te brengen, en, in plaats van een' ſchroomvalligen, een' moedigen bevelhebber over de praauwenvloot te doen aanſtellen. Aan den braven bevelhebber, zijne Officieren en troepen (met ſlechts ééne uitzondering, die na het boven verhaalde wel geene aanwijzing behoeft), werd op voordragt van de *Indische* Regéring door den Commisſaris-Generaal de volkomenſte tevredenheid met het verrigte en de genomene maatregelen betuigd (*). De opgave der buitengemeene kosten, hem gevraagd, weigerde de bevelhebber, daar ſlechts *de eer op den voorgrond gestaan had.*

De perſonen door den Overſte, zoowel als door het *Indische* Beſtuur, aan de *Nederlandsche* Regéring aanbevolen, zouden, naar ſommigen denken, de onderſcheiding door eene ridderorde zoo veel te waardiger zijn, daar behalve den moed en de zelfopoffering, noodzakelijk aan den oorlog verknocht, ook het klimaat een bijkomende vijand is, tegen welken de ſtrijd, hoezeer minder roemrijk, gewis niet minder gevaarlijk is dan tegen kruid en lood. Brave ſtrijders op een oorlogstooneel, hetwelk mannen als DE KOCK, VAN GEEN, DIBBETZ, LEDEL en VAN SPEYK gevormd of hunne talenten ontwikkeld heeft, behoor-

(*) Wij zijn door de vriendelijke mededeeling van den Heere Kolonel DIBBETZ in de gelegenheid geſteld, van deszelfs *officieële Rapporten* en daarbij behoorende ſtukken en bijlagen betrekkelijk dezen togt gebruik te maken, waarvoor wij Z. E. onzen hartelijken dank betuigen.

den dus niet op den achtergrond te worden geplaatst.

Redenen van den Generaal de Kock, om langzaam en met voorzigtigheid te handelen.

Keeren wij thans terug tot het oorlogstooneel op *Java*, alwaar de Generaal DE KOCK zijn plan van langzamen en voorzigtigen vooruitgang tegen de *Belgische* leer van fnelle beweging des Gouverneur-Generaals had te verdedigen. Hij befloot die verdediging met de volgende merkwaardige gezegden: „Het „is niet, dat een al te groot vertrouwen in mij zel„ven mij doet volharden in de tot hiertoe aangeno„mene denkbeelden omtrent het beleid der werk„zaamheden: maar het is eene lange perfoonlijke on„dervinding; het is de ondervinding der Officieren, „die met mij dienen, en onder welken er velen in de „*Europische* oorlogen hunne eerfte wapenfeiten met „alle eere hebben volbragt; het zijn de talrijke ge„fprekken over dit onderwerp met uitftekende en „kundige *Indianen* gehouden; het zijn eindelijk de „blijkbare overeenkomften tusfchen deze oorlogen „en die, welken in den jongften tijd in *Egypte*, de „*Vendée* en *Calabrië* hebben plaats gehad, welke mij „bepalen, om van het aangenomen ontwerp niet af „te gaan. Ik heb het fteeds gezegd, en herhaal het „nog in dit oogenblik: om eenen oorlog tegen op„ftandelingen, vooral *Mohammedaansche*, ten einde „te brengen, is het onmisbaar noodzakelijk, groote „voorzigtigheid met onuitputtelijk geduld en volhar„ding te paren."

Stoute onderneming van Sentot. Zijne overwinning.

Het was gedurende het najaar van 1828, dat het reeds bovengenoemde inlandfche Opperhoofd SENTOT, ziende, dat de *Nederlanders* al telkens meer vooruitdrongen en den kring vernaauwden, dien de opftandelingen bezet hielden, eene ftoute onderneming waagde, om dien noodlottigen kring door te

breken. Door den nacht en ſtormig weder begunſtigd, trok het jonge Opperhoofd de rivier *Bogowonto* naar het landſchap *Bagaleen* over, onbemerkt door onze troepen onder den Overſte CLEËRENS, en toen deze hem door de ruiterij deed vervolgen, was hij reeds buiten zijn bereik. Hij wekte de dorpelingen, die DIPO NEGORO als voorvechter van het *Muzelmansche* geloof ten hoogſte vereerden, tot opſtand, en wist, door hun toedoen en door de vermoeijende marſchen ter beveiliging, den bevelhebber der achtſte kolonne, den Majoor BUSCHKENS, zoo af te matten, dat deze den aanval niet kon weêrſtaan, dien SENTOT hem toedacht. BUSCHKENS zag ſlechts een' geringen troep vóór zich; maar eensklaps komt een welgekleed en welgewapend corps uit een naburig dorp te voorſchijn, en valt de inlandſche ſpaarbenden aan, zonder geſchut en klein geweer te ontzien. Vergeefs dringt de Majoor, aan het hoofd des voetvolks, met gevelde bajonet daarop in; met de lans vooruit en met onbeſchrijfelijke woede ſtort zich de *Javaan* op onze troepen, die bij den eerſten ſchok wel ter helfte neêrgeveld werden. Nu plaatst zich BUSCHKENS bij de ruiterij, die ook reeds geſlagen was, maar waarvan het hem gelukte, nog een gedeelte te redden; wat van het voetvolk nog door de vlugt hoopte te ontkomen, werd door de dorpelingen uit den omtrek gedood. Het verlies der *Nederlanders* en hunne bondgenooten bedroeg hier twee *Europische* Officieren en tien gemeenen, benevens 170 inlanders en twee ſtukken geſchut. Deze nederlaag had zeer noodlottig kunnen worden, zonder den ongemeenen ſpoed, waarmede de Overſte CLEERENS door twee kolonnen het opgeſtane land in bedwang hield, de ſpoedige verſterking, uit *Bata-*

via gezonden, en de afwending, met welke de andere kolonnen den vijand in zijn hoofdgewest tusschen de *Progo* en *Bogowonto* bleven bestoken, en waardoor zij de onheilen van 1826 voorkwamen.

Zijne nederlaag.

SENTOT, die den 1sten October zulk eene overwinning behaald had, wilde zijnen voorspoed zeven dagen later vervolgen, en had daartoe reeds 3000 man bijeen. Doch de Majoor BUSCHKENS had zich nu met Kapitein NAUTA vereenigd, en laatstgemelde deed met zijne ruiterij een' zoo krachtigen aanval op SENTOT, dat deze in allerijl de vlugt moest nemen. Dit verijdelde ook deszelfs pogingen, en herstelde de vervallene zaken. Hierbij kwam nog een gelukkig voorval.

Gevangeneming van Kiaya-Modjo den Opperpriester.

De Opperpriester KIAYA-MODJO, een der hoofden, en door zijn' geestelijken invloed een der gevaarlijkste leiders van den opstand, was in zijne waardigheid door een ander vervangen, en daardoor op DIPO NEGORO zoo verbitterd geworden, dat hij door middel van een inlandsch Opperhoofd van *Djocjokarta*, WIRO NEGORO, de verzoening met onze Regéring verlangde. Men ging daarbij met groote voorzigtigheid te werk, en 6000 man (van weêrszijde) stonden in orde geschaard, terwijl de beide onderhandelaars, in de tusschenruimte gezeten kruiseling met de beenen onder het lijf, een mondgesprek hielden. De Opperpriester sprak met WIRO NEGORO echter slechts over godsdienstige onderwerpen; deze deed hem de onvoegzaamheid daarvan in *dit* oogenblik opmerken; doch te vergeefs. Alzoo was de eerste bijeenkomst vruchteloos; de tweede, die den 5den November plaats had, was veel plegtiger en talrijker. De Commissaris NAHUYS, de Resident VAN NES, de twee Rijksbestuur-

ders (Grootviziers) en Opperpriesters der beide Vorſtenhoven verzelden thans WIRO NEGORO, en er was in de haast een luchtig gebouw ter onderhandeling opgeſlagen. KIAYA-MODJO bragt thans geene troepen, maar ſlechts dertig Priesters mede. De onderhandeling had meest tusſchen de wederzijdſche priesters plaats, en liep weder over godsdienſtige of althans met de Godsdienst in verband ſtaande onderwerpen; en men kwam eindelijk overeen, dat KIAYA-MODJO zich, *behoudens de goedkeuring van zijn' Meester*, zou onderwerpen, wanneer de *Mohammedaansche* Godsdienst beſchermd wierd. Hij vroeg daarop eenen vijfdaagſchen wapenſtilſtand. Ondertusſchen deed hij eenige dagen daarna blijken, dat zijn Meester den vrede geenszins wilde ſluiten, maar dat hij dien daarom niet minder ernſtig begeerde, altijd onder beding van ontzag en beſcherming voor zijn geloof. De *Nederlandsche* gezagvoerders vonden natuurlijk geene zwarigheid, zulks in den ruimſten zin te beloven, en tevens te verzekeren, dat men ook met DIPO NEGORO wel wilde ſluiten. Nu wilde KIAYA zich, onder ſchoone beloften, weder naar MODJO, in de bevredigde Provincie *Padjang*, begeven; daar men echter zijne trouweloosheid kende, werd dit geweigerd, en de onderhandeling afgebroken. KIAYA-MODJO vertrok toen in allen ſpoed aan het hoofd van 500 man naar den kant van *Padjang*. Daar thans de wapenſtilſtand ten einde was, vervolgde hem de Overſte Luitenant LEBRON DE VEXELA, aan het hoofd der derde kolonne, zonder geſchut of bagaadje (met levensmiddelen ſlechts voor één' dag voorzien), en dus ook met zulk eenen ſpoed, dat KIAYA zich bij *Banjar* met zijne troepen moest overgeven. Deze laat-

ften werden ontflagen, maar KIAYA-MODJO met zijne Officieren en eenige priesters gevankelijk naar *Batavia*, en hij zelf daarop naar *Menado* op *Celebes* in ballingfchap gezonden.

Dit geluk kwam niet alléén. Een andere *Iman* of Geestelijke van invloed en eene rustelooze geaardheid, MAS LOURAH, onderwierp zich bij de bedreiging, dat men anders de graven zijner vaderen zou vernielen. Maar de onvermoeide SENTOT behaalde weder een voordeel, door de vierde kolonne bij eene geveinsde vlugt tot eene vervolging te lokken, waarbij zij zich verfpreidde. De inlandfche partijganger viel toen met alle kracht op een gedeelte dezer kolonne, waarbij zich de beste troepen bevonden. Kapitein VAN INGEN fneuvelde dadelijk, en de krijgslieden geraakten in verwarring; nogtans fchaarde de brave Majoor BAUER hen fpoedig genoeg weder in orde, om den vijand in verwarring op de vlugt te drijven, en twee kanonnen te hernemen. Nieuwe onderneming van Sentot.

Het jaar 1828 eindigde voor den dapperen Opperveldheer zeer treurig, door den dood zijner algemeen hooggeachte echtgenoote, die hem, na eene fcheiding van verfcheidene jaren, te midden van het leger was komen bezoeken. Dit laatfte droeg daarover zes weken lang vrijwillig den rouw.

De gevangenneming van KIAYA-MODJO had in het begin van 1829 eenen wapenftilftand ten gevolge, die door de *Javanen* zeer ftiptelijk gehouden werd. De Kapitein ROEPS, zeer bedreven in de *Javaansche* taal, had denzelven gefloten, en ondertusfchen hadden er eenige onderhandelingen met SENTOT, den hoofdfteun der Rebellen, plaats, die een mondgefprek met den Overfte NAHUYS verzocht had, hetwelk echter nog Wapenftilftand. Onderhandelingen met de opftandelingen. Hervatting der vijandelijkheden. Zware verliezen van Dipo Negoro.

tot geenen gunstigen uitslag geleidde, daar men over de plaats van hetzelve niet kon overeenkomen. Doch de Opperveldheer, verre boven die trotschheid of valsche schaamte verheven, welke den eersten stap ter bevrediging vernederend keurt, schreef aan SENTOT, met verzoek om eene bijeenkomst, bij gelegenheid dat de Generaal te *Nangelang* de troepen zou monsteren. Hij gaf den Prins daarin den naam van ***kleinzoon*** (ook de *Indianen* van *Noord-Amerika* noemen den President der Vereenigde Staten *Grootvader*). Misschien zou deze ronde en openhartige handelwijze het vertrouwen hersteld en den vrede toen reeds aangebragt hebben; maar de *Belgische* geest, die destijds te *Batavia* voorzat, en die in sommige opzigten met den ouden geest van DAENDELS overeenkwam, deed een besluit nemen, om ook door het *zuiden* van *Java* eenen voor de *Europeërs* nuttigen, maar voor de *Javanen* vernielenden weg aan te leggen, gelijk die in 't noorden; en men sprak ook reeds van verdeeling der Vorstenlanden. Dit kon niet tot vrede geleiden. Dus werden de vijandelijkheden den 9den April hervat. Reeds stonden verscheidene troepen op den regter of westeroever van den *Progo*, en bestookten dus den vijand op zijn eigen grondgebied. Daarentegen stelde zich nu de oudste zoon van DIPO NEGORO aan het hoofd der troepen, die in het landschap *Bagaleen*, ten oosten van den *Progo*, waren doorgedrongen. Er hadden weder verscheidene onbeslissende schermutselingen plaats, in eene van welke het hoofd des opstands op het punt was, gedood of gevangen te worden. Daar zijn grondgebied zeer vernaauwd werd, moest hij reeds van berg tot berg zwerven; zijn oudste zoon en nog een *Javaansche*

Prins (SOUKER, zoon van een' Oud-Regent van *Samarang*) vielen den Overſte Luitenant SOLLEWIJN in handen. De laatstgenoemde *Javaan* was onder de *Engelsche* Regéring te *Calcutta* geweest, en had aldaar de kennis der *Engelsche* taal en verſcheidene andere kundigheden opgedaan; ook ſprak hij een weinig *Hollandsch*. Hij was benevens zijn broeder, en misſchien nog een ander, de eenige *Javaansche* Groote, die de *Europische* talen ſprak. Hij werd uit *Java* verbannen, doch DIPO-NEGORO's zoon, wien het volk bij zijne overbrenging naar *Samarang* alom de grootſte eere bewees, werd aldaar gelaten en zeer goed behandeld.

Ondertusſchen was de Opperveldheer reeds in 1827 door den Koning terug geroepen, en het bevel over 't leger aan den Generaal-Majoor BISCHOFF opgedragen, toen deze overleed, en den Generaal DE KOCK noodzaakte, zijn verblijf te verlengen. Destijds was de toeſtand der wederzijdſche legers als volgt. Eene afdeeling der opgeſtane *Javanen* onder zekeren INGEBEY was in de Provincie *Djocjokarta* en in het zuidergebergte; tegen hem voerde de Overſte COCHIUS, en onder dezen de Overſte Luitenants SOLLEWIJN en LEBRON DE VEXELA en de Majoor SPENGLER bevel; eene andere in *Mataram* tusſchen den *Progo* en *Bogowonto* werd beſtreden door den Overſte Luitenant LEDEL, de Majoors TEN HAVE en BAUER; en de derde in *Bagaleen*, onder DIPO NEGORO zelven, verzeld van SENTOT, had den Overſte CLEERENS en onder dezen den Majoor MICHIELS tegen zich over. De regentijd belemmerde nog de werkzaamheden der onzen, terwijl de opſtandelingen echter in hunne overſtroomde landen door een vlootje gewapende vaartuigen

Staat des legers in het begin van 1829. De dood van den Generaal-Majoor Biſchoff doet den Heer de Kock aan het hoofd blijven.

beſtookt werden, hetwelk de Kapitein Luitenant VAN BLOMMESTEYN op verzoek van den Overſte CLEERENS had doen bouwen, en hetwelk vrij wat uitwerking deed. Reeds ſedert 1825 woonden twee zonen van den Sultan van *Madura* en drie van dien van *Sumanap* de veldtogten in het *Nederlandsche* leger bij; zij waren met den besten geest bezield, en kweten zich voorbeeldig.

Overtogt van Dipo Negoro over den Progo. Zijne zwervende levenswijze en doorgeſtane gevaren. Onderwerping van Sentot.

De vijand poogde gedurig over den *Progo* te gaan, ten einde de *Nederlanders* elders bezig te houden, en de dagelijks meer knellende verlegenheid van DIPO NEGORO door eene afleiding te verligten. De moedige SENTOT zou bijna de *Nederlanders* bij het uittrekken uit een' bergpas overrompeld hebben, doch werd door de Majoors BAUER en TEN HAVE, en den bevelhebber der voorhoede RIETVELD, dapper terug gewezen. Ondertusſchen was DIPO NEGORO zelf, in weêrwil der waakzaamheid van den Overſte LEDEL, langs een ander ontoegankelijk pad, door de inwoners met fakkels van bamboes voorgelicht, den *Progo* eenige uren na den Generaal DE KOCK overgetrokken, die zich naar *Sentolo* begaf. Beiden vernamen eerst later, dat zij zoo digt bijeen geweest waren. Thans zwierf NEGORO in het gebergte en de bosſchen der omſtreken van *Djocjokarta* rond, waar hij als een wild dier door de onzen, ſomtijds door vier kolonnen te gelijk, nagezet werd, maar zich, door de kloekmoedigheid en trouw der zijnen, aan zijne vervolgers onttrok, die intusſchen met eene mate van geduld en ſtandvastigheid, waarvoor geen lof groot genoeg is, de ongehoordſte moeijelijkheden gewillig doorſtonden. Zij wisten, dat men thans, door het vatten van het hoofd der vijanden, den oorlog ein-

digen moest, of dat die tot een' onbepaalden tijd kon aanhouden. De Opperveldheer moedigde hen zelf, den 29sten Augustus, door zijne tegenwoordigheid aan. Somtijds was men op het punt, den *Javaan* te bereiken, maar alsdan ontsnapte hij, gelijk een aal of eene slang de hand ontglipt, die haar meent te vatten. Op een' anderen tijd ontmoette men hem; maar alsdan waren de vervolgers door vermoeidheid niet in staat tot den aanval, of de nacht (die onder den evenaar plotseling invalt) scheidde de twee partijen. Eens was de vlugteling, bij het weder oversteken der *Progo*, op het punt van door een' huzaar, die den toom van zijn paard reeds had gevat, gevangen genomen te worden, toen deze, door eene lanssteek gewond, moest loslaten, en DIPO ontsnapte. Met slechts 600 man stelde dus het Opperhoofd der Rebellen alle pogingen der *Nederlanders*, die toch door de lange gewoonte in den bergoorlog thans zeer bedreven waren, te leur. Ondertusschen bragt het opligten van verscheidene zonen en vrouwen der Opperhoofden, die in het dus genoemde *Klier*-gebergte (zoo men meende) in veiligheid waren gebragt, of liever aldaar door DIPO NEGORO als gijzelaars voor de trouw zijner bevelhebbers werden gehouden, de onderwerping van een der aanzienlijkste en werkzaamste van die hoofden, Prins PAKOU-NINGRAT, te weeg. In hetzelfde gebergte sneuvelde eenigen tijd daarna het Opperhoofd van eenen der drie legerbenden van DIPO NEGORO, deszelfs oom INGEBEY, met twee zijner zonen. De inlandsche bevelhebber, door wiens soldaten zij afgemaakt waren, gevoelde daarover een diep en grievend berouw; want DIPO NEGORO was van het oude, voor heilig gehoudene bloed der *Ma-*

tarams, die federt Eeuwen in *Java* hadden geheerscht, en dat bloed was nog niet in dezen oorlog geplengd. Hunne afgehouwene, bloedige hoofden, eerst onachtzaam in de aarde gedolven, werden met groote plegtigheid en onder gebeden der *Imams* opgegraven, en naderhand met luister te *Djocjokarta* in het voorouderlijke graf ter aarde besteld. Kort daarna onderwierp zich MANGKOU-BOUMI, de oude en nietige ambtgenoot van DIPO NEGORO als voogd des jongen Sultans; hij was meer uit zwakheid en door overreding, dan uit eigen beweging het voorbeeld van NEGORO gevolgd, en thans dreef die zelfde zwakheid hem door vrees van gevangenneming tot onderwerping. Niet zijn karakter of talenten, maar zijne waardigheid deed bij de inlanders veel af, en dus was dit voorbeeld van grooten invloed. Ook vielen eerlang de moeder en dochter des kloekmoedigen vlugtelings onzen troepen in handen. Eindelijk zwichtte ook SENTOT voor de kracht der omstandigheden, verliet het zuidergebergte, bood zijne onderwerping aan, en werd, benevens de twee Prinsen SOUMO NEGORO en ABDUL SAMSON, door den Veldheer te *Djocjokarta* met veel onderscheiding ontvangen.

Aanmerkingen over dit zwerven van Dipo Negoro.

Men moet regtvaardig zijn, ook jegens een' vijand. De man, die na zulk eene opeenstapeling van tegenspoeden, na het verlies van moeder, zonen, dochter en den meestvertrouwden vriend en steun zijner magt, welke zich alle door geweld of overreding in de handen des vijands bevinden, nog kracht van ziel over heeft, om liever als vrij man in woestijnen en naakte gebergten of onherbergzame bosschen te dolen, dan zich te onderwerpen aan eene magt, welke hij als de vijandin van zijn vaderland en Godsdienst beschouwt,

die man is geen gewoon mensch, en dwingt ons tot achting. De geheele magt der *Nederlanders* en hunne bondgenooten vervolgde nu den kleinen troep van DIPO NÉGORO, doch hij koos de partij, om zich daarvan op zekeren afstand te verwijderen, ten einde minder gevaar van verrasfing te loopen. Somtijds zag hij, niet verre van zich af, terwijl hij met twee knapen achter de bosfchen verfcholen lag, onze troepen de zijnen vervolgen; hij was wel zeker, van niet verraden te zullen worden, want de trouw der *Javanen* aan hunne Vorsten is voorbeeldig, en nooit heeft men onder hen in zulk een geval een' verrader gezien. Meermalen was ook MANGKOU NEGORO in den oorlog van 1740 tot 1755 (*) in een dergelijk dringend gevaar; in 1806, in een' veel kleineren opstand, kon zekere BACHUS RONQUIN mede niet worden gevat.

Brief van den Opperveldheer aan Dipo Negoro. Deszelfs onderhandeling met den Oversten Cleerens.

De maand Augustus 1829 was vooral door ongelukken voor DIPO NEGORO gekenmerkt geweest. Het jaar liep echter ten einde, eer men hem bemagtigen kon. De edelmoedige en niet minder fchrandere Opperveldheer, die zijnen troepen eene moeijelijke vervolging befparen, eenen edelmoedigen vijand niet tot wanhoop drijven, en fpoedig den kostbaren oorlog, die eene halve Millioen in de maand verflond, eindigen wilde, zond aan DIPO NEGORO naar de woestijnen van *Pandjer* eenen brief in een vertrouwelijken, zelfs teederen toon, waarin hij hem bij fpoedige *verzoening* met de Regéring alles goeds beloofde. Toen nu den 16den Januarij 1830 de *Rijksbestuurder* (*Adipatti*) zich ook overgaf, en berigtte, dat het hoofd der opstandelingen nog flechts met een' zoon, twee

(*) Zie III. D. 1. St. bl. 65. 109.

ſchoonzoons en een klein gevolg in de woestijnen rondzwierf, droeg de Generaal DE KOCK hem de taak op, door zijne tusſchenkomst de onderwerping tot ſtand te brengen. Ondertusſchen was ook het Opperhoofd, hetzij door hoogen nood gedrongen, hetzij door den brief des Generaals bemoedigd, tot den ſtap gekomen, van twee Geestelijken naar den Overſte CLEERENS te zenden, die hem eerst eene zamenkomst met den Overſte zelve, en naderhand met den Opperveldheer voorſtellen moesten. De Overſte toonde zich hiertoe niet bijzonder genegen. Hij gaf te kennen, dat de Regéring, na zoo vele mislukte pogingen, het einde des oorlogs niet meer van onderhandelingen, maar van het zwaard verwachtte; ook was de Opperbevelhebber op dat pas afwezig; nogtans zou hij het op zich nemen, DIPO NEGORO vrijelijk in de plaats *Kitja-Wang* toe te laten (naderhand veranderd in *Minoreh*), ten einde den Generaal af te wachten, *mits hij het getal zijner volgers niet vermeerderde*. DIPO NEGORO ontving ook van SENTOT, aan wien hij zich wendde, de verzekering eener goede behandeling bij onderwerping.

Komst van Dipo Negoro bij den Generaal de Kock.

Na eenige onderhandelingen des Prinſen met den Overſte CLEERENS, verſcheen de Generaal DE KOCK weder uit *Batavia* in 't hoofdkwartier, en thans had het mondgeſprek met DIPO NEGORO te *Magelang* plaats. Hij had weder 800 man bij zich, want gedurende de onderhandelingen groeide zijn gevolg dagelijks aan. De Generaal had de Officieren van zijn' ſtaf en de burgerlijke ambtenaren van het landſchap *Kadoe* bij zich, toen het Opperhoofd te paard verſcheen, en hem door den Overſte CLEERENS aan het hoofd van 300 huzaren werd voorgeſteld. Daar een godsdienſtig feest

der *Mohammedanen* als hinderpaal tot onmiddellijke opvatting der onderhandelingen werd aangevoerd, betuigde de Generaal 's mans Godsdienst te veel te achten, om dit te willen doorzetten, maar dat hij zich toch vleide, die onderhandelingen onmiddellijk na het feest te zullen kunnen beginnen. Maar intusschen begon het getal der volgers van DIPO NEGORO zeer te vermeerderen. Sommigen, die meer het nuttige dan het eerlijke ter harte namen, rieden den Veldheer, om, door de gevangenneming van het hoofd der vijanden een einde aan het oproer te maken, en den oorlog met éénen slag te verpletteren. Maar DE KOCK verwierp dit snoode voorstel met gepaste verontwaardiging; integendeel schonk hij aan de moeder, den zoon en de dochter van het Opperhoofd de vrijheid.

Vertraging der onderhandeling. Terugtred van Dipo Negoro.

Dus verliepen vier weken geheel werkeloos, want zoo lang duurde het feest. De toegevendheid van den Luitenant-Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië* deed op den gewezen' vlugteling eene verkeerde uitwerking. Hij begon te denken, dat men hem vreesde; zijne oude trotschheid herleefde, en zijne hoop verhief zich tot de buitensporigste ontwerpen zijner vroegere dagen. Eerst zocht hij, na den afloop van het feest (gedurende 't welk hij zijne troepen, tegen de afspraak met den Overste CLEERENS, tot 1400 man had vermeerderd, en zelfs onderdanen der Regéring uit de Residentie *Kadoe*, waarin *Magelang* gelegen is, had aangeworven), weder tijd te winnen, door in de eerste bijeenkomst met den Opperbevelhebber, den 28sten Maart 1830, geheel niet van zaken te willen spreken. Deze bijeenkomst was zeer plegtig. DIPO NEGORO verscheen des morgens ten

zeven uren te paard, gevolgd door zijne nog bij hem geblevene kinderen, eenige Opperhoofden en honderd weluitgeruste ruiters. Bij den Generaal DE KOCK bevonden zich de Refident van *Kadoe*, het Opperhoofd van den ftaf, de Overfte Luitenant ROEST, de Majoor Adjudant DE STUERS, en de Kapitein ROEPS, terwijl in een ander vertrek zich de *Nederlandsche* Officieren met die van DIPO NEGORO bevonden. De laatfte, met drie zijner kinderen en twee priesters bij den Heer DE KOCK binnen gelaten, antwoordde op diens dringende aanmaning, om *nu* toch zijne voorwaarden van onderwerping te noemen, *dat hij daartoe niet gekomen was, maar slechts om een bezoek af te leggen.* Zeer ernftig antwoordde men hem: dat er nu een beflisfende ftap *moest* genomen worden, om den oorlog, die reeds te lang geduurd had, te eindigen. DIPO NEGORO eischte daarop de vrijheid, om naar zijne bosfchen en gebergten terug te keeren, maar, op nog fterkeren aandrang van den Opperveldheer, onderhield hij zich eenigen tijd met zijne priesteren, en eischte toen weder: „het Opper„gebied over de *Mohammedaansche* Godsdienst op „het eiland met den titel van *Sultan*, latende het „overige aan de edelmoedigheid der Regéring over."

Zijne gevangenneming en ballingfchap.

De Generaal floeg dit aanbod dadelijk af; hetwelk trouwens, bij de bekende gehechtheid der *Javanen* aan hunne geestelijke Opperhoofden, den opftandeling de magt van eenen Paus der Middeleeuwen over het eiland verfchaft, en dus die der Regéring oneindig verzwakt zou hebben. Maar hij ging verder. Daar DIPO NEGORO, tegen de geflotene overeenkomst aan, zijne manfchappen verdubbeld had (van 800 tot 1500 man), werd die overeenkomst voor verbroken

geacht en de Regéring voor geregtigd, DIPO NEGORO als haren gevangen' te beſchouwen. Althans de rust en veiligheid van het eiland ſchenen dezen ſtap te vereiſchen. Reeds bij het einde van het feest was deze uitkomst voorzien, en waren de maatregelen dienſvolgens genomen. Den Overſte-Luitenant PERRON en den Majoor MICHIELS waren daartoe geheime bevelen gegeven. Toen dus DIPO NEGORO, na de weigering van het hoofd der Regéring, ſtellig verklaarde, *dat hij, hoe men ook omtrent hem mogt handelen, nimmer van dezen eisch zou afzien*, werd hem aangezegd, dat hij nu bleek alle vertrouwen onwaardig te zijn, en dat men hem als Staatsgevangen' tot nadere bepaling naar *Batavia* zou zenden. Daar de voorzigtige Oppergeneraal nu ook gezorgd had, dat de 1400 man, die DIPO NEGORO, behalve zijn onmiddellijk gevolg, onder zijn bevel had, ontwapend werden (hetwelk zonder tegenſtand geſchiedde), zoo werd hem aangezegd, terſtond met twee zijner Officieren, en zoo vele zijner vrouwen, als hem volgen wilden, op reis te gaan.

DIPO NEGORO verklaarde, niet te zullen gehoorzamen, maar liever dadelijk te willen ſterven. Vervolgens wendde hij zich tot zijne kinderen en zijn gevolg, en vroeg, of zij hem zouden laten vertrekken? Zij ſloegen de oogen neder; hij moest zich aan zijn lot onderwerpen, en werd den 28ſten Maart 1830, des morgens ten elf uren, over *Samarang* naar *Batavia* en van daar als ſtaatsgevangen naar de *Moluksche* eilanden overgebragt.

Deze gebeurtenis maakte een einde aan den oorlog, die ſedert den 19den Julij 1825, en dus bijna vijf jaren, geduurd had. Dezelve had de ſchitterend-

Einde des oorlogs op Java. Aanmerkingen daarover. Verlies van manſchap en geld, daardoor veroorzaakt.

ſte blijken van moed en volharding des *Nederlandschen* legers opgeleverd. Ten prooi aan ontberingen en moeijelijkheden van allerlei aard, waarvan men zich in *Europa* naauwelijks een denkbeeld kan maken; ſtrijdende tegen een' vijand, wien alle hoeken en ſluipwegen van een berg- en boschrijk land bekend zijn, en die dus den *Europischen* ſoldaat uit tallooze hinderlagen kan beſtoken; afgemat door eindelooze togten tegen een' vijand, die hem gedurig ontſnapt en ſlechts dáár afwacht, waar hij geen denkbeeld heeft dezen te zullen ontmoeten; ongewoon aan het brandende klimaat en den ſnellen overgang tot de koude der nachten; beroofd van de hoop op de gemakken, die na een' geëindigden veldtogt den *Europischen* ſoldaat in de winterkwartieren verwachten; gemarteld door het denkbeeld, dat hij 4000 uren van zijn vaderland en de zijnen verwijderd is, in wier midden hij dus van de geledene vermoeijenisſen nimmer kan uitrusten; in geval van gevangenneming geene uitwisſeling, maar niets dan een' vreesſelijken dood voor oogen hebbende: zou het, na een' meer dan vierjarigen, zeer vernielenden oorlog, den *Nederlandschen* ſoldaat niet ten kwade hebben kunnen geduid worden, zoo hij zich aan moedeloosheid had overgegeven. Doch het tegendeel was het geval, blijkens de groote dagmarſchen, waarmede men in het laatst van 1829 DIPO NEGORO tot het uiterſte vervolgde, en hem noodzaakte, in onderhandeling te komen. Bij deze algemeene trekken kan men nog eenige bijzondere voegen. Volgens het nieuwe muntſtelſel van den Gouverneur-Generaal DUBUS verloor de krijgsman 20, 25, ja ſomtijds 35 ten honderd op elken gulden, daar hij in het nieuwe kopergeld werd betaald. Tweemaal, in 1809 en 1824, was over be-

zwaren van dezen aard onder de *Engelsche* troepen in *Indostan* een oproer uitgebarften; de *Nederlandsche* krijgsman leed dit verlies zonder morren. Zulk een moed, zulk eene krijgstucht, zulk eene onderwerping aan een noodzakelijk kwaad; behooren tot de fchoonfte trekken in de Gefchiedenis onzer Koloniën. De Artillerie vooral onderfcheidde zich. Wie het geringfte denkbeeld van *Java* heeft, weet, dat het bergachtige land vooral voor deze dienst, het vervoer van het gefchut (en wel met den fpoed, dien in het bijzonder deze oorlog vereischte) door bergengten, kloven en langs ongebaande wegen zeer ongefchikt is; en nogtans werd dit vervoer met moed, geduld en kalmte volbragt. De hospitaaldienst, waarop zoo veel aankwam, werd met de grootfte naauwkeurigheid waargenomen. De zieken en gekwetften werden met de uiterfte zorgvuldigheid verpleegd, van geneesmiddelen en voedfel voorzien, de troepen wel gevoed en betaald. De waardige Opperbevelhebber hield niet op, voor alles zorg te dragen, en, door eene onophoudelijke briefwisfeling met de onderbevelhebbers, de naauwkeurige uitvoering zijner bevelen overal te verzekeren.

Zwaar was het verlies, zoo aan volk als geld, hetwelk deze oorlog den Staat heeft gekost. Het getal der vooral in de hospitalen overledenen wordt door den achtingswaardigen Schrijver, wien wij hier overal gevolgd zijn, en die de echte bron is voor de Gefchiedenis dezes oorlogs, op *vijftienduizend* gefteld, waarvan waarfchijnlijk *achtduizend* uit *Europa* gekomen waren. De 3300 man, eens te gelijk van daar overgebragt, lieten er meer dan twee derden van hun getal op het flagveld of in de hospitalen; van het ove-

rige derde ging de helft tot het *Indische* leger over, en de andere helft keerde met vele der helden van dezen veldtogt naar *Europa*, waar zij uitnemend te pas kwamen. De kosten kunnen op vijf Millioenen 's jaars, of 25 Millioenen worden berekend (*).

Inrigtingen omtrent de inlandsche Vorsten.

Om zich voor deze geweldige kosten eenigermate schadeloos te stellen, ontnam de *Indische* Regéring aan de inlandsche Vorsten, die zich zelve niet hadden weten te beschermen, het bestuur over een gedeelte van hun grondgebied. Aan den *Sousouhounang* (of Keizer) van *Sourakarta*, die echter steeds getrouwelijk op de zijde der *Nederlanders* gebleven was, bleef niets dan de distrikten van *Padjang*, *Soukowati* en een klein gedeelte van *Mataram* over. De *Sultan* van *Djocjokarta* behield het overige van *Mataram*, alsmede eenige landstreken ten zuiden zijner Hoofdstad. Dus verloor de Keizer het land *Montjo Negoro* en het distrikt *Kidiri*, maar de Sultan twee geheele Provinciën, *Bagaleen* en *Barjoumas*, alsmede

(*) Wij hebben alles, wat de Geschiedenis van dezen oorlog betreft, te danken aan de eenige daarover bestaande, maar tevens zeer echte bron, die ons door de vriendelijke tusschenkomst van Z. Exc. den Heere Luitenant-Generaal DE KOCK, gewezen Luitenant Gouverneur Generaal van *Neêrlands Indië*, zelven geopend is, namelijk eene *Geschiedenis van dezen oorlog* in de *Fransche* taal, door den Heere Majoor DE STUERS, die eerlang, met belangrijke kaarten en plans voorzien, bij de Heeren S. & J. LUCHTMANS te *Leijden* het licht zal zien. Daar de geachte schrijver zelf dien oorlog heeft bijgewoond, kan men over de belangrijkheid van dit werk oordeelen. Wij betuigen voor deze goedheid, zonder welke wij dit gedeelte van ons werk slechts hoogstgebrekkig hadden kunnen voltooijen, den Schrijver en den Heer Generaal DE KOCK hier openlijk onzen dank.

het distrikt *Lodok*. Niettemin behielden de beide Vorften de zuivere inkomften dier gewesten; alleen het beftuur werd hun onttrokken, maar daardoor tevens hunne magt zoodanig gefnuikt, dat er geen denken meer was aan opftand tegen de Regéring. De *Jayaansche* Vorften en Opperhoofden, die gedurende den oorlog getrouw gebleven waren, of zich vóór het einde daarvan onderworpen hadden, bekwamen landerijen of jaargelden tot belooning. De hulpbenden, onder welken zich twee zonen van den Sultan van *Madura* en drie van dien van *Sumanap* bevonden, hadden de grootfte dienften bewezen, en werden door den Heer DE KOCK reeds in 1829 aan den toen tot zijn' opvolger beftemden Generaal BISCHOFF aanbevolen. Na de gevangenneming van DIPO NEGORO werden zij huiswaarts gezonden, en hunne hoofden met titels of rangen beloond.

De Generaal van den Bosch wordt Gouverneur-Generaal.

De befchikkingen, waarvan wij zoo even gewaagden, waren het werk van den nieuwen Gouverneur-Generaal, den Luitenant-Generaal VAN DEN BOSCH, omtrent de menschheid verdienftelijk door de ftichting van *Frederiksoord*, en ook in het gebied der wetenfchappen niet onbekend, als de fchrijver van een zeer geacht werk *over de Nederlandsche Bezittingen in Aziën, Amerika en Afrika*. Hij werd in 1829 afgezonden, om den Commisfaris-Generaal DUBUS en den Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK te vervangen. Het was om dezen nieuwen beftuurder te *Batavia* te ontmoeten, dat zich de Generaal DE KOCK derwaarts begeven had, op het oogenblik van DIPO NEGORO's aanzoek tot onderwerping. Het geluk begunftigde dus den nieuwen Gouverneur-Generaal door

de bevrediging des eilands in de eerſte dagen van zijn Beſtuur.

Slot van het verhaal der Oostindiſche zaken.

Hier eindigen wij onze Geſchiedenis der *Oostersche* bezittingen van ons vaderland. Het einde des oorlogs op *Java*, de terugkeering van den hoogstverdienſtelijken Generaal DE KOCK (in Junij 1830, na de afreize van den Heer DUBUS DE GHISIGNIES), en het begin van een nieuw Bewind, hetwelk doorgaans ook dat van een nieuw ſtelſel is, waarin wij ons niet kunnen verdiepen, noodigt ons uit, om dit rustpunt te nemen. Moge de rust, die *Java* ſedert dien tijd genoten heeft, algemeen worden in onze bezittingen, en zich ook tot *Sumatra* uitſtrekken, alwaar ſedert nieuwe gewelddadigheden der *Padries* eenen hevigen oorlog hebben ontſtoken, die wel door heldendaden der *Nederlanders*, maar onlangs ook door een' verraderlijken moord, aan velen der onzen gepleegd, is gekenmerkt! Mogt het ſtelſel van vermeerdering der voortbrengſelen, vooral van koffij, ſuiker en indigo, hetwelk thans weder met kracht wordt doorgezet, geene andere dan goede vruchten dragen, en de zoo noodige rijstteelt, *Java's* hoofdprodukt, niet verdringen! Mogt men, bij het voordeel voor de Regéring, ook de belangen van den inlander niet uit het oog verliezen! Mogt *Java* dus eene *waarlijk* winstgevende en tevens bloeijende bezitting des vaderlands, en eene parel aan *Nederlands* kroon worden!

Scheepstogt van Luit. Kolff naar de zuidoostelijke eilanden. Derzelver toeſtand.

Wij moeten nog ſpreken van twee togten tot herſtelling van ons gebied in de eilanden van zuidoostelijk *Indië*, (waar onze magt lang miskend was geworden) en tot nieuwe ontdekkingen. De eerſte werd in 1825 door den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN opge-

dragen aan den Luit. ter zee D. R. KOLFF, die zich in de togten tegen *Palembang* in 1821 en tegen *Macassar* in 1825 bijzonder had onderſcheiden. De bedoelde eilanden, tusſchen *Timor*, *Ceram* en *Nieuw-Guinea* gelegen (4–8 Gr. Z. Br. en 127–135 Gr. O. Lengte), waren in vroeger tijd door de *Nederlanders* bezet geweest, die aldaar kleine ſterkten hadden opgerigt, om den alleenhandel in ſpecerijen te beſchermen, en de aankweeking daarvan buiten de twee eilanden *Amboina* en *Banda* te verhinderen. Naderhand werden dezelve verwaarloosd, en gedurende de *Engelsche* bezetting door dezen geheel uit het oog verloren, zoodat de inwoners, denkende, dat zij nog onder het *Hollandsche* beſtuur leefden, bij feestelijke gelegenheden deszelfs vlag heſchen, waardoor deze vlag, even als in *Japan*, nog in de uiterſte deelen der oude wereld bleef wapperen, toen zij overal elders, en ook in het vaderland, door de bloedvlag der *Fransche* omwenteling was vervangen. De Heer KOLFF moest op de brik *Dourga* de overblijfſelen der voormalige ſterkten onderzoeken, vriendſchapsbetrekkingen met deze volken aanknoopen, en hen aanmoedigen, om naar *Banda* handel te komen drijven. Hij werd door den ambtenaar DIELWART en door den Predikant KAM vergezeld, die voor de godsdienſtige belangen dezer eilanden zorge moest dragen.

Timor, Wetter en Kisſer.

Eerst ging de togt naar het eiland *Timor*, hetwelk ten Westen en zuidwesten aan de *Nederlanders*, en ten Noorden aan de *Portugeezen* behoort. De hoofdſtad der eerſten is *Koepang*, die der laatſten *Dilli*, waar KOLFF aanleide en door den *Portugeeschen* Gouverneur vriendelijk werd ontvangen. Van hier ging de koers noordwaarts naar het eiland *Wetter*, alwaar

het ophouden der *Nederlandsche* bescherming de inwoners reeds tot barbaarschheid, plundering en moord van schipbreukelingen had gebragt, terwijl de Christen-inwoners, te voren talrijk, door de omliggende eilanders verjaagd en vervolgd waren geworden. Ook verlangde men algemeen en hartelijk naar de herstelling der *Nederlandsche* Regéring. Hetzelfde was het geval op het naburige veel kleinere eiland *Kisser*, ten Zuidoosten van *Wetter*, alwaar bij de aankomst op het nog bestaande fortje *Vollenhoven* de *Nederlandsche* vlag werd geplant. In het hoofddorp des eilands, *Marna*, waren alle inwoners Christenen, hielden eene Hervormde kerk zeer net in orde, en onderscheidden zich door zindelijkheid en netheid van bouworde ongemeen boven hunne heidensche naburen. Ook was het verlangen naar eene *Nederlandsche* bezetting, en naar een' Godsdienstleeraar algemeen. *God zij gedankt: de Nederlandsche Regéring heeft ons nog niet vergeten!* was hunne trouwhartige uitboezeming. De kleeding was gedeeltelijk nog die van het midden der achttiende Eeuw. Overal waren sporen van vlijt, werkzaamheid en orde zigtbaar: *alle kinderen werden, tot hun negende of tiende jaar, in het schrijven, lezen, en de beginselen des Christendoms onderwezen.* Ziedaar eene vrucht van de heerschappij der *Nederlandsche Oostindische Maatschappij*, nog prijkend een vierde eener Eeuw na haren val, en zonder eenige aanmoediging uit het toen diep gezonkene *Nederland!*

Lettee. Geheel anders was de vertooning van *Lettee*, ten Z. Z. O. van *Kisser*. Eene reeks van rampen had dit eiland getroffen; een orkaan, droogte, veepest, verlies van bijen, welke de storm verjaagd had,

(een des te grootere ramp, daar het een voornaam middel van bestaan voor de inwoners uitmaakte) en eindelijk een felle brand. Dit alles had diepe verarming en volksverhuizing ten gevolge gehad, maar nog beschouwden de meestal heidensche inwoners hunne Christelijke medeburgers als hunne meesters. Dit is een gewrocht van derzelver zedelijke meerderheid en grootere beschaving, en de stempel van het gezag des *Europeërs* blijkt dus alleen, of toch voornamelijk, aan het Christendom, dat hij belijdt, te danken te zijn! De Heidenen, die nog op den laagsten trap van beschaving staan, zijn eigenlijk *Fetisch*-dienaars, gelijk de Negers, daar zij een stuk hout vereeren, doch er op eene ruwe wijze eene menschelijke gedaante aan zoeken te geven. Zij offeren aan hetzelve een varken of buffel. Bij de begrafenis wordt een derde der buffels van den overledenen geslagt, en de helft zijner goederen vernield. De bevolking van dit eiland was voorts zeer twistziek, en de *Nederlandsche* ambtenaar had zeer veel werk, om hen eenigermate te vrede te stellen, daar zij juist om de beslechting hunner geschillen te meer naar een bezoek van een' *dienaar der Compagnie* (zoo heet bij hen nog altijd het *Nederlandsche* bestuur) verlangden. Gelijk alles, was ook het versterkte blokhuis van de voormalige bezetting der O. I. Maatschappij op dit eiland in verval, slechts niet de verkleefdheid der inwoners aan *Nederland*.

Op het eiland *Moa*, ten Oosten van *Lettee*, verbood het gebruik den *Nederlanderen* ten anker te komen. Niettemin was het onthaal der onzen, toen zij, van *Lettee* afgehaald, aldaar aankwamen, allerhartelijkst. De schans, die weleer voor de bezetting der O. I. Maatschappij had gediend, was door de inwo- Moa.

ners in goeden ſtaat onderhouden. Hier vond men afſtammelingen van zekeren korporaal DUIF en van eene inlandſche vrouw. De afſtamming van eenen *Europeaan* is op deze eilanden eene ſoort van adel, en men noemt dezulken *anak-Compagnia* (kind der Compagnie). Uit alles blijkt het dus, welke diepe en vereerende ſporen de Maatſchappij in de herinnering dezer eilanders, die zij van de regéringloosheid bewaarde, heeft nagelaten; ſporen, die onlangs ververscht waren door een' verdienſtelijken Zendeling uit *Timor*, LE BRUIN, die hier godsdienſtig onderwijs had gegeven. Op den Noordoosthoek van *Moa* bevindt zich een hooge berg, die veel overeenkomst heeft met den Piek van *Teneriffe*. Men mest het land uitmuntend met de asch van het drie of vier voet hooge en ſchrale gras. Daarop weiden alsdan de buffels, die zoo talrijk zijn, dat men dezelve voor vijf of zes, en een ſchaap voor twee of drie guldens koopt, doch wild is er geheel niet. Gelijk op andere eilanden benoemde de Heer KOLFF hier de Opperhoofden (*Orang-Kaja's*), door het overhandigen van een' zilveren rottingknop met eene *Nederlandsche* vlag. Men wilde zich het genoegen niet laten ontnemen, de *Nederlanders* om niet van al het noodige te voorzien, *als een klein bewijs van genegendheid*, en maakte toebereidſelen tot een volksfeest wegens de terugkomst van een *Nederlandsch* ſchip; doch zoo lang kon de Heer KOLFF niet vertoeven.

Roma. *Roma*, een bergachtig eiland ten N. W. van *Moa*, is vruchtbaar en heeft vlijtige inwoners. Deze zijn meestal Christenen; ook de Heidenen betuigden zich zeer genegen, hunne dwalingen te verzaken; velen van dezelve werden bij die gelegenheid door den Heer

KAM gedoopt (wij wenſchten er te kunnen bijvoegen *onderwezen*, maar hebben dat woord in het verhaal van den Heer KOLFF niet gevonden). In allen gevalle had dit de nuttige uitwerking, dat die nieuwe Christenen hunne kinderen in het lezen en ſchrijven lieten onderwijzen, en men had hoop, de geheele bevolking tot het Christendom over te halen; iets, hetwelk ook uit een ſtaatkundig oogpunt wenſchelijk zijn zou, daar de Christenen op deze eilanden de getrouwſte onderdanen onzer Regéring zijn. Door de eendragt der bevolking onderling deed zij hare belijdenis eer aan. De Regéring had onlangs een' ijverigen ſchoolonderwijzer derwaarts gezonden. — Er waren wilde bijennesten van twee voet in het vierkant, en van daar veel was op dit eiland.

Op het eiland *Damma* had men in geene *dertig* jaren (ſedert 1795) *Nederlanders* gezien. De inwoners waren daardoor zeer verwilderd, hadden hun Christendom vergeten, waren weder tot den ouden twistzieken ſtaat vervallen, en het blokhuis der O. I. Maatſchappij lag in puin; nogtans was het onthaal regt hartelijk. Sommige inwoners hadden nog breede hoeden uit de zeventiende Eeuw van de tijden der eerſte *Europeanen*, die hier het fort gebouwd hadden, en ouderwetſche rokken bewaard, *en in den rook boven hunne haardsteden gehangen;* thans pronkten zij daarmede. Dit eiland is zeer *volkaniek;* men heeft er zwavelbronnen, en eenen vuurberg aan den N. O. hoek. Hier vindt men ook veel den vogel, *Notenkraker* genoemd (*Columba globicera*), die naar eene blaauwe duif gelijkt en de muskaatnoot verſlindt, maar weder met hare uitwerpſelen geheel ontlast, zoodat die uitwerpſelen haar tot meſt en ontwikkeling dienen. Damma.

Lakor. *Roma* en *Damma* liggen noordwaarts buiten de reeks der eilanden, die als ſchakels eener keten zich van *Kisser* af oostwaarts tot het *Schildpadden* eiland en *Sermatte* uitſtrekken. De Luitenant KOLFF keerde nu derwaarts terug. Ten Oosten van *Moa* ligt *Lakor*, ſlechts 20 voet boven de zee, zijnde eene koraalbank, gelijk zoo vele eilanden in den zuider Oceaan, zandig en onvruchtbaar, behalve in kokosboomen, die juist door eene gunſtige beſchikking der Voorzienigheid hier het best tieren. Op alle de vorige eilanden was vroeger eene bezetting der O. I. Maatſchappij geweest, doch niet op *Lakor*. Van daar, dat de weinige ingezetenen eerst op de vlugt gingen; doch door beloften en bedreigingen deed men hen terugkomen, en bevredigde deze ongemeen twistzieke menſchen onderling, waarop een algemeen verzoeningsfeest werd gevierd. Schoon het eiland onbezocht was door *Nederlandsche* troepen, waren er nogtans veelvuldige ſporen van eerbied voor en onderwerping aan de O. I. Maatſchappij. Onder de goede eigenſchappen dezer eilanders behoort hunne ongemeene gastvrijheid. Zelfs vreemdelingen mogen zoo vele kokosnoten uit de tuinen der inlanders plukken, als zij verkiezen.

Loean. *Loean*, waarheen de reis nu verder ging, ligt op dezelfde breedte, doch meer oostwaarts dan *Lakor*, en is een hooge berg, bewoond door 200 of 300 huisgezinnen. De omliggende eilanden, zoo vele heuvelen, zijn niet bewoond. Alle deze eilandjes, zoowel als *Loean*, zijn op het land en in de omringende zee rijk aan ſchildpadden en *tripang*, eene zeekwab, die bij alle deze eilanders, gelijk bij de *Chineezen*, ongemeen gezocht is, en nergens beter dan hier wordt

gevonden. Er kwamen dan ook koopers van *Banda*, *Amboina* en zelfs van *Macassar*, die de genoemde beide voorwerpen tegen lijnwaden inruilen. Het eiland is bovendien rijk aan varkens, geiten, hoenders, eenden, kokos- en ſagopalmen, en kan dus den visch wel misſen, die in ongehoorde overvloed langs deszelfs kusten te vinden is. Het volk denkt zeer republikeinsch; de dorpshoofden wilden volſtrekt geen *algemeen Opperhoofd*, zelfs van de bij hen geliefde *Nederlanders*, aannemen, en betuigden, dat zulks volſtrekt overtollig was, daar zij altijd onderling in vrede en vriendſchap geleefd hadden. En dit was de zuivere waarheid. De bewoners van *Loean* toonden zich de zegeningen der Natuur, aan hun eiland geſchonken, waardig, door onderlinge eendragt zoowel, als door vertrouwen en welwillendheid jegens de hen bezoekende *Nederlanders*. Het afſcheid van dezen was waarlijk aandoenlijk, en de Heer KOLFF betuigt, nergens zulke hartelijke en ongemaakte bewijzen van vriendſchap, achting, en onderſcheiding te hebben genoten als op *Loean*. De Heer KAM had er meer dan 150 menſchen gedoopt, en vele huwelijken ingezegend.

Sermatte is het laatſte der eilandreeks, die wij tot Babber. hiertoe beſchouwden. Het is ſlecht bewoond; de inwoners zijn aan *Loean* ondergeſchikt en zeer ſchuw, zoodat de *Hollanders* geen derzelven bij zich aan boord konden bekomen. Van daar begaf zich de *Dourga* noordwaarts naar *Banda*, om levensmiddelen en water op te doen, en alstoen naar de kleine eilandgroep ten Oosten van *Sermatte*, waar *Babber* als middelpunt door een aantal kleinere eilanden is omringd. Op *Babber* leefden twee geheel verſchillende ſoorten van

menfchen, beide nog Heidenen; op de Zuidoostkust ruwe Barbaren, die een *Engelsch* fchip hadden afgeloopen en de manfchap vermoord, op de Westkust zachtaardige menfchen, die de *Hollanders* vriendelijk opnamen, fchoon zij in geen menfchenleeftijd *Europeanen* bij zich gezien hadden.

De Aroe-eilanden.

Van daar ging de reis naar de *Aroe*-eilanden, tusfchen de 5 en 7 Gr. Z. Br., en 134 en 135 O. L. Zij beftaan, volgens de kaart van den Heer KOLFF, uit drie groote, zeven middelmatige, en een aantal kleinere eilanden, zeer digt bij elkander gelegen. De O. I. Maatfchappij, die reeds in 1635 en 1640 de gewone overeenkomften van handel en befcherming met de Opperhoofden gefloten had, hield dezelve door eenig krijgsvolk bezet, 't welk er den alleenhandel van *Amboina* en *Banda* handhaafde. Thans is deze te niet, en de *Aroe*-eilanden worden ook door vaartuigen uit *Macassar*, *Boni* en van andere plaatfen bezocht, die er de zeevoortbrengfelen dezer wateren, paarlen en paarlemoer (welke de Maatfchappij vroeger naar *Japan* zond), komen halen. Eene zandige landtong (*Dobo*) op het eiland *Wammer* is gedurende de lente eene algemeene marktplaats voor fchepen, zelfs uit *Macassar* en *Sourabaya*. De inwoners, vooral der oostelijke eilanden, zijn de reeds meer genoemde *Alfoereezen* of *Alfoeren* (tot welken ftam ook de meeste der genoemde eilanders fchijnen te behooren). Zij hebben geen of weinig denkbeeld van Godsdienst, en zijn diep onkundige, maar zeer goedhartige menfchen, bij welke de eerlijkheid en onderlinge welwillendheid aan den eenen, en de zinnelooste gebruiken met beklagelijke onwetendheid aan den anderen kant, doen twijfelen, waartoe

de evenaar hunner zedelijke waarde overflaat. Nimmer voeren zij onderling twist. Geen *Alfoer* mag gedurende zijns buurmans afwezigheid in diens huis gaan of diens vrouw flechts aanraken, op boete van lijnwaden (hun middel van ruiling). Hunne geliefkoosde fchatten bezigen zij, om voor anderen die boete te betalen: daarom beminnen zij het vermogen. De gewoonten bij de begrafenis zijn boven alle befchrijving walgelijk. Vooreerst wordt alles vernield, dan het lijk overeind gezet, tegen het reeds blijkbare bederf met kalk ingewreven, en vervolgens eetwaren in deszelfs mond geftoken. Als alle vrienden en bloedverwanten bijeen zijn, wordt het afdruipende vocht van het lijk opgevangen, met arak gemengd, en gedronken! Dan brengt men het lijk naar buiten, duwt het weder fpijzen in den mond, zoekt het te doen ontwaken, en, dit niet batende, wordt het naar 't bosch gebragt, daarbij een boom geplant, en deze plegtigheid alleen door naakte vrouwen bijgewoond!

De oostwal der *Aroe*-eilanden is genoegzaam ongenaakbaar, omdat de banken en droogten ver in zee uitfteken. Van daar, dat de voormalige O. I. Maatfchappij zich meestal tot de noordwestelijke eilanden *Wammer* en *Wokan* bepaalde, alwaar dan ook vele Christenen waren, en op laatstgemelde eiland ook een *Nederlandsch* fort. (Men ziet, dat de zorg der Maatfchappij voor de uitbreiding des Christendoms hand aan hand ging met de vermeerdering van haren invloed.) Er waren ook fcholen, om de Christen-kinderen in het lezen en fchrijven te onderrigten, en tevens door voorlezing, voorzingen, en aanfpraken de Godsdienstoefeningen des Zondags te befturen. De meesters leeren den kinderen de *Maleitsche* taal lezen en

ſchrijven met *Latijnsche*, niet met *Arabische* letters; het zijn doorgaans jonge ongehuwde *Amboneezen*, die naar de oostelijke eilanden gezonden worden, doch zonder jaarwedde, zoodat zij geheel afhankelijk zijn van de gemeente; zij getroosten zich dezen last, in de hoop, van bij hunne terugkomst op *Amboina* aldaar geplaatst te zullen worden. Er heeft dus nog altijd zekere gemeenſchap der *Nederlanders* met deze eilanders plaats, meer dan met de zuidwestelijke; en reeds in 1824, tijdens zijn verblijf in de *Molukken*, had de Gouverneur-Generaal de ſchooners *Daphne* en *Pollux* onder den Heer BIK derwaarts gezonden, om naar den toeſtand dier bevolking onderzoek te doen. Hij had dezelve hoop gegeven, dat de *Nederlandsche* Regéring haar weder onder derzelver beſcherming zou nemen; en niets evenaarde hare vreugde, toen nu deze verwachting door de komst van den Heer KOLFF werd vervuld. Heidenen en Christenen, mannen, vrouwen en kinderen, wedijverden in het geven van blijken der gulhartigſte vreugde. Hunne huizen zijn, gelijk op vele eilanden van den *Indischen Archipel*, op hooge palen gebouwd; doch hier van den harden ijzerboom (*tek*). Bij het onthaal des Heeren KOLFF op *Wokan* prijkte de Christen bevolking, deels in oude berookte kleederen uit de zeventiende Eeuw, deels in zulke, die naar dat modél door inlanders zelve gemaakt waren van ſtukken zwart laken, die de Heer BIK ten geſchenke had medegebragt. De kerk op *Wokan* is een goed ſteenen gebouw, waarin door den Heer KAM, in tegenwoordigheid van den Luitenant KOLFF en zijne Officieren zoowel als der inlandſche Hoofden, eene plegtige Godsdienstoefening werd gevierd. Daarentegen was het fort der O. I. Maatſchappij deerlijk vervallen.

De westelijke eilanden, die tot den *Maleitschen* volkstam schijnen te behooren, hebben door de meerderheid, die hun Godsdienst en handel verschaffen, de veel grootere oostelijke en zuidelijke, door *Alfoeren* bewoonde, eilanden aan zich onderworpen. Gelijk *Wammer* en *Wokan* door Christenen, dus wordt *Wadjier* door *Mohammedanen* bewoond, die, volgens de algemeene opmerking in *Indië*, veel minder dan de Christen-bevolking voor ons gestemd zijn. Dit eiland is niet zeer vruchtbaar. Sago, dat brood der *Molukken*, en aardvruchten (*oebie*) zijn alles, wat men er aantreft; de eilanders van *Key* en *Goram* brengen rijst aan, dien zij uit *Banda* halen. Zij beminnen fijne katoenen goederen, die hier dan ook tot middel van ruiling dienen; de grove stoffen laten zij aan de hun ondergeschikte *Alfoeren* over. Hunne geschillen van dorp tot dorp zijn hevig. Tusschen *Wokan* en *Wadjier* had juist een oorlog plaats, dien Luitenant KOLFF bijleide.

Meerderheid der Christenen over de Heidenen in de Aroe-eilanden. Voortbrengselen.

De *Tenimber*-eilanden, waarheen men nu den steven wendde, liggen ten W. Z. W. van *Aroe*, en bestaan uit het groote eiland *Timor Laut* ten Z., de kleinere *Larrat* en *Vordate* ten N., *Cerra* ten W., en nog velen van zeer geringen omvang, allen tusschen den 8 en 6 Gr. 30 Min. N. Br. en 131 en 132 Gr. O. L. De bewoners van *Timor Laut* zijn woeste barbaren, die niet alleen een *Engelsch* schip hadden afgeloopen en uitgemoord, maar ook het volk van KOLFF verraderlijk aanvielen en één' man doodelijk kwetsten. Het eiland *Vordate* is schilderachtig, zeer vruchtbaar en welbebouwd; er was echter aldaar tusschen drie dorpen een oorlog, die de geheele eilandsgroep bijna in vuur en vlam zette. Het gelukte den

De Tenimber-eilanden.

Heer KOLFF, ook dezen twist bij te leggen, en dus speelden de *Nederlanders* in dezen *Archipel* overal de schoone rol van bevredigers. De bevolking gaat hier bijna geheel naakt; de *meisjes* moeten den veldarbeid doen. Het volk bezigt *kampioenen* of voorvechters, en houdt zich gedurende den oorlog bijna uitsluitend met denzelven bezig, doch alleen met geheime rooftogten, nooit met openbare gevechten. Op het eiland *Larrat* was het onthaal der *Nederlanders* verschillend; zeer minzaam te *Watidal*, doch zeer koel te *Kaliabor*. In eerstgemeld oord toonden de inboorlingen den Luitenant eene *Engelsche* vlag, hun gedurende derzelver heerschappij over de *Molukken* toegezonden, waarvan zij echter geen gebruik hadden gemaakt, omdat zij wel gezien hadden, *dat dit geene vlag van de Compagnie was, en dat zij geene Natie dan de Nederlanders voor hunne bondgenooten wilden erkennen.* Zij kenden alleen de *Orang-Compagnie* (*Nederlanders*), en hielden de *Engelschen* voor wilde bergbewoners, voor eene soort van *Alfoerezen!* Zij zelve waren *kinderen der Compagnie.* De bewoners der *Tenimber*-eilanden zijn Heidenen, die volstandig de aanneming van het *Mohammedaansche* geloof, zoo algemeen in deze streken, hebben geweigerd, maar minder afkeer van het Christendom hebben. Op *Labober* is eene piek, 600 of 700 voet boven de zee: er zijn aldaar vergiftige boonen. De inwoners van *Cerra* zijn in den handel zeer eerlijk, maar onderling twistziek. Ook hier leide KOLFF de geschillen bij. Men vindt er veel de groote zeeschildpad, die benevens hare eijeren zeer smakelijk is, alsmede de *caret*-schildpad met hare kostbare schaal. Van hier keerde de Heer KOLFF naar *Amboina* terug.

Tweede reis van Luit. Kolff. De Ceram Laut- en Goram-eilanden.

Op eene tweede reis in 1826, naar *Nieuw-Guinea*, bezocht Luitenant KOLFF de meer noordelijk gelegene *Ceram-Laut-* en *Key*-eilanden. De eersten, aan de Zuidoostpunt van *Ceram* gelegen, bestaan uit het zeer bevolkte *Groot-* en *Klein-Kessing*, en de kleine eilanden *Gisser* en *Kelwarie*, welks inwoners die van *Gisser* overvallen en verdreven, of naar *Ceram-Laut* gevankelijk hebben medegevoerd, sedert welken tijd dit eiland onbewoond is gebleven. *Ceram-Laut* staat thans onder de heerschappij van het veel kleinere *Kelwarie*, en heeft ook aan eenige vlugtelingen uit *Sumbawa*, na de uitbarsting des vuurbergs in 1814, tot schuilplaats verstrekt. De strijdbare bewoners van *Kelwarie* betuigden nogtans gereedelijk hunne hulde aan het *Nederlandsche* Bestuur. De bewoners der *Ceram-Laut*-eilanden zijn zeeroovers en kooplieden. (Deze twee bedrijven zijn bij onbeschaafde volken in het eerste tijdstip hunner ontwikkeling doorgaans verwant.) Ook zijn zij ondernemende handelaars op *Nieuw-Guinea*, waarvan zij zich bijna den alleenhandel hebben toegeeigend, en op *Bali* bij *Java;* zij brengen er slaven, muskaatnoten, *tripang*, schildpadden, vogelnestjes; tegen kruid en lood, geweren, lijnwaden, koralen, *Chineesche* goederen en ijzerwerk. De *Papouas* of roetkleurige Negers van *Nieuw-Guinea* verbitteren zij door menschen-, vooral vrouwenroof (schoon dit volk bij schaarsheid zijne kinderen wel eens zelve te koop biedt). *Goram*, ten O. Z. O. van *Ceram-Laut*, heeft zijne wetten en inzettingen van *Ceram* ontleend, en drijft ook veel handel, eensdeels met *Nieuw-Guinea*, andersdeels met *Banda*, voor hetwelk die handel onmisbaar is. Men verkrijgt van daar *sago*, olie, kokosnoten, vee, hout, betelbladen enz.; thans drij-

ven de *Gorammers* zelven handel naar *Sincapoer* en *Malacca*, ja zelfs naar *Bengale* en *Manilla*. Op dezen handel wordt ongeloofelijk gewonnen, daar men op *Nieuw-Guinea* de kostbaarste goederen voor een' spotprijs opkoopt.

Togt langs de Z. W. kust van Nieuw-Guinea.

De brik *Dourga* zeilde deze eilanden, die door *Mohammedanen* bewoond worden, voorbij naar *Aroe*, en van daar naar de kust van *Nieuw-Guinea*, welke men van de *Bartholomëus*-rivier ten Z. tot de bogt van *Lokayie* ten N. O., van den 8. Gr. Z. Br. tot den 4. N. Br. langs voer. De bewoners van *Nieuw-Guinea* zijn verdeeld in strandbewoners en berglieden (de *Papouas*), die ook veelal op de kust komen, en door die van *Ceram-Laut* van allen geregelden handel afgeschrikt werden. Zij overvielen ook op eene verraderlijke wijze de manschap der *Dourga*, terwijl dezen aan land waren, en kwetsten verscheidene matrozen (één' daarvan doodelijk). De Luitenant KOLFF ontdekte hier eene rivier op 7 Gr. 12 Min. Z. Br. en 138 Gr. 44 Min. O. L., aan welke hij den naam van *Dourga*-rivier gaf.

De Key-eilanden.

De drie voornaamste der eilanden *Key*, welke men bij de terugkomst uit *Nieuw-Guinea* voorbij kwam, zijn *Groot-* en *Klein-Key*, en *Key-Watelee*. De inwoners, hoewel een mengelmoes van vlugtelingen uit *Banda*, *Ceram* en andere eilanden, schijnen ongemeen vreedzaam te zijn. Er is veel handel met *Banda*; ook uit *Macassar* komt men er veel *tripang* halen. De hier gebouwde vaartuigen zijn om den goeden koop en het sterke hout bijzonder gewild. Op de *Tenimber*-eilanden vernam de Luitenant, dat, na de herstelling van den onderlingen vrede op de Zuidwestereilanden (*Loean* enz.), de handel aldaar ook

met de oostelijke eilanden begon te herleven, en men zich beijverde, om de ſterkten of blokhuizen van de *Nederlanders* te herſtellen, in de hoop van ſpoedig eene *Nederlandsche* bezetting te erlangen, terwijl men ook voor de ſchoolonderwijzers mildelijk zorgen wilde. Van de *Tenimber*-eilanden keerde de *Dourga* naar *Banda* en *Amboina* terug (*).

Aanmerkingen over deze reistogten.

Wij hebben ons wat langer bij deze reizen opgehouden, niet alleen omdat zij ons landen ſchetſen, bijna geheel onbekend en naauwelijks gebrekkig op de beste kaarten te vinden, maar ook om andere redenen. Met genoegen verpoosden wij ons hier van de bloedige tooneelen op *Java*, daar onderwerping door *dwang*, hoe roemrijk ook verkregen, oneindig achterſtaat bij onderwerping uit *genegenheid* en *behoefte*. En hier mogten wij de hartſtreelende gewaarwording ondervinden, van bevolkingen aan het einde der aarde de handen te zien uitſteken naar *Nederland*, om beſcherming en bevrediging onder deszelfs roemrijke vlag, om voldoening aan hare geestelijke behoeften door verkondigers van het Evangelie. Hoe worden hier de lasteringen der *Engelschen* tegen onze O. I. Maatſchappij gelogenſtraft! Doch wij zien nog meer. Het Christendom, hoe onvolmaakt ook gekend, verbreidt ook hier vre-

(*) Alle deze bijzonderheden zijn geput uit de hoogstbelangrijke *Reize door den weinig bekenden Zuidelijken Molukschen Archipel, en langs de geheel onbekende Z. W. kust van Nieuw-Guinea*, in 1825 en 1826, door D. H. KOLFF JR., Luitenant ter Zee 1. klasſe. Amſterdam bij G. J. A. BEYERINCK 1828, *met eene kaart*. Wij hebben van de talrijke wetenswaardigheden ſlechts enkelde, die met ons onderwerp in verband ſtonden, uit dit werk ontleend, welks lezing zich zekerlijk niemand beklagen zal.

de, beschaving en orde, en geeft aan zijne belijders eene onmiskenbare meerderheid boven de genen, die in de duisternis des Heidendoms blijven, wat *verstandelijke*, boven de *Mohammedanen*, wat *zedelijke* waarde betreft. Maar wij zien tevens, dat deze gezegende vruchten zich dan het best ontwikkelen, wanneer geene of slechts weinige *Europeanen* duurzaam met deze Christenen omgaan. De bekeerlingen, in zoo groote menigte door de *Spanjaarden* en *Portugeezen*, of ook door onze *Nederlanders* zelve in beide *Indiën* gemaakt, verbasterden spoedig, wanneer zij aan het besmettelijke voorbeeld van geheele scharen zedelooze *Europeërs* waren blootgesteld, terwijl de eenvoudige Christen van *Moa*, *Loean* en *Otahiti*, onder het vaderlijke opzigt van enkelde leeraars en derzelver waardige geleiders, ons roerende tafereelen van onschuld, eensgezindheid, vrede en eendragt vertoont, en den *Europeër*, waarvan hij het schuim niet kent, als een' vader of liever als een' ouderen broeder opregtelijk vereert!

Togt van Kapt. Luit. Steenboom naar Nieuw-Guinea.

Onder den Commissaris-Generaal DUBUS werd ook een ontdekkingstogt naar *Nieuw-Guinea* uitgezonden, met de korvet de *Triton*, onder Kapitein-Luitenant STEENBOOM, en den schooner de *Iris*, met eene Commissie, waarvan de reeds met roem vermelde Heer MACKLOT, als natuurkundige (delfstofkundige), voorzitter was, benevens de Heeren ZIPPELIUS als kruidkundige, MULLER als ontleedkundige en VAN OORT als teekenaar. De Luitenant TER BRUGGEN HUGENHOLTZ was belast met het bepalen van lengte en breedte, en het opmaken der bouwstoffen voor eene kaart, die door de Luitenants BRON en MODERA vervaardigd is, welke laatste ook het reisverhaal heeft

geſchreven. Te *Amboina* kwam de Commisſaris der Regéring, VAN DELDEN, aan boord, die gelast was, eene *vestiging* op *Nieuw-Guinea* (waar de *Hollanders* er te voren nog nimmer eene hadden gehad) aan te leggen, en bezit van dat gedeelte der kust te nemen, terwijl hij tevens de inlandſche bevolking door geſchenken moest zoeken te winnen, en eene naauwkeurige kennis van het land te bekomen. Nog ſterker luidde de *instructie* van den Kapt. Luitenant STEENBOOM. Het was, *om bezit te nemen van Nieuw-Guinea* van den 141. Gr. O. L. tot de *Kaap de Goede Hoop*, ten Noorden des eilands (*).

Ontmoetingen met de inlanders. De Dourga-rivier.

Deze reis heeft vele verbeteringen in de kennis der ligging van onderſcheidene punten van den oostelijken *Archipel*, doch vooral in die van *Nieuw-Guinea*, te weeg gebragt, b. v. omtrent de rivieren *Oetanata* en *Wakia*, die bijna een Graad te oostelijk geplaatst waren. Den 20. Mei 1828 zagen de onzen voor het eerst de Z. W. kust van *Nieuw-Guinea*. Daar het land, waartoe zich deze reis bepaalde, langs de kust gedeeltelijk moerasſig en zeer ſlecht bewoond is, zoo kon zij natuurlijk de verſcheidenheid noch algemeene belangrijkheid van die van KOLFF hebben. De wijze van omgang met de inboorlingen was ook hemelsbreed verſchillend. Hier geen zweem van oude kennis, van hartelijk vertrouwen en genegenheid! De *Papouas* kwamen zeer aarzelend aan ſtrand, en wilden volſtrekt niet aan boord komen. Zij drilden hunne wapenen, of, wanneer men hen door geſchenken meende gewonnen te hebben, zoo gaven zij door maar al te verſtaanbare tee-

(*) J. MODERA, Luitenant ter zee, *Verhaal van eene reize naar de Z. W. kust van Nieuw-Guinea*, Haarl. 1830 bl. 1. 2. 8-12.

kenen te kennen, dat men aan wal zou komen, waar zij hunne vrouwen aan de matrozen prijs wilden geven. Doch men was door de ondervinding van KOLFF's ſcheepsvolk wijs geworden; desniettemin trokken zij de ſloep langzaam naar het ſtrand, en ſchoten van daar, te midden zoo 't ſcheen der vertrouwelijkſte verkeering, met pijlen op de onzen, waarvan zij de Luitenants BOERS en HUGENHOLTZ en eenen matroos kwetſten. Toen werden zij ook met geweerſchoten op de vlugt gejaagd (*). Men kwam aan de *Dourga*-rivier, die men niet tot haren oorſprong kon opvaren, ja, die zoo breed en zelfs bij de eb ziltig bleef, dat men voor waarſchijnlijk hield, dat het veeleer eene doorloopende ſtraat was, die *Nieuw-Guinea* in tweeën verdeelt (†).

Goede verſtandhouding met de inlanders. Stichting van het fort Dubus in Merkus-oord. De Engelſchen vestigen zich op de N. W. kust van Nieuw-Holland.

Eerst den 9den Junij gelukte het, eenige *Papoua's* aan boord te doen komen; een aantal hunner praauwen volgde de ſchepen, en nu werd de grond tot eene vertrouwelijke verkeering gelegd. Alle lijnwaden en in 't algemeen kleederen waren gading voor deze naakte Wilden, die daarentegen den ſchier onweêrſtaanbaren trek voor ſpiegels en koralen misten, welken wij zoo dikwerf bij de door COOK bezochte inboorlingen aantreffen. Voorts geleken zij naar diegenen der *Australiërs*, welke op een' lageren trap van beſchaving ſtaan, doch niet op den allerlaagſten, gelijk de *Nieuw-Hollanders* en *van Diemenslanders*. De uitwerkſelen van het buskruid ſchenen hun bekend, en zij hadden, door hunnen omgang met de *Cerammers*, eenige denkbeelden van zaken, die tot het beſchaafde leven behooren, verkregen. De *Neder-*

(*) MODERA, bl. 23–29. (†) bl. 39. 40.

landers, die even als COOK en zijne reisgenooten alleen door zachtheid de inboorlingen poogden te winnen, overlaadden hen met geschenken. Het gelukte nu, zelfs drie hoofden, ABRAUW, met zijn' jongeren broeder en MAKAAI, die lager in rang ſtond, aan boord te bekomen (*). De gemeenſte, ſtinkende arak was hun welkom, en ſmaakte, blijkens hunne herhaling van dien naam (ſterken drank kenden zij dus!) maar al te lekker. Nu durfden de Luitenants TULLEKEN, VAN LOON en MODERA het wagen, om aan de rivier *Oetanata* aan land te gaan, welgewapend in drie ſloepen, maar zij leiden aan wal de wapenen af, terwijl het krijgsvolk gewapend bleef; doch deze voorzorg was ditmaal onnoodig. De inlandſche hoofden wilden de *Nederlanders* overhalen, om zich hier te vestigen, doch dezen keurden de plaats daartoe ongeſchikt, en voeren, na zich van water en brandhout voorzien te hebben, verder noordwaarts de kust op. Eindelijk vond men, eenigzins ten Noorden van *Lokayie* (zoo verre was KOLFF geweest) op 4 Gr. N. Br., na eene ſtraat tusſchen het hoofdland en het eiland *Dramaai*, die men *Iris*-ſtraat noemde, te zijn doorgezeild, eene ruime baai, die men *Tritons*-baai noemde. Het land was hier zeer goed, en ten Noorden daarvan, aan den voet van den berg *Lamantchirie*, werd in het oord, naar den Gouverneur der *Molukken*, MERKUS, den ontwerper van het plan om *Nieuw-Guinea* in bezit te nemen, genoemd, een fort gebouwd, hetwelk den naam van den Commisſaris-Generaal van *Neêrlands Indië*, DUBUS, erlangde. Men vond hier eene wel van zoet water. De menſchen waren veel

---

(*) MODERA, bl. 61–65.

minder kloek dan bij de *Oetanata*-rivier, en men was er veel minder veil met de vrouwen dan om de zuid; zelfs zag men er genoegzaam geene. Deze lieden waren door de *Cerammers Mohammedanen* geworden. De *Raja* of het Opperhoofd van *Lokayie*, wien men wegens den moord aan de manfchap van KOLFF (in zijn gebied) ondervroeg, betuigde, dat zulks gefchied was, omdat deze kokosboomen met geweld hadden omgehakt. Men ftelde zich met dit antwoord te vreden, om geenen oorlog te hebben. De *Iris* vertrok van hier, doch de manfchap der *Triton* bleef, om het fort *Dubus* te voltooijen. Maar hevige ziekten, waarvan bijna niemand vrij bleef, fleepten in dit ongezonde klimaat 21 man in het graf (*). Men vertrok den 1ften September, en kwam den 4den November te *Sourabaya* terug. Deze bezitneming van *Nieuw-Guinea* heeft tot nu toe, zoo verre wij weten, aan het vaderland nog geene voordeelen opgeleverd. Maar omtrent dien zelfden tijd bezetteden de *Engelschen* een punt op de door den grooten TASMAN weleer ontdekte Noordwestkust van *Nieuw-Holland*, een door ons lang verzuimd punt, van waar zij thans onze bezittingen in de Oosterfche Zeeën bedreigen, en ons of onze onderhoorigen eenmaal van de voordeelige visfcherij in die zeeën geheel kunnen berooven, gelijk zij zulks reeds van de walvischvangst hebben gedaan.

Overgang tot de Westindifche gebeurtenisfen.

Thans moeten wij ons oog naar de Westelijke bezittingen wenden, van welke vooral *Curaçao* en *Suriname* onze aandacht vereifchen. Daar eerstgemelde eiland in langen tijd door ons niet vermeld is, zoo moeten wij deszelfs Gefchiedenis van wat hooger ophalen,

(*) MODERA, bl. 96. 105-107. *en verv.*

Curaçao. Lotgevallen van 1795 tot 1803.

Met de omwenteling van 1795 was al de welvaart van het eiland *Curaçao* verdwenen. Er had geen aanvoer meer plaats uit het Moederland; al de levensmiddelen moesten dus van het vaste land van *Spaansch-Amerika* voor gereede penningen worden ingevoerd, en derhalve verarmde het land hoe langer zoo meer. Daarbij kwam nu eene reeks van tegenſpoeden, zoo als eene volkplanting zelden geleden heeft. Eerst had in dat zelfde jaar 1795 een geweldig oproer onder de Negers plaats, waarbij het geheele westelijke distrikt werd verwoest, en de Negers, die, wel is waar, door den ſlavenopſtand te *St. Domingo* waren aangezet, doch ook vele gegronde bezwaren hadden, eindelijk ten onder gebragt en hunne Opperhoofden met ijzingwekkende martelingen ter dood werden gebragt; — daarop een aanſlag der *Franschen* op *Jamaica*, dien dezelve uit *St. Domingo* in 1799 wilden beproeven, ten einde aldaar de talrijke Negers in opſtand te brengen, en de Blanken, die zich verzetten mogten, te doen vermoorden, gelijk zulks te *St. Domingo* geſchied was. Zij begrepen echter, dat het uitrusten van ſchepen op dat eiland argwaan op *Jamaica* zou baren, en kozen dus het *Nederlandsche* eiland *Curaçao*, (wij waren nog door het onzalige *Haagsche* verdrag van 1795 aan *Frankrijk* geketend!) tot het middelpunt hunner verrigtingen. Twee der hevigſte *Revolutionnairen* uit *St. Domingo*, DEVAUX en SASPORTAS, kwamen op *Curaçao* aan, waar tevens reeds ſchepen werden uitgerust, om tot den opſtand, ten behoeve van welken de Negers werden opgeruid, mede te werken. Men wilde ook den *Nederlandschen* Gouverneur LAUFFER tot het ontwerp, 't welk men voorgaf eerst tegen het eiland *Trinidad* gerigt te zijn, overhalen; doch de-

ze verontschuldigde zich in beide gevallen, zoowel tegen *Trinidad* als tegen *Jamaica*, manschappen, geld en krijgsbehoeften te leveren. Hij deed dit onder voorwendsel van de al te groote magt der *Engelschen*, maar inderdaad, omdat hij het omwentelingsstelsel verfoeide, en den opstand der Negers als een al te gevaarlijk voorbeeld beschouwde. Nu besloten de *Fransche* omwentelaars, hun lievelingsstelsel op *Curaçao* zelf toe te passen, den Gouverneur af te zetten en door een' ander' te vervangen, van eenigen de hoofden te doen vliegen, anderen in ballingschap te zenden, de *Amerikaansche* goederen te rooven, en de *Joden* (die men voor de rijksten hield) te brandschatten. Men meende hiertoe de reeds verzamelde *Fransche* oorlogsvaartuigen te gebruiken; doch de wakkere Gouverneur werd van het helsche plan onderrigt; hij deed in den nacht, voor den slag bestemd, goede wacht houden, daags daaraan DEVAUX en SASPORTAS in hechtenis nemen en naar *St. Domingo* overbrengen. Hier door werd het plan zeer terug gezet, maar toch nog niet opgegeven; slechts de gevangenneming van SASPORTAS, die later de vestingwerken te *Kingston* op *Jamaica* al te naauwkeurig opnam, deed als door bewerking der Voorzienigheid een' zamengezworenen, die alles voor ontdekt hield, zijne medepligtigen verraden, waardoor SASPORTAS gegrepen en opgehangen werd, en het bloeijende *Jamaica* behouden bleef. Dit gebeurde in Sept. 1799. Ondertusschen hadden de *Franschen*, onder den bekenden HUGUES, in *Guadeloupe* een geheel Comité van omwentelaars, en eene geduchte scheeps- en landingsmagt verzameld. Zij kwamen den 23sten Julij 1800 met vijf gewapende schepen en 900 man op *Curaçao* (één fregat lag er reeds) en eischten, dat het eiland *Fransche*

verſterking tegen de *Engelschen* zou innemen. Men was vooral vergramd, dat de eilanders handelsbetrekkingen onderhielden met de *Noord-Amerikanen*, die ook al met de *Franschen*, wegens derzelver ſpoorlooze aanmatigingen, in vijandſchap leefden. Doch de vastberadenheid van den Gouverneur LAUFFER wist ook deze poging te verijdelen, die zekerlijk geene minder verraderlijke bedoeling had dan de overigen. Zij werd door eenen der *Fransche* ſcheepskapiteinen, PITOT, zelv' verraden. Men liet hen allen in vrede, en zelfs van geld en levensmiddelen voorzien, vertrekken, doch de verraders ontſcheepten hun volk aan de andere zijde des eilands, bemagtigden twee forten, en rukten tegen de ſtad op. Deze werd ſlechts door een *Engelsch* fregat, een' *vijand* van den Staat, tegen deszelfs *bondgenooten*, de *Franschen*, beveiligd! Dit had natuurlijk de overgave aan de *Engelschen* ten gevolgen, die het eiland tot den vrede van *Amiëns* behielden (*). LAUFFER bleef Gouverneur. Na het weder uitbreken der vijandelijkheden in 1803 bragten de *Engelschen* ook al de uit *Curaçao* naar *Nederland* varende ſchepen op en verklaarden die voor goeden prijs; nogtans bleef het eiland zelf in handen der onzen, tot den 1ſten Januarij 1807.

Men had, ongelukkiglijk, uit vreeze voor een' aanval, bij den *Franschen* bevelhebber op *St. Domingo*, FERRAUT, om hulpe verzocht. Het daartoe afgezondene vaartuig viel den *Engelschen*, die de ſtad *Santo Domingo* blokkeerden, in handen, en verwittigde hen Aanvallen der Engelſchen. Zeerooverijen der Franſchen.

(*) *Curaçaosche Couranten*, 7. 14. 21. 28. Februarij en 6. Maart 1824. van den 9. en 16. April en 30. Julij 1825.

van de zwakheid des eilands. Dadelijk kwam nu de *Engelsche* Commandant BLIGH met twee liniefchepen en twee fregatten, eischte de ftad op (31 Januarij 1804), en begon bij weigering van overgave het beleg. Het bombardement deed weinig fchade, echter werd de *Luthersche* kerk daarbij in de asch gelegd. Ook werd het niet fterk doorgezet; na 26 dagen, waarin de landlieden door plundering en brandftichting veel geleden hadden, doch waarin ook de *Engelschen* dikwijls door de troepen en de *Schutterij* waren teruggedreven, braken zij het beleg op en zeilden weder weg. Doch dit baatte den ingezetenen weinig. De handel, het groote middel van beftaan des onvruchtbaren eilands, werd door de *Engelsche* kruifers, die hetzelve meer of min ftreng bleven blokkéren, geftremd, en eene menigte naar het vaderland beftemde vaartuigen opgebragt. Toen de *Engelschen* zich verwijderden, kwamen de *Franschen*, onze *bondgenooten*, zoo 't heette. Op dit oogenblik was alléén nog het *Spaansche* gedeelte des eilands *St. Domingo* in handen der *Franschen*, die hun eigen gedeelte door den opftand der Negers, oprigters van het *Rijk van Haïti*, hadden verloren. Onder voorwendfel nu, van jagt op de vaartuigen, die Negers of leeftogt naar *Haïti* bragten, te maken, namen die zeefchuimers alle vaartuigen onder onzijdige vlag, welke *Curaçao* wilden aandoen, weg en verklaarden die voor goeden prijs. De veelvuldige klagten daarover in *Holland*, en door het zwakke, afhankelijke Staatsbewind aan den *Franschen* Keizer gedaan, waren vruchteloos; de dwingeland, die ons als overwonnen aanzag, beftemd om door zijnen voet vertreden te worden, ftoorde zich niet aan die klagten van eenen handel, dien hij als *sluik-*

handel beschouwde en dus doodelijk haatte. Men verlangde in deze omstandigheden zelfs weder naar de *Engelschen;* want, zeide men, een openbare vijand is beter dan een bedekte.

Rampen, door den Commodore Murray aan de Kolonie veroorzaakt. Dappere verdediging onder Brion.

Den 31sten Maart 1805 werd echter de blokkade door den Commandeur (*Commodore*) MURRAY met zeven oorlogsschepen in vollen ernst hervat. De landingen van dit scheepsvolk op onderscheidene punten des eilands droegen den stempel der grootste barbaarschheid, en herinnerden de daden der *Barbarijsche* zeeroovers op de kusten der *Middellandsche* Zee. Huizen en pakhuizen werden geplunderd en verbrand, vee weggevoerd, een groot gedeelte des eilands dus deerlijk verwoest, en de ingezetenen gebonden aan boord der schepen gebragt. De troepen en schutters, tegen de roovers uitgetrokken, werden door hen, ten gevolge van onverschoonlijke zorgeloosheid, overvallen en geslagen, waarbij de bevelhebber LEWE met honderd man en twee stukken geschut den vijand in handen viel. Vergeefs trachtte de *Nederlandsche* Regéring troepen tot ontzet naar *Curaçao* te zenden; het eene schip werd dadelijk na het uitzeilen voor *Texel* genomen; het fregat *Utrecht* verviel, ten noorden van *Schotland*, op strand. Er ontstond nu in de Kolonie gebrek en duurte, en de hongersnood stond voor de deur. Het meel was tot den tiendubbelden prijs gerezen. Verscheidene ingezetenen wilden, om dezen nood te ontgaan, het eiland aan de *Engelschen* overgeven; er was daartoe reeds een verzoekschrift geteekend; doch een *Amerikaan* voerde nog in tijds eene lading meel binnen, waardoor ten minste de hongersnood werd geweerd. Daar de *Engelschen* het

moede begonnen te worden, met hunne geheele magt de blokkade door te zetten, trachtten zij het fort *Bakenburg*, aan de *Caracas*-baai gelegen, te nemen, wanneer zij met weinige fchepen al de vaartuigen, die de haven mogten willen uitzeilen, buit konden maken. Reeds hadden zij eene hoogte bemagtigd, die den heuvel beftrijkt, waarop *Bakenburg* ligt; de bezetting der fterkte, daardoor aan een hevig vuur blootgefteld, verliet dezelve, en verfchool zich achter de klippen. Reeds meenden de *Engelschen* meester te zijn van het verlatene fort, toen eene afdeeling troepen onder den Majoor SCHWARTS, en fchutterij onder den Luitenant BRION, kwam opdagen. Deze laatfte, een onverfaagd krijgsman, die zich ook gedurende den veldtogt van *Noord-Holland* in 1799 had onderfcheiden, beraamde het ftoute ontwerp, den vijand om te trekken en van de zee af te fnijden. Hij deed dit, hoewel de Majoor SCHWARTS, aan het hoofd der geregelde krijgsmagt, weigerde verder te trekken. De *Engelschen* maakten wel een hevig vuur op de braven, die tot den voet des bergs aan derzelver gefchut waren blootgefteld: maar eenmaal aan dien voet aangekomen, trokken dezen dien om, en waren nu buiten 't bereik van den vijand. De *Britten* vreesden thans, van hunne fchepen afgefneden te worden. Zij fprongen in zee, wierpen zich in hunne floepen, en werden door de onzen nog met een paar fchoten begroet, die hun veel nadeel toebragten. Ook een fregat, beftemd om den aftogt der *Britten* te dekken, loste verfcheidene fchoten op de moedige fchutters, doch zonder hen veel te benadeelen. Het gefchut op den berg en andere oorlogsbehoeften, benevens verfcheidene krijgsgevan-

genen, vielen den onzen in handen (*). Nadat den 18den Julij de Commandeur MURRAY plotſeling was overleden, werd de blokkade nog flaauwelijk voortgezet, tot het einde van Augustus en toen opgeheven. Dus erlangden de burgers van *Curaçao* het loon hunner ſtandvastige volharding.

Dan *Curaçao* was daarom nog niet in veiligheid. Hetgeen de *Engelschen* noch door geweld, noch door honger, vermogt hadden, beproefden zij door verrasſing. Men wist, dat de Oudejaarsavond op vaderlandſche wijze op het eiland veeltijds door vuurwerken en andere vreugdebedrijven gevierd werd, en dat alsdan waarſchijnlijk wel menig hoofd door ſterken drank was bedwelmd; en beſloot dus tot den aanval op Nieuwjaarsdag 1807. Vier fregatten onder den Commandeur BRISBANE eischten eerst den 22ſten December het eiland op; dit, zoo als te verwachten was, gelijk meermalen te voren geweigerd zijnde, wendden zij zich om de zuid, ten einde de inwoners in ſlaap te wiegen. Inderdaad vierde de bezetting gelijk de inwoners, in het denkbeeld der verwijdering van het *Engelsche* ſmaldeel, den Oudejaarsavond zeer vrolijk, terwijl de Gouverneur CHANGUION zich naar het landgoed *Blenheim* begeven had, niet verre van de vesting gelegen, waar hij dacht, in geval van nood ſchielijk bij de hand te kunnen zijn. In volle gerustheid ſleet men den nacht in dans en vrolijkheid, en hoorde de ſeinſchoten van het fort *Bakenburg* ter waarſchuwing van de landing der *Engelschen* niet door

Overrompeling des eilands op den 1ſten Januarij 1807.

(*) De Luitenant BRION, van wien hier geſproken wordt, heeft zich later in den vrijheidsoorlog der *Columbianen* tegen de *Spanjaarden* als hun vlootvoogd op het ſchitterendst doen kennen.

de muzijk der bals, het zingen der menigte op de ſtraten en het afſteken van voetzoekers. Zoo zeilden de *Britten* zonder tegenſtand de haven binnen. Eene ketting, waarmede die vroeger geſloten was, en welke ook in 1800 de *Franschen* had tegengehouden, had men laten vergaan; en het beſluit van de krijgsopperhoofden, om de haven door twee ſchepen dwars in den ingang te ſluiten, was verzuimd. Dus konden de *Engelschen* ten zes uur in den morgen tusſchen twee *Nederlandsche* krijgsvaartuigen voor anker gaan. De bevelhebber PFEIFFER was, met een goed gedeelte der manſchap, door den drank bedwelmd in de rust; en zoo was het den vijand mogelijk, om, *zonder tegenstand*, de muren van het hoofdfort te beklimmen; de bezetting liep verward dooreen, en gaf zich dadelijk over, even als de Heer PFEIFFER zelf, die eerst de komst der *Engelschen* niet gelooven wilde, doch gevangen zijnde, last gaf aan het fort *Nassau* (toen *Republiek* genaamd, en waarop zich nog een Officier gered had) om het reeds begonnen vuur te ſtaken. De bevelhebber der zeemagt, EVERTSZ. begaf zich van het bal naar zijn ſchip, en werd er door het *Britsche* vuur doodgeſchoten. CHANGUION kwam naar het hoofdfort, toen reeds alles verloren was; evenwel deed de vrees der *Britten* voor het fort *Nassau* hem nog een eerlijk verdrag van overgave verwerven, waarbij wel de 300 man der bezetting zich als krijgsgevangen moesten overgeven (op hun woord van eer vertrokken zij echter eerlang naar 't vaderland), maar de bezittingen der inwoners werden gewaarborgd. CHANGUION en PFEIFFER, in *Holland* gekomen, werden door den hoogen krijgsraad tot den dood veroordeeld; doch de zachtaardige LODEWIJK

NAPOLEON, destijds Koning van *Holland*, schonk hun het leven, en veranderde de straf in onbekwaamheid, om het land immer te kunnen dienen. CHANGUION voerde tot zijne verdediging aan, dat hij, bewust van zijne onbekwaamheid tot dien post in deze gevaarlijke tijden, meermalen te vergeefs zijn ontslag verzocht, en het aanbod der *Engelschen*, om voor hen als burgerlijk Gouverneur op het eiland te blijven, had van de hand gewezen. Zijn vonnis werd dus ook na den vrede door den Koning der *Nederlanden* vernietigd; hij zelf in zijn' goeden naam hersteld en tot Secretaris van den Policieraad te *Suriname* benoemd, alwaar hij overleed (*).

Curaçao bleef dus aan de *Engelschen* tot op de groote omwenteling in de *Nederlanden* en het herstel van het huis van *Oranje*. Den 4den Maart 1816 werd de Kolonie aan de *Nederlandsche* troepen en ambtenaars overgegeven, aldaar met het linieschip de *Prins van Oranje* en den schooner de *Haai* aangekomen. Het eiland bleef van veel belang als een onzijdig punt te midden van den oorlog tusschen de *Spanjaarden* en de opgestane bewoners van den vasten wal van *Zuid-Amerika*, die zich *Columbianen* noemden, en wier hoofden dikwerf eene schuilplaats kwamen zoeken op *Curaçao*. Doch de verwoestingen des oorlogs benadeelden den handel zeer, en het openzetten aller havens van het oude *Tiërra Firma*, thans *Columbia* (vooral die van *Caraccas* en *Venezuela*) deed den zeer voordeeligen sluikhandel met verbodene goederen uit *Curaçao* geheel te niet gaan. Men hoopte daarvoor vergoeding te vinden door eenige

Teruggave des eilands. Goud op Aruba. Komst en vertrek van Kraijenhoff.

(*) *Curaçaosche Courant* van den 3den Julij 1825.

gevonden klompen vrij zuiver goud op het kleine, onder *Curaçao* behoorende, eiland *Aruba*, waarvan er één nog in het Rijks-*Muséum* van natuurlijke voorwerpen te *Leijden* berust; doch de hoop op rijke goudmijnen, welke misſchien, althans gedeeltelijk, de komst van den Luitenant-Generaal der Genie KRAIJENHOFF op het eiland te weeg bragt, werd geenszins vervuld. Integendeel bleef *Curaçao*, ook na de herſtelling der *Nederlandsche* Regéring, nog in een' lijdenden en kwijnenden ſtaat. Misſchien is de verklaring van dit eiland tot eene *vrijhaven*, naderhand geſchied, voor hetzelve eene rijkere goudmijn dan die, welke, volgens de ſtandvastige opmerking der *Spaansche Amerikanen*, hunne bezitters verarmen.

Verval van het muntwezen en andere rampen.

Behalve alle de vermelde rampen, leed *Curaçao* ſedert 1793 nog door de vermindering der gehalte van de in omloop zijnde geldſpeciën. Deze waren namelijk, daar het eiland vroeger *Spaansch* was geweest, en ſterken ſluikhandel dreef met de *Spaansche* bezittingen, piasters of *Spaansche* matten (ſtukken van acht realen), waarvan de gewone koers niet meer dan 35 of 38 ſtuivers was; voorts gouden *Johannessen* (eene *Portugeesche* munt) die acht piasters waard was. In 1793 werden er voor 't eerst ligte *Johannessen* van zes *patinhos* (*) uitgegeven, die men eerlang deed ſtempelen en voor acht liet doorgaan. Natuurlijk verdwenen de volwigtigen nu uit den omloop, en de ligten werden telkens vermeerderd, en nog daarenboven beſnoeid. De Gouverneur LAUFFER, in 1796 aan 't Beſtuur gekomen, deed ze toen op de kant vijfmaal ſtempelen en met een bankbriefje ten blijke van

(*) De *Portugeesche* naam voor *Spaansche* matten.

echtheid voorzien. In 1799 deed LAUFFER ook, om in het gebrek van klein geld te voorzien, 8000 dier *patinhos* in vier gelijke deelen verdeelen, elk zoo veel als tien of twaalf ſtuivers waardig. Maar in 1806 voerde de nieuwe Gouverneur CHANGUION papieren geld in, ter waarde van 3000 piasters, waarvoor eene gelijke ſom in de kas der Kolonie werd nedergelegd. Doch de *Engelschen* roofden dit geld, even als in 1813 op *Java* het onderpand der ingezetenen, in goederen beſtaande. Kort daarna werden de oude bankbriefjes of liever bewijzen van echtheid voor de klinkende munt ingetrokken, waardoor vele *half koperen* piasters werden ingevoerd. Eindelijk was, tijdens de teruggave der Kolonie in 1815, de geldelijke ſtaat zoo wanhopig, dat de Raad van Policie het raadzaam achtte, den piaster in *vijven* te kappen, waarvan vier deelen de waarde van een ſtuk van achten moesten uitmaken, zoodat men op elk dier ſtukken *een vijfde won* (*). De misbruiken en het nadeelige hiervan liepen zoo zeer in het oog, dat dit ſtelſel, bij Koninklijk beſluit van den 10den Mei 1826, geheel is afgeſchaft, en het nieuw ingevoerde *Nederlandsche* daarvoor in de plaats geſteld. Doch hiermede waren niet alle rampen geheeld. De vroegere maatregelen omtrent het muntwezen en het beſtuur, ook onder den Gouverneur CANTZLAAR, hadden zeer veel nadeel geſticht: de zware belastingen onder de *Engelschen* werden door den Generaal KIKKERT, die in 1815 het bewind overnam, nog verzwaard, en eindelijk bragt eene *zesjarige* droogte, waarbij zelfs prachtige tweehonderdjarige mispelboomen, naar eiken zweemende, verdorden en

(*) *Curaçaosche Courant*, 3 Febr.

wegſtierven, de Kolonie tot zulk eenen deerniswaardigen toeſtand, dat door den gewezen' Gouverneur LAUFFER, in een door hem geteekend ſtuk, van 31 December 1826, hetwelk ik voor mij heb, wordt gezegd, *dat alleen die geen, welke met de inwendige geheimen der huisgezinnen bekend is, en dus weet, hoe menig fatsoenlijk man zich dikwerf gelukkig acht, eene bete droog brood met zijn huisgezin te mogen deelen, zich een denkbeeld daarvan kan vormen.*

Suriname. Komst van Pichegru en andere Franſche ballingen aldaar.

Gaan wij over tot *Suriname*. Deze Kolonie had, gedurende den oorlog der *Fransche* omwenteling, tot ſchuilplaats geſtrekt aan eenige ſlagtoffers der *revolutionnaire* dwingelandij, leden van het Wetgevend ligchaam of Uitvoerend Bewind, die door de heethoofdige omwentelaars als *koningsgezinden* of *verraders* zonder regtsgeding gevat, en naar de verpeste luchtſtreek van *Cayenne* waren verbannen, om daar een' langzamen dood te ſterven. Het waren onder anderen PICHEGRU, de aanvoerder der *Franschen* in 1795 bij den intogt in *Holland*, BARTHELEMY, neef van den ſchrijver der *Reis van den jongen Anacharsis*, en zelf bevrediger van *Frankrijk* met *Pruissen* en *Spanje* te *Bazel*, RAMEL, en verdere hoofden der gematigden. (Ook CARNOT werd door zijn ambtgenootſchap van ROBESPIERRE niet beveiligd; doch hij ontkwam nog in tijds de handen zijner vervolgers.) Deze mannen, naar *Cayenne* overgevoerd, ontſnapten van daar als door een wonder, en kwamen na eene reeks van zonderlinge lotgevallen in de *Nederlandsche* volkplanting *Suriname*, alwaar men hen met al den eerbied, aan het ongeluk verſchuldigd, ontving. Zonderlinge keer van het lot! De overwinnaar van *Holland* moest in eene *Hollandsche* volkplan-

ting lijfsbehoud en vrijheid zoeken! Hij vond ze, en de man, die de orde bij eene omwenteling in *Nederland* zoo voorbeeldig gehandhaafd had, werd daar voor door de *Nederlanders* in *Suriname* beloond. Alle de ballingen begaven zich op onzijdige fchepen naar *Engeland*. Men weet, hoedanig later het noodlot van PICHEGRU is geweest, toen hij zich onvoorzigtiglijk naar *Frankrijk* begaf, om in eene zamenzwering tegen NAPOLEON deel te nemen.

Affchaffing van den flavenhandel.

Suriname onderging, gelijk alle *Westindische* Koloniën, met uitzondering van *Cuba*, eene omwenteling, die op den geheelen toeftand der wereld invloed gehad heeft, of nog hebben zal. De handel in Negerflaven, waarop tot dus verre het geheele ftelfel der *Westindische* Koloniën berustte, had reeds federt lang de aandacht der menfchenvrienden getrokken. Niet alleen de gruwelen, bij den overtogt gepleegd, waarbij de ongelukkige Zwarten, ter befparing van fcheepsruimte, in een tot de ademhaling ongenoegzaam hol opeengepakt, door gebrek aan lucht, door vuil en ftank vergingen, maar ook de behandeling in de Koloniën, waar zij onder zweepflagen tot eenen, met hunne krachten onevenredigen arbeid gedwongen, zich moesten doodwerken en dadelijk weder door andere flaven uit *Afrika*, welke men als huisdieren verkocht, vervangen werden (*): dit alles, hetgeen men nog tot op de helft der achttiende Eeuw zeer natuurlijk vond, had van toen af allengs de oogen van velen geopend, die daarin fchreeuwende overtreding der goddelijke en menfche-

(*) Zie daarover onder andere ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, I. D. en STEDMAN's *Reizen*.

lijke wetten vonden. Doch hoezeer de *Wijsbegeerte* van VOLTAIRE en zijne medeſtanders werkzaam was, om dit kwaad te verhelpen, zoo had hunne onvoorzigtige hand, door de plotſelinge, onvoorbereide *afschaffing van de slavernij zelve*, blindelings een vuur ontſtoken, waardoor het bloeijende *St. Domingo* was verſlonden. Met minder ophef, maar veel meer ware menſchenliefde hadden de *Christelijke* tegenſtanders der ſlavernij, onder welken het genoeg zal zijn WILBERFORCE en CLARKSON te noemen, maar waaromtrent het geheele achtbare genootſchap der *Kwakers* (eigenlijk *Vrienden*) de grootſte verdienſte heeft, hunnen arbeid begonnen. Vooreerst bepaalden zij zich bij de afſchaffing van den *handel* in ſlaven, en den uitvoer derzelve uit *Afrika*. Zou het waar zijn, hetgeen ſommige vrienden van het oude ſtelſel beweren, dat de *Engelsche* Regéring die afſchaffing met zoo veel ijver zou hebben voorgeſtaan, om alle *Europische* Koloniën in de *Westindiën* te vernielen en den alleenhandel der koloniale goederen uit de Oosterſche bezittingen te erlangen? Wij herinneren ſlechts, dat die alleenhandel, bij het bezit van *Java*, *Sumatra* en de *Molukken* door *Nederland*, eene herſenſchim is, en dat *Jamaica* voor *Engeland* althans niet onverſchillig kon wezen. Hoe het zij, het was een verheven ſchouwſpel, dat Ministerie en tegenpartij, dat PITT en FOX zich vereenigden, om de onvermoeide pogingen van den echten Christen WILBERFORCE eindelijk te doen zegevieren, om den verfoeijelijkſten handel te doen ophouden, die den roem des Christendoms, dat overal, waar het verſcheen, de ſlavernij voor hetzelve had moeten vlieden, zocht te logenſtraffen! Ook na de overwinning op den we-

relddwinger was het eene der zorgvuldigste aangelegenheden der *Britsche* Ministers, om bij andere Natiën mede diezelfde maatregelen omtrent den invoer der Negers te doen plaats grijpen, die in *Engeland* kracht van wet hadden bekomen. Het is natuurlijk, dat *hier* eigenbelang zijne rol speelde, want de afschaffing des slavenhandels *moest* op de Koloniën, welke die invoerden, ten nadeele werken, en *Engeland*, dien maatregel uitsluitend invoerende, zou alle die nadeelen ook uitsluitend hebben gedragen. Het was niet alleen op het Congres van *Weenen*, dat *Engeland* dezen handel, door alle daarin deelnemende Mogendheden, zocht te doen afschaffen, maar reeds den 7den Junij 1814 deed de Gezant van dat Rijk bij den *Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden* een aanzoek tot medewerking in *Engelands* maatregelen te dezen aanzien. Den 15den werd daarop het merkwaardige besluit genomen, waarbij het uitklaren van alle vaartuigen tot den slavenhandel uit *Nederlandsche* havens, alsmede aan alle onze bezittingen op de kust van *Guinea* de toelating van uitvoer dier ongelukkigen, of zelfs van de schepen, daartoe bestemd, werd verboden; vreemde moesten afgewezen, *Nederlandsche* zelfs in beslag genomen worden. Dit besluit werd den 20sten November 1818 in eene wet veranderd, waarbij de *Engelsche* wetgeving omtrent dat stuk, die zeer gestrenge straffen tegen dezen menschenroof voorschreef, ook bij ons werd aangenomen, doch met bijvoeging van een belangrijk artikel (het vijfde). De strafbepalingen tegen den slavenhandel werden daarin verklaard, niet toepasselijk te zijn op het vervoer van slaven van de eene naar de andere *Nederlandsche* Kolonie, of van het eene naar het andere gedeelte derzelve,

of van eene *Nederlandsche* naar eene vreemde, of omgekeerd, of van de eene naar de andere vreemde Kolonie. Sommige *Engelschen* beklaagden zich hierover als over een misbruik, geschikt om de geheele wet te ontduiken; doch hiertegen werd te regt aangevoerd, dat slechts de *aanvoer* uit *Afrika* was verboden, en dat men den volkplanter den handel niet kon ontzeggen, zoo lang de slavernij bleef bestaan; want anders konden de slaven, bij overlijden van hunnen Meester, tot volslagene hulpeloosheid vervallen; en *verkoop* onderstelt ook *vervoer*. Eene instelling in *Engeland* ten voordeele der *Negers*, het *Afrikaansche Genootschap*, beklaagde zich daarover openlijk. Naderhand werd ook tegen het mogelijke misbruik gewaakt, door het Koninklijke besluit van den 16den April 1821, verbiedende den invoer van slaven in onze Koloniën, bepaaldelijk in *Suriname*, uit zoodanige uitheemsche volkplantingen, die eenen regtstreekschen invoer uit *Afrika* toelaten (*).

Nadeelen van dien menschlievenden maatregel voor de Koloniën, bepaaldelijk voor Suriname. Vermindering der slaven.

Waren deze bepalingen overeenkomstig met de menschelijkheid en het natuurregt, men kan niet ontkennen, dat zij voor de belangen der Koloniën over 't algemeen schadelijk waren. Hoezeer ook de menschenvriend zich vleide, dat eene betere behandeling der Negers, het noodzakelijke gevolg des verbods van invoer, de voortteling onder dit menschenras bevorderen, daardoor eene genoegzame zoogenaamde *slavenmagt* in stand houden, en dus die maatregel een dubbeld nut zonder nadeel bereiken zou, zoo

(*) Graaf G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huishouding van Staat in het Koningrijk der Nederlanden*, VI. D. 2. St. bl. 334-336. 341. VII. D. bl. 392-395.

ſchijnt het toch de waarheid te zijn, dat, ook bij eene goede behandeling, die magt jaarlijks 2½ ten honderd (volgens anderen wel 4 of 5) vermindert. De oorzaken daarvan worden door den Heer KUHN (*) aldus opgegeven: Slechte behandeling der Negers op hunnen overtogt, iets hetwelk, ſedert die overtogt uit vrees voor de *Engelsche* kruiſers in 't geheim moest geſchieden, nog veel verergerd is, daar men de ſlavenſchepen niet groot durfde maken, en met ligtere ſchepen gemakkelijker hoopte te ontſnappen; onevenredigheid der geſlachten, door meerderen invoer van Negers dan van Negerinnen, waarbij dan nog komt, dat vele der laatſten voor de onkuiſche lusten der *Europeanen* in *Westindië* moeten dienen; ongeregelde levenswijze der Negerſlaven, ten gevolge hunner gebrekkige denkbeelden van het huwelijk; en omgang tusſchen Negers en Negerinnen van onderſcheidene plantaadjen, waardoor de vaders der uit zulk een' omgang geſprotene kinderen door verre togten zich dikwerf te zeer afmatten, om gezonde kinderen voort te brengen. Ook laten de inrigtingen omtrent de geneeskundige behandeling der Negers zeer veel te wenſchen over (†).

Het groote kwaad, waardoor *Suriname* niet datgeen voor het vaderland was, 't welk het kon zijn, is dat, wat de *Engelschen* ten aanzien van *Ierland absenteeism* noemen, en 't welk ook de kanker is, die aan dat ſchoone eiland knaagt. De eigenaars namelijk **Nadeelen van het verblijf der planters buiten de Kolonie.**

(*) F. A. KUHN (Opperchirurgijn der troepen en hospitalen, en Stadsdoctor te *Suriname*), *Beschouwing van den toestand der Surinaamsche Plantagieslaven*, Amſt. 1828, bl. 23–27.

(†) KUHN, bl. 49–71.

wonen niet op hunne bezittingen, maar laten het beheer daarvan over aan zoogenaamde *Administrateurs* of bestuurders, waarvan elk een aantal plantaadjen onder zich heeft (somtijds vijftig, zestig, ja tachtig), doch ook weder niet op eene derzelve, maar doorgaans in de hoofdstad *Paramaribo* woont. Natuurlijk stellen deze menschen geenszins het belang in de plantaadjen, 't welk de eigenaar daarin moet stellen, en daar zij dikwerf (geenszins altijd) uit menschen van een' lagen trap van zedelijkheid bestaan, loopen *en* de belangen des eigenaars, *en* vooral die der ongelukkige slaven door hen dikwerf gevaar; de eerste van benadeeling, de andere van grove mishandeling. Dit laatste moet ten slotte ook op den eigenaar terug werken, want wordt de Neger al te zeer mishandeld, zoo sterft hij van ongemak of verdriet, maakt zich van kant, of vlugt in de bosschen. In alle deze gevallen verliest de planter zijn kapitaal. Daarenboven verrijkt zich de bestuurder dikwerf ten koste der eigenaars op eene schandelijke wijze, en een zeer geacht schrijver heeft berekend, dat er jaarlijks wel voor twee Millioenen aan de plantaadjebezitters en hypotheekhouders wordt ontvreemd (*). Eene goede keuze van bestuurders is dus, zoo de eigenaar niet besluiten kan, zelf in de Kolonie te wonen, een zijner eerste belangen.

Uitputting der oude Kolonie Suriname. Nieuwe Kolonie aan de zeekust of Nikkerie.

Het is zekerlijk althans *gedeeltelijk* aan een verkeerd bestuur der plantaadjen toe te schrijven, dat zij, vooral in *Suriname*, somtijds zoo weinig beantwoorden aan de verwachting der kapitalisten, die *hy*-

---

(*) Graaf G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdr. tot de Huish. van Staat*, VII. D. bl. 400. 401.

potheken op dezelve bezitten (*), en dat geldbeleggingen, op dezelve gevestigd, niet alleen gedurende den oorlog met *Engeland*, maar ook na den vrede, toen men dadelijk vruchten daarvan hoopte te trekken, den geldfchieter of hypotheekhouder zoo deerlijk te leur gefteld hebben. Maar deze reden is de eenige niet. *Suriname* is eene *oude* Kolonie; zeer vele plantaadjen zijn daarvan geheel of gedeeltelijk, door den aanbouw van meer dan anderhalve Eeuw, uitgeput. Meer dan de helft, ja drie vijfde derzelve hebben naauwelijks genoegzame inkomften om de kosten te dekken. Volgens het oude ftelfel kon men, door den Neger met zweepflagen tot een' harderen arbeid te dwingen, meer voortbrengfelen aan de markt brengen; thans is men genoodzaakt, deze menfchen te ontzien; want het verlies van elken gezonden flaaf is eene *onherstelbare* fchade voor de bezitting des planters; de invoer kan niet meer dan ter fluik gefchieden, en dus zijn de flaven zeer hoog in prijs. Hetgeen vroeger de *menschelijkheid* gebood (al te vaak de ftem eens roependen in de woestijne!), predikt thans het *eigenbelang* aan ontelbare aandachtige hoorders: eene heufchere behandeling der flaven. Maar dan mag men van hen ook flechts eene *zekere mate* van arbeid vergen, en hierdoor komen er minder voortbrengfelen, dan vroeger, te markt. Voegt men hierbij nu de uitputting van den grond zoo veler plantaadjen, zoo fchijnt de ondergang der Kolonie na verloop van eenigen tijd, die zelfs te berekenen is, fchier onmisbaar. Doch gelukkig heeft *Suriname* eene zoodanige uitge-

(*) Men rekent de waarde dier Hypotheken op boven de 60, volgens fommigen zelfs op 80 Millioenen.

ſtrektheid, dat volgens deskundigen alle verliezen daardoor ſpoedig herſteld zouden kunnen worden. Er is namelijk eene ſtreek gronds aan den *zeekant*, ten westen der vroeger bebouwde Kolonie, en tusſchen deze en *Berbice*, eigenlijk tusſchen de rivieren *Copename* en *Corantijn*. Deze grond wordt de *Nikkerie* genaamd. Dezelve is nog versch en ongemeen vruchtbaar. Twee *Nederlanders*, waarſchijnlijk uit *Berbice* en *Demerary*, die niet verkozen onder vreemd gezag te blijven, zetteden zich hier neder, en hunne pogingen werden met den ſchitterendſten uitſlag bekroond. Twee katoenplantaadjen bragten in vier jaren reeds bij de *f* 80,000 aan lands-regten op, en eene derzelve gaf van 1814 tot 1817 aan zuivere voordeelen bij de *f* 274,000, die in 1814 ſlechts *f* 51,000, in 1817 bij de *f* 103,000 bedroegen, en dus in vier jaren verdubbeld waren. De eigenaar deed vervolgens tachtig Negers uit eene oude, door hem aangekochte koffijplantaadje naar *Nikkerie* overbrengen. Ook eenige *Engelschen* zetteden er zich neder, en reeds in 1820 was dit distrikt tot zulk eene hoogte van voorſpoed gekomen, dat de aandacht van den Gouverneur bij voorraad, VAILLANT, daarop viel. Hij ſtond, bij een bezoek aldaar, opgetogen over de vruchtbaarheid der ſtreek en het welvarend voorkomen der bewoners, zelfs der ſlaven en hunner kinderen, zoodat hij uitriep: *deze Kolonie moest niet Nikkerie, maar Nieuw-Nederland genoemd worden!* Aan deze hooggeſpannen verwachting heeft nu zekerlijk de uitkomst *niet* voldaan, want hoezeer er reeds in 1822 zeven koffij- en drie ſuikerplantaadjen beſtonden, voor welke teelt de grond ook bij uitſtek goed is, zoodat in deze drie plantaadjen twee Millioenen ponden ſuiker geteeld

werden, zoo hebben de lage prijzen na 1818 op de katoenteelt nadeelig gewerkt (*). Maar *Nikkerie* is toch altijd eene zeer belangrijke vermeerdering onzer koloniale bezittingen, en kan ons voor het gemis van *Berbice* en *Essequebo* misschien eenmaal schadeloos stellen.

Bloei van Demerary.

Daarentegen is het voormalige *Nederlandsche Demerary*, bij hetwelk vele onzer ingezetenen, door daarop gevestigde hypotheken, nog altijd veel belang hebben, ongemeen toegenomen. Maar aldaar wonen ook vele eigenaren op hunne eigene plantaadjen, en dragen dus zorg voor hunne belangen. Zijn zij al afwezig, zoo wordt er ten minste niet zulk eene onbehoorlijke menigte plantaadjen in handen van éénen gesteld, die dezelve bij den besten wil niet *kan* waarnemen; hier hebben de meeste plantaadjen elk een' afzonderlijken zaakwaarnemer; en het hoogste getal, in handen van éénen persoon vereenigd, bepaalt zich tot vier of vijf. Daarbij is de grond op *Demerary* eerst sedert ruim zeventig jaren ontgonnen, en dus nog versch in evenredigheid van *Suriname*. Alles werkt hier alzoo ten voordeele, gelijk te *Suriname* ten nadeele; en van daar, dat nog voor omstreeks tien jaren eene suikerplantaadje met honderd Negers voor tusschen de vier en vijf tonnen gouds (38,000 P. St.) verkocht is (†)! Maar voorbarige zucht naar verbetering heeft ook hier (gelijk sommigen willen) hare rol gespeeld, en het zou aan de prediking eeniger *Methodisten*, die

(*) G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdr. tot de Huish. van Staat*, VII. D. bl. 402–407. Onder de rampen, die *Suriname* getroffen hebben, behoort ook een verschrikkelijke brand, die in 1821 de Hoofdstad *Paramaribo* gedeeltelijk in de asch heeft gelegd.

(†) HOGENDORP, bl. 401.

de ſlaven de waarde van den mensch te zeer hadden doen gevoelen, te wijten zijn, dat aldaar een geduchte opſtand onder de Zwarten is uitgebroken, die ſlechts met moeite gedempt is. Een Zendeling geraakte daarover in moeite, doch ſchijnt zich volkomen geregtvaardigd te hebben. Maar de verbittering der Kolonisten tegen de Zendelingen werd daardoor niet verzacht. Thans zal het Parlementsbeſluit, wegens de vrijſtelling der Negers binnen zeker tijdsverloop, zekerlijk ook die van *Demerary*, *Essequebo* en *Berbice* treffen. De woelingen der Negers in *Demerary* en *Berbice* hadden ook invloed op de *Hollandsche* nieuwe bevolking van *Nikkerie*, welke daardoor in 1831 aan eenige onrust werd blootgeſteld.

De kust van Guinea. Moord van Hogeboom te St. George Delmina.

Zeggen wij nog een woord van onze bezittingen in *Afrika*. Na het verlies der *Kaap de Goede Hoop* bepaalden deze zich tot de ſterkten op de kust van *Guinea*, wier wegneming door de *Engelschen* den oorlog van 1665 veroorzaakte. Doch destijds bezaten zij, naar het denkbeeld dier tijden, hooge waarde door den voor onze *Westindische* Koloniën onmisbaar ſlavenhandel, dien zij beſchermden. De afſchaffing van dien handel heeft ook die forten bijkans alle waarde doen verliezen. Van de *veertig* ſterkten op de kust van *Guinea* waren er meer dan een derde, namelijk *veertien*, in handen der *Nederlanders*; de *Engelschen* hadden er dertien; de *Portugeezen*, *Deenen* en *Franschen* de overigen. De *Engelschen* hechtten, wegens de reeds genoemde oorzaak, of ook (want in 1795 was nog de ſlavenhandel niet afgeſchaft) uit hoofde der ongezondheid van de kust en onze verbindtenisſen met de talrijke Negerſtammen, zoo weinig waarde aan derzelver verovering, dat zij die

in de beide oorlogen van 1795 en 1803 niet eens beproefden, en dus ook hier de *Nederlandsche* vlag van de kleine forten, zoowel als van het groote en ſchoone *St. George Delmina*, de hoofdplaats, bleef wapperen (*). In 1791 was het octrooi der *Westinsche* Maatſchappij afgeloopen, en niet vernieuwd zijnde, bleef dezelve vernietigd, en vervielen hare bezittingen aan het Moederland, hetwelk daarvoor meer dan genoegzaam had uitgeſchoten. Ondertusſchen veroorzaakten de gewigtige gebeurtenisſen in *Europa* ſedert 1792, dat de zoo weinig belangrijke kust van *Guinea* ſedert geheel uit het oog werd verloren. Nogtans droeg de Raad der *Amerikaansche* Kolonien in Februarij 1801 aan eene Commisſie het onderzoek op, of er veranderingen in het Beſtuur op de kust noodig waren? en zoo ja, welke? met verzoek, om die aan den Raad op te geven. Doch hiervan kwam niets: de gemeenſchap tusſchen het Moederland en *Guinea* werd door den nieuwen oorlog van 1803 afgebroken. Zeer veel was reeds vervallen, onder anderen het fort *Axim*, alwaar zekere Heer FENNEKOL in 1766 eene katoenplantaadje aanleide, die na zijn vertrek verviel; alsmede het nabij gelegene *Hollandia*, vroeger *Friedrichsburg*, in 1683 door de *Brandenburgers* aangelegd, en hun door zekeren Neger JAN CONNY ontnomen, maar door de *Nederlanders* van *Brandenburg* gekocht, hernomen en *Hollandia* genoemd. Niet verre van daar hadden de *Nederlanders* vroeger het kleine fort *Eliza Karthago*, waarvan de bevelhebber zich, door den vijand geblokkeerd zijn-

(*) Generaal VAN DEN BOSCH, *Nederl. Bezittingen in Aziën, Amerika en Afrika*, II. D. bl. 257. 238.

de en geene redding ziende, in eene onderhandeling met de Negers inliet, en, toen de hoofden zich tot dat einde in het fort begaven, een' kleinen jongen, dien hij bij de kruidkamer geplaatst had, in last gaf, eene lont daarin te werpen, hetwelk deze getrouwelijk deed, waardoor de bevelhebber met de vijanden en de zijnen in de lucht vloog (*). Andere forten waren door de Negers afgeloopen en genoegzaam verwoest, zoo als *Goede Hoop* te *Berkoe*, *Cormantijn* te *Apam;* van het eerstgemelde werd de bevelhebber VAN DER PUYE door eenige Negers van *Accra* op eene ontmenschte wijze vermoord (†). Dit zelfde lot viel zelfs eenmaal eenen Prefident van den Raad, op de hoofdplaats *St. George Delmina*, te beurt. Het was de Heer HOGEBOOM, die den post van Gouverneur *ad interim* waarnam, en zich aan allerlei knevelarijen en verdrukkingen fchuldig maakte. Hij had de Negers met geweld en zonder eenige vergoeding fteenen doen aanbrengen voor de ftichting van een nieuw hospitaal, anderen in plaats van betaling met flagen bediend, de vrouwen en dochters der Negers gefchonden, en eindelijk, toen hij vernam, dat het *Hollandsche* fchip *Gelderland* met den benoemden Gouverneur door den vijand was genomen, gezegd: „Nu komt er vooreerst geen nieuwe Gouverneur; ik blijf nog wel een jaar,

---

(*) BOSMAN, *Voyage en Guinée*, Utr. 1705, p. 13. 14. Hij noemt niet eens dezen bevelhebber, dien hij bij SIMSON vergelijkt, noch den tijd der gebeurtenis.

(†) J. A. DE MARRÉE, *Reizen op en Beschrijving van de Goudkust van Guinea*, I. D. bl. 52. 53. 76. 77. 83. 86-90. 193. Men zie over de *Hollandsche* forten op de Goudkust ook mijne befchrijving van *Afrika ten vervolge op* ZIMMERMAN, II. D. bl. 87-39.

en zal *u honden* wel vinden!" Ook had hij befloten, de huizen der ingezetenen te *Delmina* te vernielen, indien zij zijnen wil niet gehoorzaamden. Daarop nam men voor, zich van hem te verzekeren, ten einde hem het volvoeren zijner geweldige maatregelen te beletten. Zijn noodlot toefde hem den 4den Augustus 1808. Na de vorderingen aan het hospitaal, dat in den landstuin werd opgerigt, te hebben befchouwd, en zich daarop in eene herberg met eenige *Hollanders* vermakende, werd hij door eene groote fchaar misnoegde Negers opgewacht, die een van zijn gezelfchap, den Kapitein-Commandant, vermoordden, zoo zij waanden (*), en HOGEBOOM, op zijne weigering om hun eenige goederen af te leveren, eerst kwetften, en toen, fchoon hij om genade fmeekte, op het wreedaardigst ombragten en het lijk verminkten. De herberg, waar hij het laatst was geweest, werd geplunderd (†).

Komst van Daendels als Gouverneur op de Goudkust.

Op het tijdftip van dezen moord bevond zich DAENDELS op *Java*. Hij vertrok van daar in 1811, diende onder NAPOLEON in den *Russischen* veldtogt, was voor hem bevelhebber der *Poolsche* vesting *Modlin*, en keerde na derzelver overgave naar *Frankrijk* en in 1814 naar *Holland* terug. Hier fchreef hij zijnen *Staat der O. I. Bezittingen*, waardoor hij zich tegen de befchuldigingen ten zijnen laste zocht te verdedigen. Inderdaad moest men de kracht, waarmede hij verouderde misbruiken had aangetast, bewonderen, hoezeer men dan ook de door hem gebezigde middelen laken mogt. Men befloot hem aan het hoofd te ftel-

(*) Hij herftelde, doch niet zonder veel moeite.

(†) DE MARRÉE, II. D. bl. 1-24.

len eener onderneming, die, eenigzins op den voet der *Engelschen* te *Sierra Leona* geſchoeid, beproeven zou, om door vrijen handel in *Afrika's* keerkringslanden koloniale goederen te doen aankweeken, en daardoor de vooral door het ophouden van den ſlavenhandel vervallene bezittingen in *Guinea* een nieuw en beter leven te ſchenken. Elk, die er zich zou willen vestigen, zou er landen in eigendom kunnen bekomen. DAENDELS zou Gouverneur-Generaal zijn, zoowel over het burgerlijke beſtuur als over de land- en zeemagt, en Preſident van den Raad, die uit eenige der voornaamſte ambtenaren beſtond, en in regts- en politiezaken vonnis moest ſpreken. Alleen in het geval van doodſtraf moest de beſchuldigde naar het Moederland worden opgezonden; ſlechts krijgslieden, eene misdaad in hun beroep plegende, waren hiervan uitgezonderd, en konden ook in de Kolonie worden ter dood gebragt. Men hoopte, tevens bij deze *colonisatie* misſchien den voordeeligen goudhandel te herſtellen, die hier in de zeventiende en achttiende Eeuw had plaats gehad, en die ten tijde van BOSMAN drieëntwintig tonnen gouds had opgeleverd, doch ſedert door de hevige binnenlandſche oorlogen om ſlaven te bekomen, waardoor de mijnen niet meer bewerkt werden, genoegzaam had opgehouden. Tot dat einde wilde men zich de vriendſchap verwerven van den magtigen Koning van *Asjantie*, die genoegzaam het geheele binnenland tegen over de Goudkust in zijne magt had (*).

Zijn gedrag jegens de Marée.

DAENDELS nam dit bevel op zich. Reeds dadelijk bij zijne landing te *St. George Delmina*, vervoegde

(*) VAN DEN BOSCH, II. D. bl. 295-298.

zich de Oud-Fiscaal en Secretaris DE MARRÉE bij hem, en verzocht om eenen door hem ontgonnen, bebouwden, en gedeeltelijk met een muur omheinden grond, waarop hij *Europische* groenten wenschte te telen. Hij verlangde niets dan het eigendom van dezen grond, en de vrijheid om daarop een steenen huis te zetten; hij zelf zou gedurende zijne afwezigheid alles doen in orde brengen. Minder kon er toch wel niet voor iemand gedaan worden, die juist wenschte, aan het oogmerk der Regéring, ontginning van ledigen grond, te voldoen. Doch het waren geene *koloniale goederen*, maar slechts *tuinvruchten*, die de Heer DE MARRÉE wenschte te kweeken, en daarom kon hem zijn verzoek niet gaaf toegestemd worden. De nieuwe Gouverneur-Generaal verwees hem naar den Heer A. VAN NECK, met het toezigt over de uit te deelen gronden belast, en deze weder aan den Gouverneur-Generaal. Ten slotte kwam er niets van het verzoek, en niet alleen de verzochte grond, maar ook de groote en schoone landstuin, waarbij hij gelegen was, is eene wildernis geworden, en alle de tuingereedschappen en verdere middelen tot ontginning, den Heer DE MARRÉE persoonlijk toebehoorende, zijn gedurende zijne afwezigheid gestolen of verloren geraakt.

De Gouverneur-Generaal koos intusschen het fort *St. Antoni* te *Axim*, in het westelijke gedeelte der Goudkust, tot een zijner verblijven, en deed hetzelve met groote kosten in goeden staat herstellen (*). Ook handelde hij reeds met de binnen- Zijne laatste handelingen en dood.

(*) DE MARRÉE, I. D. bl. 84. II. D. bl. 25-31.

landſche Vorſten, om gronden ter bebouwing te bekomen. De *Engelschen* begonnen zijne pogingen met een naijverig oog te beſchouwen, hoewel zijne handelwijze ten aanzien van DE MARRÉE reeds willekeur en mangel aan heldere of milde inzigten in de belangen der Kolonie deed zien. Doch hij was niet beſtand tegen het vernielende klimaat, en eindigde dus hier op de Goudkust zijne lange en woelzieke loopbaan. Hiermede ging de onderneming te niet, en de Goudkust-koloniën vervielen weder tot hare vroegere nietsbeduidendheid.

Eindigen wij dit ons werk met twee treffelijke verrigtigtingen der *Nederlanders* buiten *Europa*: de fnuiking der *Algiersche* zeeroovers, en de ontdekking van het *Nederlandsche eiland.*

Togt der Engelſchen en Nederlanders naar Algiers.

Reeds DE RUITER en TROMP hadden weleer den overmoed der *Barbarijsche* zeeroovers, vooral van de ergſten derzelven, de *Algerijnen*, pogen te fnuiken; maar zulks had den eerſten door den oorlog met *Engeland* niet mogen gebeuren (*). Sedert had men zich, gelijk alle andere *Europische* Natiën, liever ſchatting dan vijandelijkheden getroost. De *Nederlandsche* handel was onder de *Fransche* dwangheerſchappij geheel van die zeeën verwijderd gebleven, en dus beſtond er geen verdrag met de *Algerijnen.* Van daar, dat de *Nederlandsche* zeelieden bij hunne wederverſchijning in de *Middellandsche* Zee last leden; de Regéring vaardigde dus een ſmaldeel onder den Vice-Admiraal VAN DER CAPELLEN af, en daar de *Spanjaarden* ook in vijandſchap met gezegden rooſſtaat ver-

(*) Zie II. D. bl. 152-155.

keerden, sloot men in Augustus 1816 een verdedigend verbond met die Mogendheid tegen de *Barbarijers.* Doch *Spanje* deed niets: *Nederland* voegde zich dus bij *Engeland.* Met het *Nederlandsche* smaldeel, zes fregatten en één korvet sterk, had VAN DER CAPELLEN reeds in Mei 1816 de baai van *Algiers* opgenomen, en het was vergeefs, dat de *Algerijnsche* kanonneerbooten voor de haven hem daarin door een geweldig vuur zochten te hinderen. De uitmuntende haven *Mahon* op het *Spaansche* eiland *Minorca* was de gewone legplaats der *Nederlandsche* schepen, doch nu zeilden zij naar *Gibraltar*, om zich met de *Engelschen* te vereenigen, die onder den Admiraal EXMOUTH (denzelfden *Sir* EDWARD PELLEW, die voorheen den *Nederlanderen* ter reede van *Batavia* zoo veel nadeel gedaan en de werken op *Onrust* vernield had) ter straffe van het roofnest waren uitgezonden. De *Algerijnen* hadden namelijk nu de maat hunner snoodheden vol gemeten. Nog in hetzelfde voorjaar hadden de *Britten*, ook voor verscheidene kleine *Italiaansche* Mogendheden, eenen vrede met *Algiers* op die voorwaarde gesloten, dat in *toekomende* oorlogen de slaven slechts als krijgsgevangenen beschouwd, en bij den vrede zonder losgeld zouden moeten worden vrij gegeven. Doch naauwelijks was EXMOUTH weggezeild, of eenige koraalvisschers, vreedzaam hun beroep bij de stad *Bona* onder *Engelsche* vlag uitoefenende, werden door het gespuis overvallen, meerendeels vermoord, en het huis van den *Engelschen* Vice-Consul geplunderd. De *Europeanen*, die ontsnapt waren, verhaalden dezen gruwel, waarbij ook nog het opbrengen van verscheidene schepen onder

Engelsche zoowel als andere vlaggen kwam. Nu werd EXMOUTH dadelijk weder met vijf liniefchepen, waarvan er een 110 en een 98 kanonnen voerde, zeven fregatten, zes korvetten en eenige bombardeerdeerfchepen naar *Gibraltar* gezonden, waar de Admiraal PENROSE zich met zeven fregatten en kleinere vaartuigen, alsmede het *Nederlandsche* fmaldeel van zeven fchepen, bij hem voegde, zoodat de geheele vloot uit vierendertig zeilen beftond. EXMOUTH had bomketels van vijf voet lang en meer dan een voet middellijns aan boord. Maar ook OMAR, Dey van *Algiers*, had de wallen met 1200 kanonnen bezet, en 20,000 man tot derzelver verdediging. Tweeduizend Christenflaven moesten aan de nieuwe vestingwerken der haven arbeiden. Den 27ften Augustus zeilde de vereenigde vloot de baai in. De *Nederlandsche* fchepen moesten de zuidelijke fterkten befchieten; terwijl de *Engelsche* de groote batterijen aanvielen. Vreesfelijk donderde nu het *Europische* gefchut uit 600 vuurmonden op de veege ftad en hare verfchanfingen: het regende kogels, bommen, *Congrevische* vuurpijlen en andere brandftoffen; de ftad geraakte in brand, en de geheele vloot der zeefchuimers werd, met uitzondering van *zes* vaartuigen, eene prooi der vlammen.

Het was middernacht. Negen oorlogfchepen, verfcheidene koopvaarders, vrachtfchepen, magazijnen, en tuighuizen waren verbrand; het westelijke gedeelte der ftad had geweldig geleden. De *Dey* was genoodzaakt, eindelijk het hoofd in den fchoot te leggen, openlijk den beleedigden *Engelschen* Conful om vergeving te fmeeken, en de vroeger met *Engeland* aangegane verpligtingen wegens de verandering

der slavernij in krijgsgevangenschap op den *Europischen* voet te vernieuwen. De Vice-Admiraal VAN DER CAPELLEN, wiens uitstekende verdiensten bij het bombardement aan zijnen kant door EXMOUTH op de stelligste wijze erkend werden, sloot daarop in naam onzer Regéring ook den vrede met *Algiers*, op dezelfde voorwaarden als de *Engelschen*, en bedong de vrijheid van alle te *Algiers* of in deszelfs gebied voorhandene *Nederlandsche* slaven, zonder losgeld. Dus werden over de duizend Christenen aan de slavernij onttrokken; en, als eene andere vredesvoorwaarde, de reeds ontvangene losprijs der Christenslaven uit *Napels* en *Sardiniën*, eene Millioen, aan die mogendheden terug gegeven. Deze luisterrijke overwinning was van de *Nederlandsche* zijde niet duur gekocht; slechts elf dooden en zesenvijftig gekwetsten vielen hier voor de menschheid. Het getal der gesneuvelde *Engelschen* was veel grooter. Kapitein ZIERVOGEL bragt de tijding der overwinning naar *'s Gravenhage* over.

In de zoogenoemde *Levant*, of de kusten van *Klein-Aziën* en *Syrië*, dreven de *Nederlanders* nog altijd een' belangrijken handel, hoewel dezelve, sedert het verval der *Leydsche* lakenfabrijken, aanmerkelijk verminderd was. Te *Smyrna* was echter de *Nederlandsche* Consul altijd een zeer geacht en zelfs geëerbiedigd persoon, en men droeg zelfs in 1827, toen de *Engelsche*, *Fransche* en *Russische* Gezanten, ten gevolge van den slag bij *Navarino* en de weigering van *Turkyë* om de onafhankelijkheid van *Griekenland* te erkennen, *Konstantinopel* verlieten, den *Nederlandschen* Gezant, VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, de bescherming der *Europische Christenen* in het *Turk-*

sche Rijk op; eene eervolle taak, waarvan die Gezant zich op eene voorbeeldige wijze heeft gekweten.

Ontdekking van het Nederlandsch eiland.

Sedert eene Eeuw had de *Nederlandsche* vlag zich niet meer op de *Zuidzee* vertoond, in welke zij bijna het eerst van allen, door de ontdekking van zoo vele eilanden door LE MAIRE en SCHOUTEN, door die van *Nieuw-Holland*, van *Diemensland* en de *Vrienden-eilanden*, als 't ware den weg voor volgende Natiën had gebaand. Die weg was dan ook na ROGGEVEEN (*), door de groote ontdekkers der *Engelschen*, BYRON, WALLIS, CARTERET, COOK, VANCOUVER, en door de *Franschen*, BOUGAINVILLE, LA PEYROUSE en PERON ingeſlagen, en daardoor de ontdekking voltooid van een werelddeel, waarvan *Nieuw-Holland* te regt als het vaste land mogt aangemerkt worden. Maar ondertusſchen had de geest van traagheid en verſlapping in alles, die de achttiende Eeuw bij ons kenmerkt, ook dit gedeelte van den *Nederlandschen* roem verwaarloosd. Met de herſtelling van ons volksbeſtaan in 1813 zou ook, eenigermate ten minſte, *Nederland* weder iets doen voor de Aardrijkskunde. Wij hebben boven geſproken van de ontdekkingen in *Nieuw-Guinea* (†); nu werd ook een togt rondom de wereld ondernomen. De hinderpalen, die het *monopolie* der ontdekkingen in den weg leiden, waren thans weggenomen, en men behoefde niet te vreezen, uit de *Zuidzee* komende, te *Batavia* te worden aangehouden, gelijk aan SCHOUTEN, LE MAIRE en ROGGEVEEN was gebeurd. Ka-

(*) Zie over hem ons II. D. bl. 360-369.
(†) Zie boven bl. 722.

pitein Luitenant WILLINK, met de korvet de *Lynx*, vertoonde zich in 1824 het eerst in de *Zuidzee*, en ontdekte op den 3. en 9. Mei twee eilanden, die hij *Frederiksoord* en *Prinses Marianne*, op wier verjaardag de ontdekking plaats had, noemde (*). Naderhand deden het fregat *Maria van Reigersberg*, Kapitein COERTSEN, en de *Pollux*, Kapitein Luitenant EEG, den togt om *Kaap Hoorn*. Eerstgemelde fregat bleef achter, en zag den 14den Julij 1825 op den 177. Gr. 33 Min. O. L. van *Greenwich*, en op den 7. Gr. 10 Min. zuiderbreedte een eiland, hetwelk hij op geene vroegere zeekaarten vond. Het behoort tot eene zeer afgebrokene reeks koraaleilanden, die zich ten N. W. der *Vrienden*- en ten N. der *Fidsji*-eilânden tot aan den Archipel van Lord *Mulgrave* en de groepen *Radack* en *Ralick* van KOTZEBUE uitſtrekken. Omtrent op de helft van den afſtand tusſchen de *Vrienden*- en *Mulgrave*-groepen, tusſchen het *Peysters*-eiland ten Z. O. en het *Cherſons*- of *Cocal*-eiland ten N. W., lag het ontdekte eiland, ſterk met kokospalmen begroeid. Het was naauwelijks twee mijlen lang, en had, gelijk meer dier lage koraal-eilanden, de gedaante van een hoefijzer. Dat gedeelte der zee, rondom hetwelk deze zonderlinge plantdieren oprijzen en eenen grondſlag leggen voor eene vruchtbare aardlaag, blijft in de gedaante van een meir (*lagune*) over, en is door een zeer laag ſtrand bepaald, hetwelk dikwerf overloopt en aan den Oceaan toegang laat tot zijn oud, thans

(*) Zie Prof. SCHRÖDER van *Utrecht* in den *Almanak ten dienste der Zeelieden over* 1827, bl. 335.

ingesloten gebied, hetwelk hij nu en dan weder bezoekt. Er was geene ankerplaats op het eiland, maar aan de N. W. zijde eene sterke branding door een uitstekend koraalrif. Het aangezigt des lands was bekoorlijk. Er vertoonden zich omtrent driehonderd inboorlingen op het strand, kloeke menschen, zoowel vrouwen als mannen, gelijk doorgaans dit menschenras, 't welk met de *Vrienden-* en *Gezellige*-eilanders zekerlijk hetzelfde is. Zij hadden ook het kenmerkende gebruik van hetzelve, daar zij namelijk beprikt of *getatoueerd* waren. Om den middel hadden zij een schort van bladeren of een doek van kokosvezelen, en, naar de wijze der vroegere *Amerikaansche* inboorlingen, op het hoofd een sieraad van pluimen. Hunne taal kwam eenigzins overeen met die der bewoners van *Nukahiwa*, welke de *Nederlanders* te voren bezocht hadden, en waarvan men bij KRUSENSTERN een afzigtig tafereel vindt. Dieverij, de algemeene gewoonte der *Zuidzee*-eilanders, en die bij *hen*, die nog nimmer *Europeërs* gezien en geen denkbeeld van het eigendomsregt hadden, althans geene misdaad is, vond men hier in hooge mate. Zij haalden de haken uit de sloepen, en poogden ook de riemen aan de roeijers te ontnemen. Eindelijk bekwamen zij eenig denkbeeld van ruiling, en gaven kokosnoten en bijlen van hun maaksel voor oude doeken en ledige flesschen. Een eerwaardig grijsaard met een' langen witten baard, een groenen tak in de hand, was aan hun hoofd en zong een lied op eene treurige wijs. Eenige schoten (wel is waar met los kruid) verschrikten hen niet. Zij schenen echter geene kanos te hebben, een bewijs, dat zij op een' zeer

lagen trap van beſchaving ſtonden, of liever dat dit volk ſedert zijne komst (ongetwijfeld te ſcheep) merkelijk daarvan was vervallen. Zij wenkten de matrozen, om aan land te komen: doch men vond hen te talrijk, en moest ook vertrekken, bij gebrek aan water. Men gaf aan dit eiland, waaromtrent de Heer MOLL twijfelt, of het niet misſchien het eiland *Jezus* van den *Spanjaard* MENDANÁ is, den naam van *Nederlandsch-eiland* (*).

Met deze ontdekking, met dezen naam, beſluiten wij ons werk. Op reizen en togten ſedert derdehalve Eeuw over de Aarde, tot in hare verste deelen en afgelegenſte ſchuilhoeken, verzelden wij onze moedige landgenooten; wij zagen hen doordringen tot in het bevrozene Noorden en het verſchroeide Zuiden, voorbij een geheel vijandelijk werelddeel heen het ſpoor van den ouden BACCHUS en van ALEXANDER den *Grooten* opzoeken, hunne mededingers uit de Oosterſche Zeeën verdringen, geheele Koningrijken veroveren, en handelsbetrekkingen openen, hier tot *Arabië*, dáár tot *Japan*, terwijl dit kleine Gemeenebest, waarbij de daden van *Venetië* en *Genua* in de *Middellandsche* Zee gedurende de Middeleeuwen ons klein en nietig verſchijnen, tevens in *Zuid-* en *Noord-Amerika* de belangrijkſte veroveringen maakt en Koloniën aanlegt onder den Evenaar en bij den *Hudsons*-ſtroom. Slot.

(*) Zie deze ontdekking vermeld in de *Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenschappen*, verzameld door H. C. VAN HALL, W. VROLIK en G. J. MULDER, I. D. No. 1. bl. 84-91. in een opſtel van Prof. G. MOLL, die het verſlag dezer reis ook heeft medegedeeld aan Dr. BREWSTER, door wien het geplaatst is in het *Edinburgh Journal of Science*, Vol. IV. p. 278.

Kortſtondig was hier wel ons gezag, en ook in *Indiën* was ons Rijk niet tegen eene ongehoorde reeks van rampen beſtand; maar de kern onzer magt, het heerlijke *Java*, bezitten wij nog, en ook in *Amerika* is *Suriname* met *Nikkerie* en *Curaçao* ten minſte nog een niet onbelangrijk overſchot onzer bezittingen. Mogt eene *altijddurende onzijdigheid*, eene weldaad door *Europa* aan *België* toegekend, maar door *Holland* oneindig beter verdiend, ons vaderland en deszelfs Koloniën in duurzame veiligheid ſtellen, en dus, even als weleer *Elis* voor het vieren der *Olympische* ſpelen, *Neêrland* beloonen voor de tallooze weldaden, door hetzelve aan *Europa* geſchonken!

BIJVOEGSELEN.

I. TOT HET III. D. 1. St., Blz. 108.

Over den grooten Javaanschen oorlog van 1741 tot 1757.

De gaping, die ik onwillekeurig, bij gebrek aan genoegzame berigten, moest laten in het verhaal des grooten *Javaanschen* oorlogs van 1741 tot 1755 of liever 1757, kan ik thans aanvullen, daar mij, door de goedheid van Z. Exc. den Oud-Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN een gedrukt verslag van dezen oorlog, uit de werken van het *Batayiasche Genootschap*, is toegezonden, zekerlijk naar de echte bronnen, in het *Indisch Koloniaal Archief* voorhanden, opgemaakt. Ik moet mij daarbij echter ongemeen bekorten, want het bedoelde verslag is 178 bladzijden groot.

Wij hebben (zie III. D. 1. St. bl. 25.) de aanleiding tot dezen oorlog gezien, namelijk den moord der *Chineezen*, die zich vervolgens uit de omstreken van *Batavia* verwijderden en in de binnenlanden de *Javanen* tot opstand aanzetteden. Men wil, dat in een geheim verdrag met den *Soesoehoenang* zou bepaald zijn, dat, ingevalle de *Hollanders* uit *Java* verdreven wierden, de *Chineezen* meester van de zee-

plaatfen zouden worden, iets, hetwelk voor een handeldrijvend volk, gelijk zij, van het hoogfte gewigt was. Nu voegden zich bijna alle inlandfche Regenten bij de *Chineezen*, zelfs de hoofdregent van *Samarang*. De ftad *Rembang* werd door hen ingenomen, *Joana* en *Damak* (alle drie zeeplaatfen) door de onzen verlaten. Terwijl de *Soesoehoenang* nog altijd vriendfchap voor de *Hollanders* veinsde, werd *Kartasoera* ingenomen en de bezetting deels vermoord, deels naar de binnenlanden van *Java* vervoerd, alwaar men vele manfchappen tot aanneming der *Mohammedaansche* leer dwong (III. D. 1. St. bl. 38.). Hij verontfchuldigde zich uit hoofde der mishandeling, zijn volk aangedaan, 't welk hij zeide, dat door de *Hollanders*, doch vooral door den krijgsbevelhebber te *Kartasoera*, VAN VELSEN, als *buffels* en *koebeesten* werd behandeld. Dit viel den inlander te ondragelijker, omdat VAN VELSEN, te *Japara* geboren, door zijne moeder tot hunnen volksftam behoorde. Daar nu ook *Samarang* bedreigd en eerlang belegerd werd, nam men het aanbod van den ondernemenden Vorst van *Madura* aan, die, wanneer men zijne onafhankelijkheid van den Keizer wilde erkennen, de *Chineezen* van het eiland zou helpen verdrijven. Hij bevestigde en verzegelde zijn verbond door den moord van alle *Chineezen* op het eiland *Madura*, en van wel vierhonderd man dier Natie te *Grissee*.

De daarop gevolgde vrede met den *Soesoehoenang*, zijne herftelling te *Kartasoera*, en de afftand der Noordoostkust van *Java*, zijn in ons werk genoegzaam verhaald (bl. 39–47). Wij vermelden nog flechts de bijzonderheid, dat de Keizer met zoo veel overhaasting voor de *Chineezen*, die den kleinzoon van Sultan

DEPATI ARRUM (zie ons II. D. bl. 41.), met name MAAS GRENDIE, op den troon hadden geplaatst, en hem nu in zijne hoofdſtad kwamen aanſtellen, vlugtte, dat hij alles moest achterlaten, en zich alleen met zijne vrouw, zuster en kinderen redden kon. Zijne moeder werd door twee *Europeanen* gedragen, de Vorst zelf met den Kroonprins mogt te *Tradjie-Koening* vernachten, en had den zadel van Kapitein VAN HOHENDORF, die hem verzelde, tot hoofdkusſen. Ook MAAS GRENDIE, de zoogenoemde *Chineesche* Keizer, met zijn gevolg en alle de *Chineezen*, die zich aan de uitgevaardigde *Amnestie* onderwierpen, kwamen weder op het *Nederlandsche* grondgebied.

Doch nu ontwikkelde de *Pangerang* van *Madura* (in den tekst van ons werk verkeerdelijk *Sultan* genaamd) zijne heerschzuchtige ontwerpen: hij wilde de door hem op de *Chineezen* veroverde landen niet afſtaan, eischte voor zijnen zoon SASRA DININGRAT het Regentſchap van *Sourabaya*, en voor zich nog de tollen van *Grissee*, *Toeban* en *Sidayje*. Deze buitenſporige voorwaarden konden niet toegeſtaan worden; nogtans zond men den Onderkoopman VAN SUCHTELEN en den Schrijver HARTINGH naar den Regent, om hem tot vreedzame gedachten te ſtemmen. Het onthaal was koel en de bezending vruchteloos. De Regent verſterkte de door hem ingenomene plaatſen op *Java* en het eilandje *Manare*, tusſchen hetzelve en *Madura* gelegen. Eindelijk ſtopte hij den doortogt ter zee door de ſtraat van *Madura*, en deed zelfs eenige burgers van *Samarang*, welke die wilde doorvaren, opligten en vermoorden. Ook de omtrek van *Sourabaya* werd verwoest, en de Prins trok eene menigte hulptroepen uit *Bali*. Op *Java* werden

zijne manschappen wel op de vlugt gedreven, maar daarentegen overwon hij op *Madura* den Regent van *Sumanap* en *Pamakassan*, die een gedeelte van dit eiland in bezit had. Deze werd met zijn leger van 6000 man verjaagd en zelf tot de vlugt genoodzaakt. Doch de Gouverneur van *Java's* Noordoostkust, STERRENBERG, heroverde met 100 *Europeërs* en 250 inlanders het gewest van *Sumanap*, waar de inwoners hem met open armen ontvingen, zich met 15,000 man bij hem voegden, en tot *Madura*, het eigen Rijk van den opstandeling, voortrukten. Hier waren echter de onzen zeer ongelukkig. Terwijl aan den eenen kant *Sumanap* en *Pamakassan* weder verloren gingen, tastte STERRENBERG aan den anderen eene vesting der *Madureezen* bij den berg *Jamplong* te vergeefs aan. De troepen der Maatschappij, hoezeer met *Europeërs* en inlanders versterkt, werden afgeslagen en bijna zelve ingesloten, zoodat slechts de zee hun open bleef. Ook op *Java* maakten de *Madureezen* vorderingen; zij hadden reeds *Rembang* met deszelfs zoo belangrijke houtbosschen ingenomen (onmisbaar voor de timmerwerven der Maatschappij), en zich tot in de bovenlanden van *Kartasoera* verspreid. Doch nu had de magt van den *Madurees* het toppunt bereikt. De Majoor VAN HOHENDORF, de zelfde, die den Sultan bij zijne vlugt verzeld had, verdreef hem uit *Kartasoera*. Verscheidene vijandelijke Opperhoofden kwamen zich onderwerpen, en van nu af gingen de zaken van den *Pangerang* hoe langs zoo meer achteruit. *Grissee* werd hernomen, en alle zijne veroveringen in *Java* gingen, na drie nederlagen, voor hem verloren. Hij deed nu wel eenige aanzoeken tot vrede, maar dewijl hij zijne eischen

niet verminderde, bleven zij onbeantwoord. Daarop gingen de *Nederlanders* naar *Madura* over, en bragten aldaar den hooghartigen Vorst zoo in het naauw, dat hij met zijne zonen naar *Banjermassing* op *Borneo* vlugtte, en van daar op een *Engelsch* ſchip naar *Bencoelen* overſtak; hij was reeds vroeger in 't geheim door de *Engelschen* met oorlogsbehoeften onderſteund en misſchien aangemoedigd, en zulks op een tijdſtip (1745), dat *Nederland* aan *Engeland* hulptroepen zond tegen den *Pretendent*, en terwijl men zich van onzen kant, om de *Engelsche* Staatkunde te believen, in eenen oorlog met *Frankrijk* wikkelde en alle vredesvoorſtellen van de hand wees! Doch de *Nederlanders* eischten den vlugteling op; de Sultan van *Banjermassing* durfde aan dien eisch geenen wederſtand bieden, en dus werd hij (waarſchijnlijk niet aan boord van het *Engelsche* vaartuig,) gevat, naar *Batavia*, en vervolgens naar de *Kaap de Goede Hoop* in ballingſchap gezonden. Een zijner zonen, naar *Bencoelen* gebragt, bleef aldaar, doch een andere, SOERA DININGRAT, werd door de Maatſchappij tot Regent van het nu veroverde *Madura* aangeſteld, maar geheel aan derzelver gezag onderworpen. Hij voldeed door zijne getrouwe diensten zoodanig, dat men in 1758 zijn gezag nog vergrootte. Zie ook ons III. D. 1. St. bl. 48., alwaar wij mede op bl. 64. en 65. de vlugt van MANKOEBOEMI, broeder des Keizers van *Java*, en den daardoor veroorzaakten of liever aangewakkerden burgeroorlog, hebben vermeld. Hij was met een' anderen Prins van den bloede uit het *Javasche* huis, met MANKOENEGORO, door maagſchap vereenigd, daar deze met zijne

dochter getrouwd was. De oorzaak van den twist was zekere Rijksbeſtuurder (Grootvizier) PRINGALAYA, een hebzuchtig mensch, die zich *Poekowetti*, een wettig eigendom van MANKOEBOEMI, hem door zijn' broeder, den Keizer gegeven, had toegeëigend.

Vergeefs was het, dat de beide Prinſen gedurig de nederlaag kregen: even als in later tijd DIPO NEGORO, ontſnapten zij, vooral de onvermoeide en ſchrandere MANKOENEGORO, met de gladheid der ſlang telkens de handen der hen vervolgende *Nederlanders* en *Javanen*, zelfs wel eens in ſpelonken, om elders met vernieuwde krachten te voorſchijn te komen, en zoo werd, terwijl MANKOENEGORO eene geweldige nederlaag leed, bijna gelijktijdig *Kadoe* en *Soerakarta* (de nieuwe hoofdſtad, door den *Soesoehoenang* in plaats van *Kartasoera* verkozen) door MANKOEBOEMI overvallen en het laatſte in de asſche gelegd, zoodat men twee legers tegen hem in het veld moest zenden. Wanneer eenige dezer Regenten of Vorſten ſneuvelden (gelijk zekere MAAS GOENTOR en AMBIO), werden hunne hoofden afgehouwen en te *Samarang* op ſtaken gezet. Dus ten minſte was de bedoeling, doch naderhand beſpeurde men, dat de *Javanen*, ijverzuchtig op de eer hunner Opperhoofden, de onzen misleid, en gemeene lijken in plaats der bedoelde onthoofd hadden. Somtijds had MANKOEBOEMI 13,000 man, waaronder 2500 ruiters, bijeen. In 1748 werd een der voornaamſte Hoofden des opſtands, *Pangerang* SLARONG, gevangen, doch ſtierf aan zijne wonden, bij die gelegenheid ontvangen; zulks belette de opſtandelingen echter niet, om weder tweemaal eenen aanval op *Soerakarta* te doen, terwijl een troep lig-

te ruiterij, ten zelfden tijde uit *Batavia* naar de bovenlanden gezonden om den vijand op te zoeken, hem niet kon vinden!

In 1749 overleed de *Soesoehoenang*, die nog kort te voren de onderwerping van onderſcheidene hoofden des opſtands ontvangen had. Hij deed den 11den December, kort vóór zijnen dood, plegtig van zijn Rijk afſtand ten behoeve der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij, in handen van den Gouverneur van *Java*, HOHENDORF. Deze droeg, zekerlijk volgens bevelen uit *Batavia*, het Rijk op aan 's Keizers oudſten zoon, onder den naam van PAKOE BOEANA III. Deze Vorst had een gebrek aan de oogen, en was dus volgens de priesterlijke wet der *Javanen* niet tot de Regéring geſchikt. HOHENDORF ſtelde dus voor, een einde aan den burgertwist te maken door de aanſtelling van MANKÓEBOEMI, broeder des ſtervenden Keizers, tot *Soesoehoenang*, welken titel hij reeds op denzelfden 11den December had aangenomen, terwijl een aanzienlijk getal Rijksgrooten hem huldigde. Den 20ſten December overleed de oude Vorst, en MANKOEBBOEMI verzocht om zijne aanſtelling tot opvolger door de Maatſchappij, en tevens om het lijk des ouden Keizers, ten einde hetzelve plegtig te doen begraven. Dit werd geweigerd, maar daarom vermeerderde niet te min ſedert 's Keizers dood de aanhang van zijn' broeder op eene geduchte wijze. Het ſchoone en vruchtbare landſchap *Mataram* (ook in 1825 de hoofdzetel van den opſtand) werd door hem bezet, *Bagaleen* bedreigd, *Socrakarta* en *Kadoe* afgeloopen. Met hulp der nu weder aan de Maatſchappij getrouwe *Madureezen* werd echter in 1750 *Mataram* bedwongen; maar eene

nederlaag, door den Majoor FAURE bij *Djocjokarta* geleden, veroorzaakte het verlies van die ſtad. Hier hadden de *inlanders* op den linkervleugel de overwinning behaald, terwijl de *Nederlanders* op den regter de vlugt namen. De nederlaag werd aan de lafhartigheid en onkunde van FAURE toegeſchreven. Dit verlies werd vergoed door eene overwinning, te *Banjoe-dana* door den Heer VAN HOHENDORF behaald, alwaar de 60,000 man ſterke vijand op de vlugt werd gedreven door eene veel kleinere magt, maar waaronder zich het puik der krijgslieden en onder anderen de dappere *Madureezen* bevonden, die met toegebonden oogen met de piek op den vijand losgingen. Zonder deze, lang twijfelachtige overwinning, zou alles verloren zijn geweest. Nu moest MANKOEBOEMI de vlugt nemen; maar de lafhartigheid der *Bagalenen*, die met 25,000 man voor 500 dapperen van MANKOEBOEMI de vlugt namen, gaf hem lucht, en zoo bleef hij zwervende meestal in het zuidergebergte (ook de gewone toevlugt van DIPO NEGORO). Verſcheidene Grooten onderwierpen zich; dan eene beſmettelijke ziekte in de bovenlanden vermeerderde de rampen des oorlogs, en wat de wijze van oorlogvoeren betreft, al hetgeen wij daarvan, nopens den opſtand van DIPO NEGORO, in den tekst uit echte bronnen hebben te boek geſteld, is ook bijna geheel op dezen vroegeren toepasſelijk. Het zou onzen lezers verveling baren, wilden wij alle de grootere of kleinere gevechten vermelden, waarin de opſtandelingen, veelal door VAN HOHENDORF, werden geſlagen, doch zich ſpoedig herſtelden en elders te voorſchijn kwamen. MANKOENEGORO had ſomtijds wel 13,000 ruiters bij zich, maar was in 1751 na eene neder-

laag, hem door den Opperkoopman TOUT LE MONDE toegebragt, bijna geheel van volk ontbloot. Desniettemin herſtelde hij zich ſpoedig, en deed aan TOUT LE MONDE, die gebrek aan kruid en andere oorlogsbehoeften had, een verlies van duizend man ondergaan; doch deze werd door VAN HOHENDORF ontzet.

Omtrent dien zelfden tijd deden zich te *Madura*, *Banda* en zelfs in de bovenlanden van *Batavia*, verſcheidene dweepers of *Tapa's* op, die, in naam der Godsdienst, de aan *Nederland* getrouwe Regenten aanvielen en ſomtijds verjoegen, gelijk met die van *Sumanap* en *Pamakassan* op *Madura* gebeurde; de Vorst van *Madura* zelf was in groot gevaar, verloor zijne oude hoofdſtad, en werd naauwelijks door de troepen der Maatſchappij gered; terwijl de gewaande heilige het als toen met het leven bekocht. In *Java* zelf ſloeg MANKOEBOEMI de achterhoede van den Majoor DE CLERCQ, en nam eene geheele Compagnie dragonders, 80 inlanders (*Madureezen*) en eenige *Javanen* gevangen; de Kapitein WAUTHIER en daarna de Majoor zelf ſneuvelde, het overige van zijn leger geraakte in 's vijands handen, en de gevangenen werden daarna in koelen bloede doorſtoken. De vijand bekwam hierdoor een' grooten voorraad geweren en oorlogsbehoeften. Ook de Kapitein VON BIELEFELDT werd te *Pakalongan* verrast, en verloor het meerendeel zijner huzaren en al het voetvolk, dat veelal in 's vijands handen viel, waarop vier diſtrikten tot hem overgingen. Het land werd deerlijk verwoest; *Pranaraga* werd door MANKOENEGORO vermeesterd, en alle de ſchatten, door den Regent aldaar verzameld, buit gemaakt, waardoor de vijand nu genoegzaam meester was van de bovenlanden.

Daarbij viel een der twee Regenten van het rijke diſtrikt van *Sourabaya*, waarvan het hier door ons gevolgde verhaal zegt: „dat het zoo wat tot eene balanshouding van de *Oost* kon dienen," van de Maatſchappij af, die hem, zeide hij, door de aanſtelling van een' onwaardigen ambtgenoot had verongelijkt. Naderhand wilde men dit weder goedmaken en hem tot éénigen Regent aanſtellen, doch te laat. Hij moest nogtans, door hulp uit *Madura*, *Sourabaya* ontruimen, maar verwoestte den vruchtbaren omtrek.

Thans echter begon er verdeeldheid tusſchen de zoo vereenigde hoofden der opſtandelingen, MANKOEBOEMI en zijn' ſchoonzoon MANKOENEGORO, te heerſchen. Het is vreemd, dat de Maatſchappij hiervan niet meer gebruik maakte; thans vielen zij, elk afzonderlijk, maar niet minder geweldig, op hare bezittingen aan. Hier mede eindigde het voor hare belangen hoogst ongunſtige jaar 1752.

In 1753 werkte de verdeeldheid der beide Opperhoofden in zoo verre ten goede, dat er eenige onderhandelingen met hen aangeknoopt werden. De Gezanten van MANKOENEGORO, die om het lijk van deszelfs destijds overledenen vader vroegen, werden met grooten luister ontvangen; en de onderhandeling beloofde veel, doch liep te niet, daar de Vorst de waardigheid van Keizer begeerde, en zich niet eens met die van troonsopvolger wilde te vrede ſtellen.

Vermits alle pogingen tot vrede op de hooghartigheid van dezen moedigen en ondernemenden ſchoonzoon ſchipbreuk leden, beproefde men de verzoening met den ſchoonvader. De eerſte ſchrede daartoe deed zekere *Mohammedaansche* Priester of *Imâm*,

die als bemiddelaar optrad en MANKOEBOEMI met de vreedzame bedoelingen der Maatſchappij bekend maakte. De tweede en alles afdoende ſtap, die met de gelukkigſte gevolgen bekroond werd, deed de nieuwe Gouverneur der Noordoostkust van *Java*. Door lange en vermoeijende veldtogten afgeſloofd, leide de Heer VAN HOHENDORP zijnen post in 1754 neder, en werd door den Opperkoopman en Gecommitteerde tot de zaken van den inlander, NICOLAAS HARTINGH, opgevolgd; een man, die uitgebreide kunde in de landtaal met de moeijelijker kennis van het karakter der inboorlingen, en de nog zwaardere bekwaamheid, om met hen om te gaan, paarde. Hij wachtte zich wel, van de eerſte ſtappen bij MANKOEBOEMI te doen, maar ſchreef eerst aan deszelfs ſchoonzoon, om den vader tot naijver en vrees te bewegen. Deze liet dus den nieuwen Gouverneur om een mondgeſprek verzoeken. HARTINGH toonde daartoe geene bijzondere opgewektheid, maar ſloeg het nogtans niet af, en op de door hem geſtelde voorwaarden verſcheen MANKOEBOEMI. Na eenige voorafgaande onderhandelingen, die NEGORO door overreding, list en geweld vergeefs zocht te hinderen, werd de vrede op dien voet geſloten, dat het Keizerrijk van *Java* in twee deelen zou worden geſplitst, waarvan het eerſte aan den thans regerenden *Soesoehoenang* (een zacht en vreedzaam mensch), het andere aan MANKOEBOEMI zou worden afgeſtaan. Het eerſte, meer noordelijk, zou *Sourakarta*, het andere, zuidelijk, *Djocjokarta* tot hoofdſtad hebben. Hiervoor zou de nieuwe *Sultan* (dit was zijn titel nu) zich met zijne geheele magt aan de Maatſchappij aanſluiten, om MANKOENEGORO ten onder te brengen. Doch naauwe-

lijks was deze vréde (in 1754) geteekend en de Heer HARTINGH vertrokken, of de ſtoute NEGORO verſchijnt met zijne krijgsmagt, om onzen Gezant te verraſsen en te grijpen. Hij koelde, hierin teleurgeſteld, zijnen moed, door de legerplaats te verbranden. Het ſchijnbaar moeijelijkſte bleef nog over: den *Soeſoehoenang*, die reeds de kusten, het beste gedeelte van zijn Rijk, aan de *Nederlanders* had afgeſtaan, nu ook tot den afſtand der helft van het overige aan MANKOEBOEMI te bewegen. Doch de overredingskracht van HARTINGH, die de *noodzakelijkheid* deed gelden, bewoog hem niet alleen hiertoe, maar zelfs om van de vernederende ſchatting van 20,000 piasters, die de Maatſchappij hem voor de kusten jaarlijks betalen moest, af te zien. In het begin van 1755 ontmoette de Keizer dus zijnen oom, den Sultan, omhelsde hem, en de verzoening bleek opregt te zijn. Nog altijd echter zwierf MANKOENEGORO met zijn volk in het zuidergebergte rond, en bleef zich tegen de Maatſchappij, den Keizer en den nieuwen Sultan verzetten.

Over 't algemeen was de vrede ſlechts ten halve verzekerd, zoo lang deze partijganger, wiens onkreukbare moed en volharding die van MANKOEBOEMI nog ver overtrof, de handen niet tot het verdrag wilde leenen. Maar van lieverlede onderwierpen zich alle zijne voorname aanhangers; HARTINGH, even onvermoeid in het bewerken des vredes, als MANKOENEGORO hardnekkig was in het volhouden van den oorlog, zegevierde eindelijk over dat ſtugge gemoed, maar niet dan na verloop van twee volle jaren. Nu en dan behaalde de *Pangerang* nog eenig voordeel; onder anderen werd de dappere Kapitein VAN DE

POLL, na den vijand in het bosch van *Balora* tweemaal geslagen te hebben, door zijne al te driftige vervolging, bij eene snelle wending van den *Javaan*, met een gedeelte der zijnen afgemaakt. Nogtans door verliezen op verliezen en nederlagen op nederlagen geschokt, die de Bondgenooten hem toebragten, als een wild dier van schuilhoek tot schuilhoek verjaagd, en de dwaasheid eindelijk gevoelende, om met zijne kleine magt eene zoo aanmerkelijk grootere te trotséren, liet hij allengs van zijnen buitensporigen eisch, om opvolging in het geheele Rijk, na. Hij erkende de scheiding en verdeeling, doch eischte voor zich zelv' een derde des lands. HARTINGH, die met het grootste geduld niet ophield hem te vermanen om in onderwerping te komen, bragt het eindelijk zoo verre, dat hij zich eerst aan den Keizer en de Maatschappij wendde, en na een voorloopig gesprek met het Opperhoofd ABRAHAMSZ. aan beiden den eed der trouwe deed. Zulks weigerde hij echter volstandig ten aanzien van zijnen schoonvader en vijand, den Sultan. Maar ook deze laatste hinderpaal tegen den vrede werd eindelijk door het uitstekend beleid van HARTINGH overwonnen, die in eene bijeenkomst te *Salatiga*, den 27sten Maart 1757, het wantrouwen en de bedeesdheid des Vorsten door rondheid en openhartigheid wist uit den weg te ruimen, zoodat hij nu ook aan den *Sultan* den eed deed, en zich met de heerschappij over 4000 huisgezinnen in de landen van *Kadoewang*, *Loro*, *Matesse* en in het zuidergebergte te vrede stelde, belovende, verder zijne woonplaats te *Soerakarta* te zullen nemen, en aan de bevelen des Keizers te gehoorzamen. Hiermede was de zestienjarige oorlog op *Java* geëindigd; want de *Chi-*

neezen waren reeds voorlang of gevlugt, of onderworpen, en de Gouverneur HARTINGH, wiens naam in *Nederland* bekender verdiende te zijn, had, door infchikkelijkheid, toegevendheid en goede trouw, de zeldzame verdienfte van eenen oorlog, die bij zijne komst tot het beftuur van Oost-*Java* dat geheele land nog in vuur en vlam zette, voor eene lange reeks van jaren te eindigen, daarbij de Maatfchappij van vernederende fchatting ontheven, en de weleens dreigende magt der inlandfche Vorften, door eene verdeeling in twee onafhankelijke, en op elkander naijverige Vorftendommen zoodanig te verminderen, dat de Maatfchappij weinig of niets meer van hen te vreezen had. Zoo lang *hij* nog in *Indië* gebied voerde, behoorde althans geen oorlog met de *Javasche* Vorften tot de talrijke rampen, die haren ondergang hebben bewerkt.

II. TOT HET III. D. 2. St.

Over de weder in bezitneming van Neêrlandsch Indië na de heerschappij der Engelschen, bl. 518 en verv.

Wij zijn door vriendelijke mededeelingen van eene zeer geachte hand in ftaat gefteld, eenige reeds afgedrukte onnaauwkeurigheden te verbeteren, waartoe het groote gebrek en de onvolledigheid der bronnen voor *Indiën* in den jongften tijd ligtelijk aanleiding kon geven.

Er ftaat in den Tekst, bl. 519.

Men kon in 1815 *niet meer aan eene afzending van troepen naar Oostindië denken. Deze had dus eerst*

in 1816 *plaats*. Voorts wordt *Sir* THOMAS RAFFLES genoemd, „als de man, die zich tegen de bezitneming „door Commisſarisſen-Generaal zou verzet hebben."

Dit is niet juist. Zoodra de omſtandigheden na den ſlag van *Waterloo* het gedoogden, werden de troepen, die voor den *Oostindischen* togt beſtemd waren, uit het leger terug geroepen, en de oorlogſchepen tot derzelver overvoering in gereedheid gebragt. Het geheele ſmaldeel, beſtaande uit de vier linieſchepen *Admiraal Evertsen*, *Amsterdam*, *de Ruiter* en *Braband*, het fregat *Maria Reigersbergen*, de korvet *Iris* en de brik *de Sphinx*, verlieten reeds den 29ſten October 1815 de reede van *Texel*, doch kwamen niet allen te gelijk ter plaatſe hunner beſtemming. De *Admiraal Evertsen*, aan welks boord zich de Heeren Commisſarisſen-Generaal ELOUT en BUYSKENS bevonden, bereikte *Batavia* den 26ſten April 1816, en de *Amsterdam*, waarop de Commisſaris-Generaal en beſtemde Gouverneur-Generaal Baron VAN DER CAPELLEN was, kwam den 11den Mei aan.

Terſtond na de aankomst der eerstgenoemde H. H. Commisſarisſen-Generaal, verwittigden zij den *Britschen Luitenant-Gouverneur* JOHN TINDALL van hunne komst en haar oogmerk. Hij was eerst zeer onlangs den Gouverneur RAFFLES opgevolgd, want deze was den 25ſten Maart op het ſchip de *Ganges* naar *Europa* vertrokken, na den 12den te voren zijne waardigheid aan den Heer TINDALL te hebben overgedragen. Deze verklaarde (hoezeer op een' beleefden toon), aan het verlangen der Commisſarisſen-Generaal niet te kunnen voldoen, omdat hij daartoe nog geene bevelen van het *Hoofdbestuur van Indiën en Bengale*, onder 't welk hij ſtond, had bekomen. Hiertegen werd

wel door Commisſarisſen-Generaal terſtond een nadrukkelijk vertoog (waarmede de Baron VAN DER CAPELLEN zich na zijne aankomst vereenigde) ingeleverd, maar nogtans duurde het tot den 19*den Augustus*, eer de overgave werkelijk plaats had. Er bleven toen nog wel eenige punten ter regeling over, doch deze werden geſchikt na de overneming.

Bl. 521. *Over de onzekerheid van Commissarissen-Generaal, om de keuze van een stelsel te doen.* Dit vereischt eenige nadere opheldering.

Ook na de vernieuwing des oorlogs met *Engeland* in 1803 waren de *Oostindische* bezittingen door het toenmalige Staatsbewind niet uit het oog verloren. De Commisſie tot de O. I. zaken, beſtaande uit de Heeren J. MEERMAN, W. SIX, J. F. PONTOI, C. A. VERHUELL, D. VAN HOGENDORP, S. C. NEDERBURGH en R. VOUTE, deelde in dat jaar aan het Staatsbewind een Rapport mede, hetwelk daarop in 1804 een beſluit nam, gelijk de Raadpenſionaris SCHIMMELPENNINCK in dat zelfde jaar den Heer ELOUT tot Commisſaris-Generaal benoemde; doch de voortdurende oorlog, de hoe langs zoo ſterkere maatregelen, ook zelfs tegen den onzijdigen handel genomen, belemmerden de gemeenſchap, en de opeengeſtapelde rampen van het zinkende vaderland waren zoo groot, dat men aan verbeteringen in de Koloniën niet kon denken, terwijl de Republiek zelve te gronde ging. Welke maatregelen LODEWIJK NAPOLEON nam, hebben wij boven gezien.

Eindelijk daagde de morgenſchemering der verlosſing, en de vrije Staat herleefde onder den vorm van een *constitutioneel* Vorſtendom. Nadat in 1814 de teruggave van *Java* met *Engeland* bepaald was, hield

men zich bezig met de noodige beschikkingen te maken. Er werd een *Reglement op het beleid der Regéring van Indië*, en eene *Instructie* als rigtsnoer voor Commisfarisfen-Generaal op den 3den Januarij 1815 door den Souvereinen Vorst vastgesteld, waaraan zij dus gebonden waren. Het Reglement werd den 22sten December 1818 uitgevaardigd. In de bekendmaking, door Commisfarisfen-Generaal dadelijk na de aanvaarding van het Bewind, op den 19den Augustus 1816, uitgevaardigd, leiden zij de beginselen van hun Bestuur bloot. Na de inleiding, die de weder in bezitneming aankondigde, luidde deze belangrijke bekendmaking aldus:

„De plotselinge uitbarsting uwer hartelijke vreugde, inwoners van *Jaya*, bij het vernemen van de wedergeboorte onzes vaderlands, toonde, hoe welkom u het oogenblik zijn zou, waarop de gescheurde betrekkingen konden herleven. Nieuwe beroeringen vertraagden dit heugelijk tijdstip; eerst nog moest de *Nederlandsche* krijgsmagt, ook het gedeelte tot uwe bescherming bestemd, te wapen snellen, en, gezamenlijk met die der vereenigde Mogendheden, den glorierijken strijd tot behoud van vrijheid en onafhankelijkheid bevechten; dan, naauwelijks was ook de zege behaald, of des Konings oog was weder op u gevestigd."

„Deze bezittingen, hem door eenen grootmoedigen en regtvaardigen Bondgenoot weder gegeven, zonder verwijl onder de *Nederlandsche* Regéring terug te brengen, was zijn bevel, onze last. Dit oogenblik is dáár, en het is voor ons een hoogst genoegelijk gevoel, u zulks te mogen aankondigen."

„Gij komt onder de Regéring en de bescherming

van eenen Vorst, uit *Neêrlands* dierbaarste geslacht gesproten, bij wien gansch *Nederland*, in edelen moed ontstoken, zijn heil zocht, en, dank zij der Goddelijke Voorzienigheid! vond."

„*Nederlandsch Indië*, aan *Nederland* hergeven, zal ook in dat heil deelen, en, zoo God zijnen zegen schenkt, tot grooteren luister nog dan voorheen geraken; zoodanig is des Konings vaste wil, en onze pogingen mogen en zullen geen ander doel hebben dan beider vereenigd welzijn."

„In deze onze pogingen verwachten wij allerwege medewerking en ondersteuning; want regtvaardig, billijk, mild en doelmatig tot bevordering van algemeen en bijzonder belang, zijn de beginselen, welke ons leiden moeten; onwrikbaar is ons voornemen, die aan te kleven, krachtig ons voornemen, die te handhaven. Eene naauwkeurige waarneming der maatschappelijke pligten, in overeenstemming met de algemeene en bijzondere wetten en voorschriften, is de ligte en billijke voorwaarde, op welke zijne Majesteit deszelfs vaderlijke bescherming wil hebben toegezegd aan allen, zonder uitzondering, die onder zijn gebied leven, en zij zal den zoodanigen ook hier geworden."

„Eene ijverige en bovenal getrouwe, eerlijke behartiging van 's lands belangen, met uitzondering van alle kwellende of willekeurige behandeling, van wien het ook zij, is voor elk, die in eene hoogere of lagere bediening geplaatst is, het zekere middel om in 's Konings gunst te deelen. Zulk een gedrag dan moet door ons zoo gewisselijk erkend en beloond worden, als eene daarmede strijdige handelwijze, mogt zij onverhoopt die van enkelen zijn, strengelijk en zonder

oogluiking zal worden tegengegaan en beteugeld. Met zulke bedoelingen aanvaarden wij op 's Konings bevel de oppermagt in deze gewesten."

„Met zulke bedoelingen wordt ook heden het gezag, hem toevertrouwd, aanvaard door onzen ambtgenoot den Baron VAN DER CAPELLEN, dien het zijne Koninklijke Majesteit behaagd heeft, te bekleeden met de blijvende waardigheid van Gouverneur-Generaal over *Nederlandsch Indiën*, en Opperbevelhebber der land- en zeemagt beoosten de *Kaap de Goede Hoop*."

„Wij verklaren voorts, ter voorkoming van alle ſtoornis en hinder in den geregelden loop der zaken, dat de beſtaande wetten en verordeningen op de oefening van het regt, de beheering en invordering van 's lands middelen en geregtigheden, den landbouw, den handel, de vaart en andere voorwerpen van algemeen beſtuur, hare volle kracht en werking behouden, willende en begeerende wij, dat dezelve door allen worden geëerbiedigd en achtervolgd, en door hen, aan wie derzelver toepasſing en uitvoering is toebetrouwd, uit naam en van wege het *Nederlandsche* Beſtuur worden gehandhaafd, tot dat daarin nader door ons mogt worden voorzien."

„Wij bevelen, dat van nu aan in alle burgerlijke en lijfſtraffelijke regtsgedingen regt zal geſproken worden, *in naam en van wege den Koning der Nederlanden*."

„Wij gelasten eindelijk allen, die in eenige openbare bedieningen geſteld zijn, dezelve te blijven waarnemen, voor zoo ver wij op den aard of de vervulling dier bedieningen geene andere beſchikkingen reeds mogten gemaakt hebben of nader zullen maken."

Nu volgt het gewone ſlot der bekendmaking en de

onderteekening der drie Commisſarisſen-Generaal, de Heeren ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUYSKENS.

In het uitgevaardigde Reglement op het beleid der Regéring in *Neêrlands Indië* werden vooral de Artikelen 105—107 opgemerkt, waarin aan alle ingezetenen van *Neêrlands Indië* de vrijheid wordt toegekend, om zich naar goedvinden een middel van beſtaan uit te kiezen of handel te drijven; waarin gezegd wordt, *dat de Regéring den landbouw aanmoedigde, zelfs door uitgift van land en vermeerdering der Europische bevolking; de landbouwers zouden op hunne eigene of gepachte goederen zoodanige voortbrengselen mogen aankweeken als zij verkiezen, en daarover naar goedvinden kunnen beschikken.* Deze bij uitſtek ruime bepaling werd echter een weinig gewijzigd door het volgende: „*De Regéring vestigt eene bijzondere en gestadige op-„lettendheid op dit onderwerp, en neemt de meest doel-„matige maatregelen, ten einde het belang van den „lande in overeenstemming te brengen met de belan-„gen der ingezetenen.*"

Bl. 540. „*De sterke handel der Engelschen in hun-„ne fabrijkwaren naar Java ging in den beginne in „'t geheim.*" Mij is van eene zijde, aan welke ik volkomen vertrouwen mag geven, verzekerd, dat dit geen plaats had, en ook uit den aard der zaak onmogelijk was. Integendeel ſchreef een der Commisſarisſen-Generaal meermalen aan zijne vrienden in 't vaderland, „dat de handelwijze der *Nederlandsche* koop-„lieden, die zich alleen tot het voorzien in de be-„hoeften van *eenige duizend Europeanen* bepaalden, „en de *Engelschen* voor die van *de Millioenen Java-„nen* lieten zorgen, hem verwonderde."

III. *Over de vroegere Geschiedenis van Curaçao* (*).

In 1527 lezen wij het eerst van het eiland *Curaçao*, bij gelegenheid van deszelfs verovering door de *Spanjaarden*. Er waren toen 500 *Indianen*. De *Spanjaarden* schijnen zich om dit eiland weinig bekommerd, en het alléén om deszelfs ruime haven (de *St. Anna*-baai) te hebben gewaardeerd, die inderdaad bij gebrek aan veilige ligplaatsen op de kust van *Venezuela* (het tegenoverliggende vaste land) gewigtig is voor handel en scheepvaart. Hier zetteden de *Spanjaarden* zich dan ook neder. De inwoners werden tot het Christendom (op de *Spaansche* wijze) gebragt en tot heerendiensten genoodzaakt.

De stichting der *Nederlandsche Westindische* Maatschappij en hare aanvankelijke voordeelen deden het verlangen ontstaan, om eene geschikte haven in de *Mexicaansche* golf te bezitten. Het oog viel daartoe op *Curaçao*, waar men ook zout hoopte te vinden, 't welk destijds niet dan uit het aan *Spanje* onderworpene *Portugal* te bekomen was. Bij gebrek van

(*) Het boven geplaatste (Bl. 729-740.) nopens de lotgevallen van *Curaçao* sedert de omwenteling van 1795 zal zeker bij sommigen onzer lezers het verlangen hebben opgewekt, om meer van deze belangrijke Kolonie te weten. Wij kunnen daaraan thans beter dan vroeger voldoen, daar ons, benevens eene verzameling van *Curaçaosche Couranten*, door eene vriendschappelijke hand ook bouwstoffen tot eene *Geschiedenis van Curaçao in handschrift* geworden zijn, waaruit wij het bovenstaande zullen mededeelen.

naauwkeurige berigten omtrent dit eiland bediende men zich van zekeren JAN OTZEN, die lang bij de *Spanjaarden* gevangen was geweest. In 1634 werden vier vaartuigen onder JAN VAN WALBECK afgezonden, die, na lang door tegenſtroom geſukkeld te hebben, den 29ſten Julij de haven van *St. Anna* inliepen. Daar de *Spanjaarden* ſlechts 32 man (behalve de *Indianen*) ſterk waren, konden zij aan geenen tegenſtand denken, maar zochten door eene vreedzame vertooning tijd te winnen, en intusſchen alles te vernielen, wat zij niet door de vlugt konden bergen. Ondertusſchen landden de *Hollanders*, en deden, door uitgeſtrooide brieven, de inlanders tot terugkeering vermanen, doch dit baatte weinig, en er ontſtond een kleine oorlog met de bevolking, die door de *Spanjaarden* opgeruid werd. Men ſtond dus een oogenblik in bedenking, om het eiland weder te verlaten. Evenwel, men beſloot eerst de beſlisſing der W. I. Maatſchappij af te wachten, en zich inmiddels zoo goed mogelijk (hetwelk door den rotſigen grond zeer gebrekkig ging) te verſchanſen. Doch de *Spanjaarden*, de gedurige ſtrooptogten der *Nederlanders* moede, ſloten eene overeenkomst, om het eiland te verlaten, en op *Nederlandsche* ſchepen naar het vaste land te worden overgebragt, met uitzondering van twintig *Indiaansche* huisgezinnen, die het eiland bleven bewonen. Tweeëndertig *Spanjaarden* en 340 *Indianen* verlieten het dus.

De veroveraars van het eiland noemden hetzelve in hun verſlag, „bergachtig, doch met ſchoone valleijen, en grootendeels met verwhout bedekt." (Thans is dit het geval niet meer, en *Curaçao* heeft een dor aanzien.) De *Hollanders*, die nog geene 200

man bedroegen, waren intusschen in een' neteligen toestand, daar de *Spanjaarden* gedurig pogingen deden om het eiland te heroveren, daarin ondersteund door de *Indianen*, aan welke de priesters in weêrwil van de gruwelen, door de *Spanjaarden* tegen hunne vaderen gepleegd, een' diepen eerbied voor deze *regtzinnige Christenen*, en haat tegen de *ketters* hadden ingeboezemd. Zoo velen, als er slechts konden, slopen uit het eiland weg, doch de *Hollanders* hielden nu beter wacht op de kusten; men had aan den vasten wal geene genoegzame vaartuigen, en er kwam van de W. I. Maatschappij, die vastelijk besloten had, zich op het eiland te vestigen, hulp en manschap, krijgsbehoeften en levensmiddelen. Thans werd er eene regelmatige vesting, een vijfhoek, aangelegd, en in plaats van door gestrengheid (gelijk slechts al te dikwerf in onze veroveringen het geval was) verbond men de *Indianen* door zachtheid en weldaden aan de nieuwe Regéring; men deelde brood en vleesch onder hen uit, en de *Hollanders*, geene vrouwen hebbende, namen *Indiaansche*, waardoor deze bevolking allengs met de *Hollandsche* is zamengesmolten; voor omtrent eene halve Eeuw overleed de laatste echte *Indiaan*, een grijsaard, die nog altijd zijn brood en vleesch trok.

Van die verzoening af werd het *Nederlandsche* bestuur meer en meer bevestigd, en de haven van *Curaçao* eene wijkplaats voor de *Hollandsche* oorlogschepen. Doch den voornaamsten aanwas bekwam de Kolonie door het verlies van *Nederlandsch Braziliën* in 1654; een groot aantal der *Hollandsche* bewoners van het *Recief* zette zich te *Curaçao* neder, hetwelk

in 1648 bij den *Munsterschen* vrede door *Spanje* afgestaan, en waar men dus voor verdere aanvallen veilig was. Dit eiland was toen, daar wij *Suriname* nog niet bezaten, behalve de destijds zeer geringe *Zeeuwsche* Kolonie van *Essequebo*, het eenige punt, dat de *Nederlanders* in *Zuid-Amerika* en *Westindiën* in bezit hadden. Er was reeds vroeger eene ſtad gebouwd, naar Prins WILLEM II. *Willemstad* genaamd. Weldra ontdekte zich ook het ware voordeel dezer Kolonie voor het Moederland. Het dwaze verbodſtelſel, in den geſtrengſten zin door de *Spanjaarden* op hunne *Amerikaansche* volkplantingen toegepast, en waardoor alle nijverheid, landbouw en koophandel aldaar ter begunſtiging van het Moederland (zoo 't heette) onderdrukt werd, kon niet anders dan den ſluikhandel in die Koloniën voeden. Doch geen punt was daartoe geſchikter dan het *Hollandsche Curaçao*, zoo digt bij het vaste land gelegen, dat van daar de onderlinge verkeering niet kon geweerd worden. Van daar, dat de inwoners van dit gedeelte der kust, *Venezuela* geheeten, zich tegen hunne voortbrengſelen en gemaakte goederen ondershands van *Europische*, die hun uit *Spanje* ten duurſte aangevoerd werden (terwijl hunne produkten aldaar bijna niets golden), uit *Curaçao* tot matige prijzen voorzagen, terwijl men hunne voortbrengſelen goed betaalde, en van daar de bijzondere bloei van *Venezuela*, met andere *Spaansche* volkplantingen vergeleken, die zich, volgens de Geſchiedſchrijvers van *Amerika*, eerst ſedert de bezitneming van *Curaçao* door de *Hollanders* dagteekent. Gelukkig, zoo ſlechts de vreedzame ruilhandel van *Europische* tegen *Amerikaansche* voortbrengſelen dien han-

del gevoed had! Maar de *Hollanders* voerden ook Negerflaven aan voor de plantaadjen van het vaste land, fomtijds 1000 of 1200 te gelijk naar de havens van *Carthagena* en *Portobello*, en verruilden die voor goud of zilverftaven. Gelukkig, dat de verovering van *Jamaica* door de *Engelschen*, in 1655, een gedeelte ten minfte dier fnoode winsten en van dat bloedgeld van ons tot hen overbragt! Omtrent 1659 kwamen de eerfte *Joden* met groote begunftigingen naar *Curaçao*, welke aldaar federt, even als in *Suriname*, zeer talrijk geworden zijn.

Weldra begon, door alle deze vereenigde oorzaken, de bloei van *Curaçao* aanmerkelijk toe te nemen, en ook in *Amerika* en *Europa* bij vriend en vijand, bij begunftiger en benijder, bekend te worden. Toen in 1672 LODEWIJK XIV. zonder reden, of zelfs zonder voorwendfel, den Staat in *Europa* beoorloogde, tastten de *Franschen* ons gelijktijdig ook in *Aziën* en *Amerika* aan. Wij hebben gezien, welken dapperen tegenftand RIJKLOF VAN GOENS aan DES HAYES bood (II. D. bl. 201-203.), en gelijktijdig werden zij onder zekeren DE BAS, Gouverneur van *Fransch St. Domingo* (*Haiti*), met fchande van *Curaçao* terug geflagen. In 1673 bragt deze op eenige fchepen 500 man bijeen; zijn onderbevelhebber OGERON zou zich met 400 man bij hem voegen, waarvan echter 300 op het *Spaansche* eiland *Puerto Rico* ftrandden, en aldaar als *zeeroovers* in hechtenis werden genomen. Hierdoor bedroeg de magt van DE BAS flechts 600 man; nogtans hoopte hij *Curaçao*, waarvan de bezetting niet meer dan tachtig man bedroeg, gemakkelijk te zullen innemen. Maar onder de gewapende burgerij, waarop hij niet rekende, bevonden zich verfcheidene

beproefde oude zeelieden, die te voren onder de *Flibustiers* (*), of *Amerikaansche* zeefchuimers, tegen de *Spanjaarden* hadden gediend. Aan de baai van *St. Barbara* geland zijnde, werden de *Franschen* bij de ſtad door eene hagelbui van kogels zoodanig begroet, dat zij dadelijk terug trokken en zich weder infcheepten. Daar men den Gouverneur DONKER, wiens gefchut in het groote fort met dat der ſtad niet had zamengewerkt, van verſtandhouding met den vijand verdacht hield, werd hij in hechtenis genomen en in zijne waardigheid gefchorst. Het was toen eene wezenlijke ziekte van onzen landaard, ook in het vaderland, overal verraders te willen zien. Men denke ſlechts aan de DE WITTEN en aan PIETER DE GROOT!

Dezen hoon, door de *Fransche* wapenen geleden, wilde de beroemde COLBERT, Minister van nijverheid en koloniën, wreeken. Er werd dus in 1677 uit het Moederland zelve eene uitrusting tegen *Curaçao* beraamd, en eene vloot (waarvan men het doel geheim hield) van *twintig* oorlogfchepen benevens vele andere vaartuigen onder den Grave D'ESTRÉES, die in 1673 tegen DE RUITER bevel had gevoerd, in gereedheid gebragt. De Gouverneur van *St. Domingo*, DE POUANCEY, moest zich met 1200 man uitgelezene manfchappen bij die vloot voegen. De-

(*) *Flibustiers*, misfchien van ons *vrijbuiters* of *vliebooters* verbasterd, waren *Fransche*, *Engelsche* en *Hollandsche* zeefchuimers, die in de zeventiende Eeuw, zelfs te midden des vredes van hunne onderfcheidene Regéringen met *Spanje*, de rijke *Spaansche* Koloniën in *Amerika* uitplunderden en daarbij foms groote wreedheden pleegden, maar ook vele bewijzen van moed gaven. Het hoofdkwartier dezer menfchen was doorgaans *Fransch St. Domingo*, of het naburige *Schildpad*-eiland op de Noordkust.

ze ſtond over die geweldig uitrusting tegen zulk een klein eiland ontzet, en riep uit: „Is dit voor *Curaçao!* het verdient de eer niet, die men het aandoet." Hij nam aan, het eiland met 300 *Flibustiers* of een paar oorlogſchepen, die ſlechts de haven zouden blokkéren, te nemen; maar D'ESTRÉES moest de hem gegevene bevelen gehoorzamen. Den 7den Mei verliet zijne vloot *St. Domingo*, en *Curaçao* ſcheen verloren. Verſcheidene koopvaardijſchepen van *Martinique* voegden zich bij de vloot, om den buit in te nemen, dien men verzekerd was, te zullen maken. Doch de Voorzienigheid, die in 1672 de buitengewone eb had gezonden, om ons van de *Britten* te redden, deed ook hier de vijandelijke vloot op een groot rif vervallen, hetwelk zich nabij het onbewoonde eiland *Aves* ten O. van *Bonaire* Z. en N. uitſtrekt. Te middernacht liep zij met volle zeilen in ſlagorde op het rif aan, bleef er zitten, en werd weldra geheel verbrijzeld, met uitzondering van twee groote ſchepen en twee mindere vaartuigen, die het achterst zeilden en dus tijd hadden, te wenden. Er verdronken wel 300 menſchen; de overigen borgen zich op het eiland *Aves*, en werden door den Gouverneur van *St. Domingo*, die zich gered had en naar zijn eiland terug gezeild was, na drie weken afgehaald. Doch daar deze lieden intusſchen genoegzaam in den wilden natuurſtaat verkeerden, waar geene ondergeſchiktheid beſtaat; daar de ſterkſten en ſtoutſten, de *Flibustiers*, Negers en Mulatten, alles plunderden, wat van de achttien oorlogs- en zoo vele kleinere ſchepen aan wal dreef, en de zwakkeren of hunne meerderen daarenboven mishandelden, zoo bezweken er velen van dezen door honger, dorst en de hette van

het klimaat. De vaten met fijne wijnen werden geopend en te lijven geslagen, en vijftig man, die in de vrees vergaten zich te redden, van een wrak door de golven weggespoeld.

Dus zigtbaar werd *Curaçao* door Gods hand beveiligd! Deze bevrijding werd tot de komst der *Engelschen* in 1800 jaarlijks godsdienstig gevierd, en van het *Fransche* geschut verscheidene bij *Aves* opgevischte stukken tot een aandenken bewaard, tot dat de *Engelschen* die in 1800 hebben vervoerd.

Na den *Nymeegschen* vrede bleef *Curaçao* nog een derde eener Eeuw in rust, doch in den laatsten oorlog, dien *Frankrijk* met *Nederland* voerde, trachtte LODEWIJK XIV. nog eens op de *Nederlandsche Westindische* bezittingen den smaad te verhalen, dat zijn Minister van buitenlandsche zaken, DE TORCY, in den *Hage* met vredesvoorstellen was afgewezen. Wij hebben reeds gezien, hoe *Suriname* en *Berbice* door den vlootvloogd CASSARD gebrandschat werden. Hij liet ook *Curaçao* op dezen togt niet ongemoeid.

Na zich te *Martinique* ververscht en troepen aan boord genomen te hebben, ging de togt in Februarij 1713 naar *Curaçao*, alwaar men reeds beslag op alle schepen in de haven gelegd had, en waar de Gouverneur JEREMIAS VAN COLLEN alle weerbare manschappen in de wapenen geroepen had. De *krijgsbezetting* bestond uit slechts *zesendertig* man! Maar de *Franschen* landden op eene plaats, sedert naar hunnen bevelhebber *Cassards-gat* genaamd, en hoewel de ingezetenen hen in den eersten aanval terugdreven, en zelfs CASSARD aan het been gekwetst werd, zoo moesten zij toch eindelijk wijken. De beide partijen waren elk nagenoeg 600 man sterk, doch de *Fran-*

schen hadden geoefende troepen, de *Nederlanders* slechts burgers, met den besten wil bezield, maar zonder oefening of ervaring. Zij werden dan ook tweemaal geslagen, naar de stad terug gedrongen en deze gebombardeerd. Daar bijna alle de inwoners naar de stad gevlugt waren, zoo vreesde men voor den volkomenen ondergang, indien het eerst nog flaauwe bombardement ernstig werd doorgezet, en kwam dus omtrent eene brandschatting van 115,000 *Spaansche* matten overeen, na welke de *Franschen*, de gelden ontvangen hebbende, den 22sten Maart aftrokken.

Hierop bleef de volkplanting eene langdurige rust genieten, slechts eene enkelde maal, en wel onder denzelfden Gouverneur VAN COLLEN, die den derden *Franschen* aanval had moeten verduren, door burgerlijke oneenigheden gestoord. Er was tegen hem eene partij, gekenmerkt door den naam der *Kabaal*, die door hare voorstellingen 's mans ontslag wist te bewerken, zoodat hij van verdriet overleed. De Regéring van zijnen opvolger JAN GALES was zijne beste verdediging. Deze deed de niet te onregte dus genoemde *Kabaal* volkomen zegevieren, nam de goederen van VAN COLLEN in beslag, vervolgde diens vrienden, begunstigde, zoo veel hij slechts kon, deszelfs vijanden, en nam sommige personen in hechtenis, waarvan er een, door den Raad van Justitie in vrijheid gesteld, andermaal door den Gouverneur werd gevangen gezet. De Raad bedreigde hem daarop met het geschut van 's lands oorlogschip *de Beschermer*, Kapitein PETERSON, die tegen den Gouverneur aangekant was. Deze Kapitein werd daarna in een' oploop, door de vrienden van GALES bewerkt, met schroot gekwetst

(1 April 1739), en de onlusten liepen zoo hoog, dat verscheidene kooplieden dreigden het eiland te zullen verlaten, en sommigen zulks werkelijk deden. De Staten Generaal, om hunne tusschenkomst aangezocht, ontsloegen daarop in 1740 den Gouverneur GALES, en zonden den gewezen' bestuurder van *St. Eustathius*, FAESCH, in zijne plaats, die door beleid en gematigdheid den twist deed ophouden, en de rust volkomen herstelde. Sedert dien tijd werd dezelve niet dan door een' kortstondigen en slechts gedeeltelijken opstand der Negers in 1752 gestoord, terwijl er in de Kolonie geene bijzondere rampen plaats hadden, buiten het springen van 's lands fregat *Alphen* in 1778 (in den morgen van den 15den September), waarvan de oorzaak nog onbekend is, doch waarbij 205 personen, waaronder ook de Kapitein en de meeste Officieren, het leven verloren, terwijl de naastbij gelegene schepen in dit ongeluk deelden. Een jongen, die met den schrijver, door in zee te springen, zijn leven behield, verhaalde, dat de Konstapel-Majoor (om welke reden wordt niet gemeld) met eene brandende sigaar de vlam in het kruid had gestoken. (Hij zou daarbij, volgens het verhaal van den jongen, gezegd hebben: *Voor den d—r, wij gaan allen in den Hemel ontbijten;* waarop de knaap met den schrijver dadelijk in zee was gesprongen.)

Voor het overige was het tijdperk van 1715 tot 1795 dat van een' duurzamen bloei der Kolonie *Curaçao* met hare veilige haven, in de nabijheid der havenlooze kust van het *Spaansch-Amerikaansche* vaste land, bevrijd van de hooge stormen der *Antillische*-eilanden (zoo welsprekend door RAYNAL beschreven),

en van den brand, waardoor *St. Thomas* en andere *West-indische* eilanden zoo menigmaal werden geteisterd. De gezonde lucht, in vergelijking van die der lage en vochtige andere eilanden, de bestendige vrede en onzijdigheid, die de Staat (althans tot den *Engelschen* oorlog) genoot, maakten *Curaçao* tot eene veilige en aangename verblijfplaats, waar tevens de rijke koloniale goederen, zoo als cacao, vanille, cochenille en kina, benevens goud, zilver en huiden, tegen kostbare zijden stoffen, lijwaden, *Indische* specerijen, kwik en ijzerwaren werden verruild. Het voorzag niet alleen de *Spaansche*, maar ook de bloeijende *Fransche* Koloniën, vooral *St. Domingo*. Het eiland is rijk aan zout. De goede haven deed hier in de maanden, wanneer elders in *Zuid-Amerika* orkanen loeijen, ook door vreemde Natiën vele schepen vertimmeren, zoodat er jaarlijks, door elkander gerekend, eene halve Millioen *Spaansche* matten (dertien tonnen gouds) in omloop kwamen. In den *Amerikaanschen* oorlog, niet alleen gedurende de onzijdigheid, maar ook na de *Engelsche* oorlogsverklaring en het verlies van *St. Eustathius*, was *Curaçao* de stapelplaats van *Europische* goederen, zoodat er naauwelijks ruimte was voor de waren, en in 1783 een konvooi van vijftig vaartuigen, waaronder vele zware koopvaardijschepen, te gelijk de haven verlieten. Vele fraaije steenen gebouwen verrezen, en ook de stad werd aanmerkelijk uitgelegd. Doch de meeste *Europeërs* vertrokken, na zich hier door den handel verrijkt te hebben, naar het Moederland, zoodat dit zich door dien bloei meer dan de Kolonie verrijkte. Met de omwenteling, die aan *Nederland* *vrijheid*, *gelijkheid*, *broederschap* of *den dood* aanbragt, was die welvaart verdwenen; in de zeven ja-

ren des eersten oorlogs (1795–1802) *kwam er geen enkeld vaartuig uit Holland hier aan*; de weinige handel, die er nog was, moest over het onzijdige *Deensche* eiland *St. Thomas* worden gedreven, hetwelk zijne opkomst van dien tijd af dagteekent; de inwoners verlieten grootendeels het eiland, en verspreidden zich in de *Deensche* of *Spaansche* volkplantingen, waar sommige dorpen, wijken of straten zelfs den naam van *Curaçao* ontvingen.

De jongste lotgevallen van het eiland zijn in den tekst van dit Boekdeel beschreven.

IV. *Jongste zeereis der Nederlanders rondom de wereld.*

Ook na 1825 heeft een *Nederlander* eene reis rondom de wereld ondernomen. De Kapitein Luitenant bij onze zeemagt, JACOBUS BOELENS, heeft, nog Luitenant zijnde, met verlof van het Ministerie van Marine eenige jaren lang als scheepsopperhoofd en *supercarga* ter koopvaardije gevaren. De laatste reize ondernam hij als deelhebber in schip en lading, om te beproeven, *Nederlandsche* en *Duitsche* fabriekgoederen op *Zuid-Amerika's* O. en W. kust te slijten, en dan te zien, of met het te gelde gemaakte in *China* en *Neêrlands Indië* voordeel kon worden behaald. Den 10den Februarij 1826 vertrok hij dus met de *Wilhelmina en Maria* uit *Texel*, en deed, na eenig verblijf in de *Engelsche* havens, *Montevideo* aan den mond des *Plata*-strooms tweemaal, en tusschen beide *Rio de Janeiro*, *Brazilië's* hoofdstad aan; zeilde daarop

Kaap *Hoorn* om naar *Valparaiso*, de beste havenſtad in *Chili*, en van daar de kust langs naar *Arica* in Zuidelijk *Peru*, welk nieuw Gemeenebest hij van daar in de binnendeelen bezocht. Van *Arica* zeilde hij verder naar *Guayaquil* in Noordelijk *Peru*, bezocht de rivieren *Machalla* en *Tumbez;* reisde daarop weder Zuidwaarts naar *Payta* (eene zeeſtad, bekend door de verwoesting, die zij van den beroemden Admiraal ANSON voor bijna 90 jaren moest ondergaan) en naar *Callão*, de haven van *Lima*. De aard zijner bezigheden deed hem meermalen dezelfde plaats bezoeken; dus kwam hij weder te *Arica*, en eindelijk te *Ilay*, de haven der ſtad *Arequipa*, van waar hij weder het binnenſte van *Peru* bezocht. Van dáár werden (misſchien voor het eerst door een *Nederlandsch* ſchip onder onze vlag) de *Sandwichs*-eilanden bezocht, ſedert het begin dezer Eeuw voor beſchaving en Christendom gewonnen. Hier bezocht hij op het eiland *Owhaihie* (*Owhyhee*) alwaar vroeger COOK gevallen was, maar ook TAMAHAMA, de *Australische* PETER *de Groote*, geleefd had, de baaijen *Karakakoea* en *Kairoa*, zeilde voorts langs de eilanden *Mowea*, *Tahoerowa* en *Rainie* naar het eiland *Woa-hoe*, alwaar hij verſcheidene baaijen bezocht, terwijl hij vervolgens deze eilanden verliet, in de rigting van den Noorder-Keerkring de *Zuidzee* overſtak, en aan de *Dieven*-eilanden aanleide, waar vroeger MAGELLAAN, een ontdekker als COOK, ook door de inlanders den dood had gevonden. Hij zeilde tusſchen de eilanden *Grigan* en *Pagon* door naar de *Bashee*-eilanden, tusſchen de *Philippijnen* en *Formosa*, en liep langs de Zuidkust dier oude *Hollandsche* bezitting, waar de namen van HAMBROEK en COYET aan zooveel grootheid herinneren, door

het kanaal der *Groot-Lama*-eilanden naar de baai van *Canton* in *China*. Van hier vertrok hij naar *Manilla*, de hoofdſtad der *Philippijnsche*-eilanden op het groote *Luçon*, bezocht andermaal *Canton*, en vertrok van daar door de ſtraten van *Banca* en *Sunda* naar het vaderland, waar hij den 1ſten Mei 1829 na eene reis van drie jaren en drie maanden aankwam, na in al dien tijd niet het minſte ongeluk gehad, en ſlechts één' man van het ſcheepsvolk verloren te hebben; een genoegzaam bewijs, dat op lange zeereizen tegenwoordig ook in ons vaderland goede zorg voor de gezondheid der manſchap gedragen wordt.

Wij hebben dit berigt aan de vriendelijke tusſchenkomst van den Hoogleeraar MOLL te *Utrecht* te danken, die ons de opgave van den Heer Kapitein Luitenant BOELENS zelv' bezorgd heeft. Offchoon deze reis geene ontdekkingen heeft voortgebragt, kan zij echter voor het openen van nieuwe handelwegen voor *Nederland* vruchtbaar geweest zijn; iets, waarop onze vaderen der zeventiende Eeuw zich veel meer dan hunne neven toeleiden.

